

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR VE LİSANSÜSTÜ
EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGESEL ÇALIŞMALAR
ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

**RUSYA’NIN BATI İLE SATRANCINDA
BALTIKLAR: RUSYA’NIN BALTIK
POLİTİKASININ ELEŞTİREL JEOPOLİTİK
ANALİZİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**BETÜL CAFER
2021102105**

TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ ATAHAH BİROL KARTAL

**İSTANBUL
TEMMUZ 2023**

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR VE LİSANSÜSTÜ
EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGESEL ÇALIŞMALAR
ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

**RUSYA’NIN BATI İLE SATRANCINDA
BALTIKLAR: RUSYA’NIN BALTIK
POLİTİKASININ ELEŞTİREL JEOPOLİTİK
ANALİZİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**BETÜL CAFER
2021102105**

TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ ATAHAH BİROL KARTAL

**İSTANBUL
TEMMUZ 2023**

T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR VE LİSANSÜSTÜ
EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGESEL ÇALIŞMALAR
ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

RUSYA’NIN BATI İLE SATRANCINDA
BALTIKLAR: RUSYA’NIN BALTİK
POLİTİKASININ ELEŞTİREL JEOPOLİTİK
ANALİZİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BETÜL CAFER
2021102105

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 10.07.2023
Tezin Savunulduğu Tarih : 12.06.2023

Tez Oy birliği/ Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan

Ad Soyad

İmza

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Atahan Birol KARTAL

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Cem OĞULTÜRK

Doç. Dr. Güngör ŞAHİN

İSTANBUL
TEMMUZ 2023

ÖZGÜNLÜK RAPORU

Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve ç) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 181 sayfalık kısmına ilişkin, 20/06/2023 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %19'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar dâhil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Usul ve Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Betül CAFER
10.07.2023

ETİK BEYAN

Millî Savunma Üniversitesi Enstitüleri Dönem Projesi ve Lisansüstü Tez Hazırlama Kılavuzu'nda yer alan kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir; aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bu tezdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler bana aittir; Millî Savunma Bakanlığı, Millî Savunma Üniversitesi ve Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

Betül CAFER
10.07.2023

*Kıymetli anneme, babama
ve kardeşime..*

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasında Rusya Federasyonu'nun Batı ile bir satranç oyununa benzer şekilde cereyan eden ilişkileri Baltık bölgesi üzerinden mekansallaştırılarak incelenmek istenmiştir. Bu inceleme yapılırken Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü ve Avrupa Birliği örgütü ile bu örgütlere üye olan devletlerin oluşturduğu Batı bloğunun ve Rusya Federasyonu'nun karşılıklı politikaları eleştirel jeopolitik teori yoluyla açıklanmıştır. Çalışmada, günümüzde realist paradigmayla en çok kullanılan kavram olan jeopolitiğin, eleştirel paradigma ile kullanılarak Rusya Federasyonu'nun Baltık politikasının incelenmesi hedeflenmiştir.

Öncelikle, tez konusunun belirlenmesi başta olmak üzere çalışmanın yazım aşamasında değerli katkılarını sunan, gerekli gördüğü yönlendirmeleri yapan ve anlayışını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Atahan Birol Kartal'a teşekkürü borç bilirim. En zor ve stresli anlarımda, beni motive eden, ilgisini ve desteğini hep üzerimde hissettiğim sevgili anne ve babama sonsuz teşekkürler. Son olarak tez yazım sürecimde eleştirel bakış açısıyla sorgulamaktan çekinmeyerek yolumu aydınlatan sevgili kardeşime ilgisi için teşekkürlerimi sunuyorum.

İstanbul; Temmuz 2023

Betül CAFER

İÇİNDEKİLER

SAYFA

ÖZGÜNLÜK RAPORU

ETİK BEYANI

İTHAF

TEŞEKKÜR VE ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER vii

TABLolar LİSTESİ ix

ŞEKİLLER LİSTESİ x

KISALTMALAR xi

TÜRKÇE ÖZ xii

ABSTRACT (*İNGİLİZCE ÖZ*) xiii

1. GİRİŞ 1

2. RUSYA’NIN BALTİK ÜLKELERİ POLİTİKASININ KURAMSAL
TEMELLERİ VE RUS BALTİK İLİŞKİLERİNİN ARKA PLANI 8

2.1. Eleştirel Jeopolitik Teori 11

2.1.1. Eleştirel Jeopolitik Teori’nin Ortaya Çıkışı 16

2.1.2. Eleştirel Jeopolitik Teori’nin Temel Varsayımları ve Analiz
Yöntemleri..... 19

2.2. Rusya-Baltık İlişkilerinin Tarihi ve Baltık Devletlerinin
Bağımsızlıklarını Kazanmaları..... 21

2.2.1. Çarlık Döneminde Rusya-Baltık İlişkileri 23

2.2.2. SSCB Dönemi Baltıklar..... 31

3. RUS GÜVENLİK POLİTİKALARI 46

3.1. Rusya Federasyonu Güvenlik Sistemi..... 46

3.2. Rusya Federasyonu Güvenlik Politikaları 58

3.2.1 Boris Yeltsin Dönemi Rus Güvenlik Politikaları 65

3.2.2. Vladimir Putin Dönemi Rus Güvenlik Politikaları 67

4. RUSYA-BALTİK DEVLETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER
VE İLİŞKİLERİN DİŞ POLİTİKA VE GÜVENLİK
POLİTİKALARINA YANSIMALARI 81

4.1. Rusya Federasyonu-Estonya İlişkileri 82

4.1.1. Rusya-Estonya İlişkilerinde Rus Askeri Varlığı ve Güvenlik..... 86

4.1.2. Rusya-Estonya İlişkilerinde Ticaret ve Enerji..... 88

4.1.3. Rusya-Estonya İlişkilerinde Rus Azınlık Grupları 91

4.2. Rusya Federasyonu- Letonya İlişkileri..... 95

4.2.1. Rusya- Letonya İlişkilerinde Rus Askeri Varlığı ve Güvenlik..... 99

4.2.2. Rusya-Letonya İlişkilerinde Ticaret ve Enerji..... 100

4.2.3. Rusya-Letonya İlişkilerinde Rus Azınlık Grupları..... 105

4.3. Rusya Federasyonu-Litvanya İlişkileri 107

4.3.1. Rusya-Litvanya İlişkilerinde Rus Askeri Varlığı ve Güvenlik..... 109

4.3.2. Rusya-Litvanya İlişkilerinde Ticaret ve Enerji..... 113

4.3.3. Rusya-Litvanya İlişkilerinde Rus Azınlık Grupları..... 116

5. BALTİK DEVLETLERİNDE RUS-BATI JEOPOLİTİK
MÜCADELESİ..... 119

5.1. NATO’nun Genişlemesi ve Baltık Devletleri’nin Üyeliğinin

Anlamı.....	120
5.2. Enerji ve Güvenlik Çerçevesinde Baltık Devletleri’nin AB	
Üyeliği.....	129
5. SONUÇ	131
KAYNAKÇA	137
ÖZGEÇMİŞ	170

TABLÖLAR LİSTESİ

SAYFA

Tablo 2.1: Geleneksel ve Eleştirel Jeopolitik Teorilerin Analiz Birimlerinin Karşılaştırılması	18
Tablo 2.2: İki Savaş Arası Dönemde ve 1989 Yılında Baltık Devletlerinde Nüfusun Etnik Kökene Göre Dağılımı.....	41
Tablo 3.1: Rusya Federasyonu’nda Önemli Güvenlik Aktörleri.....	48
Tablo 3.2: Rusya Federasyonu Dış Politikasında Güvenlik Sağlama Politikalarına Yön Veren Önemli Olaylar ve Süreçler	64
Tablo 4.1: Yıllara Göre Estonya Nüfusundaki Etnik Unsurların Dağılımı	92
Tablo 4.2: Yıllara Göre Letonya Nüfusundaki Etnik Unsurların Dağılımı.....	105
Tablo 4.3: Yıllara Göre Litvanya Nüfusundaki Etnik Unsurların Dağılımı	117

ŞEKİLLER LİSTESİ

SAYFA

Şekil 2.1:	Baltık Denizi Bölgesi Haritası.....	9
Şekil 2.3:	Curzon Hattı Haritası.....	35
Şekil 3.1:	Rusya'nın Askeri Harcamalarının Milli Gelir İçerisindeki Oranı	55
Şekil 3.2:	Rusya'nın Askeri Harcamalarının Milli Gelir İçerisindeki Oranı	57
Şekil 5.1:	Avrupa'da Yıllara Göre NATO Üyesi Olan Ülkeler.....	121
Şekil 5.2:	Suwalki Koridoru	126

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
AKKA	: Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
BDT	: Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
BM	: Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BiÖ	: Barış İçin Ortaklık
BRIC	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
FSB	: Federal Güvenlik Servisi
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HEP	: Hazırlık Eylem Planı
INF	: Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler
KAİK	: Kuzey Atlantik İş birliği Konseyi
KGB	: Devlet Güvenlik Komitesi
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
LNG	: Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SVR	: Dış İstihbarat Servisi
START	: Stratejik Nükleer Silahların Azaltılması Anlaşması
ŞİÖ	: Şanghay İş birliği Örgütü
RF	: Rusya Federasyonu
RIC	: Rusya, Hindistan, Çin

TÜRKÇE ÖZ

Rusya'nın Batı ile Satrancında Baltıklar: Rusya'nın Baltık Politikasının Eleştirel Jeopolitik Analizi

Betül CAFER

Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İstanbul, Temmuz 2023

Baltık devletleri bağımsızlıklarını elde etmelerinin ardından Rusya'nın etki alanı siyasetinden uzaklaşma politikası takip etmiştir. AB ve NATO üyeliği bu politikanın en önemli sonucu olmuştur. Baltık devletlerinin AB ve NATO üyesi olması ile Rusya bu ülkelere yönelik olarak dış ve güvenlik politikalarını değiştirmiştir. Rusya'nın Baltık ülkelerine yönelik uyguladığı politikalara AB ve NATO'nun cevaben politikalar üretmesi ile Baltık devletleri farklı coğrafi bölgelerde yürütülen Rus-Batı jeopolitik mücadelesinin sergilendiği bir bölge haline gelmiştir. Bu tez çalışmasının amacı Rusya'nın, Baltık devletlerine yönelik politikalarının eleştirel jeopolitik teori çerçevesinde incelenmesidir. Çalışma Estonya, Letonya ve Litvanya'nın AB ve NATO üyeliğinin Rusya'nın Putin döneminde giderek güvenlikleşen dış politikasının Atlantik eksenli olarak değişmesine neden olduğu sorunsalı çerçevesinde şekillenmektedir. Bu doğrultuda Rus güvenlik politikaları eleştirel jeopolitik teori çerçevesinde incelenmiş ve bu politikaların Baltık devletleri ile ilişkilerine farklı başlıklar altında yansımalarının nasıl olduğu belirlenmiştir. Bu çerçevede eski Sovyet Cumhuriyetlerinden olan üç ülkenin AB ve NATO üyeliğinin Rusya'nın enerji ve güvenlik politikaları açısından anlamı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Değişen güvenlik algılamalarının neticesinde Baltık bölgesi jeopolitiğinde önce ekonomik ardından askeri kaygıların hakim olması, Rus azınlık grupları ve enerji bağımlılığı konularında Rusya'nın pragmatik bir siyaset izlemesi ve Rusya'nın eski Sovyet cumhuriyetlerine yönelik politikalarının Baltık devletlerinin güvenlik kaygılarını arttırması çalışmanın bulguları arasındadır.

Anahtar Sözcükler: Rusya Federasyonu, Baltık Devletleri, Avrupa Birliği, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, Eleştirel Jeopolitik.

Bilim Kodu : 114111

Sayfa Sayısı : xiii+170

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi. Atahan Birol KARTAL

ABSTRACT

The Baltics in Russia's Chess with West: Critical Geopolitic Analysis of Russia's Baltic Policy

Betül CAFER

Turkish National Defense University, Atatürk Strategic Studies and Graduate
Institute

İstanbul, July 2023

Baltic states started to apply the policy of moving away from Russia's sphere of influence after they gained their independence. EU and NATO membership has been the most important result of this policy. Russia has changed its foreign and security policies towards Baltic states after their memberships in the EU and NATO. Due to the EU and NATO's policy-making in response to Russia's policy towards the Baltic states, the Baltic countries have become a region where the Russian-Western geopolitical struggle exhibited in different geographies. This study aims to examine Russia's changing policy in the Baltic region within the framework of critical geopolitical theory. The study has been formed within the research question that the EU and NATO membership of Estonia, Latvia and Lithuania caused Russia's increasingly securitized foreign policy in Putin's era to change to the Atlantic axis. In this respect, Russian security policies are analyzed within the framework of critical geopolitical theory and determined how these policies reflect its relations under different titles with the Baltic states. In this context, the meaning of the EU and NATO membership of the three former Soviet republics in terms of Russia's energy and security policies has been tried to be revealed. The thesis finds out that, as a result of the changing security perceptions, the dominance of economic and then military concerns in the geopolitics of the Baltic region, Russia's pragmatic policy about Russian minority groups and energy dependency and Russia's policies towards the former Soviet republics increase the security concerns of the Baltic states.

Keywords: Russian Federation, Baltic States, European Union, North Atlantic Treaty Organization, Critical Geopolitical Theory.

Science Code : 114111

Pages : xiii+170

Supervisor : Asst. Prof. Atahan Birol KARTAL, Ph.D.

1. GİRİŞ

Rusya Federasyonu (RF), Avrupa ile Asya kıtaları arasında köprü olan bir coğrafya üzerinde dünyanın en geniş yüzölçümüne sahip ülkesidir. 1991 yılında yaklaşık kırk dört yıl boyunca iki blok arasında cereyan eden soğuk savaşta, doğu bloğunun lideri olan bir süper gücün halefi olarak ortaya çıkan federasyon, kendisine dünya siyasetinde “büyük güç” olma hedefini belirlemiştir. Bu hedefe ulaşmak amacıyla Rusya, eskiden Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ne (SSCB) bağlı cumhuriyetler olan komşu devletler ile siyasi, ekonomik, askeri ve sosyal ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Ancak bu devletler Rusya ile iyi ilişkiler kurmayı yeniden Rus egemenliği altına girmek şeklinde yorumladıkları için Rusya’yı Batı ile dengeleme yolunu seçmişlerdir. Bu da Avrupa Birliği (AB), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi uluslararası örgütler vasıtasıyla Batılı devletler ile Rusya arasında giderek adeta bir satranç mücadelesine benzeyen rekabetin fitilini yeniden ateşlemiştir.

Rusya’nın eski Sovyet cumhuriyetlerinde etkin olmak istemesinin temel nedeni SSCB’nin dağılmasının ardından oluşan boşluğun Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve AB ülkeleri tarafından doldurulmasından çekinmesidir. Bu tez çalışmasında konu edilecek olan eski Sovyet Cumhuriyetlerinden Baltık bölgesi ülkeleri de Rusya için kendisine yakın tutulması gereken stratejik önemde bölgelerdir. Baltık devletleri bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından kendilerini Batılı bir ülke olarak tanımlamaya başlamışlardır. Ardından coğrafi anlamda Avrupa’ya yakın olmasının verdiği avantajla diğer eski Sovyet Cumhuriyetlerinden farklı olarak hem AB’ye hem de NATO’ya üye olmuştur.

Estonya, Letonya ve Litvanya, Rusya için Batı’ya açılan kapı niteliğindedir. Daha önceleri sürekli başka devletlerin egemenliği altında yaşayan bu devletler ve halkları 18.yüzyılda Rus Çarlığının egemenliği altına girmiştir. 1918 yılında Bolşevik Devrimi gerçekleştirilmiştir. Rus Çarlığının yerine SSCB kurulmuştur. Bu dönemde Estonya, Letonya ve Litvanya bağımsızlıklarını ilan etmiştir. II. Dünya Savaşı’na kadar bağımsız olan bu devletler, 1940 yılında SSCB tarafından işgal edilmiştir. Ancak işgale rağmen SSCB Baltık bölgesi üzerinde tam hakimiyet kuramamıştır. Bunun

nedeni 1941 yılında gerçekleşen Nazi Almanya'sı işgalidir. Nazi işgalinin sona erdiği 1944 yılından itibaren 1991 yılına kadar Baltık bölgesi ülkeleri Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak kalmıştır. Bu dönem boyunca Baltık cumhuriyetleri siyaset ve ekonomiden kültürel alana kadar tüm toplumsal alanın tek bir merkezden yönetildiği Sovyet sistemi içerisine entegre edilmiştir. 1991'de bağımsızlıklarını ilan ederek SSCB'den ayrıldıklarında bu devletlerin sınırları içerisinde Sovyet döneminden kalan önemli askeri üsler, silahlar ve önemli bir Rus azınlık nüfusu bulunmaktadır.

1990'lı yıllardan günümüze Estonya, Letonya ve Litvanya Batı eksenli dış politika güden devletler olarak Rusya tarafından algıladıkları tehdit hususunda birleşmektedirler. Rusya bu ülkelerin NATO ve AB'ye dahil olmalarının kendisine yönelik bir tehdit olarak algıladığını açıklamıştır. Katılım sürecinde devletlere sınır anlaşmazlıkları başta olmak üzere çeşitli hususlarda sorunlar çıkarmıştır. 2004 yılında katılım süreci tamamlanmasının ardından bu devletlerarasında ekonomik anlamda karşılıklı bağımlılık ilişkisi kurulmaya başlansa da NATO üyesi ülkeler olarak her zaman güvenlik ikilemi ilişkilerin gündeminde kalmaya devam etmektedir. Böylece Rusya ve Baltık devletleri arasındaki ilişkiler NATO ve AB vasıtasıyla Batı ile mücadelenin bir alanı haline gelmiştir.

Baltık devletleri ve Rusya arasında enerji, ticaret, azınlık nüfusun durumu, Litvanya sınırları içerisinde bulunan Rus eksklavı Kaliningrad'ın durumu ve Rusya'nın burada yürüttüğü faaliyetler gibi önemli konular bulunmaktadır. Rusya sahip olduğu enerji kaynaklarını AB ülkelerine Baltık devletleri üzerinden ulaştırmaktadır. Ayrıca Avrupalı ülkeler ile kara bağlantısını sağlayan Baltık devletlerinin coğrafi konumu ticari faaliyetlerin sağlanabilmesi bakımından da öne çıkmaktadır. RF yöneticileri için başka ülkelerde yaşayan Rus vatandaşlarının durumu her zaman önemlidir. Baltık ülkelerindeki Rus azınlık nüfusu da Rusya'nın özellikle siyasi ve toplumsal alanda etki sahibi olmasına elverişlidir. Öyle ki, Rusya burada yaşayan azınlık vatandaşlarına yönelik çeşitli kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmektedir. Bu faaliyetleri Rossotrudnichestvo, Rus Dünyası Vakfı (Ruski Mir) gibi kurumlar aracılığıyla yürütmektedir. Ayrıca sosyal medya aracılığıyla burada yaşayan azınlık vatandaşlarını hedef alan "hashtag" açmak gibi kampanyalar yaparak bulundukları ülkelere yönelik fikirlerini etkilemeye çalışmaktadır. Örneğin Rusça yayın yapan televizyon kanallarında direkt olarak Rus vatandaşlarını hedef alarak yapılan yayınlar aracılığıyla burada yaşayan insanları etkilemeye çalışmaktadır.

Rusya ile Baltık bölgesinde yer alan devletler arasındaki diğer meselelerden birisi Kaliningrad bölgesi, Rusya'ya ait bir toprak parçasıdır. Rusya ile kara bağlantısı olmayan bölge Litvanya ile Polonya arasında Baltık denizinin kıyısında bulunmaktadır. Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan ile yapılan Güney Osetya savaşı ve 2014 yılında Kırım'ı ilhakı NATO üyesi ülkelerin örgüt içerisinde güvenlik ihtiyacını sağlama hususunda savunma iş birliğini geliştirme çabalarına girmelerine neden olmuştur. Bu çabalar neticesinde Baltık devletlerine yerleştirilen NATO kuvvetleri ve yapılan çeşitli tatbikatlara cevaben Rusya, bu bölgeye önemli silahlarını yerleştirmiştir. Kaliningrad bölgesi, Avrupa'nın hemen içerisinde stratejik silahlarla donanmış bir Rus askeri üssü gibi yer almaktadır.

Bu tez çalışmasının konusunu Rusya'nın üç Baltık devleti Estonya, Letonya ve Litvanya'ya yönelik dış politikasının eleştirel jeopolitik teori çerçevesinde değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Eleştirel jeopolitik teorinin seçilmesindeki en önemli neden teorinin devletlerin dış politika oluşum süreçlerinde kullandıkları söyleme odaklanması, devletlerin jeopolitik konumlarını esas alarak belirledikleri dış politika stratejilerinin dinamiklerini ortaya koymayı temel hedef olarak belirlemesidir. Eleştirel jeopolitik teori, klasik jeopolitik teorilerin sahip olduğu ön kabulleri redderek uluslararası sistemde üstün konumda bulunmak isteyen devletlerin jeopolitiğini, dış ve güvenlik politikalarını meşrulaştırmak için kullandıklarını iddia etmektedir. Örneğin, RF'nin asıl hedefi Batı ile yeni bir kutup mücadelesine girerek uluslararası sistemde büyük ve saygın bir güç olarak anılmaktır. Bu şekilde sahip olacağı politik güç sayesinde ekonomik olarak da gelişimin yolu açılacaktır. Çünkü ekonomisi büyük oranda sahip olduğu enerji kaynaklarını ihraç etmeye yönelik olarak gelişmektedir. Ayrıca politik gücü sayesinde diğer enerji kaynaklarına sahip olan bölgeleri de kontrol altına alacak ve kendi lehine bir enerji transferi mümkün olacaktır. Rusya bu şekilde bir ekonomik ve politik kazancın sağlanması için jeopolitik konumunu kullanarak, dış ve güvenlik politikalarını meşrulaştırmaktadır. Bu nedenlerle Rusya'nın dış ve güvenlik politikalarında yaşanan değişimleri veya değişiminde etkili olan unsurları ortaya koymak amacıyla eleştirel jeopolitik teorinin analiz yöntemlerini kullanmanın faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bu tezin esas amacı RF'nun kurulduğu yıllardan günümüze kadar olan süreçte AB ve NATO ile gerçekleştirdiği rekabetin bir alanı olarak değerlendirilen Baltık devletlerinin Rus dış politikasında güvenlik algılamalarındaki rolünü eleştirel

jeopolitik teori çerçevesinde değerlendirilmesidir. Tezin alt amaçları ise; Rusya'nın Baltık devletleri dış politikasını oluşturan teorik temellerin ortaya konulması, NATO'nun genişleme sürecinde Baltık ülkelerinin sahip olduğu rol ve AB'nin enerji ve güvenlik ekseninde Baltık devletlerine ilişkin tutumunun incelenmesi, Rusya'nın Baltık devletlerinde bulunan azınlık nüfusuna yönelik politikalarının araştırılması ve Baltık devletlerin sahip olduğu rolün ortaya konulmasıdır. Çalışmanın temel hipotezleri, "Baltık devletlerinin AB ve NATO'ya üye olmaları ve sahip oldukları jeopolitik konum RF'nun güvenliği açısından tampon görevi görmelerini sağlamaktadır." ve "Baltık Devletleri'nin AB ve NATO üyeliği Rusya'nın dış politikasında jeopolitik ve jeostratejik etkiler yapmıştır" şeklindedir.

Hipotezlerin doğruluğunun tespit edilmesi için iki temel ve dört alt araştırma sorusu yönlendirilmiş olup bu sorular şu şekildedir;

1. Baltık jeopolitiği Rusya ve NATO için ne ifade etmektedir?
2. Baltık devletlerinin NATO ve AB'ne katılmaları neticesinde Atlantik odaklı olarak gelişen Rus güvenlik politikalarında Baltık devletlerinin nasıl bir rolü vardır?
3. Rusya Federasyonu'nun güvenlik algılamaları nasıl değişmiştir?
4. Rusya Federasyonu güvenlik sistemi nasıl yapılandırılmıştır?
5. Baltık devletlerinin NATO ve AB üyeliği Rusya Federasyonu ile ilişkilerinde hangi değişimlere yol açmıştır?
6. NATO ve Rusya'nın Baltık jeopolitiğine atfettiği önem, bölgeye yönelik olarak uyguladığı politikalara nasıl yansımıştır?

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi web sitesinden yapılan tarama sonucunda, Rusya'nın Baltık ülkeleri ile ilişkilerini, dış ve güvenlik politikalarındaki yaklaşımlarını, Baltık ülkelerinin AB ve NATO üyeliklerinin Rusya'nın dış politikasındaki etkilerini konu alan çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmalarda Rusya'nın Baltık ülkelere yönelik dış politikası realizm, neorealizm ve jeopolitik teoriler gibi güç unsurunu temel alan yaklaşımlar kullanılmıştır. AB ve NATO üyeliklerinin Baltık ülkelerinin Rusya ile Batı arasında bir güç mücadelesinin ortasında yer alması sonucunu doğurduğunu ifade eden çalışmalarda ise Rus dış politikası hegemonya kavramı üzerinden değerlendirilirken, Baltık ülkelerinin dış politikaları entegrasyon kavramı üzerinden değerlendirilmiştir. Bu tez çalışması, Batı

ile mücadelesinde Rusya'nın Baltık ülkelerine yönelik uyguladığı dış politika ve Baltık  lkelerinin AB ve NATO  yeliklerinin güvenlik politikalarındaki rolü araştırılırken eleştirel jeopolitik teoriden yararlanılması bakımından diğerk çalışmalardan ayrılmaktadır.

Çalışma, Baltık devletleri ile Rusya arasındaki ilişkileri çatışma ve iş birliğı ikilemi içerisine oturtmak yerine Rus Dış Politikasında Baltıkların nasıl mekansallaştırıldığını ortaya koyması bakımından önemlidir. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi web sitesinden yapılan araştırma sonucunda, Rusya'nın Batı ile ilişkilerinin farklı coğrafiyalardaki yansımalarını konu alan çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Bu tez çalışmaları içerisinde Rusya ile Baltık bölgesi devletlerini konu alan çalışmalarda eleştirel jeopolitik teori çerçevesinden analizlere yer verilmemiştir. Eleştirel jeopolitik teori  er evesinden Baltık devletlerinin Batı ile ilişkilerinin Rus güvenlik politikalarının değışimindeki etkisini araştıran bu tez çalışması ulusal tez çalışmaları için bir ilk olması bakımından önem kazanmaktadır. Bu tez çalışmasının, Baltık devletlerinin Rusya'nın dış ve güvenlik politikalarının değışimindeki etkileri, Rusya'nın güvenlik sistemi içerisindeki dinamikler ve Rusya-Batı ilişkilerinin eski Sovyet bölgelerindeki yansımaları ile ilgili araştırma yapmak isteyenlere yol göstermesi temenni edilmektedir.

Çalışmanın zamansal ve coğrafi sınırlılıkları bulunmaktadır. Zamansal sınırlama olarak; Rusya-Baltık ilişkilerini daha iyi kavrayabilmek için tarihsel arka planın iyi anlaşılması bakımından ilk etkileşimlerin başladığı 13. Yüzyıldan günümüze kadar gelen tarihsel sürece yer verilmiş olsa da esasen 1990'lı yıllar sonrası süreçteki dış politik ilişkilere ve özellikle AB-NATO  yeliğı sonrasındaki döneme odaklanılmıştır. Coğrafi sınırlama olarak ise, AB ve NATO söz konusu olduğunda geniş bir coğrafi alan tahayyüle gelse de esas manada RF ve Estonya, Letonya ve Litvanya'yı içerisine alan bölgeye odaklanılmıştır. Çalışmada Türkçe ve İngilizce birincil ve ikincil kaynaklar kullanılmış; esas olarak Rusça olan ve halihazırda İngilizce ve Türkçeye çevrilmiş bulunan kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmada yoğun olarak kullanılan Rusça metinlerin okunmasında dil problemi bu şekilde aşılmıştır.

Çalışmada esas olarak nitel veri analizi yöntemleri kullanılmıştır. Öncelikle literatür taraması yapılmış, resmi dış ve güvenlik politika metinlerinin içerik analizi ve söylem analizi yapılmıştır. Literatür araştırmasında çalışmanın teorik çerçevesinin

oluşturulması için eleştirel jeopolitik teorinin ortaya çıkışında uluslararası ilişkiler disiplininde yapılan tartışmalar ortaya konduktan sonra temel varsayımları ve analiz yöntemleri incelenmiştir. Çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan ikinci başlıkta ise Estonya, Letonya ve Litvanya'nın Rusya ile kurduğu ilişkilerin tarihsel arka planı incelenmiştir. Bu tarihsel arka plan Rus Çarlığı dönemi, Baltık devletlerinin ilk defa bağımsız oldukları iki savaş arası dönem, Sovyetler Birliği ve bağımsızlıklarını tekrar kazandıkları dönem olmak üzere üçe ayrılarak irdelenmiştir. Literatür taramasının ikinci aşamasında ise RF güvenlik politikaları ve dış politikasının oluşumunun teorik çerçevesi ortaya konmuştur. Çalışmanın literatür araştırmasında üçüncü aşamayı oluşturan kısımda ise Rusya'nın Baltık devletleri ile ilişkileri ve Rusya'nın AB ve NATO ile ilişkileri yer almıştır. Çalışmada esas olarak akademik kitap, tez, makale, dergi ve rapor gibi ikincil veri kaynakları incelenecektir. Eleştirel jeopolitik teorinin analiz yöntemlerinden alan söylem analizi, devlet başkanları, dışişleri bakanları ve dış politika karar alma süreçlerinde etkin olan kişilerin söylemleri ve devletlerin resmi dış politika ve güvenlik stratejisi belgeleri incelenerek yapılacaktır. Tez çalışmasının giriş bölümünde çalışmanın konusu, kullanılan yöntem, çalışmanın temel ve alt amaçları sıralanarak hipotezleri ortaya konmuştur. Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın zaman, coğrafi bölge ve tarihsel kısıtları açıklanarak kapsam ve içerik hakkında genel bir çerçeve oluşturulmuştur. Kavramsal ve kuramsal çerçevenin ele alındığı ikinci bölüm çalışmanın yöntemi ve çalışmanın konusunu oluşturan Rusya'nın Baltık ülkeleri ile ilişkilerinin tarihsel arka planı olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın temel yöntemi olarak belirlenen Eleştirel Jeopolitik teori detaylı bir şekilde tanıtılmıştır. Bu amaçla teorinin ortaya çıkışında ve analiz yöntemlerinin belirlenmesinde etkili olan akademisyenlerin görüşleri yazdıkları akademik metinler incelenerek ortaya konmuştur. Eleştirel jeopolitik teorinin temel varsayımları ve çalışmada kullanılacak olan içerik ve söylem analizi başta olmak üzere analiz yöntemleri ortaya konmuştur. Kavramsal ve kuramsal çerçeveyi oluşturan ikinci bölümde ise Rusya'nın Baltık ülkeleri ile ilişkileri Rus Çarlığının hakimiyeti altına girmeden öncesi ve sonrasındaki dönem, Ekim devrimi ve bağımsızlıklarını kazandıkları dönem, Sovyetler Birliği'nin hakimiyeti altına girdikleri ve tekrar bağımsızlıklarını kazandıkları dönem olmak üzere üç tarihsel süreçte ortaya konulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde RF güvenlik sistemi ve güvenlik politikaları ile Rus güvenlik politikalarının genel çerçevesi resmi strateji ve konsept metinlerinin ışığında ortaya konmuştur. RF Güvenlik sisteminin açıklandığı başlıkta sistemin nasıl oluştuğunun daha iyi ortaya konulması için SSCB dönemi de dahil edilmiştir. RF güvenlik politikalarının incelendiği bölümde ise takip edilen dış politika anlayışında temel farklılıklar bulunan Boris Yeltsin ve Vladimir Putin'in devlet başkanlığı döneminde oluşturulan politikalar ayrı ayrı ele alınmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde SSCB sonrası dönemden günümüze kadar Rusya'nın Baltık devletleri ile ilişkileri, "Rus askeri varlığı ve güvenlik", "ticaret ve enerji" ile "Rus azınlık grupları" başlıkları altında incelenmiştir. Bu şekilde ilişkilerde yaşanan gelişmelerin Rus dış ve güvenlik politikalarına olan yansımaları ele alınmış, Rusya'nın Batı ile ilişkilerini şekillendirmede Baltık devletlerinin sahip olduğu rol ortaya konulmuştur.

Çalışmanın son bölümde "Rus-Batı jeopolitik mücadelesi" kavramsallaştırmasında iki temel aktör olan NATO ve AB'ne Baltık devletlerinin katılımının Rusya için ne anlama geldiği irdelenmiştir. Baltık devletlerinin AB üyeliğinin enerji ve güvenlik çerçevesindeki etkileri incelenerek bölüm bitirilmiştir. Çalışmanın nihayete erdirildiği sonuç bölümünde çalışmanın diğer dört bölümünden elde edilen bulgular analiz edilerek belirlenen hipotezlerin doğruluğu ölçülmüştür.

2. RUSYA’NIN BALTİK DEVLETLERİ POLİTİKASININ KURAMSAL TEMELLERİ VE RUS-BALTİK İLİŞKİLERİNİN ARKA PLANI

Estonya, Letonya ve Litvanya Kuzey Avrupa’da tarihsel olarak büyük güçlerin etki alanında kalmış üç Baltık bölgesi devletidir. Letonca ve Litvanca birbiriyle çok yakın olmakla beraber, üç devletinde kendisine ait dilleri vardır. Estonca Ural Dil Ailesi içerisinde Fin-Ugor dilleri, Letonca ve Litvanca Hint-Avrupa Dil Ailesi içerisinde Baltık dilleri arasındadır¹. Baltık bölgesinin ilk yerleşimci halkalarının pagan oldukları bilinmektedir². 12-13. Yüzyıllarda Kuzey Avrupa’da Hristiyanlığı benimseyen diğer devletlerden etkilenerek paganlığı bırakıp Hristiyanlaşmaya başlamışlardır. 12. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Prusya ve Baltık devletleri haricinde Kuzey Avrupa’nın geneli Hristiyanlaşmıştır³. 988 yılında Kiev Knezliği Hristiyanlığı resmi dini olarak ilan etmiştir⁴. Prusya, Livonya* ve Letonya Töton Şövalyeleri* tarafından Kuzey Haçlı Seferleri vasıtasıyla başlayan süreçte Hristiyanlaştırılmıştır⁵. Livonya bölgesi içerisinde kalan Estonya ve Letonya Töton Şövalyeleri tarafından yapılan haçlı seferleri ve Baltık bölgesinde ticareti hareketlendirerek, bölgeye nüfuz eden Alman misyonerleri aracılığıyla Hristiyanlığı benimserken, Litvanya ise hemen yanında bulunan Polonya’dan etkilenerek Hristiyanlığı benimsemiştir⁶. 1569 yılında kurulan Polonya-Litvanya birliği, Litvanya’da Hristiyanlığın yayılmasını sağlamıştır⁷. Böylece Litvanya Avrupa’da Hristiyanlığı kabul eden son ülke olmuştur. Estonya, Letonya ve Litvanya’nın benzer koşullar altında değerlendirilmesini sağlayan en önemli husus benzer tarihsel süreçlerden geçmeleridir. Her üç devletinde tarihi farklı

¹ Isabella T. Kreinder, “Baltic Area Languages in The Soviet Union: A sociolinguistic Perspective”, *Journal of Baltic Studies*, Vol.19, No.1, (1988), 5.

² Ken Dowden, *European Paganism: The Realities of Cult from Antiquity to the Middle Ages*, (London: Routledge, 2000), 12.

³ Hermann Smith-Sivertsen, “The Baltic States”, *Central and Southeast European Politics since 1989*, Sabrina P. Ramet (ed.), (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 447.

⁴ B. L. Vul’fson, “Russia and Europe-The Fundamental Problem of Courses in The History of Russia”, *Russian Social Science Review*, Vol. 51, No. 6, (2010), 9.

* Günümüz Estonya ve Letonya bölgeleri üzerinde kurulmuş olan birlik devletin adıdır.

* Töton Şövalyeleri: Çoğunluğu Alman Şövalyelerinden oluşan haçlı birlikleridir. Avrupa’da Hristiyanlığın yayılmasını sağlamak amacıyla çeşitli Haçlı seferlerine katılmışlardır.

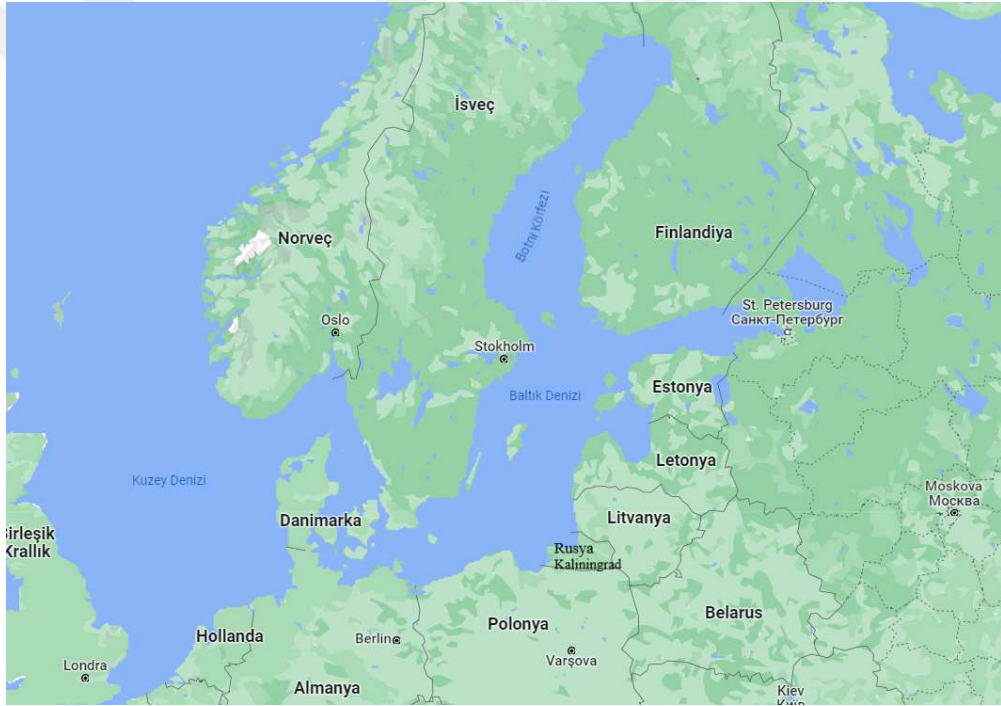
⁵ Eric Christiansen, *The Northern Crusades: The Baltic and the Catholic Frontier 1100-1525*, (London: Macmillan Press Ltd, 1980), 1.

⁶ Hank Jonston, “Religion and Nationalist Subcultures in the Baltics”, *Journal of Baltic Studies*, Vol.23, No.2, 1992, 137-140.

⁷ Prit Buttar, *Between Giants: The Battle for The Baltics in World War II*, (England: Osprey Publishing, 2013), 14.

devletlerin egemenlikleri altında yaşayarak geçen yıllar ve yaşadıkları istilalar ile doludur.

Baltık Bölgesi devletlerinin konumunu coğrafi olarak tanımlamak gerekirse, Doğuda RF ile sınırı bulunan devletlerin Batı sınırını Baltık denizi kaplamaktadır. En kuzeyde yer alan Estonya'nın komşuları kuzeyindeki Finlandiya ve batısındaki Rusya'dır. Estonya ve Litvanya arasında kalan Letonya, Rusya'nın yanı sıra Belarus ile sınır komşusudur. Litvanya'nın komşuları ise Belarus ve Polonya'dır. Litvanya'nın bir diğer komşusu ise özel bir coğrafi alan olan Kaliningrad bölgesi nedeniyle Rusya'dır. Kaliningrad bölgesi eksklav* statüsündedir. Litvanya ve Polonya arasında yer almaktadır ancak Rusya'ya ait bir toprak parçasıdır.

Şekil 2.1: Baltık Denizi Bölgesi Haritası.

Google. Googlemaps. <https://www.google.com/maps> (Erişim Tarihi: 21/05/2023).

Çalışmada, günümüzde Estonya, Letonya ve Litvanya'yı içeren bölgeyi tanımlamak için kullanılan “Baltık Devleti” terimi kullanılacaktır. Terim etimolojik olarak Litvanyaca ve Letonca “beyaz” ve “bataklık” anlamına gelen *balt* dan geldiği

* Eksklav: Bir toprak parçası, siyasi olarak bağlı bulunduğu ülke sınırları içerisinde değil, yabancı ülke veya ülkelerin sınırları içerisinde bulunduğu takdirde siyasi olarak bağlı bulunduğu ülkenin eksklavı olarak tanımlanmaktadır (Tarık Demir, “Eksklav-Eksklav Ülke Toprakları Güvenlik İlişkisi,” Devletin Doğasında Değişim: Güvenliğin Sınırları, Tolga Sakman (Ed.), (İstanbul: Tasam Yayınları, 2017), 105).

düşünülmektedir⁸. 11.yüzyılda Alman tarihçi Adam of Bremen, doğuya doğru uzanan bir kuşak gibi görüldüğü için “kemer” anlamına gelen *balteus* kelimesinden esinlenerek denizi *Mare Balticum* olarak adlandırdığı bilinmektedir⁹. Geçmişte bölgede yaşayan insanlar tarafından terimi oluşturan bir kullanım ise mevcut değildir. Örneğin, Estonyalılar Batı denizi (Laanemeni), Letonyalı balıkçılar ise Riga Körfezi’ne küçük deniz olarak adlandırmalarından dolayı Baltık denizine Büyük Deniz (Leila Jura) adını vermişlerdir¹⁰.

I. Dünya Savaşı’nın ardından yaygın bir şekilde kullanılmaya başlayan “Baltık Devletleri” teriminin kullanımına Finlandiya da yaygın bir şekilde Baltık denizine kıyısı olan devletlerden biri olarak kabul edilirken özellikle II. Dünya Savaşından sonra kendisini daha çok Nordik devleti olarak nitelemeye başlamıştır¹¹. Estonya, Letonya ve Litvanya, SSCB içerisinde Pribaltica adı verilen ortak bir bölge olarak anıldığı ve bu şekilde politika oluşturduğu için, terim bu devletleri içerecek şekilde kabul edilmiştir¹².

Modern tarihte ilk defa bağımsız devletler olarak yaşadıkları dönem Rus Çarlığında yaşanan Bolşevik Devrimi sonrasında başlamış ve 1940 yılına kadar devam etmiştir¹³. Soğuk Savaş dönemi boyunca SSCB egemenliği altında birer Sovyet Cumhuriyeti olarak var olan bu devletler 1991 yılında yeniden bağımsızlığını kazanmıştır¹⁴. 2004 yılında AB ve NATO’ya katılım süreçlerini gerçekleştirdiklerinde, Rusya’nın Baltık ülkeleri politikasının temel anlamda değişmesine ve güvenlik algılamalarının Batı eksenli olarak şekillenmesine yol açmıştır. Bu bölümde Rusya’nın Baltık devletleri politikasının kuramsal temellerinin ortaya konulması için öncelikli olarak Rus-Baltık ilişkilerinin tarihine değinilecektir. Ardından Rusya’nın Baltık politikasını oluşturduğu teorik temeller, bunların eleştirel jeopolitik teori çerçevesinde değerlendirilmesi yapılarak ortaya konulacaktır.

⁸ Endre Bojtár, *Forward to the Past: A Cultural History of the Baltic People*, (Budapest: Central European University Press, 1999), 7.

⁹ a.g.e., 9.

¹⁰ Birute Masionienė, *Baltijos Tautos*, (Vilnius: Aidai, 1996), 14’ten aktaran Andres Kasekamp, *A History of the Baltic States*, (London: Palgrave Macmillan, 2010), viii.

¹¹ Martin Boiko, “On the History of Notions and the Question of Baltic Regionalism”, *The World of Mucis*, Vol.44, No.3, (2002), 9.

¹² a.g.e., 9.

¹³ Sadhana Naithani, *Folklore in Baltic History: Resistance and Resurgence*, (Jackson: University of Mississippi Press, 2019), 3.

¹⁴ Paul A. Goble, “The Baltics: Three States, Three Fates”, *Current History*, Vol. 93, No. 585, (1994), 332. 332-336

2.1. Eleştirel Jeopolitik Teori

Devletlerin bulundukları bölgenin siyasetini yapmaları, sahip oldukları coğrafyanın avantajlarından faydalanırken, dezavantajlarını aşmaya yönelik olarak stratejiler geliştirmeleri yönünde jeopolitik önermelerde bulunulur. Bu önermeler genelde devlet başkanları, siyasi elitler, akademisyenler, gazeteciler veya toplumun diğer entelektüelleri tarafından ortaya atılmaktadır. Bu durum jeopolitiğin hem akademik hem de popüler bir kavram olduğunun bir kanıtıdır. Aynı zamanda tek bir tanımının olmadığı da bir göstergesidir.

Jeopolitik pek çok tanımı içerisinde barındırırken bu tanımlamaları yapan pek çok kişi jeopolitiği tam manasıyla tanımlamanın güç olduğu kabul ederek yapmaktadır. *Jeo* ve *politik* kelimelerinin birleşmesi ile oluşan kavram kelime anlamıyla “yerin siyaseti” manasına gelmektedir¹⁵. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde bu kavram “devletin bulunduğu coğrafya ile politikası arasındaki ilişki” ve “coğrafya, ekonomi, nüfus gibi unsurların bir devletin uyguladığı politika üzerindeki etkisi” olarak tanımlanmaktadır¹⁶.

Akademik bir disiplin olarak jeopolitiğin pek çok tanımı olmakla beraber sözcük olarak kavramı ilk kullanan kişi devletleri “bireylerin üstünde canlı bir organizma” olarak niteleyen ve jeopolitiği de “devletleri coğrafi bir organizma olarak tasavvur eden bir bilim” olarak tanımlayan İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellen’dir¹⁷. Bununla beraber Hitler döneminin Lebensraum* teorisinin temellerini atan Alman coğrafyacı Friedrich Ratzel, Fransa-Prusya (1870-1871) savaşının ardından Alman devletlerinin birleşmelerini tamamladıktan sonra imparatorluk haline geldiği dönemde modern coğrafyayı emperyalist politikaların merkezine yerleştirerek yazdığı eserler sayesinde jeopolitiğin babası olarak kabul edilmektedir¹⁸.

Klasik Jeopolitiğin kökenleri 19.yüzyılın sonlarına tekabül eden dünya düzeninin coğrafi koşullarına dayanmaktadır¹⁹. Bu dönem dünya düzeninde öne çıkan coğrafi

¹⁵ Wikipedia, “Geopolitics”, <https://en.wikipedia.org/wiki/Geopolitics>, (Erişim Tarihi: 14/03/2022).

¹⁶ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “Jeopolitik, -ği”, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 14/03/2022).

¹⁷ Charles Kruszewski, “International Affairs: Germany’s Lebensraum”, *The American Political Science Review*, Vol. 34, No. 5, (1940), 968. 964-975.

* Hayat sahası anlamına gelen kavram Karl Haushoffer tarafından ortaya atılmıştır.

¹⁸ Charles Kruszewski, *a.g.e.*, 968.

¹⁹ Gerard O’Tuathail, *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*, (London: Routledge, 1996), 19.

koşullar; geleneksel çok uluslu kara imparatorluklarının zayıflayarak yerlerine modern deniz aşırı imparatorlukların gelişmesi ve bunun ekonomik, askeri ve sosyal alanlarda yarattığı etkileridir. Bu döneme ruhunu veren unsur sanayi devrimi olurken, temel itici güç coğrafi keşifler olmuştur. Coğrafi keşifler devletlere yeni ekonomik imkanlar sağlarken bu imkanları değerlendirmek için kullanılan siyasi baskı unsuru toplumları dönüştürmüştür. Bu dönemin ardından devletler deniz aşırı bölgelerde ana topraklarında yaşayan halkların sahip olduğu haklara sahip olamayan tebaalar elde etmiştir. Bu sosyal, ekonomik ve siyasal unsurlar devletler arasında rekabete yol açmıştır. Daha iyi bir ekonomi için yeni coğrafi alanlara doğru genişleme ihtiyacı emperyalist politikaların temel güdüsü olmuştur. Bu politikaların oluşturulmasında önemli etkiye sahip olan coğrafyacıların fikirleri devletler tarafından uygulanan stratejiler olmuşlardır.

İngiliz coğrafyacı Halford Mackinder, çalışmalarında Britanya'nın dünya üzerindeki hegemonyasını korumaya yönelik stratejiler geliştirmiştir²⁰. Amerikalı Alfred Mahan ise deniz gücüne sahip olmanın önemine dikkat çekerken ABD'nin dünya üzerindeki tüm su yollarını kontrol etme stratejisinin temelini atmıştır²¹. Hitler'in en önemli dış politika merhalesi olan Lebensraum, Nazi emperyalizminin adı olmuştur ve bu politikayla Almanların yaşamadığı pek çok bölgeyi de Almanya sınırları içerisine dahil etmiştir²². Emperyalist devletlerin genişleme politikalarının uygulanması için geliştirilen bu stratejiler hakimiyet teorileri olarak kabul edilmiş ve 19.yüzyılda kurulan siyasi coğrafya kürsüleri vasıtasıyla jeopolitik disiplini meydana getirmiştir.

Jeopolitik teori coğrafyanın bir alt alanı olan siyasi coğrafya ile doğrudan ilintilidir. Coğrafya, yer ve insan arasındaki ilişkileri, insanın bulunduğu bölgeyi nasıl etkilediği ve ondan nasıl etkilendiğini açıklamayı hedefleyen bir bilim dalıdır²³. Coğrafya, fiziki ve beşerî coğrafya olmak üzere ikiye ayrılır. Fiziki coğrafya iklim, yer şekilleri, karaların ve denizlerin dünya üzerindeki dağılımı ile ilgilenirken, beşerî coğrafya dünya üzerinde insan toplumlarının kurdukları ilişki ağları ve kültürlerinin dağılımı ile ilgilenmektedir²⁴. Siyasi coğrafya ise siyasi faaliyetlerin coğrafya ile olan ilişkisine

²⁰ Pascal Venier, "The Geographical Pivot of History and Early Twentieth Century Geopolitical Culture", *The Geographical Journal*, Vol. 170, No. 4, (2004), 331.

²¹ a.g.e., 335.

²² Fahir Armaoğlu, a.g.e., 217.

²³ National Geographic, "What is Geography?", <https://www.nationalgeographic.org/education/what-is-geography/>, (Erişim Tarihi: 16/05/2022).

²⁴ National Geographic, a.g.y.

odaklanmaktadır²⁵. Jeopolitik, kavram olarak ilk defa 1899 yılında Kjellen tarafından kullanılına kadar, disiplin içerisinde coğrafyaya bağımlı olarak devletlerin dış politikalarını anlamlandırma çalışmaları siyasi coğrafya çerçevesinde şekillenmiştir²⁶. Siyasi coğrafya esas olarak fiziki alan, devlet gücü ve küresel askeri ve siyasi rekabetler arasındaki ilişkiyle ilgilenmektedir²⁷. Siyasi coğrafya fiziki alana bağlı olarak incelemeler yaparken jeopolitiğin alanı daha geniştir. Jeopolitik yalnızca siyasi coğrafyadan değil tarih, askeri strateji, uluslararası politika gibi diğer bilimlerden de yararlanarak geleceğe dair tahminlerde bulunur²⁸. Jeopolitiğe bu tahminlere bağlı olarak bir devletin dış politikasını belirlemek ya da yön vermek amacıyla başvurulmaktadır.

Jeopolitiğe yaygın olarak başvuru alan dönem olan I. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkiler disiplininin ilk tartışması* realist ve idealist teori arasında yaşanmaktaydı. Realistler ve idealistler arasında savaşın uluslararası ilişkilerde nasıl engellenebileceği konusunda temel bir ayrım ortaya çıkmıştır²⁹. Bu ayrımın nedeni ise iki teorinin ontolojik olarak benimsedikleri ön kabullerden* kaynaklanmaktadır. Klasik jeopolitik teoriler olarak adlandırılan hakimiyet teorileri çıkış noktası bakımından emperyalist devletlerin yayılma stratejilerinden meydana gelmiştir. Devletlerin yaşayabilmek için sınırlarını genişletmeleri ve güvence altına almaları

²⁵ Hamza Akengin, *Siyasi Coğrafya: İnsan ve Mekân Yönetimi*, (Ankara: Pegem Akademi, 2013), 4.

²⁶ Demet Ş. Mangır, “Klasik/Geleneksel Devlet-Merkezli Jeopolitik Anlayıştan Eleştirel Jeopolitik Söyleme”, *Uluslararası İlişkilerde Jeopolitik Teoriler ve Pratikler*, Demet Ş. Mangır (Ed.), (Ankara: İksad Publishing House, 2020), 7.

²⁷ Joe Painter, Alex Jeffrey, *Political Geography: An Introduction to Space And Power*, (London: Sage Publications, 2009), 17.

²⁸ Suat İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989), 18.

* Disiplinin tarihini oluşturan dört büyük tartışma vardır. Birincisi realist teori ve idealist teori, ikincisi davranışsalcılar ve gelenekselciler, üçüncüsü pek çok teorinin içerisinde olduğu paradigmlar arasında ve dördüncüsü pozitivizm ile post-pozitivizm arasında gerçekleşmiştir. (Faruk Yalvaç, “Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 44-49.

²⁹ Erdem Özlük, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu, Kimliği ve Sorunları”, *Uluslararası İlişkiler Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Ed. Şaban Kardaş ve Ali Balcı, (İstanbul: Küre Yayınları, 2014), 76.

* İdealist teori Hugo Grotius, John Locke ve Immanuel Kant gibi yazarların eserlerine vurgu yaparak insan doğasının iyiliğini ve iş birliğine yatkınlığını kabul etmektedir. Devletleri de bireyler oluşturduğu için savaşları önlemenin yolu ticaret, diplomasi ve uluslararası hukuk yoluyla devletler arasında iş birliğinin sağlanmasıdır. Uluslararası ilişkiler disiplininin temel konuları da bu nedenle barışın sağlanması, diplomasi, ticaret, uluslararası hukuk, örgütlenme ve iş birliği olmalıdır. Realist teori ise Thukydides, Nicola Machievelli, Thomas Hobbes gibi yazarlara vurgu yaparak insan doğasının bencil ve çıkarıcı olduğunu bu nedenle çatışmaya daha yatkın olduğunu kabul etmektedir. Devletleri oluşturan bireyler olduğuna göre devletler de doğal olarak çatışmaya daha yatkındır. Bu nedenle savaşların önlenmesi için devletler arasında bir güç dengesinin kurulması gereklidir. Uluslararası ilişkiler disiplini akademisyenlerinin de güç dengesi, silahlanma, güvenlik, caydırıcılık gibi konulara önem vermeleri gerektiğini savunmaktadır.

gerektiği anlayışı klasik jeopolitik yazarlarının ön kabullerindendir. Klasik jeopolitik, dünyayı ulus-devletlerin oluşturduğu bütün bir coğrafya, uluslararası politikadaki mücadele ortamını da farklı coğrafi alanlarda gerçekleştirilen güç mücadeleleri olarak kabul etmektedir³⁰. Başka bir deyişle devletlerin uluslararası ilişkilerini değerlendirirken güç unsurunu temel olarak almakta ve uluslararası politikanın hiyerarşik bir yapısı olduğunu kabul etmektedir. Bu nedenlerle klasik jeopolitik uluslararası ilişkiler disiplinde realizm ile aynı safta yer almaktadır.

20.yüzyılın başlarında devletler arasında yaşanan jeopolitik rekabet zirve yapmış ve dünya savaşlarının çıkmasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın ardından Batı' da bulunan pek çok uluslararası ilişkiler yazarı tarafından jeopolitik savaşa neden olan şüpheli bir ideoloji olarak kabul edilmiştir. Özellikle Hitler' in Alman siyasi coğrafyacılar tarafından ortaya atılan yaşam alanı teorisinden etkilenerek Almanya'nın sınırlarını Doğu'ya doğru genişletmesi ve Nazilerin yaptığı katliamların sorumlusu olarak jeopolitik görülmüştür. Bu nedenle 1960'lı yıllara kadar özellikle Anglo-Amerikan siyasi coğrafyacılar kavramı kullanmaktan kaçınmıştır³¹.

Soğuk Savaş döneminde jeopolitik rekabet ideolojik bir şekil almıştır. Uluslararası sistemde devletlerin Doğu ve Batı bloğu olmak üzere iki kutba ayrılmıştır. Doğu bloğundaki devletler sosyalist ideoloji ve komünizme ulaşma hedefinde bir ekonomik ve toplumsal yapının olduğu bir düzen kurmayı hedeflemişlerdir. Batı bloğunda yer alan devletler ise kapitalist ideoloji ve demokratik kurumların yer aldığı ekonomik ve toplumsal yapının bulunduğu bir düzen kurmayı hedeflemişlerdir. Bu ideolojik bölünmede yer alan çift kutuplu rekabet unsuru jeopolitik tahayyülleri de etkilemiştir. ABD'de Richard Nixon' ın ulusal güvenlik danışmanlığını yapan bir akademisyen olan Henry Kissinger reel politik tanımlaması yaparken aynı zamanda ideolojik olarak bölünmüş bir uluslararası sistemde farklı bir jeopolitik tanımı yapmıştır³². Benzer şekilde ABD'nin dünyanın her yerinde ulusal çıkarlarını korumak amacıyla stratejiler üretmeyi hedefleyen eski ulusal güvenlik danışmanı Zbigniew Brezinski SSCB'nin bulunduğu Avrasya bölgesini kalpgâh olarak tanımlarken dünya siyasetini bir satranç

³⁰ Murat Yeşiltaş, "Jeopolitik", Uluslararası İlişkilere Giriş, Ed. Ali Balcı, Şaban Kardaş, (İstanbul: Küre Yayınları, 2014), 237.

³¹ Klaus Dodds, a.g.e., 28.

³² Gerard O'Tuathail, "Thinking Critically About Geopolitics", The Geopolitics Reader, Gerard O'Tuathail, Simon Dalby and Paul Routledge (Ed.), (London and New York: Routledge, 1998), 1.

tahtasına benzetmiştir. Bu yıllarda farklı terimlerle yeniden kullanılmaya başlanan jeopolitik, neo-klasik jeopolitik olarak adlandırılmıştır.

1990'lı yıllardan itibaren gerek SSCB'nin dağılması gerekse iletişim araçlarının çeşitlenmesi, hızlanması ve yaygınlaşması ile küreselleşmenin hız kazanması uluslararası ilişkilerde farklı jeopolitik tahayyüllerin geliştirilmesine neden olmuştur. Uluslararası sistemin iki süper gücünden birisinin sistemden çıkması ile ABD'nin dünyanın tek süper gücü olarak kalması ile tek kutuplu bir dünya düzeninin uluslararası ilişkilere hâkim olduğu düşüncesi tüm dünyada yaygın kabul görmüştür. SSCB'nin dağılması ABD'li pek çok siyasetçi, akademisyen ve gazeteci tarafından dünyaya demokrasinin zaferi olarak anlatılmıştır. ABD'nin dünyanın polis gücü gibi hareket ederek demokratik olmayan yönetimlerin farklı bölgelerde yarattığı tahribata müdahale etmesi gerektiği düşüncesi ABD'nin dış politika doktrinlerinde yerini almıştır. Bu dönemde ABD'nin üstünlüğü üzerine kurulu yeni jeopolitik tezler geliştirilmiştir. Örneğin Francis Fukuyama tarafından ortaya atılan “Tarihin Sonu” tezi demokrasilerin mutlak zaferini ilan etmektedir³³. Samuel Huntington tarafından ortaya atılan “Medeniyetler Çatışması” tezi SSCB'nin dağılması ile uluslararası sistemde kutuplar arası rekabetin son bulduğu bundan sonraki rekabetin etnik ve dini kökenli olacağını savunmaktadır³⁴. Huntington, ABD'nin Rusya'nın bu etnik ve dini eksenler üzerinden yeni ittifaklar oluşturmasının önüne geçmesi gerektiğini anlatan jeopolitik stratejiler önermiştir.

1980'li yıllarda uluslararası ilişkiler disiplininde eleştirel teori geleneğinin içerisinden siyasi coğrafyanın alt dalı olarak yeni bir jeopolitik tasavvur doğmaya başlamıştır³⁵. Kimilerine göre jeopolitik disiplininin bir alt kolu, kimilerine göre de eleştirel teorinin bir alt kolu olarak değerlendirilen teori esasen jeopolitiğin reddidir. Klasik ya da geleneksel jeopolitik teorilerin dünyayı algılama biçimleri başta olmak üzere analiz yöntemleri, temel varsayımları ve ön kabullerini reddeden eleştirel jeopolitik teori bu tez çalışmasının kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Takip eden bölümde öncelikle eleştirel jeopolitik teorinin tarihsel gelişimi klasik jeopolitik gelenekten ayrılan

³³ Francis Fukuyama, “Tarihin sonu mu?”, *Tarihin sonu mu?* Francis Fukuyama vd., Mustafa Aydın, Ertan Özensel (Ed.), (Ankara: Vadi Yayınları, 2005), 23.

³⁴ Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations And The Remaking Of World Order* (New York: Simon Schuster, 1996), 28-29.

³⁵ Sanjoy Chaturvedi, Timothy Doyle, *Climate Terror: A Critical Geopolitics of Climate Changes*, (England: Palgrave Macmillan, 2015), 5.

unsurları kapsamında değerlendirilecektir. Bunu takiben eleştirel jeopolitik teorinin analiz yöntemleri anlatılacaktır.

2.1.1. Eleştirel Jeopolitik Teorinin Ortaya Çıkışı

Eleştirel Jeopolitik teori, en sade anlatımla, 1980’li yıllarda uluslararası ilişkiler disiplininde sıkça kullanılmaya başlanan eleştirel teori düşünce okulunun geliştirdiği analiz yöntemlerinin jeopolitik çalışmalarında kullanılmasıyla gelişmiştir. 1960’lı yıllarda Batı Avrupalı Marksist düşünürlerin oluşturduğu Frankfurt Okulu tarafından eleştirel teori geleneği başlatılmıştır³⁶. Eleştirel teorinin temel amacı, geleneksel teorilerden ayrılarak, insanların “kölelikten” ve “hegemonyadan” kurtulduktan sonra kendi ihtiyaçlarını karşılayabildiği bir dünya yaratmak için çalışmaktır³⁷. Bu amacı gerçekleştirmek için bilgi ile iktidar arasında doğru bir orantı kurarak bilgiye sahip olanın iktidara da sahip olacağını savunmaktadır. Eleştirel teorinin sorgulamaya açtığı temel konu Foucault’nun belirttiği anlamda yöneticiden, siyasi partiden ya da herhangi bir kurumdan daha fazlası olan iktidarın bulunduğu bir toplumda bilginin ne kadar tarafsız ve bilimsel olacağıdır³⁸. Çünkü iktidar ürettiği ya da sahip olduğu bilgi vasıtasıyla kitleleri tahakkümü altına almaktadır. Temel amaç bireyin iktidarın ürettiği bilgiyi fark etmesi, buna direnç göstermesi (resistance) ve sonunda ondan özgürleşmesidir (emancipation)³⁹. Bu nedenle eleştirel teoriler farklı dallara veya alt kollara ayrılrsa da temel anlamda ortak özellikleri objektif, değişmez olarak kabul edilen bilgilerin sorgulanmasıdır. Eleştirel teorinin tek bir metodolojisi olmadığı gibi tek bir teori de değildir. Sosyal İnşacılık, Post Yapısalcılık, Post Kolonyal Teori, Feminist Teori, Yeşil Teori gibi teorilerin temelini oluşturmaktadır. Bu temelden hareketle geleneksel teorileri farklı yönleriyle eleştiren eleştirel realizm, eleştirel jeopolitik gibi çeşitli kavramlar ve teoriler, eleştirel teori çatısı altında ortaya çıkmıştır.

Yukarıda da belirtildiği üzere klasik ve neo-klasik jeopolitik teoriler realizm ile benzer ontolojik ön kabullere ve epistemolojik bir bağa sahiptir. Realizmde bu ontolojik ve epistemolojik ön kabuller devletin tanımı, güç ve güvenlik sağlama arayışı iken güce verilen önem, uluslararası ilişkilerin işleyişi, ulusal çıkarların sahip olduğu etki gibi

³⁶ James Bohman, Stanford Encyclopedia of Philosophy, “Critical Theory”, 08/05/2005, <https://plato.stanford.edu/entries/critical-theory/#1>.

³⁷ Max Horkheimer, *Critical Theory: Selected Essays*, (ed.) Matthew J. O’Connell vd., (New York: Seabury Press, 1992), 246.

³⁸ Mehmet A. Okur, Hakan Ö. Ongur, “Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Teori”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Ramazan Gözen (Der.), 4. Baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 291. 291-325.

³⁹ Mehmet Akif Okur, Hakan Övünç Ongur, a.g.e., 292.

konular bağlamında devletler uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olarak değerlendirilmektedir⁴⁰. Eleştirel teoriler bu ön kabullerin tersine devlet yerine bireyi, güç yerine söylemi, güvenlik arayışı yerine bilgi-iktidar ilişkilerini koymaktadır. Benzer şekilde eleştirel jeopolitik teori de klasik jeopolitiğin güce dayalı, devlet merkezli, objektif bilginin değişmezliği üzerine kurulu analiz yöntemlerini sorgulayarak değerlendirmeler yapmaya başlamaktadır. Klaus Dodds ve diğer eleştirel jeopolitik yazarlarına göre eleştirel jeopolitik teori ile geleneksel* jeopolitik teorinin en önemli farkı eleştirel jeopolitik teorinin siyasi coğrafyayı metodolojik olarak ve kavramsal açıdan yeniden değerlendirmeye açılması gerektiğini savunmasıdır⁴¹.

Geleneksel jeopolitik teoriler coğrafyanın değişmezliği üzerine kurguda bulunmaktadır. Sınırların geçişken olmadığı, her devletin kendi ülkesel sınırları içerisinde egemen ulus devletler olarak hüküm sürdüğü ve uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olarak esas amaçlarının ulusal çıkarlarını maksimize etmek olduğu bir dünya düzeni kurgusu bulunmaktadır. Eleştirel jeopolitik teorinin kurucu yazarlarından birisi olarak kabul edilen Gerard O’ Tuathail geleneksel jeopolitik teori yazarlarının da milliyetçi, kapitalist, beyaz ırkın ve “Batılı” olmanın üstünlüğünü barındıran bir politik kültüre sahip emperyalist devletlerde yaşamaları bakımından ortak bir dünya düzeni kurgusuna sahip olduklarını belirtmektedir⁴². Eleştirel jeopolitik yazarlarının, geleneksel jeopolitiği sorgularken temel çıkış noktaları da bu dünya görüşünden başlamaktadır. Üretilen coğrafi bilgi esasen iktidar için üretilmiş ve emperyalist devletlerin ülkeleri içerisinde ve dışarısındaki toplumlar üzerinde tahakküm kurmalarına yardım etmiş, başka bir deyişle rehberlik etmiştir. Bu nedenle eleştirel jeopolitik yazarlarının temel amaçlarından bir tanesi iktidarın eylemlerini meşrulaştıran jeopolitik unsurunu sorgulamaya açarak esas amacını ortaya koymaktır.

Geleneksel jeopolitiğe göre bir devletin karasal sınırları, dünya üzerindeki yeri, coğrafi karakteri gibi sabit unsurları bulunurken sosyo-kültürel, ekonomik, politik ve askeri değeri gibi değişken unsurları bulunmaktadır⁴³. Eleştirel jeopolitik, bir bakıma geleneksel jeopolitiğin sabit unsurlarının sorgulamasını yapmaktadır. Değişmeyen

⁴⁰ Jim George, “International Relations Theory in an Age of Critical Diversity”, An Intruduction of International Relations, Richard Devetak, Anthony Burke, Jim George (Ed.), (New York: Cambridge University Press, 2012), 24.

* Çalışmanın bundan sonraki kısmında klasik ve neoklasik jeopolitik kavramları yerine eleştirel teorinin karşıtı bir pozisyonda bulundukları için geleneksel jeopolitik kavramı tercih edilmiştir.

⁴¹ Klaus Dodds, Global Geopolitics: A Critical Introduction, (Harlow:Pearson, 2005), 28.

⁴² Gerard O’Tuathail, a.g.e., 25.

⁴³ Suat İlhan, Dünya Yeniden Kuruluyor, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999), 20-21.

unsurları oluşturan coğrafi bilginin tarafsızlığı, ne kadar bilimsel olduğu ve değişmezliği sorgulandığında iktidarın eylemlerinin altında yatan asıl neden de açığa çıkarılmış olacaktır.

Geleneksel jeopolitik teoriler ile eleştirel jeopolitik teoriler arasında önem verdiği temel unsurlar, kullandıkları metodoloji ve analiz yöntemleri bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Tablo 2.2’de görüldüğü üzere, uluslararası ilişkileri incelerken temel unsur geleneksel jeopolitik bakımından ulusal güvenlik iken eleştirel jeopolitik için küreselleşme kavramı ön plana çıkmaktadır. Geleneksel jeopolitikte devletlerin sabit coğrafi alanları üzerinden değerlendirmeler yapılırken, eleştirel jeopolitik yazarları için bu sınırlar küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle artık sembolik hale gelmiştir. Geleneksel jeopolitik devlet odaklı, devletin uluslararası ilişkilerini inceleyen, kurumlara ya da bu kurumları yöneten bireylere tavsiye vermek amaçlı bilgi üretirken, eleştirel jeopolitiğin böyle bir faaliyeti yoktur. Eleştirel jeopolitik yazarları bilgisayar ağları ile birbirine bağlanmış küresel düzen ve uluslararası örgütler, ekonomik ve ticari faaliyetler ile artan karşılıklı bağımlılık odaklı analiz yapmaktadır. Geleneksel jeopolitik teoriler bakımından sınırları sabit olduğu için düşmanlar da sabittir. Eleştirel jeopolitik teori ise sınırları sembolik görmekte ve artık düşmanların yerine tek bir bölge ile sınırlanmayan terör faaliyetleri, iklim değişikliği, göç gibi çeşitli tehlikelerin varlığını ön plana çıkarmaktadır. Geleneksel jeopolitik yazarları haritaları etkin bir şekilde kullanarak hükümetlere takip edilmesi gereken yol haritaları çizerken, eleştirel jeopolitik yazarları coğrafi bilgi sistemini bir bütün olarak kullanmaktadır.

Tablo 2.1: Geleneksel ve Eleştirel Jeopolitik Teorilerin Analiz Birimlerinin Karşılaştırılması.

Geleneksel Jeopolitik	Eleştirel Jeopolitik
Ulusal Güvenlik	Küreselleşme
Sabit Coğrafi Alanlar	Sembolik Sınırlar
Devlet Odaklı Analiz	Ağlar ve Karşılıklı Bağımlılık Odaklı Analiz
Coğrafya Kaynaklı Düşmanlar	Bölgesizleştirilmiş(deterritorialized) tehlikeler

Tablo 2.1- devam.

Haritacılık ve Haritalar	Coğrafi Bilgi Sistemi
Jeopolitik Bloklar/ Fiziksel Çevre	Siyasi Çevre

Klaus Dodds, Global Geopolitics: A Critical Introduction, (Harlow: Pearson, 2005), 28.

Geleneksel jeopolitik yazarları değerlendirmelerini fiziksel çevre ya da kurulan jeopolitik bloklar üzerinden yaparken, eleştirel jeopolitik siyasi çevreye odaklanmaktadır. Örneğin ABD'nin Irak ve Afganistan'a yaptığı müdahaleleri geleneksel jeopolitik yazarları "Büyük Ortadoğu Projesi" gibi belirli bir blok ülkeleri üzerinden değerlendirmektedir. Ancak Gerard O'Tuathail gibi eleştirel jeopolitik yazarları George Bush'un "teröre karşı küresel savaş" gibi söylemlerini analiz ederek Irak ve Afganistan müdahalelerini "ABD'nin küresel bir lider olarak tek başına hegemonya kurması için gerekli bir müdahale" olarak değerlendirerek büyük jeopolitik sahalar üzerindeki güç oyunlarına odaklanmaktadır⁴⁴.

2.2.2. Eleştirel Jeopolitik Teorinin Temel Varsayımları ve Analiz Yöntemleri

Eleştirel jeopolitiğin analitik çerçevesi söylem analizi, uluslararası politik ekonomi, feminist yaklaşımlar ve post-modern sosyal teorinin içerisinde bulunduğu kaynaklardan türemiştir⁴⁵. Bu nedenle birden çok eleştirel jeopolitik teori yaklaşımı da bulunmaktadır. Eleştirel jeopolitik literatürüne en büyük etkiyi ise Michel Foucault'nun söylemdeki güç-bilgi bağının ortaya çıkarılması gerektiği düşüncesi yapmıştır⁴⁶. Foucault'a göre "gücün bilgi olmadan kullanılması ve bilginin gücü doğurmaması imkansızdır"⁴⁷. Toplumda var olan bir iktidar odağı, iktidarını devam ettirmek için belirli bir güce sahip olmalı ve bu güç de sürekli olarak yeniden üretilen bilgidен kaynaklanmaktadır⁴⁸. Başka bir deyişle bilgi, iktidarın devam ettirilmesi için gerek duyulan güç, güç de iktidarı besler. Bu güç ilişkisinin ortaya çıkarılması toplumdaki mevcut iktidarın zayıflamasına ve bireyin özgürleşmesine (emancipation)

⁴⁴ Gerard O'Tuathail, "The Bush Administration and the "End" of the Cold War: A Critical Geopolitics of US Foreign Policy in 1989", *Geoforum*, Vol.23, No.4, (1992), 439-452.

⁴⁵ Klaus Dodds, a.g.e., 30.

⁴⁶ Klaus Dodds, a.g.e., 30.

⁴⁷ Michel Foucault, *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*, (Ed.) Colin Gordon, (Çev.) Colin Gordon, Leo Marshall, John Mepham, Kate Soper, (New York: Pantheon Books, 1980), 52.

⁴⁸ Yasemin Apalı, "Michel Foucault'da İktidar ve Güç", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, S.5, C.2, (2021), 302.

yol açar. Bunun yolu da eylemleri temsil eden söylemin analiz edilmesinden geçmektedir.

Eleştirel jeopolitik teorinin temel öncülü; coğrafyanın, siyaset ve ideoloji ile her zaman yakından bağlantılı olan toplumsal ve tarihsel bir söylem olduğu iddiasıdır⁴⁹. Günümüz coğrafi isimlendirmelerine baktığımızda dünyanın Doğu-Batı olarak ikiye ayrılmış olduğunu, farklı isimli kıtalara bölünmüş olduğunu ve dünyanın farklı bölgelerinin “Orta Doğu” veya “Uzak Doğu” gibi çeşitli isimlerle temsil edildiğini görürüz. Örneğin Avrupa Birliği ülkeleri ile ABD Batılı ülkelerdir. Türkiye Avrupa ve Asya bölgelerinin birleştiği yerde bulunmakta bir “köprü” görevi görmektedir. RF Avrupa ve Asya kıtaları arasında bulunan “Avrasya” kıtası üzerinde yer almaktadır. Mısır harita üzerinde baktığımızda Afrika’nın kuzeyinde yer almaktadır ancak günümüzde pek çok kişi tarafından Orta Doğu’ya dahil edilmektedir. Tüm bu isimlendirmeler coğrafyanın toplumsal ve tarihi bir söylem olduğunun kanıtıdır. Dolayısıyla eleştirel jeopolitiğin en önemli kaynağı da uluslararası ilişkiler ve jeopolitik alanında kullanılan söylemleri araştırmak ve analiz etmektir⁵⁰.

Eleştirel jeopolitik hem bir söylem hem de siyasi pratik olarak kavramsallaştırılmaktadır⁵¹. Klaus Dodds bu kavramsallaştırmanın bazı sonuçlarını şu şekilde ortaya koymaktadır⁵²:

“Jeopolitik, küçük bir akademik uzman grubuyla sınırlı kalmadan, bir dizi siyasi aktör tarafından yürütülen siyasi bir faaliyet olarak düşünülmelidir. Soğuk Savaş döneminde Amerikan devlet adamları tarafından kullanılan jeopolitik akıl yürütme “coğrafya ve o coğrafyanın özel kimlikleri hakkında dikkate değer olmayan varsayımların” oldukça önemli olabileceğine işaret etmektedir. Uluslararası sistem içindeki var olan güç dağılımı, ABD gibi bazı devletlerin siyasi söylemlerin üretimini ve dolaşımını etkilemek için diğerlerinden daha iyi bir konumda olduğu ve böylece dünyanın jeopolitik anlayışlarını şekillendirme kapasitesine sahip olduğu anlamına gelmektedir. Eleştirel jeopolitik coğrafi farklılık ifadelerinin kimlik oluşumu politikasına katkıda bulunduğunu savunur.”

Eleştirel jeopolitik teoriye göre siyasi aktörlerin sahip oldukları jeopolitik tahayyüller ulusal çıkarlarını inşa etmektedir. Bu şekilde devletler dış politikadaki eylemlerini ulusal çıkarlarını gerçekleştirdiklerini söyleyerek meşrulaştırmaktadırlar. Jeopolitik

⁴⁹ John Agnew, Gerald O Tuathail, 1992, 198.

⁵⁰ Klaus Dodds, a.g.e., 31.

⁵¹ Klaus Dodds, a.g.e., 31.

⁵² Klaus Dodds, a.g.e., 32.

tahayülleri ise dil ve söylem oluşturmaktadır. Ancak bu yalnızca siyasi aktörlerin coğrafi tanımlama ve değerlendirmelerini içermemektedir. Eleştirel jeopolitik analiz yöntemine göre devletlerin resmi belgeleri (metin), siyasi aktörlerin konuşmaları ve dış politika faaliyetleri (eylem) jeopolitik söylemi oluşturmaktadır. Özetle, eleştirel jeopolitik teori çerçevesinde yapılan dış politika analizi bir devletin jeopolitik söyleminin analiz edilmesi ile jeopolitik tahayyüllerinin ortaya çıkarılmasını ve bu şekilde devletler tarafından ulusal çıkarların aslında neyi hedeflediğini göstermeyi içermektedir.

2.2. Rusya-Baltık İlişkilerinin Tarihi ve Baltık Devletlerinin Bağımsızlıklarını Kazanmaları

Baltık Devletleri ve Rusya ilişkilerinin tarihi çok daha eskilere dayandığı bilinmekle beraber, Rus Çarlığının 18.yüzyılda bölgedeki diğer büyük güçler üzerinde üstün gelmesiyle modern uluslararası ilişkiler tarihinde bir hakimiyet ilişkisi şeklinde ortaya çıkmıştır. Baltık Devletleri tarihinde ve Rusya ile ilişkilerinde üç önemli tarih vardır; 1918 yılında ilk defa bağımsızlıklarını kazanmaları, 1944 yılında Nazi Almanyası tarafından işgal edilmesinin ardından SSCB hakimiyeti altına girmesi ve 1991 yılında tekrar bağımsızlıklarını kazanmalarıdır⁵³.

Bölgeyle ilk ilgilenen Avrupalı güç olan Almanyaya, Töton Şövalyelerinin Livonya bölgesini büyük oranda ele geçirmesinin ardından Baltık denizi kıyısında Lubeck limanını kurarak bölge ticaretinden fayda sağlarken, nihayetinde bir Baltık gücü olmuştur⁵⁴. Baltık denizi üzerinde hakimiyet kurabilmek için Almanyaya, Rusya, İskandinav ülkeleri arasında savaş alanı olmuştur⁵⁵. Rus Çarlığının I. Petro döneminde Batı'ya doğru genişlemeyi hedeflemesi ve İsveç İmparatorluğu'nun güçsüz düşmesi bölgenin 18.yüzyılda Rusya'nın egemenliği altına girmesini sağlamıştır⁵⁶. I. Petro, merkantilist doktrini* takip ederek Rusya'yı kalkındırma ve çağdaştırmaya yönelik

⁵³ Sadhana Naiithani, a.g.e., 4.

⁵⁴ Arveds Schwabe, *The Story of Latvia*, (Stockholm: NLF Press, 1949), 10.

⁵⁵ Joseph S. Roucek, "Geopolitics of Baltics", *The American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 8, No. 2, (1949), 171.

⁵⁶ Roger Bartlett, "The Russian Nobility and the Baltic German Nobility in the Eighteenth Century", *Cahiers du Monde Russe et Sovietique*, Vol.34, No.1, (1993), 234.

* Merkantilist Doktrin: Doktrin, devletin, devletin yararını sağlamak amacıyla ekonomik yaşama, piyasaya maksimum müdahalesini ifade etmektedir (Derek J. Penslar, "The Origins of Jewish Social Studies New Series, Vol. 3, No. 3, (1997), 27). 15-18.yüzyıllar arasında baskın ekonomi politikası olan merkantilist doktrin ulusal ekonomilerin savunulmasına dayanmaktadır (Fernand Braudel, *The Wheels of Commerce: Civilization and Capitalism 15-18th Century*, (London: Book Club Associates, 1983),

hırslı politikalar takip etmiştir. Reformlar aracılığıyla güçlenen ordu ve donanma ile Büyük Kuzey Savaşları'nda İsveç'i mağlup ederek Baltık denizine erişim sağlandı ve böylece Baltık Devletleri'nde Rus egemenliği başlamıştır⁵⁷. Bu ülkelerin tarihine baktığımız zaman farklı milletler olduklarını ancak aynı bölgeyi paylaştıkları için aynı tarihi yaşadıklarını gözlemleyebiliriz. Nitekim bu ülke topraklarında milattan önceki bin yıla dayanan yerleşimler söz konusudur⁵⁸. Daha sonra komşu coğrafyalarından gelen göçler ile tarihleri şekillenmiş ve nihayetinde birleşmiştir.

Estonya topraklarında insan yerleşimlerinin tarihini milattan önce ilk bin yıla dayandıran pek çok kaynak mevcuttur. Bölge Germen ve İskandinav kavimlerinden göç alırken 4. ve 12. yüzyıllar arasında Vikinglerin hakimiyeti altına girmiştir⁵⁹. 13.yüzyılda Kuzey Estonya Danimarka'nın ducalığı olurken, Güney Estonya ve Letonya toprakları üzerinde Livonya Konfederasyonu kurulmuştur⁶⁰. 1582'de Livonya Savaşı'nın ardından konfederasyon dağılmış, kuzey toprakları da İsveç'in topraklarına katılmıştır. Polonya-İsveç savaşının ardından bölgenin hakimiyeti İsveç'in eline geçmiştir⁶¹. 1700 yılında gerçekleşen Büyük Kuzey Savaşı'nın ardından Rus Çarlığı'nın hakimiyeti altına girmiştir.

12.yüzyılda Baltık denizi kenarında Almanya tarafından kurulan Lubeck Limanı vasıtasıyla ticaret yapan komşuları ve Letonya'da yaşayan halklar arasında mücadeleler yaşanmıştır. Bu mücadeleler sırasında Letonya toprakları üzerinde bulunan Samogitian Krallığı, Livonya konfederasyonuna evrilmiş ve bu düzen Prusyalı ve Polonyalı ve İsveçliler tarafından bozularak Leton topraklarını kendi aralarında paylaşmışlardır⁶². 16.yüzyılda İsveç İmparatorluğu ile Polonya arasında yaşanan savaşa kadar bugünkü Letonya toprakları Polonya-Litvanya Birliği'nin

193). Doktrinin temel felsefesi, genel anlamıyla, ihracatı en yüksek seviye çıkarıp, ithalatı en aza indirmek suretiyle değerli materyallerin olabildiğince ülke içerisinde kalmasını sağlamaktır.

⁵⁷ Natalia V. Platonova, "Peter the Great's Government Reforms and Accounting Practice in Russia", *Accounting History*, Vol.14, No.4, (2009), 455.

⁵⁸ Hermann Smith-Sivertsen, *a.g.e.*, 447.

⁵⁹ İnsamer, "Ülke Profilleri: Estonya", <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-estonya/>, (Erişim tarihi: 02/12/2021).

⁶⁰ Art Lekt, "Estonia and Estonians", *Encyclopedia of Russian History: Volume 2*, James J. Millar (Ed.), (USA: Thomson Gale, 2004), 465.

⁶¹ Vajas G. Liulevicius, "As Go the Baltics, So Goes Europe", *Orbis*, Vol.39, No.3, (1995), 389.

⁶² Prit Buttar, *a.g.e.*, 15.

egemenliği altında yaşamıştır⁶³. Büyük Kuzey Savaşları'ndan sonra Rus Çarlığı'nın topraklarına dahil olmuştur.

Litvanya, 1253 yılında Mindaugas ilk kral olarak taç giydiğinde üç Baltık halkı arasında ilk ulusal varlık oluşturan halk olmuştur⁶⁴. 1385 yılında Litvanya ve Polonya ile birleşerek bir birlik kurmuşlardır⁶⁵. 1569 yılında Polonya-Litvanya Birliği başkenti Krakow olan bir bağımsız devlet haline gelmiştir.⁶⁶ 1795 yılında Prusya, Avusturya ve Rusya İmparatorluğu'nun oluşturduğu ittifak tarafından Polonya'nın bağımsızlığı sona erdirilirken, Litvanya Rusya'nın egemenliği altındaki topraklardan bir tanesi olmuştur⁶⁷.

2.2.1. Rus Çarlığı Hakimiyeti Altında Baltık Devletleri

Rusya, dünyanın en geniş yüzölçümüne sahip ülkesidir. Topraklarının üçte biri Doğu Avrupa, üçte ikisi ise Kuzey Asya bölgesinde yer almaktadır. Federasyon sistemi ile yönetilen ülkede yirmi özerk cumhuriyet bulunmaktadır. Rusya'nın nüfusunun yaklaşık %81ini etnik olarak Ruslar ve %19unu Tatar, Çeçen, Ukraynalı, Başkurt ve Çuvaş gibi farklı etnik gruplara mensup kişiler oluşturmaktadır⁶⁸. Rusların, etnik olarak Hint-Avrupa kavimlerinden olan Slavlara mensup olduğu bilinmektedir. Ruslar, Slavların VI. yüzyılda uruğlara* bölünerek farklı yönlerde doğru hareket eden topluluklardan Vistula ve Dinyeper nehirlerinin doğusuna yerleşen Doğu Slavlarındandır⁶⁹. Doğu Slavlarının tarih sahnesine çıkışı 9. ve 10. yüzyıllarda olmuştur. Resmi Rus tarihine göre 9. yüzyılda Kiev Rusya'sı olarak kabul edilen

⁶³ Ina Druviete, "Latvia: Language Situation", *Encyclopedia of Language & Linguistics*, Keith Brown (Ed.), 2nd Edition, (Elsevier, 2006), 725. 724-725.

⁶⁴ Walter R. Iwaskiw ve Library of Congress. *Estonia, Latvia & Lithuania: Country Studies*. (Washington: Federal Research Division, 1996), 177.

⁶⁵ Prit Buttar, *a.g.e.*, 14.

⁶⁶ Walter R. Iwaskiw, *a.g.e.*, 178.

⁶⁷ Meilutė Ramonienė, "Lithuania: Language Situation", *Encyclopedia of Language & Linguistics*, Keith Brown (Ed.), (Elsevier, 2006), 281.

⁶⁸ World Population Review., "Russian Population 2021". <https://worldpopulationreview.com/countries/russia-population>. (Erişim Tarihi: 23/11/2021).

* Uruğ: "Nesil, nesep, soy, kavim" gibi anlamlarına gelmektedir. Toplumsal yapılanmada uruğlar toplumun en küçük birimi olan ailelerin birleşiminden meydana gelmektedir. "Aile" anlamına gelen oğuşlar birleşerek uruğları, uruğlar birleşerek "kavim, kabile" anlamına gelen boyları, boylar birleşerek "nesil, kuşak" anlamına gelen bodunları ve bodunlar birleşerek "devlet" anlamına gelen illeri meydana getirir (Abdülkadir İnan, Türk Etnolojisini İlgilendiren Birkaç Terim-Kelime Üzerine", Türk Dili Araştırma Yıllığı-Belleten, C.4, (1956), 181-187).

⁶⁹ İlyas Topsakal, *Rusya Tarihi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2021),

18, https://cdnacikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Bahar/rusya_tarihi/2/index.html#konu-2, (Erişim Tarihi:22/11/2021).

teşkilatlanma tarihindeki ilk Rus devleti olarak kabul edilmektedir⁷⁰. Rus devleti tarihinin Slav kökenli olduğunu ifade eden Avrasyacı görüş ve İskandinav kökenli olduğunu ifade eden Norman kuramı⁷¹ olmak üzere iki karşıt görüş bulunmaktadır. Norman Kuramına göre, ilk Rus devleti Slavlar tarafından kurulmamıştır. 3. ve 4. yüzyılda Kuzeyden gelen Gotlar ya da İskandinavlar tarafından kurulan ve burada bulunan Slavların da onların hakimiyetine girmeyi kabul ettiği devlet ilk Rus devletidir⁷². Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi* isimli kitabında günümüzde Rusya topraklarında yaşayan hâkim nüfus olan Doğu Slavlarının Rusya topraklarına yerleşmelerini ve Rusya'nın tarihinin nasıl başladığını şu şekilde anlatmaktadır⁷³;

“Dil, arkeoloji ve bitki adlarının araştırılmasından ortaya çıkan sonuçlara göre ilk Slav yerleşimleri Vistul nehrinden başlayarak Pripet havzasını ve Orta Dinyeper arasında kalan bölgede kuruldu ve daha sonra VII. ve VIII. yüzyıllarda ilk yurtlarından çıkarak Dinyeper nehri boyunca ilerleyerek yavaş yavaş Rusya Ovasını işgal ettiler”.

Slav kabilleri ayrılma süreçlerini IX. ve X. yüzyıllarda tamamlayarak komşularının kurdukları şehirlerde yaşamaya başlamış ve daha sonra kendi şehirlerini kurarak beraber yaşamaya başlamışlardır. Doğu Slavları da Normanlar ile beraber Fin-Ugor kavimlerinin yaşadığı bölgeye gelerek Novgorod şehrini kurdular ve burada “büyük uruğlar” şeklinde ilk siyasi teşkilatlanmalarını kurmuşlardır⁷⁴. Büyük uruğlar knezler* tarafından yönetilmiştir. 862 yılında Knez Rurik tarafından Novgorod, o dönemde bölgenin hâkim gücü olan Hazar Devleti'nin gücünün zayıflamasından faydalanarak siyasi olarak bağımsız bir şekilde teşkilatlanmıştır⁷⁵. Böylece önce Çarlık ile yönetilen Rus Devleti daha sonra imparatorluğa, ondan sonra Sovyetler Birliği altında teşkilatlanacak başka bir yapıya ve son olarak federatif bir yönetim teşkil eden RF'na dönüşecek olan siyasi teşkilatlanmanın ilk nüvesi Novgorod 'da tarih sahnesine çıkmıştır. Knez Rurik 'in ölümünün ardından yerine geçen Knez Oleg Kiev'i ele

⁷⁰ Fırat Purtaş, “Rus Çarlığının Etkin Bir Aktör Oluşunun Diploması Tarihine Etkileri”, *Diplomasi Tarihi II*, Barış Özdal, Ragıp K. Karaca (Ed.), 2.Basım, (İstanbul: Dora Yayıncılık, 2020), 360.

⁷¹Nicholas V. Riasanovsky, "The Norman Theory of the Origin of the Russian State". *Russian Review*, C.7, No.1, (1947), 96-100.

⁷² Vilhelm Thomsen, *Rus Devleti'nin Tarihi Kökenleri- Eski Rusya ve İskandinavya Arasındaki İlişkiler*, çev. Emine Dikmen, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2021), 11.

⁷³ Akdes N. Kurat, *Rusya Tarihi*, 2.Bs., (Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurum ve Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987), 3.

⁷⁴ İlyas Topsakal, *a.g.e.*, 40.

* Knez: “Prens” anlamına gelen Slav unvanıdır.

⁷⁵ Raymond C. Biazley, “The Russian Expansion Towards Asia and The Arctic in The Middle Ages”, *The American History Review*, Vol.13, No.4, (1908), 733.

geçirmiş ve burayı “Rus şehirlerinin anası” ilan etmiştir⁷⁶. Resmi Rus tarihi de Kiev’in başkent olduğu bu dönemden başlatılmaktadır.

Kiev Rusya’sı dönemi, 9. yüzyılda başlamış ve 12. Yüzyılda Knezlikler dönemine kadar devam eden zaman dilimini kapsamaktadır. Bu zaman dilimi içerisinde Knez Vladimir Hristiyanlığı Bizanslılardan etkilenecek kabul etmiş ve Ortodoksluk Rusya’nın resmi dini haline gelmiştir⁷⁷. Bu zaman diliminde Orta Asya’dan Batı’ya doğru yayılan Müslüman Türklerle mücadele etmişlerdir. Rusların Hristiyanlığı kabulü hem tek bir çatı altında toplanmalarını sağlamış, hemde Ortodoksluk sayesinde Bizans İmparatorluğu’nun doğal olarak müttefiki olmalarını sağlamıştır. Knez Vladimir döneminde Polonya’dan Galiçya kentlerini alarak kuzeyinde bulunan Baltık kavmi İatviagları bastırdı ve böylece Kiev Rusya’sının hakimiyet alanını Baltık Denizi’nden bu alana kadar genişletmiştir⁷⁸. Knez Yoroslav zamanında Kiev Rusya’sının sınırları Baltık’tan Karadeniz’e ve Oka Nehri’nin ağzından Karpat Dağlarına kadar uzanmaktaydı⁷⁹. 1068 ve 1093 yıllarında Kuman-Kıpçak Beyliği Kiev’i ele geçirmek amacıyla saldırılar düzenlemiş ve knezler arasındaki taht kavgalarının da katkısıyla Kiev Rusya’sı Vladimir-Suzak Knezliği, Galitsko-Volin Knezliği ve Novgorod Knezliği’ne bölünmüştür⁸⁰. 11. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar devam eden Knezlikler dönemi Moğol ve Türk-Müslüman hakimiyeti altında yaşanmıştır. Moğol ordusu 1223 yılında Kuman-Kıpçakları yenerek Rusya topraklarına ulaşmıştır⁸¹. Cengiz Han’ın oğlu Berke Han tarafından 1242’de kurulan Altın Orda devleti Rus knezliklerini 1238 yılında tamamen hakimiyet altına almıştır⁸². Altın Orda devleti hakimiyeti altında önce Kumalar* ve daha sonra Moğollar tarafından tahrip edilen Kiev Knezliği’nin yerine Moskova Knezliği güçlenmiş ve

⁷⁶ Mesut H. Caşın, *Novgorod Knezliği’nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi*, (Ankara: Atlas Kitap, 2006), 34.

⁷⁷ Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg, *Rusya Tarihi*, Figen Dereli (Çev.), 8. Basım, (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2011), 30.

⁷⁸ Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg, a.g.e., 29.

⁷⁹ Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg, a.g.e., 33.

⁸⁰ J. M. Roberts, Odd A. Westad, *The Penguin History of The World*, 6. Publication, (England: Penguin Book, 2014), 383.

⁸¹ Pentti Aalto, “Swells of The Mongol-Storm Around Baltic”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol.36, No. 3, (1982), 5.

⁸² Mehmet Saray, “Çarlık ve Sovyet Döneminde Rusların Türkler Hakkındaki Görüşleri ve Siyasetleri”, *Avrasya Etüdleri*, S.3, (1994), 17.

* Kumalar, Moğol istilasının gerçekleştiği döneme kadar Kıpçaklar ile aynı birlik içinde yaşayan eski bir Türk boyudur (Britannica, “Cuman”, <https://www.britannica.com/topic/Cuman>, (Erişim Tarihi: 03/02/2022)).

Rusya'nın merkezi haline gelmiştir⁸³. Moğol hükümdarı Timur'un Altın Orda üzerinde hakimiyet kurma girişimleri nedeniyle zamanla güçsüzleşen Altın Orda devleti hanlıklara bölünürken Rus Knezlikleri de Moskova'nın çatısı altında birleşmeye başladı. 15.yüzyılda bölgede Litvanya Grand Dükalığı, Estonya ve Letonya topraklarını içerisine alan Livonya bölgesi, Polona Krallığı ve Novgorod, Pskov, Smolensk gibi bağımsız çeşitli şehir devletleri bulunmaktaydı.

III. İvan bu toprakları Moskova Knezliği çatısı altında toparlamış ve Moskova Knezliği 1480 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir⁸⁴. Daha sonra Rusya'nın ilk çarı olarak kabul edilen IV. İvan, Kazan'ı fethederek Rusya'nın Avrasya bölgesine doğru yayılmasını sağlamıştır⁸⁵. Rusya'nın Batı'daki sınırlarının güvenliğini sağlamak ve zengin ticaret yollarına ulaşabilmek amacıyla 1558 yılında IV. İvan ordularını 13. yüzyıldan beri Baltık bölgesini kontrol eden Livonya'ya (bugünkü Estonya ve Letonya) göndermiştir⁸⁶. 1561 yılında Livonya çözülmüş ancak bu çözülme Litvanya/Polonya ve İsveç'i de içine alan ve Rusya'yı oldukça yıpratıcı çok taraflı bir savaşa dönüşmüştür⁸⁷. Bu nedenle savaşın diğer taraflarıyla anlaşmak durumunda kalan IV. İvan işgal ettikleri topraklardan hak iddia etmediğini açıklamıştır. Rusya'nın Baltıkları tamamen hakimiyet altına alması ise I. Petro döneminde başlamıştır.

I.Petro' nun Rusya'nın başına geçtiği dönem olan 17.yüzyılın sonlarında ve 18.yüzyılın başlarında Baltıklar bugün İsveç, Finlandiya, Norveç ve Danimarka, Polonya ve Almanya'nın bir bölümünü içeren İsveç İmparatorluğu'nun içerisinde yer almaktaydı⁸⁸. 16.yüzyılda IV. İvan'ın sınırları doğuya doğru genişletmesiyle Rusya büyük bir kara gücü haline gelmiştir. I.Petro da Rusya'nın Batı'ya doğru yayılmasını hedefledi. Bunun için önünde Baltıklar 'da İsveç İmparatorluğu, güneyinde ise Osmanlı imparatorluğu engeldi. 1700 yılında I. Petro Osmanlı ile yapılan savaşı Azak Kalesi'ni ele geçirerek sonlandırmasını sağlayan İstanbul Antlaşması'nı imzaladıktan sonra Baltıklara ve dolayısıyla Batı topraklarına giriş yapmak amacıyla Danimarka ve

⁸³ Mehmet Saray, a.g.e., 17.

⁸⁴ Abraham Ascher, Kısa Rusya Tarihi, Yavuz Alogan (çev.), (İstanbul: Say Yayınları, 2020), 49.

⁸⁵ Edward A. Gutiérrez, "Kazan, Siege of (August– October 1552)", *Russia at War: From the Mongol Conquest to Afghanistan, Chechnya and Beyond*, Timothy C. Dowling (Ed.), (California: ABC-CLIO, 2015), 398.

⁸⁶ David Christian, "Agrarian Societies in West of Volga", *A History of Russia, Central Asia and Mongolia II*, (Newark: John Wiley & Sons, 2018), 129.

⁸⁷ Marshall Poe, "A People Born to Slavery", *Russia in Early Modern European Ethnography 1476-1748*, (New York: Cornell University Press, 2000), 129.

⁸⁸ Adam Woog, *The Baltic States: Then and Now*, (San Diego: Reference Point Press, 2015), 11.

Polonya'nın Kral II. Augustus ile ittifak yaparak İsveç'e savaş açtı⁸⁹. İsveç'e savaş açarken önemli bir deniz gücüne sahip olmanın gerekli olduğunu anlayan I. Petro, Rusya'da başlattığı modernleşme hareketleri çerçevesinde denizciliğe ve bilimsel gelişmelere önem vermiştir. Deniz gücünü elde edebilmek amacıyla 1714'te Baltıkların deniz atlasını ve 1719-1723 yıllarında da Baltık Denizi'nin genel bir deniz atlasını hazırlatmıştır⁹⁰.

Rusya başta Narva olmak üzere bazı erken yenilgiler almasına ve müttefiklerini kaybetmesine rağmen İsveç'e karşı üstün geldi⁹¹. Daha sonra İsveç Kralı XII. Charles, Polonya ordusunu Polonya ve Saksonya'ya kadar takip etti ve bu da Rusya'nın Ingria ve Livonya'ya kadar ilerlemesini sağladı⁹². 1707-1708'de XII. Charles, Ukrayna'yı işgal etti ve Paltova'da Rus ordusu ile karşı karşıya geldi⁹³. 1709 yılında Petro'nun Rus ordusu Paltova'da İsveç ordusuna karşı üstün gelerek 1710'da Viborg, Riga ve Tallinn dahil olmak üzere İsveç'in Doğu Baltık limanlarına doğru genişledi⁹⁴. 1721 yılında, Rusya ile İsveç arasında Büyük Kuzey Savaşı'nı sona erdiren Nystad Antlaşması'na göre Ingria, Estonya, Livonya (Litvanya), Priozersk ve Vyborg bölgeleri Rusya'nın hakimiyeti altına girmiştir⁹⁵. Baltıklarda hakimiyet kuran Rusya artık önemli bir deniz gücüne de sahip olan bir imparatorluk haline gelmiştir.

Çarlık Rusya'sı hakimiyeti altında Baltık devletleri, Rusya'nın Batı'ya açılan kapısı olmuştur. Çarlık Rusya'sı yönetimi altında Baltık bölgesinde bulunan bölgeler ile imparatorluğun diğer bölgelerinde bulunan bölgelere yönelik olarak birbirlerinden farklı politikalar izlenmiştir. Öncelikle akılda tutulması gereken en önemli nokta Rusya'nın IV. İvan'ın Kazan'ı hakimiyeti altına almasından itibaren çok uluslu bir imparatorluk olduğudur. Bu çok uluslu imparatorluk içerisinde yaşayan halklara yönelik olarak Türkçe' de "Ruslaştırma" anlamına Rusifikasyon (*Rusifikatsiya*)

⁸⁹ Lucian R. Lewitter, "Russia, Poland and The Baltic", The Historical Journal, Vol.11, No.1, (1968), 13.

⁹⁰ Denis J. B. Shaw, "Geographical Practice and Its Significance in Peter the Great's Russia", *Journal of Historical Geography*, Vol.22, No.2, (1996), 164.

⁹¹ Boris Yeltsin The Presidential Library, "Battle Of Poltava - "The Battle That Immortalized Russia", <https://www.prilib.ru/en/news/1300044>, (Erişim Tarihi: 17/11/2021).

⁹² Donald Ostrowski, "Peter's Dragoons: How the Russians Won at Poltava", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 31, No.4, (2010), 92.

⁹³ Lindsey Hughes, "Peter I.", *Enclopedis of Russian History: Volume 3*, James Millar (Ed), (USA: Thomson Gale,2004), 1169.

⁹⁴ Serhii Plokhy, "Paltova: The Battle That Never Ends", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol.31, No.1, (2010), xvi.

⁹⁵ Rusmania, "18th Century in the Russian History", <https://rusmania.com/history-of-russia/18th-century> (erişim tarihi: 09/11/2021).

politikası uygulanmıştır. Bu politikasını uygularken farklı bölgelere yönelik olarak farklı amaçlar izlenmiştir. Örneğin, Kazak, Tatar, Başkurt gibi Müslüman halkları asimile etmeyi amaçlarken, Gürcistan ve Baltık bölgesinde bulunan halklara yönelik olarak da merkez ile entegrasyonu sağlamak amacıyla Ruslaştırma politikasını uygulamıştır⁹⁶.

Ruslaştırma politikası I. Petro döneminde uygulanmaya başlamıştır ancak esasen I. Nikola tarafından, Batı ve Baltık bölgeleri, Orta Asya ve Kafkasya olmak üzere üç bölgede “milletler politikası” olarak uygulanmıştır⁹⁷. 18.yüzyılda Ruslaştırma projesi, Nikolay İvanoviç İlminsky tarafından kurulan eğitim sistemi üzerinden bir eğitim meselesi olarak ele alınmıştır⁹⁸. Çarlık yönetimi bu politika doğrultusunda okullarda yalnızca Rusça öğretilmesi ve Rusça eğitim verilmesi kararı almıştır⁹⁹. Bu şekilde eğitim ve ayrıca askeriye aracılığıyla merkezde ve çevrede yaşayan halk arasında iletişimi sağlayacak memurlar yetiştirilmiş ve Ruslaştırmayı reddederek bu iletişimi sağlayamayan grupları devlete yabancılaştırmıştır¹⁰⁰. Bu gruplar Baltık bölgesinin siyasi ve ekonomik yaşamında aktif rol alan Baltık Almanlarından oluşmaktadır. Önceleri Moskova ile Baltık bölgesi arasında iletişimi sağlayan bu grup, Ruslaştırma faaliyetleri ile merkeze yabancılaşmaya başlamıştır. Ruslaştırma politikası Orta Asya ve Kafkasya’da sert bir şekilde uygulanırken, imparatorluğun diğer topraklarından ayrı görülen Baltık bölgesinde, 1871’de Almanya’nın birleşmesine kadar daha yumuşak bir politika izlenmiştir¹⁰¹. Ancak bölge özellikle 19.yüzyılın son dönemlerinde eğitim ve din alanında Ruslaştırmaya maruz kalmıştır. Eğitimde Rusça dili benimsenirken, Katolik kiliselerinin kapatılması gibi bölgedeki halkların yaşamını kökünden değiştirecek ve onları asimile edecek uygulamalara gidilmiştir.

18.yüzyılda, Baltık bölgesinde yaşayan Alman soylu sınıfı ve orta sınıf Baltık bölgesinin ekonomik ve sosyal hayatını kontrol altında tutmaktaydı. Bu nedenle I. Petro döneminde, Baltık pazarının Rusya’ya açılmasına katkıda bulunarak ticaretin

⁹⁶ Metehan Kurt, Kutay Üstün, “İlminsky’nin Eğitim Sistemi Üzerinden Rus Milliyetçiliğinin Kısa Bir Okuması”, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, S.42, (2019), 171.

⁹⁷ Selim Öztürk, “Çarlıkta Ruslaştırma Siyaseti ve Sovyet Sonrası Dönemde Ruslaştırmadan Geriye Dönüş Politikaları”, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, C.7, S.16, (2019), 1100.

⁹⁸ İlyas Topsakal, *Misyoner Kaynaklarına Göre Rus Çarlığı ve Türkler (1552-1917)*, (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2009), 13.

⁹⁹ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), 103.

¹⁰⁰ Eric Hobsbawm, *İmparatorluk Çağı: 1875-1914*, Vedat U. Aslan (çev.), 4. Basım, (Ankara: Dost Kitabevi, 2017), 168.

¹⁰¹ Andrew Kasekamp, a.g.e., 68.

dönmesini sağlayan Alman soylularının imtiyazlı konumlarını korumalarını sağlamıştır¹⁰². Alman soyluları hem ticaretin yapılmasını sağlamış hemde bürokraside önemli görevler alarak Rus Çarlarının hizmetinde kalmışlardır¹⁰³. Rusya'nın modernleştirme döneminde de Baltık bölgesinde yaşayan Almanlar 'ın teknik, askeri ve bürokratik uzmanlıklarından yararlanmışlardır¹⁰⁴.

Ruslaştırma politikasını yeknesak olarak uygulayan Çar I. Nikola da Baltıklardaki Alman azınlıkların Almancanın resmi dil olarak kullanılması dahil olmak üzere imtiyazlarına dokunmamıştır¹⁰⁵. 1863 yılında çıkan Polonya İsyanının ardından bu durum değişmeye başlamıştır. Rus okullarının açılması, Rusça dışında bir başka dilin konuşulmasının yasaklanması gibi uygulamaları içeren kültürel anlamda Ruslaştırma politikası Baltıklarda da hissedilmeye başlamıştır¹⁰⁶. Özellikle Almanya'nın birleşmesini tamamlamasından itibaren Çarlık yönetimi Baltık bölgesinde yaşayan Alman soylu ve orta sınıfının Alman İmparatorluğu ile kurması muhtemel olan ilişkilerinden çekinmeye başlamıştır. Bu nedenle bu bölgede daha etkin bir Ruslaştırma politikası uygulayarak Alman nüfuzunun etkisini kırmaya çalışmıştır. 1880 yılından itibaren uygulanan milletler politikası, merkezi yönetimin etkinliğinin artırılması politikasından asimilasyon politikalarına dönüşmüştür¹⁰⁷.

Litvanya'da Katolik kilisesi ve Litvanca eğitim-öğretim yapan okullar kapatılmış, Latin alfabesi değiştirilerek yerine Kiril alfabesi zorunlu olarak getirilmiş ve Rusça tüm resmî kurumlarda zorunlu tutulmuştur¹⁰⁸. Estonya ve Letonya'da ise ekonomik ve sosyal yaşamda var olan Alman azınlık nüfuzunun kırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla bölgede kölelik kaldırılarak bölge halkından vergi alınmaya başlanmıştır.¹⁰⁹ Vergilerini ödeyerek birer Rus Çarlığı vatandaşı olarak kabul edilen halklar karşısında

¹⁰² Selim Öztürk, a.g.m., 1099.

¹⁰³ Theodore R. Weeks, "Russification and the Lithuanians 1863-1905", *Slavic Review*, Vol.60, No.1, (2001), 97.

¹⁰⁴ Kevin O'Connor, *The History of the Baltic States*, (London: Greenwood Press, 2003), 39.

¹⁰⁵ Theodore R. Weeks, "Managing Emire: Tsarist Nationalities Policies". *The Cambridge History of Russia: Imperial Russia 1698-1917*, Dominic Lieven (Ed.), (New York: Cambridge University Press, 2006), 35.

¹⁰⁶ Theodore R. Weeks, "Russification: Word and Practice 1863-1914", *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol.148, No.4, (2004), 471-489.

¹⁰⁷ Eric Lohr, *Nationalizing the Russian Empire: The Campaign against Enemy Aliens during World War I*, (Cambridge: Harvard University Press, 2003), 6.

¹⁰⁸ Mehmet O. Tulun, *The Citizenship Policy of the Baltic States: Do They Conform to the European Framework?* (Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, 2012), 52.

¹⁰⁹ Toivo U. Raun, "Russification in the Baltic Provinces and Finland: 1855-1914", *Estonia and The Estonians*, (California: Hoover Institution Press, 1991), 308.

vatandaş olmayan Alman aristokrasisi azınlık grubu olacaktır. Böylece Estonyalılar ve Letonyalılar kendilerini köle olarak çalıştıran Alman aristokrasisinin etkisinden çıkmak isteyeceklerdir. Bu plana ek olarak Çarlık Rusya'sı Estonya ve Letonya'da ulusal bilincin yükselmesine anti-Alman politikaları uygulayarak destek vermiştir¹¹⁰. Çarlık yönetiminin bölgedeki Alman nüfuzunu kırmaya yönelik olarak uyguladığı politikaların en göze çarpan örneği 1890 yılında, Dorpat (günümüzde Tartu)'da bulunan ve 1698 yılında yani henüz bölge Rus egemenliğine girmeden önce Almanlar tarafından kurulmuş olan *Kaiserliche Universität zu Dorpat* –Dorpat İmparatorluk Üniversitesinin- adının *Imperatorskij Jur'evskij Universitet*–veya Rus Lurev Üniversitesi- olarak değiştirilmesidir¹¹¹.

Çarlık yönetiminin yürüttüğü anti-Almancı politikalar ve köleliğin kaldırılması bölgede yaşayan halkların ulusal bilincinin kazanma süreçlerine destek oldu. Ancak uygulanan Ruslaştırma politikası başta Litvanya olmak üzere milliyetçilik akımlarından etkilenmelerine yol açtı. 1905 ve 1907 yıllarında bölgede Çarlık yönetimine karşıt ayaklanmalar çıkmıştır¹¹². 1905 yılında Rusya'nın Japonya'ya yenilmesi ve 1907 yılında yapılan Duma seçimlerinde diğer azınlıkların temsilinin kısıtlı kalması, Rusya'nın diğer etnik azınlıkları arasında da şiddetli ayaklanmalara yol açmıştır¹¹³.

I. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği Ağustos 1914 tarihinden itibaren Rusya İmparatorluğu tarafından uygulanan Ruslaştırma politikasının dinamikleri değişmeye başlamış ve hatta şimdiye kadar görülmemiş yerelleştirici politikalara girişmiştir¹¹⁴. Buradaki yerelleştirmelerden kasıt Çarlık yönetimi tarafından endüstrinin, ekonominin ve toprakların millileştirilmesidir. Savaş esnasında Baltık bölgesi Alman işgaline uğramış ve Alman İmparatorluğu'nun 1918 yılında yenilerek geri çekilmesine kadar Alman işgali altında kalmışlardır¹¹⁵.

¹¹⁰ Robert Gildea, *Barricades and Borders: Europe 1800-1914*, 3.Edition, (New York: Oxford University Press, 2011), 326.

¹¹¹ Theodore R. Weeks, *a. g. e.*, 2006, 39.

¹¹² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995*, 23. Baskı, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2017), 175.

¹¹³ Mark Bassin, "Geographies of Imperial Identity", *The Cambridge History of Russia: Imperial Russia 1698-1917*, Dominic Lieven (Ed.), (New York: Cambridge University Press, 2006), 45.

¹¹⁴ Eric Lohr, *a.g.e.*, 95.

¹¹⁵ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, 175.

1905'te alınan Japonya yenilgisi ve I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi Çarlık yönetiminin daha çok sorgulanmasına neden olmuştur. Bu sorgulama yalnızca İmparatorluğun Rus olan vatandaşları tarafından değil azınlık grupları tarafından da yapılmaktadır. 1917 Şubat ayında başlayan Bolşevik Devrimi Rusya'da imparatorluğun sonunu getirirken Baltık bölgesindeki ülkeler için de bağımsızlık umidinin doğmasına yol açmıştır. Alman İmparatorluğu'nun geri çekilmesi, Bolşevik Devrimi nedeniyle ortaya çıkan iç savaş ortamı ve I. Dünya Savaşı sonrası uluslararası ortamda self-determinasyon hakkının kabul edilmesi Baltık bölgesi ülkelerine bağımsızlıklarını ilan etme şansı verdi. Baltık ülkeleri bağımsızlıklarını ilan etti ancak Rusya tarafından hemen kabul görmemiştir. Bunun için öncelikle Rusya içerisinde Bolşevikler ile Çarlık yanlıları arasında çıkan iç savaşın sona ermesi gerekmiştir. Nitekim Çarlık generali Yudenich Bolşeviklere karşı Estonya'yı bir merkez olarak kullanmıştır¹¹⁶. İç savaştan galip çıkan Bolşevikler Sovyet Birliği'ni kurmuşlardır. Sovyet Rusya 1920 yılında Estonya ile Dorpat Antlaşmasını, Letonya ile Riga Antlaşmasını ve Litvanya ile Moskova Antlaşmasını imzalayarak bu ülkelerin bağımsızlıklarını tanımıştır¹¹⁷.

2.2.2. SSCB Döneminde Baltık Devletleri

Baltık devletleri ile SSCB arasındaki siyasi ilişkilerin seyrini iki ayrı evrede değerlendirmek gerekmektedir. Birinci evre barış anlaşmaları ve saldırmazlık anlaşmalarının imzalanması ile başlamıştır. 1920 yılında Baltık devletleri ile SSCB arasında barış anlaşmaları imzalanmıştır¹¹⁸. SSCB, 1926'da Litvanya, 1932'de Estonya ve Letonya ile saldırmazlık anlaşmaları (non-aggression pact) imzalanmıştır¹¹⁹. Bağımsızlıklarını ilk defa elde etmelerinin ardından Estonya, Letonya ve Litvanya Milletler Cemiyeti'ne kabul edilmiş ve demokratik siyasi sistemler inşa etmeye çalışarak yönlerini Batı'ya çevirmişlerdir¹²⁰. Bu şekilde eskiden hakimiyeti altında yaşadıkları imparatorluğun mirasından uzaklaşmaya çalışırken, bu

¹¹⁶ Steve R. Dunn, *Battle in The Baltic: The Royal Navy and the Fight to Save Estonia& Latvia 1918-1920*, (England: Seaforth Publication, 2020), 46.

¹¹⁷ Nicholai P. Vakar, "Russia and the Baltic States", *The Russian Review*, Vol.3, No.1, (1943), 48.

¹¹⁸ Gregory Rutenberg, "The Baltic States and The Soviet Union", *The American Journal of International Law*, Vol.29, No.4, (1935), 598.

¹¹⁹ Gregory Rutenberg, a.g.m., 598.

¹²⁰ Rita P. Peters, "The Baltic states and the League of Nations: A study of opportunities and limitations", *Journal of Baltic Studies*, Vol. 10, No. 2, (1979), 110.

yolda attıkları ikinci adımda toprak reformları yaparak ulus-devlet inşa etmeye çalışmak olmuştur.

Baltık devletlerinde demokratik yönetimlerin seyri birbirlerine benzerdir. Her üç Baltık ülkesi de bağımsızlığın ilanını takiben parlamentolar kurup, onun üstünlüğünü bir ilke olarak benimsemiş, bir anayasa hazırlayıp, ülkelerinde yaşayan herkesi kamu yaşamına katılmasını sağlamıştır. Estonya’da Riigikogu, Letonya’da Saeima ve Litvanya’da Seimas adı verilen meclisler orantılı temsili öngören Weimar Anayasası örnek alınarak oluşturulmuştur¹²¹. Baltık devletlerinin Batı’ya yönelmesi diğer Batılı devletler tarafından da desteklenmiştir. Batılı devletler, Baltık devletlerini doğuda komünizmi kontrol altına almak ve Almanlar ile Rusların birleşmesini önlemek için tasarlanmış bir güvenlik kordonunun (cordon sanitaire) parçası olarak görmüşlerdir¹²².

Estonya’da toprak reformu 1919 yılında çıkarılan Toprak Reformu Yasası çerçevesinde gerçekleştirilirken, yasa Baltık Almanlarına ve kiliseye ait olan tüm arazilerin kapsamlı ve radikal bir şekilde kamulaştırılmasına dayandırılmıştır¹²³. Estonya’da I. Dünya Savaşı sırasında 400 mülk sahibi mülklerini terk ederken, 617 büyük toprak sahibinden yalnızca 57’si Estonya uyrukludur¹²⁴. Letonya’da tüm tarım arazilerinin yaklaşık olarak %52’si, büyük mülkler şeklinde Alman yerleşimcilerinin mülkiyetindedir¹²⁵. 1920 yılında çıkarılan yasa ile bu mülklerin çoğu kamulaştırılmış, Ulusal Toprak Fonu kurulmuş ve topraksız Letonyalı köylüler arasında 1937 yılına kadar sürecek olan yeniden dağıtma sürecini başlatılmıştır¹²⁶. 1919 yılında başta Baltık Almanları olmak üzere Baltık devletlerinin vatandaşı olmayan mülk sahipleri Estonya topraklarının yaklaşık %47’sine, Letonya’da %52’sine sahipken Litvanya’da %30’una sahip durumdadır¹²⁷. Bu nedenle Litvanya’da yapılan toprak reformu diğer Baltık ülkelerine nazaran daha az radikaldir. Litvanya’da 1919 yazında başlayan toprak reformu sırasında 1600 sahibinden toprak istimlak edilerek askerler ve mülksüzler

¹²¹ Stanley V. Vardys, “Democracy in The Baltic States, 1918-1934: The Stage and The Actors”, *Journal of Baltic Studies*, Vol.10, No.4, (1979), 323.

¹²² Kevin O’Connor, *a.g.e.*, 28.

¹²³ Hans Jörgensen, “The Inter-War Land Reforms in Estonia, Finland and Bulgaria: A Comparative Study”, *Scandinavian Economic History Review*, Vol.54, No.1, (2006), 74.

¹²⁴ Monthly Bulletin of Agricultural Economics and Sociology, No. 5, (1932),124,

<https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.19056/page/n149/mode/2up>, (Erişim tarihi: 06/12/2021).

¹²⁵ Andrejs Plakans, Charles Wetherell, “Agrarian Reform in Latvia: The Historical Context”, *The National Council For Soviet and East European Research*, (1996),6.

¹²⁶ *a.g.m.*, 6-7.

¹²⁷ Geminis Vaskela, *a.g.m.*, 121.

arasında (yaklaşık olarak 154.200 dönüm arazi) yeniden dağıtılmıştır¹²⁸. 1918 yılının sonlarında Estonya ve Letonya'daki tarımsal alanların çoğunun bu bölgelerde yaşayan Alman yerleşimcilerin elinde bulunurken yerel Eston ve Leton halkın çoğunlukla mülksüz olması¹²⁹ reformun radikal sonuçlarını göstermektedir. İki savaş arası dönemde bölgede kooperatif tarım işlemleri, bankacılık, tarım ürünlerinin ihracatı yapılmış ve küçük aile çiftlikleri kurulmuştur¹³⁰.

Baltık devletlerinde görülen demokratik zaman aralığı kısa sürmüş ve darbeler ile demokratik hükümetler gönderilerek yerlerine otoriter yönetimler kurulmuş ve anayasalar askıya alınmıştır. Demokrasiyle geçen birinci zaman aralığı Litvanya'da 1926'ya, Estonya ve Letonya'da ise 1934 yılına kadar sürmüştür¹³¹. Litvanya'da Aralık 1926'da ordu isyan etmiş ve ülkenin parlamentosu Seimas'ı dağıtan darbeyi gerçekleştirerek demokratik geleneklerin gelişimini sona erdirmiştir¹³². Estonya'da 1932 yılında 5. dönem Riigikogu 'nun göreve başlamasını takiben Ocak 1934'te Estonya'nın bir başkanlık cumhuriyetine dönüşmesini öngören yeni anayasa yürürlüğe girmiş ve Ekim 1934'te Riigikogu feshedilmiştir¹³³. Letonya'da ise 4.dönem Saeima'nın çalışması sırasında 15 Mayıs 1934 yılında Başbakan Karlis Ulmanis tarafından parlamentonun yetkilerini bakanlar grubuna devretmesiyle darbe gerçekleştirmiştir¹³⁴.

Baltık devletleri ile ilişkilerin ilk evresi bu devletlerin bağımsızlıklarının son bulması ve SSCB'nin hakimiyeti altına girmeleri ile bitmiştir. Bu dönemin başlangıcı 1933 yılında iktidara gelen Nasyonel Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin (Nazi) Almanya'da saldırgan bir politika takip ederek tüm Avrupa'yı revizyonist politikaları ile etkilemesi

¹²⁸ Pranas Pauliukonis, "Mykolas Krupavičius And Lithuanian Land Reform", Lithuanian Quartely Journal of Arts and Sciences, Vol.16, No.4, (1970), https://www.lituanus.org/1970/70_4_03.htm, (Erişim tarihi: 06/12/2021).

¹²⁹ Kevin O'Connor, Culture and Customs of the Baltic States, (Westport: Greenwood Press, 2006), 22.

¹³⁰ Anu Mai Köll, "Baltic Agriculture: The Political Economy of Extremes", Europe Now, <https://www.europenowjournal.org/2018/09/04/baltic-agriculture-the-political-economy-of-extremes/>, (Erişim tarihi: 06/12/2021).

¹³¹ Kevin O'Connor, *a.g.e.*, 25.

¹³² Vilma Akmenytė-Ruzgienė, "Seimas in the Republic of Lithuania of 1920–1940: overview", https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35533&p_k=2, (Erişim tarihi: 07/12/2021).

¹³³ Saltanat Kydyralieva, "Evolution of Parliamentary Institutions in the Baltic States Emergence and Development of Parliaments in Estonia, Latvia and Lithuania", *MANAS Journal of Social Studies*, Vol.6, No.4, (2017), 666.

¹³⁴ Latvijas Republikas Saeima, "History of The Legislature", <https://www.saeima.lv/en/about-saeima/history-of-the-legislature>, (Erişim tarihi: 07/12/2021).

ile başlamıştır¹³⁵. 23 Ağustos 1939’da Hitler ile SSCB lideri Joseph Stalin arasında Molotov-Ribbentrop Paktı olarak da bilinen saldırmazlık paktı (non-aggression) imzalamıştır¹³⁶. Pakt saldırmazlık antlaşması ile gizli protokolden oluşmaktadır. Gizli protokolün varlığı o dönem reddedilse de Nürnberg yargılamaları sırasında varlığı kanıtlanmış ve son olarak 9 Eylül 2019 tarihinde Rusya Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır¹³⁷. Saldırmazlık anlaşmasına göre¹³⁸,

“Birbirlerine karşı herhangi bir saldırgan eyleme girişmemek, içlerinden birisine karşı savaş başlatacak üçüncü bir kişiyi desteklememek, taraflardan birisine karşı olarak kurulan devletler topluluğuna katılmamak, sürekli teması sürdürmek, aralarındaki anlaşmazlıkları dostane bir şekilde çözmek ya da tahkim yoluna gitmek yolunu seçeceklerdir”.

Ek protokole göre ise¹³⁹,

“Finlandiya, Estonya ve Letonya, herhangi bir siyasi ya da topraksal yeniden düzenleme faaliyeti esnasında Rus etki alanı içerisinde sayılacaktır, Litvanya Almanya etki alanı içerisinde sayılacaktır, Polonya’daki etki alanlarının sınırları ise Curzon Hattı adı verilen Narev, Vistula ve San nehirleri üzerinden çizilen çizgisiyle belirlenerek, Besarabya hakkında Alman tarafı siyasi ilgisizliğini ilan etmiştir”.

28 Eylül 1939’da 23 Ağustos’ta imzalanan gizli protokolde değişiklik yaparak Litvanya’nın Šešupe Nehri’nin güneyinde bulunan bölge hariç (Curzon Hattı “B”), Rus etki alanına girmesini öngören dostluk ve sınır anlaşması imzalanmıştır¹⁴⁰. 1939-1941 yılları arasında Kremlin, Litvanya, Letonya ve Estonya’nın yeniden ilhak edilmesini ve Finlandiya’nın işgal edilmesini gelecekteki bir Sovyet-Alman savaşı söz konusu olduğunda stratejik gereksinimler nedeniyle bir zorunluluk olarak

¹³⁵ Eric Hobsbawm, Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991, Aşırılıklar Çağı, Yavuz Alogan (Çev.), 1. Baskı, (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1996), 173-174.

¹³⁶ Yılmaz Altuğ, “Soviet Union’s Foreign Relations from Beginning Until End of Second World War (1917-1945)”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, S.3, C.43, (1988), 4.

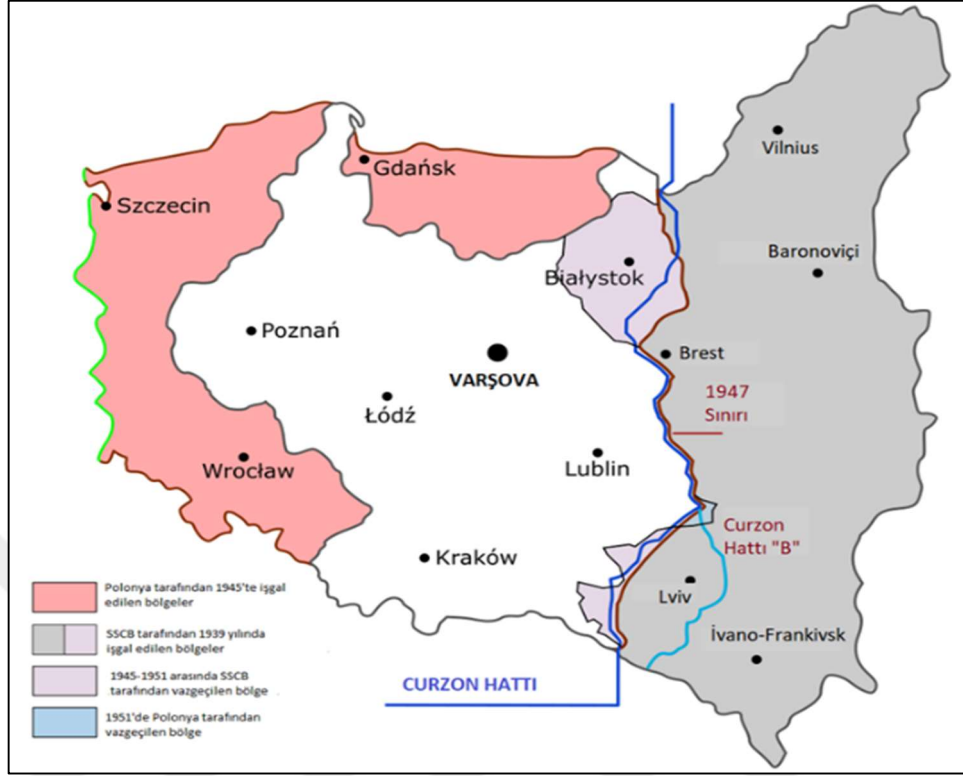
¹³⁷ Sputnik Türkiye, “Rusya Savunma Bakanlığı, Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı’na Dair Gizli Belgeleri Yayınladı”, 12/09/2019, <https://tr.sputniknews.com/20190912/rusya-savunma-bakanligi-alman-sovyet-saldirmazlik-paktina-dair-gizli-belgeleri-yayinladi-1040157975.html>, (Erişim tarihi: 07/12/2021).

¹³⁸ Sofiya Radomska, Soviet-German Relations in The Interwar Period, Master Thesis, (Stockholm: Södertörns Högskola University College, 2006), 52.

¹³⁹ Thomas Remeikis, “The Nazi-Soviet Pact Of 1939 and The Baltic States: Reactions Forty Years Later”, *Lithuanian Quarterly Journal of Arts And Sciences*, Vol.26, No.1, (1980), 2.

¹⁴⁰ “Secret Supplementary Protocols of the Molotov-Ribbentrop Non-Aggression Pact, 1939”, History and Public Policy Program Digital Archive, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/1109944>, (Erişim tarihi: 07/12/2021).

görüyordu¹⁴¹. 1940 yazına gelindiğinde tüm dünya Fransa'nın Almanya tarafından işgalini seyrederken Baltık Devletleri SSCB tarafından işgal edilmiştir¹⁴².

Şekil 2.3: Curzon Hattı Haritası.

“Curzon Line”, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8d/Curzon_line_en.svg (Erişim Tarihi: 10/02/2022).

Joseph Stalin liderliğinde SSCB Baltıklar, Doğu Avrupa'nın bir bölümü, Kafkasya, Orta Asya ve Sibiry'a kadar yayılan dünyanın en geniş toprak parçasına sahip devleti olmuştur. Bu devlet çok dinli, çok dilli, çok etnikli ve çok çeşitli kültürlerle sahip milletleri bir federasyon altında bir araya getirmiştir. SSCB'nin sahip olduğu sosyalist ideoloji merkezîyetçi bir yönetim anlayışıyla tüm Sovyet cumhuriyetlerine yayılmak istenmiştir. Dolayısıyla SSCB ile Baltık Sosyalist Cumhuriyetleri arasındaki ilişkileri yönlendiren temel kavram da “sovyetleştirme” olmuştur. Bir başka deyişle Joseph Stalin liderliğinde, Çarlık yönetimi sırasında uygulanan Ruslaştırma politikası yerini sovyetleştirme politikasına bırakmıştır. Sovyetleştirme Stalin döneminde çok

¹⁴¹ Boris Vadimovich Sokolov, “The Soviet Policy towards the Baltic States in 1939-1941”, Northern European Overture to War: 1939-1941 from Memel to Barbarossa, Michael H. Clemesen, Marcus S. Faulkner (Ed.), (Boston: Brill, 2013), 76.

¹⁴² Estonia Today, “The Molotov-Ribbentrop Pact and Its Consequences”, Fact Sheet, 2006, <https://vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/493/mrp.pdf>, (Erişim tarihi: 07/12/2021).

katı uygulamalar vasıtasıyla gerçekleştirildiğinden dolayı çoğu kaynakta “Stalinizasyon” olarak da geçmiştir. Ancak Stalin döneminden sonra da bu politikalar hafifletilerek de olsa uygulanmaya devam etmiştir.

Sovyetleştirme, Sovyet modeli devlet yapılanmasının, ekonomi modeli ve toplum inşası sürecinin bir başka devlet ve toplumuna ihraç edilmesini ifade eder. SSCB, kendi tarihi, kültürü ve dili olan halkların milliyetçi aidiyetlerini ve geleneklerini yok sayarak sosyalizmin bayrağı altında dünya birliği planını gerçekleştirmeye çalışan bir ideolojik anlayış benimsemiştir¹⁴³. Bu anlayış doğrultusunda, Vladimir Lenin tarafından ortaya konulan Sovyetler Birliği’nin kurucu ilkelerinde, İmparatorluk döneminde uygulanan Rus milliyetçiliği ve diğer ulusları boyunduruk altına alma politikaları eleştirilmiştir¹⁴⁴. Bu nedenle her milletin kendi kendini yönetme hakkını veren bir sistem oluşturulması planlanmıştır. Her millet bir sosyalist cumhuriyet olarak yönetilecek ve kendi içerisinde seçeceği bir lidere sahip olacaktır. Her Sovyet cumhuriyeti içerisinde bir politbüro açılacak ve her biri merkeze bağlı olacaktır. Parti tarafından gönderilen bir görevli de cumhuriyetlerin yönetim kadroları içerisinde bulunacaktır. Böylece merkezileştirilmiş bir federal yönetim ortaya konmuştur. Teoride bu şekilde kurgulanan sistemin özünde iyi işleyen bir sosyalist sistem inşa etmek amacıyla çeşitli milletlerden işçi sınıflarının bir araya gelmesi komünizme yol açacaktır¹⁴⁵. Bir ütopya olmaktan ileriye gidemese de SSCB sınırları içerisinde yaşayan tüm milletlerin kardeşliği hedeflenmiştir¹⁴⁶. Bu nedenle teoride başlangıçta SSCB’nin milliyetçi olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak Lenin’in 1924 yılında hayatını kaybetmesiyle SSCB’nin lideri olan Stalin döneminde agresif Rus milliyetçiliği giderek artmıştır¹⁴⁷.

İç savaş sürecinde savaş komünizmi uygulanan ekonomik yönetimde 1921-28 arasında Yeni Ekonomi Politikası uygulanmıştır. Ardından merkezi bir ekonomi kurulmuş ve kalkınma planları çerçevesinde ekonomik faaliyetler planlanmıştır. İlk beş yıllık plan 1928 yılında ilan edilmiştir. Özel mülkiyet ortadan kaldırılmıştır. Tüm fabrikalar ve

¹⁴³ George C. Guins, “Russia’s Place in World History”, *The Russian Review*, Vol.22, No.4, (1963), 360.

¹⁴⁴ Ivan Dzyuba, *Internationalism or Russification? A Study in The Soviet Nationalities Problem*, (New York: Monad Press, 1974), 25.

¹⁴⁵ a.g.e., 27.

¹⁴⁶ Merve Ş. Özel, “Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.5, C.4, (2014), 103.

¹⁴⁷ Theodore R. Weeks, *Nations and State in Late Imperial Russia: Nationalism and Russification on the Western Frontier, 1863-1914*, (DeKalb: Northern Illinois University Press, 1996), 163.

özel işletmeler kamulaştırılmıştır. Endüstri ve tarım faaliyetleri modernize edilmeye başlanmış ve yoğun bir sanayileşme sürecine başlanmıştır. Stalin döneminde başlatılan yoğun sanayileşme ile SSCB ekonomide hızlı bir büyümeyi sağlamayı başarmıştır. Bu dönemde yatırımların çoğu, Bolşeviklerin sanayileşmenin motorları olarak gördükleri ve ayrıca askeri güvenlik için de gerekli olan üretim malları ve ağır sanayi sektörlerine gitmiştir¹⁴⁸. Başlangıçta yoğun sanayi üretiminin gerçekleşmesi ve planlı ekonomi ekonomik büyümeyi beraberinde getirmiştir. Ancak 1970'lerin ardından Batı'da gerçekleşen ekonomik paradigma değişimine ve askeri endüstriyel üretimine karşılık verilememiş ve bu büyüme ivmesi tersine dönmüştür.

Kültürel alanda kamulaştırmalardan nasibini almış ve sansür yaygınlaşarak uygulanmıştır. Rusça eğitim zorunlu hale getirilmiştir. Dine karşı baskıcı politikalar izlenmiş ve kiliseler kapatılmıştır. Ruslaştırma politikası, Çarlık yönetimi tarafından milletler politikasının bir parçası olarak uygulanmıştır. Ancak Sovyetleştirme yukarıda bahsedilen özellikleri bakımından yalnızca Rus olmayan halklara yönelik olarak uygulanmamıştır. Sovyetleştirme politikaları kültürel ve sosyal alanda halkın günlük yaşamına o kadar etki etmiştir ki SSCB dağıldığında yükselen milliyetçilikler bu politikanın sonuçlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

II. Dünya Savaşı'nın ardından dünya üzerinde iki çeşit sanayi toplumu ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi Batı tarzı kapitalist ekonomi modeli. Diğeri de Sovyet tarzı sosyalist ekonomi modelidir. Sovyet tipi sanayi toplumlarının iş gücünden elde edilen verim, teknolojiye inovasyon ve tüketici taleplerinin karşılanması hususunda Batı'nın gerisinde kaldığı açıktır ancak Batı'ya göre daha istikrarlı bir örgütlenme biçimi olduğunu kabul etmek de önemlidir¹⁴⁹. Bu istikrarlı toplum yapısını oluşturan en önemli olgu sovyetleştirme politikasıdır.

Çarlık döneminde olduğu gibi Sovyet döneminde de Baltık bölgesi diğer bölgelerden daha gelişmiş bir bölgedir. Diğer Sovyet cumhuriyetleriyle karşılaştırıldığında yüksek oranlarda kültürel ve teknolojik gelişme, kalifiye işçi topluluğunun oluşmasını sağlayan sanayileşmiş bir ekonomi ve güçlü bir milli kimlik Baltık cumhuriyetlerini

¹⁴⁸ Andrei Markevich, Steven Nafziger, "State and Market in Russian Industrialization 1870-2010", The Spread of Modern Industry to the Periphery Since 1871, Kevin Hjortshøj O'Rourke, Jeffrey Gale Williamson (Ed.), (Oxford Scholarship Online, 2017), 49, <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780198753643.001.0001/acprof-9780198753643-chapter-3>, (Erişim Tarihi: 24/12/2021).

¹⁴⁹ Victor Zaslavsky, 220.

farklı kılan temel özelliktir¹⁵⁰. İmparatorluk döneminden kalma bir düşünce mirası olarak Baltık ülkeleri birliğin doğal üyesi olarak görmekteydi. Sovyet yönetimi diğer bölgelerde uyguladığı sovyetleştirme politikalarını Baltık bölgesinde de uygulamıştır.

Baltık ülkelerinde Sovyetleştirme iki şekilde gerçekleştirilmiştir. Birincisi Baltık ülkelerinin kültürünün bastırılmasıdır¹⁵¹. Baltık cumhuriyetlerini hedef alan geniş bir komünist propagandaya başlanmıştır. Bu propagandanın temaları savaş sonrası jenerasyonu, ebeveynlerinin kazandıkları bağımsızlığın bir hata olduğuna ikna etmek üzere kurulmuştur¹⁵². Kültürel alanda sovyetleştirme eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi, kitlesel iletişim araçlarının kontrolü, kültürel kurumların kamusal denetim altına alınması suretiyle gerçekleştirilmiştir¹⁵³. Kültürel alanda en etkili olan uygulama ise kuşkusuz dil hususundadır. Rus olmayan diğer cumhuriyetlerde okullarda ve pek çok üniversitelerde eğitim dili yerel olsa da Sovyet yönetiminin merkeziyetçiliği nedeniyle ekonomik ve siyasi alanda Rusçanın hakimiyeti söz konusuydu¹⁵⁴. Ekonomik ve siyasal alanın yüksek oranda merkezileşmesi, başka bir deyişle tüm kararların Moskova tarafından alınması, Rus olmayan diğer cumhuriyetlerde Rusçanın ekonomik ve siyasi alanlarda yoğun şekilde kullanılmasını gerektirmiştir. Böylece Rusça tüm Sovyet Cumhuriyetleri'nin lingua francası olmuştur¹⁵⁵.

Kültürü sovyetleştirmenin bir bölümünü de Marksist Leninist ideoloji kapsamında din karşıtı uygulamalar oluşturmuştur. Kamulaştırma faaliyetlerine kiliseler ve mülkleri de dahil edilmiştir. Din karşıtı uygulamalar çerçevesinde Baltık cumhuriyetlerinde tarihi ve sembolik önemi de bulunan çok sayıda kilise kapanmıştır. Tartu Üniversitesi'nin kilisesi ve Tallinn'de Oleviste Kilisesi bunların arasındadır¹⁵⁶.

Sovyetleştirme politikasının ikinci aşaması ise etnik ya da demografik değişiktir. Bu değişim yüksek sanayileşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, Baltık ülkelerinde demografik değişim şu sırayla gerçekleşmiştir; Yüksek

¹⁵⁰ Rein Taagepera, "The Soviet Nations", *Journal of Baltic Studies*, Vol. 4, No. 2, (1973), 99.

¹⁵¹ Kevin O'Connor, a.g.e., 127.

¹⁵² Stanley V. Vardys, "How the Baltic Republics Fare in The Soviet Union", *Foreign Affairs*, Vol.44, No.3, (1966), 512.

¹⁵³ Jan Ake Dellenbrant, "The Integration Of The Baltic Republics Into The Soviet Union", *Journal of Baltic Studies*, Vol. 18, No. 3, (1987), 242.

¹⁵⁴ Rein Taagepera, a.g.e., 98.

¹⁵⁵ Rein Taagepera, a.g.e., 98.

¹⁵⁶ Robert F. Goeckel, "Soviet Policy toward the Baltic Lutheran Churches and their Role in the Liberalization Process", *Kirchliche Zeitgeschichte*, Vol. 6, No. 1, (1993), 123.

oranda sanayileşme, sanayi için gerekli iş gücü açığının ortaya çıkması ve bu açığın kapanması için çoğu etnik Rus vatandaşlarının diğer bölgelerden işçi göçmen olarak bölgeye göç etmesi. Demografik değişikliğin nedenleri arasında çalışma kamplarına gönderilmek suretiyle zorunlu olarak göç ettirilen insanlar ve gönüllü olarak batıya göç eden insanların neden olduğu nüfus kaybını da eklemek gerekmektedir.

1940 yılından itibaren bölgede devlet kurumlarının geniş bir yeniden yapılanma süreci, özel mülkiyetin kamulaştırılması ile ekonomiyi, toprak reformu ve geniş kitleler halinde insanların göçe zorlanması gibi politikalara başlanmıştır¹⁵⁷. Bu süreçte kurulan yeni endüstrilerin çoğu yalnızca önemli miktarlarda ithal edilen malzemeler üzerinde çalışabilir şekilde, yerel emeğin mevcudiyeti dikkate alınmadan ve etno-kültürel değerlerin korunmasına saygı gösterilmeden kurulmuştur¹⁵⁸. Tarım alanları, 1949'dan 1951'e kadar köylü hanelerinin %98'i kolektif çiftliklere dahil edildikten sonra kolektifleştirilmiştir¹⁵⁹. Yeni kurulan endüstriler dışarıdan ürün ithal etmeden üretemezken, ürettiklerinden kendi istedikleri gibi yarar sağlayamamışlardır. Dahası üretim hedefinin belirlenmesi veya bu anlamda politikalar geliştirilmesinde Sovyet merkezi ekonomi planı içerisinde yerel yetkililer minimum etkiye sahip olmuştur¹⁶⁰. Baltık cumhuriyetleri, Sovyetler Birliği'nin toplam yüzölçümünün yalnızca %0,8ini oluştursa da bununla orantısız olarak Sovyet ekonomik performansında ve ekonomik politikalarında büyük bir rol oynamıştır¹⁶¹.

SSCB döneminde Baltık ülkelerinde yaşanan en önemli değişimlerden bir tanesi de nüfus değişimi olmuştur. SSCB, 13 Haziran 1940'ta işgali gerçekleştirmesinin ardından 40.000'den fazla Baltık ülkesi vatandaşının sınır dışı edilerek çalışma kamplarına gönderilmiştir¹⁶². Nazi Almanyası tarafından bölgenin işgali gerçekleştiği dönemde, Baltık bölgesinde yaşayan Yahudi yerleşimcileri zorunlu göçe mecbur

¹⁵⁷ Egge Kulbok-Lattik, "The Sovietization of Estonian Community Houses (Rahvamaja): Soviet Guidelines", *Acta Historica Tallinnensia*, Vol.20, (2014), 158.

¹⁵⁸ Egge Kulbok-Lattik, *a.g.m.*, 160.

¹⁵⁹ Graham Smith, "Latvia and Latvians", *The Nationalities Question in The Post-Soviet States*, Graham Smith (Ed.), (London: Longman, 1996), 151.

¹⁶⁰ Tõnu Parming, "Population Process and The Nationality Issue in The Soviet Baltic", *Soviet Studies*, Vol. XXXII, No. 3, (1980), 401.

¹⁶¹ Benedict V. Maciuika, "The Role of The Baltic Republics in The Economy Of The USSR", *Journal of Baltic Studies*, Vol.3, No.1, (1972), 18.

¹⁶² Andrejs Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, (New York: Cambridge University Press, 2011), 347.

bırakmıştır¹⁶³. Baltıkların Naziler tarafından işgal edilmesi sırasında Reichskommissariat Ostland adı verilen idari birim kurulmuş ve küçük bir grup Baltık Almanları bölgede bulunan ülkelerde yönetici pozisyonlarına geri dönmüşlerdir¹⁶⁴. 1944 yılında Almanya, Baltık ülkelerinden çekilirken SSCB tarihinde ikinci defa bölgede tam anlamıyla kontrol sağlamış ve bu dönemin ardından zorunlu göçler de artarak devam etmiştir. 1939-1944 arası dönemde Estonya nüfusunun %20'sini kaybetmiştir¹⁶⁵. 1944 yılında Batı'ya yönelik olarak gerçekleştirilen göç hareketliliği de bu nüfus kaybının bir diğer nedenidir. Letonya beyin göçü ile belirgin şekilde nüfus kaybı yaşayan Baltık ülkesidir. Batıya göç eden mültecilerin sayısı 120.000 ile 150.000 arasında değişirken bu kişiler çoğunlukla 30-50 yaşındaki eğitimli profesyonellerdir¹⁶⁶. Örneğin Letonya Üniversitesi ve Letonya Ziraat Üniversitesi'nin öğretim kadrosunun %70'i Batı'ya göç etmiştir¹⁶⁷. 1944 yılından sonraki dönemde 200.000 ve 370.000 arasında Baltık ülkesi vatandaşının sınır dışı edildiği tahmin edilmektedir¹⁶⁸.

SSCB'nin diğer bölgelerinde yaşayan Rus vatandaşları Baltık ülkelerine işçi göçmen olarak gelmişlerdir. Baltık ülkelerinin sahip olduğu çalışma olanakları, sağlık ve eğitim dibi yaşam standartlarının yüksek oluşu Rus göçmenler için oldukça iyi bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. İki savaş arası dönemde yapılan nüfus sayımlarında her üç Baltık ülkesinde de yerel nüfus oranı, başka etnik kökenden gelen yerleşimcilere göre çok daha fazla iken, 1989 yılında SSCB'de yapılan nüfus sayımında bu oran bariz şekilde değişmiştir.

¹⁶³ Daunis Auers, *Comparative Politics and Government of The Baltic States: Estonia, Latvia, and Lithuania in the 21st Century*, (England: Palgrave Macmillan, 2015), 26.

¹⁶⁴ Modris Eksteins, *Walking Since Daybreak – A Story of Eastern Europe, World War II, And the Heart of Our Century*, (New York: Houghton Mifflin Company, 1999), 135.

¹⁶⁵ Daunis Auers, *a.g.e.*, 29.

¹⁶⁶ Daunis Auers, *a.g.e.*, 29.

¹⁶⁷ Arnolds Spekke, *Latvia, and the Baltic problem*, (London: Latvian Information Bureau, 1952), 87.

¹⁶⁸ Romuland J. Misiunas, Rein Taagepera, *The Baltic states: Years of dependence, 1940–1990*, (London: Hurst & Company, 1983), 73.

Tablo 2.2: İki Savaş Arası Dönemde ve 1989 Yılında Baltık Devletlerinde Nüfusun Etnik Kökene Göre Dağılımı (%).

		Yerel Nüfus	Ruslar	Polonyalı	Diğer
İki Savaş Arası Dönem	Estonya (1934)	88.2	8.5	0.1	3.2
	Letonya (1935)	75.5	10.6	2.5	11.4
	Litvanya (1923)	83.9	2.7	3.2	10.2
1989	Estonya	61.5	30.3	0.2	8.0
	Letonya	52.0	34.0	2.3	11.7
	Litvanya	79.6	9.4	7.0	4.0

Nils Muiznieks, Juris Rozenvalds, Ieva Birka, “Ethnicity and Social Cohesion in The Post-Soviet Baltic States”, *Patterns of Prejudice*, Vol. 47, No. 3, (2013), 290’dan uyarlanmıştır.

1934 yılında Estonya’da yapılan nüfus sayımında Estonların nüfusa oranı %88.2 iken bu oran 1989 yılında %61.5’e düşmüştür. Nüfus içerisindeki Rus yerleşimcilerin oranı ise aynı yıllarda yaklaşık olarak %20 artmıştır. Benzer şekilde Letonya’da 1935 yılında yapılan nüfus sayımında Letonların nüfusa oranı %75.5 iken, 1989 yılında %52’ye düşmüştür. Rus yerleşimcilerin aynı yıllardaki oranı ise yaklaşık %24 artış göstermiştir. Baltık devletleri içerisinde bir istisna olarak Litvanya’da nüfus değişimleri büyük oranda gerçekleşmemiştir. 1923 yılında yapılan nüfus sayımında Litvanların nüfusa oranı %83.9 iken, bu oran 1989 sayımında %79.6’dır. Toplum içerisindeki etnik Rus yerleşimcilerin oranı ise aynı yıllarda sadece yaklaşık olarak %6’lık bir artış göstermiştir. Litvanya’da oranın düşük olmasının nedeni sanayileşmenin diğer iki Baltık cumhuriyetine nazaran daha düşük olmasıdır¹⁶⁹. Estonya ve Letonya’da ağır sanayide hızlı bir toparlanma yaşanmıştır. Sanayi üretiminin artması daha çok iş gücüne olan ihtiyacı da arttırmıştır. Litvanya’da ise sanayileşme Sovyet işgalinden on yıl sonra ciddi bir şekilde gerçekleşmeye

¹⁶⁹ Brian D. Silver, “The Ethnic and Language Dimensions in Russian and Soviet Censuses”, *Research Guide to the Russian and Soviet Censuses*, Ralph S. Clem (ed.), (New York: Cornell University Press, 1986), 75.

başlamıştır¹⁷⁰. Sovyet yetkilileri yaşanan göç hareketliliği konusunda bölgede ortaya çıkan iş gücü açığına dikkat çekse de pek çok akademisyen ve siyasetçi bunun temel amacının bölgenin kontrol altına alınması ve kolonizasyonu olduğu konusunda hemfikir durumdadır¹⁷¹.

II. Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası sistem ABD liderliğindeki Batı ile SSCB liderliğindeki Doğu arasında bir demir perde ile ikiye ayrılırken, Estonya, Letonya ve Litvanya perdenin doğusunda kalmıştır. SSCB, Baltık cumhuriyetlerinin durumu hakkında diplomatik misyonlar tarafından yapılacak her yorum ve açıklama SSCB'nin içişlerine karışmak olarak algılanacağını bildirmiştir¹⁷². Diğer taraftan Batılı devletler, Estonya, Letonya ve Litvanya'nın SSCB'nin bir parçası olarak tanımamış ve bu şekilde bölge vatandaşlarının Batılı ülkelerde diaspora oluşturmalarına ve uluslararası toplumun dikkatini çekebilecek faaliyetlerde bulunmalarına olanak sağlamıştır. Örneğin, 1970'ler ve 1980'lerde Batılı ülkelerde sürgünde olan Baltık ülkeleri vatandaşı akademisyenler tarafından kurulan Baltık Araştırmalarını Geliştirme Derneği (Association for the Advancement of Baltic Studies) Batı'daki bilim adamları ile güçlü bağlar geliştirerek giderek artan bir etkiye sahip olmuştur¹⁷³.

Uluslararası alanda Sovyet yönetiminin protesto edilmesinin yanı sıra yerel anlamda işgalin başladığı günden itibaren direniş gösterilmeye başlanmıştır. Baltık cumhuriyetlerinde “gerilla” hareketi ortaya çıkmaya başlamış ve 1940'lar ve 1950'ler boyunca zaten sınırlı askeri ve ekonomik kaynakları bulunan Sovyet yönetimi için çeşitli sorunlar yaratmıştır¹⁷⁴. Orman kardeşleri (Estonca: Metsavennad, Letonca: Mezā brāli, Litvanca: Miško broliali) olarak adlandırılan on binlerce partizan Baltık bölgesinde bulunan pek çok ormana saklanarak 1950'lerin sonlarına kadar Sovyet güçlerine karşı mücadele etmiştir¹⁷⁵. Sovyet yönetiminin tepkisi ise zamanla değişmiştir. Başlarda ormanları tarayarak sert ve şiddetli bir şekilde bu hareketleri bastırmaya çalışmış, ardından Sovyet gizli servisini bu partizanların arasına sokarak

¹⁷⁰ Tõnu Parmin, a.g.e. 402.

¹⁷¹ Rein Taagepera, *Estonia: Return to independence*, (Boulder, CO: Westview Press, 1993), 82.

¹⁷² Konstantin K. Khudolen, “Soviet Foreign Policy During the Cold War: The Baltic Factor”, *The Baltic Question During the Cold War*, John Hidden, Vahur Made, David J. Smith (Ed.), (London: Routledge, 2008), 62.

¹⁷³ Toivo U. Raun, “Transnational Contacts and Cross-Fertilization Among Baltic Historians in Exile, 1968–1991”, *Journal of Baltic Studies*, Vol.43, No.3, (2012), 31.

¹⁷⁴ Aldis Purs, *Baltic Facades: Estonia, Latvia and Lithuania Since 1945*, (London: Reaktion Books, 2012), 62.

¹⁷⁵ Rein Taagepera, a.g.e., 1993, 83.

hareketi felç etmiştir¹⁷⁶. Askeri anlamda direnişin yanı sıra şehir merkezlerinde büyük oranda işçilerden ve gençlerden oluşan halk tarafından Rusça kullanımını reddeden ve bağımsızlık isteklerine odaklanan protesto gösterileri devam etmiştir¹⁷⁷.

1970’li yıllar boyunca muhalif faaliyetler devam etmiştir. Bu yıllarda ayrıca Batı’ya yapılan çağrılar ve kamusal alanda protesto eylemlerinin de giderek arttığı görülmüştür. 1971’de önde gelen 17 Letonyalı komünist, Batı Avrupa’daki komünist partilere Letonya’nın sovyetleştirilmesinden şikâyet eden bir mektup göndermiştir¹⁷⁸. 14 Mayıs 1972’de Kaunas’ta Romas Kalanta isminde bir öğrenci merkezi bir meydana kendisini yakmasının ardından milli direnişin simgesi olarak sembolleştirilmiş ve öğrenci hareketliliği tüm Litvanya’da yayılmıştır¹⁷⁹. Bir grup Estonyalı muhalif, BM’ye Estonya devletinin restorasyonu ve uluslararası seçim gözlemcilerinin gönderilmesini talep eden bir muhtıra göndermiştir¹⁸⁰. 23 Ağustos 1979’da Estonya, Letonya ve Litvanya’dan 45 entelektüel, Molotov-Ribbentrop paktının 40. yıl dönümünde gizli protokollerin açıklanması, paktın tam metninin yayınlanması ve artık paktın geçersiz kılınması için Sovyet yönetimine, Almanya Federal Cumhuriyeti’ne, Alman Demokratik Cumhuriyeti’ne ve BM’ye bir memorandum göndermiştir¹⁸¹.

1960’lar ve 1970’ler boyunca parti kongreleri ve parti içi yazışmalarda ve raporlarda gençlerin arasında “bireycilik” ve “milliyetçilik” veya “milliyetçi eğilimler” ve “burjuva milliyetçiliğin kalıntıları” gibi kelimeler sıklıkla kullanılmıştır¹⁸². 1975 yılında ABD, Kanada ve Avrupalı devletlerin neredeyse tamamı, Estonya, Letonya ve Litvanya’nın SSCB tarafından işgalinin meşru olmadığını belirten Helsinki Mutabakatını imzalamıştır¹⁸³. Bu sonuçla birlikte Baltık cumhuriyetlerinde bağımsızlık talebi uluslararası alanda meşruluk elde etmiştir.

¹⁷⁶ George Reklaitis, *Cold War Lithuania: National Armed Resistance and Soviet Counterinsurgency*, No. 1806 (Pittsburgh: The Carl Beck Papers, Center for Russian and East European Studies, 2007), 25.

¹⁷⁷ Ludmilla Alexeyeva, *Soviet Dissent: Contemporary Movements for National, Religious and Human Rights*. (CT: Wesleyan University Press, 1985), 92.

¹⁷⁸ “The 17 Latvian Communist Protest Letter”, (London: The Second World Youth Congress, 1972), Web erişimi için: http://www.letton.ch/lvx_17com.htm, (erişim tarihi: 10/01/2022).

¹⁷⁹ Aldis Purs, *a.g.e.*, 80.

¹⁸⁰ Daunis Auers, *a.g.e.*, 32.

¹⁸¹ Mare Kuk, “Political Opposition in Soviet Estonia 1940-1987”, *Journal of Baltic Studies*, Vol. 24, No. 4, (1993), 374.

¹⁸² Aldis Purs, *a.g.e.*, 80.

¹⁸³ Adam Woog, *a.g.e.*, 26.

1980 yılına gelindiğinde SSCB nüfusunun çoğunluğu için yaşam standardı ekonomik performansın düşmesi, ekonomik büyümeyi sağlayan kolay erişilebilir doğal kaynakların kıtlaşması ve çıkarılma maliyetinin artması gibi nedenlerle düşmüştür¹⁸⁴. Bu yıllardan itibaren pek çok Sovyet cumhuriyetinde yönetimi protesto eden gösteriler günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Bu protestolarda başı çeken bölge ise şüphesiz Baltıklardır. SSCB nüfusunun %2'sini oluşturmalarına karşın 1975 yılından itibaren yapılan milliyetçi-muhafız gösterilerin %20'si Baltık cumhuriyetlerinde yapılmıştır¹⁸⁵. Moskova Olimpiyatları başta olmak üzere, 1980'li yıllar boyunca siyasi muhalefet demokratik tüm yolları deneyerek bağımsızlık isteklerini her alanda duyurmaya çalışmıştır. 28 Ekim 1980'de 40 entelektüelin Estonya'nın sovyetleştirilmesini eleştiren mektubu¹⁸⁶ gibi çeşitli yollarla uluslararası alanda bağımsızlık isteklerini gündemde tutmaya çalışmıştır. Hızla düşen ortalama yaşam süresi, konut sıkıntısı, sağlık hizmetlerinin kalitesindeki düşüş toplumsal krizi daha da derinleştirmiştir. 1985 yılında bu zorlukların aşılması yolunda reform vaadiyle Sovyet yönetiminin lideri olan Mikhail Gorbaçov, Glasnost(açıklık) ve Perestroyka (yeniden yapılanma) politikasını ilan etmiştir¹⁸⁷.

Gorbaçov'un glasnost ve perestroyka politikası komünist partinin gücü tek başına elinde tutmasını sağlamak amacıyla değişimi yönetme ilkesine dayanmaktadır¹⁸⁸. Gorbaçov, tüm ekonomik, siyasi ve sosyal sorunların aşağıdan yukarıya doğru bir devrim hareketini ortaya çıkarmasından kaçınmıştır. Bu nedenle Sovyet sisteminde bir değişimin olması gerektiğini kabul ederek bu değişimi yönlendirmeyi hedeflemiştir. Başka bir deyişle devlet-toplum ilişkisini yeni bir temele dayandırarak, sosyalizmi tüm etnik grupları birleştiren değişmez bir ilke olarak yeniden tesis etmek istemiştir¹⁸⁹. Ancak bu hedef başarısız olarak SSCB'nin dağılmasına giden olaylar zincirini başlatmıştır. Glasnost ve Perestroyka politikası temelde siyasi alanda açıklık ve bilhassa ekonomik alanda yeniden yapılanmayı ifade etmektedir. Gorbaçov'a göre

¹⁸⁴ Peter Rutland, "The Economy: The Rocky Road from Plan To Market", *Developments In Russian And Post-Soviet Politics*, Stephen White (Ed.), (London: Macmillan, 1994), 134.

¹⁸⁵ Adam Woog, a.g.e., 27.

¹⁸⁶ Mektup metnine ulaşmak için, Sirje Kiin, "Letter of 40 Intellectuals", Jüri Estam, Jaan Pennar (çev.), <http://www.sirjekiin.net/40%20Letters.htm>, (erişim tarihi: 11/01/2021).

¹⁸⁷ Thomas M. Cynkin, "Glasnost, Perestroika and Eastern Europe", *Global Politics and Strategy*, Vol. 30, No. 4, (1988), 310.

¹⁸⁸ John Hiden, Patrick Salmon, *The Baltic Nations, and Europe: Estonia, Latvia and Lithuania in The Twentieth Century*, Revised Edition, (New York: Longman, 1994), 147.

¹⁸⁹ Walter D. Connor, "Soviet Society, Public Attitudes, and the Perils of Gorbachev's Reforms", *Journal of Cold War Studies*, Vol. 5, No. 4, (2003), 43.

teoride ekonomik kalkınmanın sağlanması için kişilerin bilgiye erişiminin tam olarak sağlanması gerekmektedir¹⁹⁰. Bu nedenle ilan edilen glasnost politikası bireylerin halka açık alanda kişisel düşüncelerini aktarma ve tartışmaları üzerindeki engellemeyi kaldırmıştır. Glasnost, devletin medya üzerindeki sıkı kontrolünü hafifletmiş ve Sovyet halklarının dünyadan izolasyonunu da ortadan kaldırmıştır¹⁹¹. Perestroyka ise ekonomik ve siyasi alanda liberasyon sürecini gerçekleştirmeyi ifade etmektedir. Medyanın daha özgür hale gelmesi ile bilgi akışı dışarıdaki dünya ile Sovyetler arasında karşılaştırma yapma olanağı sunmuştur. Siyasi alanda sağlanan siyasi özgürlük ve liberasyon ekonomik alana yansımamıştır. Dahası bu politikayı içselleştirerek en fazla faydayı sağlayan Baltık halkları olmuştur.

1986-1987 yıllarında Riga ve Talin büyük kapsamlı çevre protestolarına sahne olmuştur. Bu protestolar ileride geniş çaplı organize bir eyleme dönüşme kapasitesi bakımından küçük ancak önemli adımlar olarak değerlendirilmelidir. Letonya'dan Estonya ve Litvanya'ya yayılan protesto gösterilerinde muhaliflerin kültürel, ekolojik ve siyasi talepleri de çoğaldı¹⁹². 1988 yılında Estonya, Letonya ve Litvanya'da siyasi partilerden ziyade reformist ve halkçı güçlerin koalisyonu ile Halkçı Cephe oluşmaya başlamıştır¹⁹³. İlişkilerdeki gerilim Estonya tarafından 16 Kasım 1988, Litvanya tarafından Mayıs 1989 ve Letonya tarafından 28 Temmuz 1988 tarihinde "egemenlik hakkında" deklarasyonunu yayınlamalarının ardından daha da artmıştır¹⁹⁴. Ağustos 1989'da 1939 Nazi-Sovyet Saldırmazlık Anlaşması'nın yıldönümü vesilesiyle düzenlenen protesto gösterilerinde üç Baltık cumhuriyetinden iki milyon kişi el ele tutuşarak insan zinciri oluşturmuştur¹⁹⁵. Mart 1990'da Litvanya'da yeni seçilen parlamentoda yapılan seçimlerde 124 kabul ve 6 çekimser oy kullanılarak kabul edilen Bağımsızlık Bildirgesi ile bağımsızlığını ilan eden ilk Sovyet cumhuriyeti olmuştur¹⁹⁶. Ardından Estonya ve Letonya, Litvanya'yı takip ederek bağımsızlığını ilan etmiştir.

¹⁹⁰ Joseph L. Noguee, Judson R. Mitchell, *Russian Politics: The Struggle For A New Order*, (Boston: Allyn&Bacon, 1997), 43.

¹⁹¹ Walter D. Connor, a.g.e., 74.

¹⁹² Robert Service, *A History of Modern Russia: From Tsarism To The Twenty-First Century*, (Massachusetts: Harvard University Press, 2009), 457.

¹⁹³ John Hiden, Patrick Salmon, a.g.e., 149.

¹⁹⁴ John Hiden, Patrick Salmon, a.g.e., 151.

¹⁹⁵ Robert Service, a.g.e., 457.

¹⁹⁶ Audrius Saurasevicius, John Rettie, "Lithuania Breaks Away From The Soviet Union", *The Guardian*, 12/03/1990, <https://www.theguardian.com/world/1990/mar/12/eu.politics>, (Erişim Tarihi: 18/01/2022).

3. RUS GÜVENLİK POLİTİKALARI

Güvenlik en temel anlamıyla herhangi bir tehdidin olmaması durumudur. Bu tehdit bir nesnenin, bir ülkenin ya da bir organizasyonun varoluşuna yönelik olabilir. Bir devlet söz konusu olduğunda ise güvenlik, ülkesel sınırlarının içerisinden ya da dışarısından varoluşuna yönelik herhangi bir tehdidin olmaması durumudur. Devletler algıladıkları tehdide yönelik olarak güvenliklerini sağlamaya çalışırlar. Başka bir deyişle, devletlerin güvenliklerini sağlamak için oluşturdukları politikalar tehdit algılamalarına bağlı olarak gelişmektedir. RF'nun güvenlik sağlama politikalarının inceleneceği bu bölümde temel amaç algılanan tehdit ile uygulanan politikalar arasındaki ilişkinin tarihsel dönüşümünü ortaya koymaktır. Bu amaca ulaşmak için ilk olarak ülkenin güvenlik sistemi ve sistemi oluşturan unsurların yapısı açıklanacaktır. Ardından güvenlik politikalarının tarihsel dönem içerisinde nasıl değiştiği ya da dönüştüğü resmi doktrinler çerçevesinde ortaya konulacaktır.

3.1. Rusya Federasyonu Güvenlik Sistemi

RF, uluslararası toplum tarafından, SSCB'nin dağılma sürecinde diğer birlik devletlerin aksine “halef devlet” değil, çok daha farklı hukuki sonuçlar doğuran “devam eden devlet” olarak kabul edilmiştir¹⁹⁷. Bu karar Rusya'ya Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) daimî üyeliğini vermesinin yanı sıra hem hukuki anlamda hemde SSCB'nin kalbi olan ülkesel kara toprağına sahip olma anlamında önemli bir mirası da devralmasını sağlamıştır. Ayrıca özellikle Batılı devletlerin nükleer silahların denetiminin güvenle sağlanmasının temini bakımından Sovyet nükleer kapasitesinin Rusya'da toplanmasına taraf olmasıyla önemli bir nükleer silah potansiyelini de miras olarak almıştır¹⁹⁸. Ancak bunlarla beraber ekonomik çöküntü, siyasal sistemdeki karışıklıklar, yolsuzluk, güvenlik meseleleri ve uluslararası sistemden algılanan tehditler de bu mirasa dahil olmuştur. Bu miras ışığında ekonomik

¹⁹⁷ İtir Aladağ, “SSCB Sonrası Antlaşmalara Halefiyet Sorunu”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, S.19, (2008), 142.

¹⁹⁸ Rein Mullerson, “The Continuity and Succession of States by Reference to Former USSR and Yugoslavia”, *International Law Quarterly*, Vol.42, No.3, (1993), 478.

ve siyasal anlamda yeniden yapılanma sürecine girilmiştir. RF'nun güvenlik sistemini oluşturan pek çok unsur bu dönemden alınan mirasla şekillenmeye başlamıştır.

RF güvenlik sisteminin temelleri tarihi olarak coğrafyasına, bulunduğu konuma ve doğal kaynaklarına dayanmaktadır. Tarih boyunca sahip olduğu bu unsurlar nedeniyle maruz kaldığı istila ve kargaşalar güvenlik sisteminin bu temeller üzerinde konumlanmasına neden olmuştur¹⁹⁹. Devletin varlığına yönelik olarak algılanan sürekli tehdit ülkede güvenliği sağlamada rol alan güvenlik elitinin de hem dış hem de iç politika karar ve süreçlerinde aktif rol almasını sağlamıştır. Bu nedenle güvenlik sisteminin en önemli parametrelerinden birisi de sahip olduğu büyük askeri güç olmuştur.

RF' nun, SSCB' den ayrı bağımsız bir devlet olarak uluslararası sistemde konumlandığı 1990'lı yıllardan itibaren güvenlik politikalarının temeline ekonomik gelişmenin sağlanması ve büyük güç konumunun sürdürülmesi ilkeleri yerleştirilmiştir. Bu ilkeler 1993 yılında yayınlanan ilk dış politika konseptinde de dış politika önceliklerinin sıralandığı bölümde şu şekilde yer almıştır; “..., ekonominin düzeltilmesi ve serbest piyasa ekonomisine entegre olması için Batılı endüstriyel devletler ile ilişki kurulması.”²⁰⁰

Rus Güvenlik Sistemini şekillendiren önemli ilkelerden diğer ikisi de yakın çevreyi kontrol ve NATO'nun Doğu'ya doğru genişlemesinin önlenmesidir. 1993 yılı Dış Politika Konsepti belgesinde yer alan dış politika öncelikleri arasında BDT üyesi ülkeler ve Baltık devletleri ile iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi yer almaktadır²⁰¹. Daha sonra yayınlanan dış politika ve güvenlik strateji belgelerinde de yakın çevre ile iyi komşuluk ilişkileri kurma ilkesi sürekli olarak tekrar edilmektedir. NATO'nun Doğu'ya doğru genişlemesinin önlenmesi hususu 1997 Ulusal Güvenlik Konsepti Belgesinde kabul edilemez ve ulusal güvenliğe bir tehdit olarak tanımlanmıştır²⁰².

¹⁹⁹ Aaron Bateman, “The Political Influence of the Russian Security Services”, *Journal of Slavic Military Studies*, Vol.27, No.3, (2014),381.

²⁰⁰ Andrei Melville, Tatiana Shackleina, *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. (Budapest: Central European University Press, 2005), 32-33. Neil Malcolm, “The New Russian Foreign Policy”, *The World Today*, Vol.50, No.2, (1994), 32.

²⁰¹ Amiran Khevturiani, “Foreign Policy Concepts of Russia”, *European Political and Law Discourse*, Vol.5, No.1, (2018), 42. 41-48

²⁰² O. N. Mehrata, “NATO Eastward Expansion and Russian Security”, *Strategic Analysis*, Vol.22, No.8, (1998), 1225.

Rus Güvenlik Sisteminin yedi önemli aktörü bulunmaktadır²⁰³. Bu aktörleri önem sırasına göre bir piramit yapacak olursak, piramidin ilk iki sırasında RF Devlet Başkanı ve RF Ulusal Güvenlik Konseyi vardır²⁰⁴. Ulusal Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerinden olan Savunma Bakanlığı, Rus Genel Kurmayı ve Maliye Bakanlığı güvenlik sisteminin uygulayıcıları konumundaki önemli aktörleridir²⁰⁵. Güvenlik belgelerinin tasarlandığı ve Ulusal Güvenlik Konseyi'ne tavsiye gönderebilen Rus Parlamentosu-Duma, siyasi elitlerin yoğun şekilde güvenlik politikalarını tartıştığı resmi ve resmi olmayan düşünce kuruluşları ve medya diğer aktörlerdir.

Tablo 3.1: Rusya Federasyonu'nda Önemli Güvenlik Aktörleri.

Rusya'nın güvenlik birimleri Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sivil Savunma, Acil Durumlar ve Doğal Afetlerin Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması Bakanlığı, Dış İstihbarat Servisi (SVR), Federal Güvenlik Servisi (FSB)'nden oluşmaktadır. Savunma Bakanlığı'nın bünyesinde Kara Kuvvetleri, Hava Kuvvetleri, Deniz Kuvvetleri, Stratejik Füze Birlikleri ve Hava İndirme Birlikleri bulunmaktadır²⁰⁶.

²⁰³ Sait Yılmaz, "RF Güvenlik ve Savunma Politikası", s.2

https://www.academia.edu/7647542/Rusya_Federasyonu_G%C3%BCvenlik_ve_Savunma_Politikas%C4%B1, (Erişim Tarihi: 01/12/2022).

²⁰⁴ Marcel D. Haas, *Russian Security and Air Power: 1992-2002*, (London: Frank Cass, 2004), 2-4.

²⁰⁵ Carolina Vendil, "The Russian Security Council", *European Security*, Vol.10, No.2, (2007), 75.

²⁰⁶ RF Savunma Bakanlığı Web Sitesi, <https://eng.mil.ru/en/structure/forces/rd.htm>, (Erişim Tarihi: 01/12/2022).

İçişleri Bakanlığı'nın bünyesinde Emniyet Genel Müdürlüğü'nden Göç ve Ulaştırma Genel Müdürlüklerine kadar otuz iki departman ve bölüm bulunmaktadır²⁰⁷. Federal Güvenlik Servisi, SSCB döneminde hizmet veren Devlet Güvenlik Komitesi (KGB)'nin yerini almış ve 2003 yılında yapılan reform ile Federal Sınır Hizmeti Birliği ile Rus Elektronik ve Haberleşme İstihbaratı'nın birleştirilmesi ile yetki alanı genişletilmiştir²⁰⁸.

Savunma Bakanlığı bünyesinde bulunan Rus Silahlı Kuvvetleri ülke savunmasının en önemli organıdır. Tek bir askeri-idari sistem içerisinde altı bölgesel komutanlık ve Kuzey Donanması bulunmaktadır. Bölgesel Komutanlıkları²⁰⁹;

1. Stratejik Nükleer Kuvvetler Komutanlığı (Vlasikha- Moskova)
2. Hava ve Uzay Savunma Komutanlığı (Balasikha- Moskova)
3. Ulaştırma Komutanlığı
4. Batı Komutanlığı (Leningrad ve Moskova)
5. Güney Komutanlığı (Kuzey Kafkasya ve Volga-Ural)
6. Doğu Komutanlığı (Uzak Doğu ve Sibirya)
7. Rus Kuzey Donanması *

1990'lı yıllardaki geçiş sürecinden başlamak üzere 2000'li yıllarda yayınlanan askeri doktrinler ile modernize edilmeye çalışılmıştır. Bu modernizasyon sürecinde ülke içerisindeki askeri ve siyasi elit içerisinde fikir uyuşmazlıkları ortaya çıkmış ve Yeltsin dönemindeki reform çalışmalarının yarım kalmasına neden olmuştur. Daha sonra Putin döneminde kontrollü bir şekilde gerçekleştirilmesi hedeflenen reform paketleri ile bu modernizasyon gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Rus Silahlı Kuvvetleri'nde yapılan askeri reform güvenlik sisteminin anlaşılması bakımından önemlidir.

Askeri Reform, 1990'lı yıllar boyunca RF içerisinde siyasi, ekonomi ve sosyal alanda olduğu gibi önemli bir ihtiyaç olarak belirlenmiştir. Askeri reformu gerekli kılan en önemli unsur Sovyet döneminden kalma ordunun değişen uluslararası sistemin,

²⁰⁷ RF İçişleri Bakanlığı Web Sitesi, <https://en.mvd.ru/>, (Erişim Tarihi: 01/12/2022).

²⁰⁸ RF Federal Güvenlik Servisi Web Sitesi, <http://www.fsb.ru/fsb/history/creation.htm>, (Erişim Tarihi: 01/12/2022).

²⁰⁹ Keir Giles, *Russian Regional Commands*, (London: Conflict Studies Research Center, 2006), 1.

* Rus Deniz Kuvvetlerine bağlı Baltık, Pasifik, Kuzey ve Karadeniz Donanmaları bulunmaktaydı. Ancak askeri reform ile Kuzey Donanması haricindeki diğer donanmalar benzer tipteki savaş gemilerinin oluşturduğu gruplardan meydana gelen filotilla yapısına dönüştürülerek bulundukları bölgelerdeki komutanlıklara bağlanmıştır (Keir Gilles, a.g.e., 1).

ekonominin, siyasetin ve ideolojik koşulların dikkate alınarak Rusya'nın ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeye getirilmesi gereğidir. Askeri reformu gerekli kılan diğer unsurlar; ordunun içerisindeki disiplinsizlik, yolsuzluk, asker kaçakları, totaliter ordu yapısı, ordunun ülke içerisinde yanlış konumlanması*, savunma harcamalarının küçülmesi ve 1994-1996 yıllarındaki ilk Rus-Çeçen savaşıdır²¹⁰.

Askeri reform meselesi Rusya'da 1991 yılından itibaren siyasiler, Savunma Bakanlığı içerisinde askeri elitler ve uzmanlar tarafından tartışılmaya başlanmıştır²¹¹. Askeri reform tartışmaları temelde önceliğin savunma politikalarına mı, ekonomi politikalarına mı verileceği konusunda yapılmaktadır. Bir grup önce ekonominin güçlendirilmesi gerektiğini savunurken, bir grup ekonominin, toplumsal yapının ve dış politikanın askeri kurumların ihtiyacına yönelik olarak yapılandırılması gerektiğini savunmakta ve üçüncü bir grupta hem askeri reform hem de ekonomik ve sosyal reformun gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır²¹².

Askeri reform çalışmaları 1992 yılında Yeltsin tarafından yayınlanan Askeri Reform Paketi ile başlatılmıştır. Reform paketi “ordu içerisindeki personel sayısını düşürmeyi, profesyonel orduya geçilmesini, stratejik askeri bölgelerde konuşlandırılan komutanlıkların kaldırılmasını, hızlı müdahale askeri birliklerinin kurulmasını ve bazı birimlerin birleştirilerek finanse edilebilir bir yapıya dönüştürülmesini”²¹³ hedeflemiştir. Askeri reform tartışmalarında birinci grubun görüşlerini yansıtan reform paketinin ardından Yeltsin, 1993 yılında ikinci grubun görüşlerini yansıtan Askeri Doktrini onaylayarak yayınlamıştır.

1993 Askeri Doktrinde askeri reforma yalnızca askeri politikaların genel hükümlerinin anlatıldığı bölümde “silahlı kuvvetlerin organizasyonel gelişiminin ülkenin ekonomik potansiyeli ve siyasi hedefleri ile uyumlaştırılacağı

* SSCB döneminde ordunun %70'i Doğu Avrupa'da konumlandırılmıştı. Birliğin dağılmasının ardından orduların bu bölgede kalması ülke içerisinde yanlış konumlanmasına yol açmıştır (Alexei Arbatov, “Military Reforms in Russia”, *International Security*, S.4, (1998), 89.

²¹⁰ Nazim Jafarov, *Rusya'da Ulusal Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: 1991-2006*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2007), 153-157.

²¹¹ Frank Umbach, “Dilemmas of Military Modernization”, *Transatlantic International Politics*, S.1, (2002), 26.

²¹² Nazim Jafarov, a.g.e., 157-159.

²¹³ Alexei Arbatov, a.g.m., 112.

hedeflenmektedir”²¹⁴ şeklinde atıf yapılmaktadır. Silahlı kuvvetlerin yeniden yapılanması hususunda ise aşağıdaki plan oluşturulmuştur²¹⁵.

“1996 yılı boyunca:

1. RF topraklarında misyon ve görevlerine uygun olarak birlik kuvvetlerinin oluşturulması,
2. Birliklerin şube yapısının iyileştirilmesi,
3. Rusya toprakları dışında konuşlandırılmış birliklerin Rus topraklarına geri çekilmesinin tamamlanması,
4. Sözleşmeli askerlik sistemine geçişin devam ettirilmesi, silahlı kuvvetlerin sayısal gücünün belirlenen seviyeye indirilmesi;

1996-2000 yılları arasında:

1. Silahlı kuvvetlerin yapısının yeniden düzenlenmesinin tamamlanması,
2. Sözleşmeli askerliğe geçiş sürecinin tamamlanması,
3. RF topraklarında askeri birliklerin gruplaşmasının tamamlanması ve askeri altyapının oluşturulması”.

Askeri reform çalışmaları ilk Rus-Çeçen savaşının ardından ordunun verdiği askeri kayıplar ve durumunun daha net görülmesi ile öncekilere göre daha başarılı olacak bir reform planı yayınlanmıştır²¹⁶. Bu reform planına göre, 1,7 milyona düşürülen askeri personel sayısı 1,2 milyona düşürülecek, Kara, Hava, Deniz, Hava İndirme Birlikleri ve Stratejik Kuvvetler olarak örgütlenen birimlerinin sayısı azaltılacak ve sekiz askeri bölge ile dört filo yeniden yapılandırılacaktır²¹⁷. 1990’lı yıllar boyunca Savunma Bakanı Pavel Grachev tarafından uygulanmaya çalışan bu reform programları, sistemdeki yerlerini korumaya çalışan SSCB’den kalma Rus subaylarının ağır bir direnişiyle karşılaşarak başarısız olmuştur²¹⁸. Başka bir deyişle Yeltsin döneminde yapılan askeri reformlarının başarılı olabilmesi için öncelikle siyasi anlamda istikrarın yakalanması gerekmektedir²¹⁹.

²¹⁴ RF Askeri Doktrini 1993, <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/russia-mil-doc.html> (Erişim Tarihi: 05/09/2022).

²¹⁵ RF Askeri Doktrini 1993, a.g.y.

²¹⁶ Nazim Jafarov, a.g.e., 164.

²¹⁷ Alexei Arabatov, a.g.m., 120-122.

²¹⁸ Thomas L. Timoty, Recasting the Red Star: Russia Forges Tradition and Technology through Toughness, (Fort Leavenworth: Foreign Military Studies Office, 2011), 11.

²¹⁹ P. A. Petersen and J.B. Spero, “Military Reform and the Struggle to Redefine Security in the Post-USSR”, The Soviet Military and the Future, (ed.) J. Blank and J. W. Kipp, (Westport: Greenwood Press, 1992), 20.

Askeri reform çalışmaları Vladimir Putin'in devlet başkanı olarak seçilmesinin ardından yayınladığı Ulusal Güvenlik Doktrini ve Askeri Doktrin ile devam etmiştir. 2000 Ulusal Güvenlik Doktrininde, Rusya'nın askeri alandaki ulusal çıkarları, "ülke bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması, Rusya ve müttefiklerine karşı askeri saldırganlığın önlenmesi ve devletin barışçıl ve demokratik gelişmesinin koşullarının sağlanmasına bağlıdır"²²⁰ şeklinde belirtilmiştir. Doktrinde "askeri ve savunma sanayisinin reforme edilmesindeki gecikmeler, savunma için yetersiz finansman ve zayıf düzenleyici-yasal çerçeve RF'nun askeri güvenliğinin zayıflamasına neden olduğu"²²¹ belirtilmektedir. 2000 Ulusal Güvenlik Doktrini, 1997 yılında yayınlanan doktrinden farklı olarak ülke savunması için nükleer dahil olmak üzere her türlü silahın kullanımına izin vermesinin yanı sıra ordunun ülke içinde de güç kullanmasına da izin vermektedir²²². 2000 Askeri Doktrininde de silahlı kuvvetlerin Rusya'nın karşı karşıya kalması muhtemel askeri tehditlerin üzerinden gelmesi için en önemli kurumun silahlı kuvvetler olduğu ve ülkenin ekonomik olanakları dikkate alınarak yeniden yapılandırılacağı belirtilmiştir²²³.

21 Aralık 2002'de Askeri Reform Paketi Savunma Bakanı tarafından Bakanlar Kurulu'na sunulmuştur²²⁴. Reform paketinin amacı ordunun hareket yeteneğini arttırmak, kurumsal yapısının gelişmesini sağlamak, teknik donanımın standardize edilmesi, silahlı kuvvetler personelinin durumlarının iyileştirilmesi olarak belirtilmiştir²²⁵. Üç aşamalı olarak gerçekleştirilecek plan çerçevesinde ilk olarak mevcut birlikler incelenerek durum tespiti yapılacağı ikinci olarak sürekli olarak savaşa hazır bulunacak ordu için sözleşmeli personel alımının yapılarak bunların esnek ve hareketli birlikler olarak düzenleneceği ve üçüncü olarak oluşturulan muharip unsurların uygun yerlere sevki ile profesyonel orduya geçilmesi planlanmıştır²²⁶.

²²⁰ RF Ulusal Güvenlik Doktrini 2000, 3, <https://www.bits.de/EURA/natsecconc.pdf>, (Erişim Tarihi: 05/12/2022).

²²¹ RF Ulusal Güvenlik Doktrini 2000, a.g.y., 5.

²²² RF Ulusal Güvenlik Doktrini 2000, a.g.y., 12.

²²³ RF Askeri Doktrini 2000, a.g.y.

²²⁴ David J. Betz and Valeriy G. Volkov, "The False Dawn of Russian Military Reform", *Conflict and Security*, (2003), 47. 45-51

²²⁵ Vladimir Rukavishnikov, "Public Acceptance of Security Issues and Defence Reform in Russia", Marie Vlochova (der.), *The Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe*, (Geneva: Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2003), 166.

²²⁶ Andrew Lioropoulos, "Reforming the Russian Military: Problems and Prospects", <https://www.rieas.gr/researchareas/global-issues/russian-studies/3707-reforming-the-russian-military-problems-and-prospects>, (Erişim Tarihi: 05/12/2022).

Vladimir Putin, başkanlığa gelmesinin hemen akabinde askeri reformlara girişmiş olsa da bu reformların uygulanmasında aksamalar yaşanmıştır. 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan ile "beş gün savaşı" sırasında ordunun performansının beklenen düzeyde olmaması askeri reformlara çok daha ciddi bir şekilde yeniden başlanmasına neden olmuştur²²⁷. Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesinden istediklerini alarak ayrılmasına rağmen birleşik komutadaki eksiklikleri, durumsal farkındalıktan yoksunlukları ve hava kuvvetlerinde dost ateşi kayıpları yaşamaları Rus ordusu için bir felaket olarak görülmüştür²²⁸. Böyle bir görüşle başlayan 2008 Askeri Reformunun ana odak noktası, modern çatışmalarda hızla kullanılabilecek şekilde geliştirilmiş bir savaş kabiliyetine sahip olan ve daha büyük çatışmalara hazır olma özelliğine sahip küçük, hareketli ve esnek kuvvetler oluşturmaktır²²⁹.

"Yeni Bakış" (*Novyy Oblik*) olarak da adlandırılan askeri reform paketi ordunun sahip olduğu kadro bölünmeleri ve askeri bölgeler bakımından Çarlık döneminin mirasını barındıran Sovyet yapısını tamamen değiştirmektedir²³⁰. Bu değişim dört temel boyutta planlanmaktadır; subay teşkilatının yeniden yapılandırılması, komuta ve kontrol yapısının yeniden düzenlenmesi, kadro birimlerinin ortadan kaldırılması ve askeri eğitim sisteminin yeniden şekillendirilmesi²³¹. Subay teşkilatının yeniden yapılandırılması hususunda diğer reform paketlerinde olduğu gibi sayıca azalma öngörülmektedir. Subay sayısının 2012 yılına kadar 355,000'den 150,000'e indirilmesi planlanmıştır²³². Silahlı Kuvvetlerin mevcut mensubunun ise 2013 yılına kadar bir milyona düşürülmesine karar verilmiştir²³³.

²²⁷ Stephen De Spiegeleire, *From Assertiveness to Agression: 2014 as a Watershed Year for Russian Foreign and Security Policy*, (Hague: The Hague Strategic Studies, 2015), 41.

²²⁸ Dale R. Herspring, "Is Military Reform in Russia for Real? Yes but...", *The Military Today and Tomorrow: Essays in Memory of Mary Fitzgerald*, (ed.) Steve Blank and Richard Weitz (Carlisle: Strategic Studies Institute, US Army War College, 2010), 154.

²²⁹ Charles K. Beartles, "Defense Reforms of Russian Defense Minister Anatolli Serdyukov", *Journal of Slavic Military Studies* 24, No.1, (2011), 58.

²³⁰ Nikolai Pavlovskii, "Proshai, sovetskaya armiya", *Buziness Obschestvo Strategiya Sistemy*, (2020), 2' den alıntıl原因 Gregory P. Lannon, "Russia's New Look Army Reforms and Russian Foreign Policy", *The Journal of Slavic Military Studies*, No.24, Vol.1, (2011), 28. 26-54

²³¹ Pavel K. Baev, "Military Reform Against Heavy Odds", *Russia After the Global Economic Crisis*, (ed.) Anders Aslund, Sergei Guriev, Andrew Kuchins, (Washington: Peterson Institute for International Economics, (2010), 170-172.

²³² Bettina Benz, "Russian Military Reform: Prospects And Problems", *The Rusi Journal*, Vol.155, No.1, (2010), 58. 58-62.

²³³ Steven Blank, *Russian Military Politics and Russia's 2010 Defense Doctrine* (Carlisle: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2010), 166.

Subay teşkilatının yapılandırılmasına ilişkin olarak en önemli reform maddesi daha önce silahlı kuvvetlerin yapısında bulunmayan “profesyonel çavuş birliklerinin” (non-commissioned missions) oluşturulmasıdır. 2009’dan itibaren kurulacak olan yeni bir astsubay okulunda yetiştirilecek olan profesyonel çavuşların ordunun yeni omurgasını oluşturması amaçlanmaktadır²³⁴. Komuta ve kontrol yapılanmasına ilişkin olarak daha esnek ve hızlı hareket kabiliyeti bulunan bir yapılanmaya gidilmesi planlanmıştır. Bu amaçla, Askeri Bölge-Operasyonel Komuta-Tümen-Alay şeklinde bulunan dört seviyeli komuta yapısı yerine askeri bölge komutanlıklarının sorumluluk alanına giren tüm oluşumların komutasına sahip olacağı Askeri Bölge-Operasyonel Komuta-Tugay şeklinde askeri yapılanma öngörülmüştür²³⁵. Ordunun “omurgası” olarak isimlendirilen kadro birimlerinin ortadan kaldırılması ile kitlesel seferberlik yerine tamamı profesyonel askerlerden oluşan 85 daimî hazırlık tugayı teşkilatlandırılacaktır²³⁶. Askeri eğitim ve subay yetiştirme kurumları altmış beş mevcut kurumun on merkezi askeri eğitim kuruma dönüştürülerek birleştirilecektir²³⁷. Deniz Kuvvetlerinin yeniden organizasyonu ile Hava kuvvetleri bünyesinde bulunan kolordu, tümen ve havacılık alayları kaldırılarak hava tugaylarına geçilmesi ve hava savunması için üslerin kurulması ile Hava Kuvvetlerinin yeniden organizasyonu hedeflenmiştir²³⁸.

Kara, Hava ve Deniz silahlı kuvvetlerinin merkezi komuta sistemlerinin yeniden organizasyonunun yanı sıra yeniden konuşlandırıldı. Altı askeri bölge (Moskova, Leningrad, Volga-Ural, Kuzey Kafkasya, Sibirya ve Uzak Doğu) dört bölgeye (Batı, Doğu, Güney ve Merkez) indirilmiştir²³⁹.

²³⁴ Bettina Benz, a.g.m., 59.

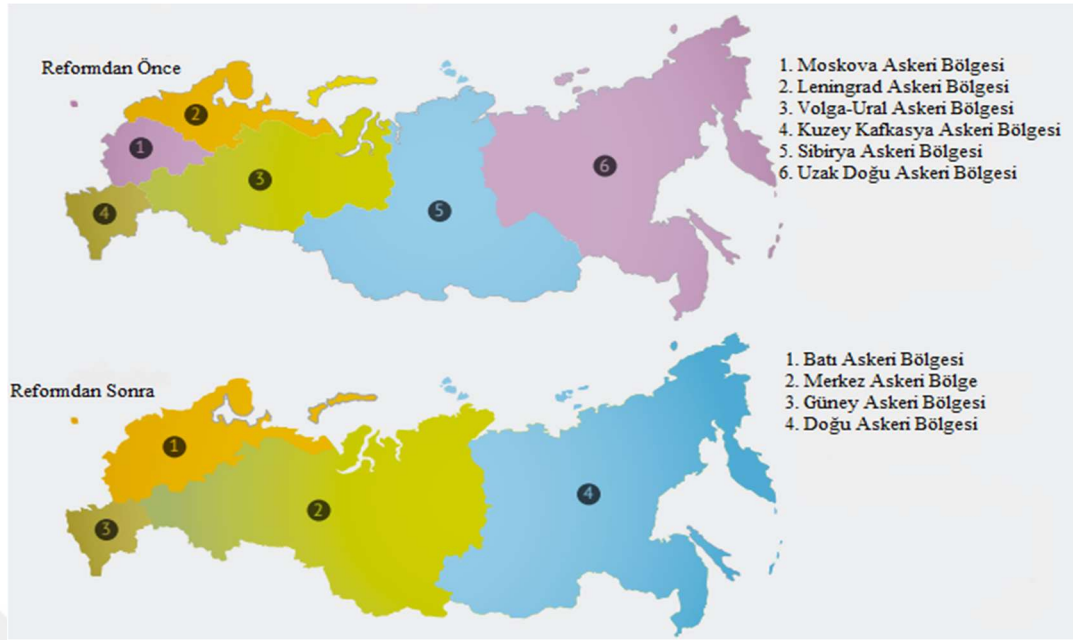
²³⁵ Dale R. Herspring, a.g.m., 165.

²³⁶ Keir Gilles, “A New Phase in Russian Military Transformation”, The Journal of Slavic Military Studies, Vol.27, No.1, (2014), 152. 147-162.

²³⁷ Ruslan Pukhov, ‘Serdyukov’s Plan for Russian Military Reform’, Moscow Defense Brief, No. 4, 2008.

²³⁸ Vasilii Kashin, “Defense Innovation in Russia in the 2010s”, Journal of Strategic Studies, Vol.44, No.6, (2021), 907.

²³⁹ Andrei Makarychev and Alexander Sergunin, “Russian Military Reform: Institutional, Political and Security Implication”, Defence & Security Analysis, Vol.29, No.4, (2013), 359.

Şekil 3.1: Reformdan Önce ve Sonra Rusya Federasyonu Askeri Bölgeleri.

Mikhail Barabanov, Konstantin Makienko, Ruslan Pukhov, Military Reform: Toward The New Look of The Russian Army, (Moskova: Valdai Discussion Club Analytical Report, 2012), 19.

Askeri reformun silahlı kuvvetlerin yeniden yapılanmasının yanı sıra savunma endüstrisinin de modern silahlara sahip olacak şekilde reforme edilmesini içermektedir. 2008 Gürcistan savaşının yanı sıra ABD'nin Anti Balistik Füze antlaşmasından çekilmesi de Rusya'nın stratejik silahlara sahip olma hususunda girişimlerde bulunmasına yol açmıştır. 2014 Askeri Doktrinde “Stratejik anti-balistik füze savunma sistemlerinin konuşlandırılması, kitle imha silahlarının yayılması, BM Şartı'nın ihlal edilerek askeri güç kullanılması, terörizmin ve radikal şiddetin her türlüşünün yayılması, kitle iletişim araçları ve bilgi sistemleri kullanılarak yabancı bir devletin egemenliğinin ya da küresel istikrarın kamuoyunu etkilemek suretiyle bozulması” faaliyetlerini uluslararası güvenliği tehlikeye düşürecek eylemler olarak tanımlamıştır²⁴⁰.

Rusya, Askeri Doktrinde hipersonik silahlar, yeni çeşit elektronik savaş sistemleri, kara-hava-deniz robotik sistemleri ve yeni fiziksel ilkelere sahip silahların gelecekteki askeri çatışmalarda kullanılacağını öngörmektedir²⁴¹. Bunların yanı sıra 2015 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde de ABD'nin Rusya sınırlarına komşu olan bölgelerde

²⁴⁰ RF Askeri Doktrini Belgesi 2014 <https://thailand.mid.ru/en/military-doctrine-of-the-russian-federation>, (Erişim Tarihi:30/11/2022).

²⁴¹ RF Askeri Doktrin Belgesi 2014, *a.g.y.*

askeri-biyolojik laboratuvar ağına sahip olduğunu ve bunu genişlettiğini belirtmektedir²⁴². Sonuç olarak Rusya'nın tehdit algılamalarında nükleer dahil olmak üzere stratejik silahlara sahip olma ön plana çıkmaktadır. "RF kendisine ve (veya) müttefiklerine karşı nükleer ve diğer kitle imha silahlarının kullanılmasına yanıt olarak ve ayrıca konvansiyonel silahların kullanılmasıyla RF'na yönelik saldırı olması durumunda, devletin varlığı tehdit altında olduğunda, nükleer silah kullanma hakkını saklı tutar."²⁴³Bu tehdit algılamalarının ışığında Rusya'da savunma sanayiini reforme etme ve modern silahlara sahip olma hedefi belirlenmiştir. 2008 yılındaki reform paketinde silahlı kuvvetlerin modern silahlara sahip olma oranı 2015 yılında %30 ve 2020 yılında %70 olarak hedeflenmiştir²⁴⁴.

2002 yılında uygulamaya konulan savunma sanayii yeniden yapılandırılma politikası gereğince Rostech, Birleşik Uçak Şirketi, Birleşik Gemi Yapım Şirketi, Taktiksel Silah Şirketi, Almaz-Antei ve diğerleri gibi savunma sanayii şirketleri kurulmuştur²⁴⁵. Ancak Savunma Sanayiindeki asıl girişimler 2009 yılından sonra başlamıştır. Vladimir Putin'in başbakan olduğu 2009-2012 arası dönemde savunma sanayii şirketlerinin yeniden örgütlenmesi ile oldukça ilgilendiği bilinmektedir²⁴⁶. 2021 yılında altı Rus silah şirketinin toplam silah satışı 17,8 milyar \$'a ulaştığı hesaplanmıştır²⁴⁷. 2017-2021 yılları arasında Rusya %19'luk pay ile dünyanın ABD'den sonra ikinci en büyük silah ihraç eden ülkesi olmuştur²⁴⁸. 2009 yılından itibaren savunma harcamaları oldukça artmıştır. Öyle ki, Erik Endermo ve Martin Kragh "Rus Bütçesinde Gizlilik ve Askeri Harcamalar (Secrecy and Military Expenditures in the Russian Budget)" isimli makalesinde Rusya'nın federal bütçesindeki savunma harcamalarının payını 2011 yılında %45 olarak, 2021 yılına gelindiğinde ise bu oranın %65'e çıktığı hesaplanmıştır²⁴⁹. Rusya'nın askeri harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasılası

²⁴² RF Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi 2015, a.g.y.

²⁴³ RF Askeri Doktrini 2014, a.g.y.

²⁴⁴ Bettina Renz, a.g.m., 59.

²⁴⁵ Vasilii Kashin, a.g.m., 904.

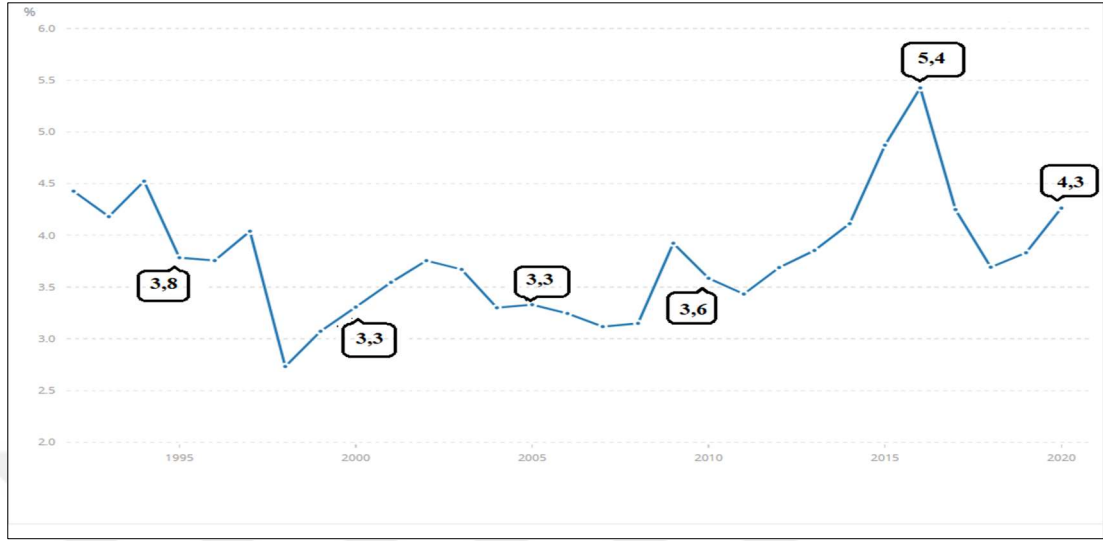
²⁴⁶ Roger N. McDermott, "The Brain of the Russian Army: Futuristic Visions Tattered by the Past", The Journal of Slavic Military Studies 27, No.1, (2014), 20.

²⁴⁷ Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) Fact Sheet December 2022, s.7, https://sipri.org/sites/default/files/2022-12/fs_2212_top_100_2021.pdf (Erişim Tarihi:06/12/2022).

²⁴⁸ SIPRI Year Book 2022: Armaments, Disarmament and International Security Summary, s.13, https://sipri.org/sites/default/files/2022-06/yb22_summary_en_v3.pdf (Erişim Tarihi: 06/12/2022).

²⁴⁹ Erik Endermo ve Martin Kragh, "Secrecy and Military Expenditures in the Russian Budget", Post-Soviet Affairs, Vol.36, No.4, (2020), 300.

(GSYH) içerisindeki oranı ise yıldan yıla artmıştır. Bu oranın en yüksek olduğu yıl 2016 yılında %5,4 iken 2000 ve 2005 yıllarında %3,3 olarak hesaplanmıştır²⁵⁰.

Şekil 3.2: Rusya'nın Askeri Harcamalarının Milli Gelir İçerisindeki Oranı.

World Data Bank, "Military expenditure (% of GDP)-Russian Federation", <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2020&locations=RU&start=1992&view=chart>, (Erişim Tarihi: 06/12/2022).

Rusya 2014 yılında Kırım'ın ilhak edilmesi ile sonuçlanan Ukrayna müdahalesini gerçekleştirirken yaptığı askeri operasyonlar pek çok akademisyen ve askeri gözlemciye göre 2008 yılındaki ordudan daha yetenekli bir ordunun varlığını göz önüne sermiştir²⁵¹. Ukrayna müdahalesi sırasında en çok göze çarpan operasyonlar özel kuvvetler ve hava kuvvetleri tarafından yapılmıştır²⁵². Büyük muharebe operasyonlarının yerine özel kuvvetlerin ve hava indirme birliklerinin yaptığı operasyonlar, Rusya'nın reform paketlerinde amaçladığı esnek, hızlı ve hareket kabiliyeti yüksek olan ordu yapısına ulaştığını kanıtlamaktadır. Rusya, sahip olduğu askeri bölgelerin her birinde askeri tatbikatlar yapmaktadır. Batı' da Zapad, Güney' de

²⁵⁰ World Data Bank, "Military expenditure (% of GDP)-Russian Federation", <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2020&locations=RU&start=1992&view=chart>, (Erişim Tarihi: 06/12/2022).

²⁵¹ Bettina Benz, "Russian Military Capabilities after 20 Years of Reform", *Survival*, Vol.56, No.3, (2014), 75.

²⁵² Alexander Golts, "Reform: The End of The First Phase-Will There Be a Second?", *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol.27, No.1, (2014), 145.

Kavkaz, Merkez’ de Tsentr ve Doğu’ da Vostok stratejik komuta personeli tatbikatlarını dört yılda bir yapmaktadır²⁵³.

Rusya’nın güvenlik politikaları içerisinde 2014 yılından itibaren Kırım’ın ilhakına giden süreçte Ukrayna’ya yönelik olarak uyguladığı içerisinde fiziksel saldırının yanı sıra siber ataklar, propaganda gibi tüm unsurların bir araya getirildiği “hibrid savaş” metodu da ön plana çıkmıştır²⁵⁴. 2014 yılındaki Ukrayna müdahalesinin ardından 2015 yılında Rusya’nın Suriye’ye birliklerini başarılı operasyonlar ile konuşlandırması da askeri gücünün arttığının göstergeleri arasında sayılmaktadır. Rusya’nın Suriye çatışmaları esnasında insansız hava araçları, uçaklar (Sukhoi-Su), seyir füzeleri (Kalibr-NK), taktiksel balistik füze sistemlerinin (İskender-M) aralarında bulunduğu 200’den fazla yeni gelişmiş silah türü kullandığı iddia edilmektedir²⁵⁵.

3.2. Rusya Federasyonu Güvenlik Politikaları

Bir devletin varlığına, düzen ve istikrarına yönelik algıladığı tehditlere karşı güvenliğini sağlamak amacıyla aldıkları önlemlerin tümü güvenlik politikalarını oluşturmaktadır. Algılanan tehditlerin karakteristiği güvenlik politikalarını temelden etkilemektedir. RF’nin güvenlik politikalarına etki eden tehditlerin yönü ise Batı kaynaklı olmaktadır. Bu tehdit algılamasının kaynağı ise tarihsel süreç incelenerek ortaya konulabilir. Bu nedenle SSCB dönemi güvenlik politikalarını karşılaştırmalı olarak irdelemek gerekmektedir.

SSCB’nin ve RF’nun güvenlik politikalarını birbirinden ayıran en temel unsur algılanan tehditlerin karakteristiğinin değişmesidir. Uluslararası sistemin çift kutuplu yapısının dönüşmesi, küreselleşme, Soğuk Savaş retoriğinin değişmesi ve Rusya’nın Marksist-Leninist ideolojiyi terk ederek demokratik kurumsallaşma ve liberal piyasa ekonomisine geçmesi bu değişimin temel nedenleridir. SSCB dönemi Rus güvenlik politikaları baskın olan Rus siyasi elitin güvenlik anlayışına göre şekillenmiştir. 1917 yılında gerçekleşen Bolşevik Devrimi ile baskın olan siyasi elit işçi (proletarya) ve

²⁵³ Giangiuseppe Pili, Fabrizio Minniti, “Understanding Russia’s Great Games: From Zapad 2013 to Zapad 2021”, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/understanding-russias-great-games-zapad-2013-zapad-2021>, (Erişim Tarihi: 08/04/2023).

²⁵⁴ Pavel K. Baev, “The Military Dimension of Russia’s Connection with Europe”, *European Security*, Vol.27, No.1, (2018), 90.

²⁵⁵ Mordechi de Haas, E. Gaberscik, T. Jenkins, A. Kumar, “Russia’s Military Action in Syria Driven by Military Reforms”, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol.33, No.2, (2020), 295-296.

köylü sınıfından gelen bireylerden oluşmaktaydı. 1930’larda Josef Stalin rejiminin kurduğu güçlü siyasi hegemonya ve gerçekleştirilen sosyal devrimin etkisiyle “Batı karşıtlığı” bilim, siyaset, eğitim ve kültür başta olmak üzere tüm alanlara yayılmıştır²⁵⁶. Güvenliğe karşı tehdit algılamaları Marksist-Leninist ideolojiye sahip siyasi elit tarafından Batı karşıtlığı temelinde şekillenmiştir²⁵⁷. “Sovyetler Birliği’ne karşı kapitalist dünyanın kalıcı düşmanca tutumu” siyasi elitin dış tehdit algılamalarının ana teması haline gelmiştir²⁵⁸. Soğuk Savaş dönemi boyunca Stalin başta olmak üzere tüm Sovyet liderleri “proletarya ve burjuvazi”, “sosyalist dünya ve kapitalist dünya”, “emperyalizm ve özgürleşme hareketleri” gibi ikilik içeren ifadeleri parti kongrelerindeki konuşmalarında not etmişlerdir²⁵⁹.

Uluslararası sistemin ABD önderliğinde Batı bloğu ve SSCB önderliğinde Doğu bloğu olarak çift kutuplu bir yapıya dönüşmesini ifade eden Soğuk Savaş döneminde iki blok arasındaki ideolojik rekabet silahlanma yarışını beraberinde getirmiştir²⁶⁰. Bu dönemde devletlerin algıladıkları tehditlerin karşı bloktaki devletlerden geleceği anlayışı güvenlik politikalarına hakimdir. SSCB döneminde Rus güvenlik politikaları büyük ölçekli bir savaşa hazırlık yapma ve savunma sanayiini bu yönde geliştirmeye yönelik olarak şekillenmiştir.

Soğuk Savaş dönemi boyunca uluslararası sistemde hâkim olan düzen güç dengesidir. SSCB’nin güvenlik stratejilerinin başında da ABD’nin gücünün dengelenmesi gelmektedir. ABD, SSCB’ye yönelik olarak çevreleme politikası uygularken, SSCB 1941 yılındaki Nazi işgalinden aldığı dersle hızlı ve ani şekilde gerçekleşebilecek işgal girişimlerine karşı uydu devletleri vasıtasıyla kendisine Doğu Avrupa’dan başlayan bir tampon bölge oluşturmayı planlamıştır²⁶¹. SSCB, liderlik ettiği blok devletlerinin rejimlerindeki ideolojiyi korumak ve onların dış politikalarını koordine etmek amacıyla NATO’ya karşıt bir kolektif askeri savunma örgütü olarak Varşova Paktı’nı kurmuştur²⁶². SSCB, sosyalist ideolojiyi Doğu Bloku ülkelerine yaymaya ve burada

²⁵⁶ Edward Keenan, “Muscovite Political Folkways”, *Russian Review*, (1986), 168-169.

²⁵⁷ Nurlan Aliyev, “Determinants of Russia’s Political Elite Security Thought: Similarities and Differences between the Soviet Union and Contemporary Russia”, *Problems of Post-Communism*, Vol.67, No.6, (2020), 468.

²⁵⁸ Vasili Danilovich Sokolovski, *Voennia Strategia*, (Moscow: Voenizdat, 1962), 129-193’ten akt. Nurlan Aliyev, a.g.m., 468.

²⁵⁹ Nurlan Aliyev, a.g.m., 169.

²⁶⁰ Mike Bowker, “Theories of The Cold War”, *Russian Foreign Policy and The End Of The Cold War*, (Aldershot: Dartmouth, 1997), 245. 243-259.

²⁶¹ Nurlan Aliyev, a.g.m., 469.

²⁶² Erik P. Hoffmann, “Soviet Foreign Policy Aims and Accomplishments from Lenin to Brezhnev”, *Proceedings of the Academy of Political Science*, Vol. 36, No. 4, 1987, 22.

kurulan rejimleri askeri ve ekonomik yöntemlerle desteklemeye çalışmıştır²⁶³. Üçüncü dünya ülkelerindeki özgürleşme hareketlerine Devlet Güvenlik Komitesi (*Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti-KGB*) ve Dış İstihbarat Servisi (*Sluzhba Vneshney Razvedki-SVR*) gibi kurumları kullanarak destek vermişlerdir²⁶⁴.

Nikita Kruşçev döneminde oluşturulan Sovyet askeri doktrini ise askeri-teknik ve askeri-siyasi bileşenlerden oluşmaktadır²⁶⁵. Askeri-teknik bileşenin hedefi nükleer savaşı kazanmak iken askeri-siyasi bileşenin hedefi sosyalizmin kapitalist dünyaya karşı galip gelmesidir²⁶⁶. Bu dönemde nükleer silahlar ve balistik füzelerin geliştirilmesini öngören Bilimsel Teknolojik Devrim'e girişilmesi de güvenlik politikalarının yeni hedefinin nükleer silahlanma olduğunu göstermiştir²⁶⁷. Rus Mareşal Vasili D. Sovolovsky tarafından 1962-1968 yılları arasında yayınlanan "Sovyet Askeri Stratejisi" modern savaşın baskın karakterinin nükleer savaşlar olacağını ve "düşmanın" askeri gücünün ve ekonomik potansiyelinin tam anlamıyla yenilmesi için kullanılması gerektiğini belirtmiştir²⁶⁸. Askeri Strateji'nin ikinci baskısında Savunma Bakanı Malinovsky, savunmanın en iyi yolunun düşmanı Sovyetlerin sahip olduğu güç ile saldırı eylemini gerçekleştirmeye giriştiği anda yok edebilecek hazırlıkta beklemek olduğunu belirtmiştir²⁶⁹. Askeri Strateji 'de geçen bu ifadeler 1960'lı yıllarda SSCB'nin güvenlik politikalarının silahlanmanın artması yönünde geliştiğini göstermektedir.

1960'lı yıllarda gerçekleştirilen Bilimsel Teknolojik Devrim, Rus siyasi eliti tarafından iki tarafın birbirini tamamen yok etme ve çok geniş bir zarar verme olasılığını gözler önüne sermiştir. İki blok arasındaki güç dengesi yerini dehşet dengesi (Balance of Horror) olgusuna bırakması sonucunda, nükleer denge anlayışı topyekûn bir savaş tehlikesini azaltmıştır²⁷⁰. Küba Füze Krizi'nin ardından Soğuk Savaş

²⁶³ Michael Sadykiewicz, "The Geostategic Role of Korea in The Soviet Military Doctrine", Asian Perspective, Vol.77, No.1, (1983), 102.

²⁶⁴ Christoper Andrew and Vasili Mitrokhin, The World Was Going Our Way, (New York: Basic Books, 2005), 27-115.

²⁶⁵ Cristopher D. Jones, "Soviet Military Doctrine As Strategic Deception: An Offensive Military Strategy For Defense Of The Socialist Fatherland", The Journal Of Slavic Military Studies, Vol.16, No3, (2003), 27. 24-65.

²⁶⁶ William Odom, The Collapse of Soviet Military, (New Heaven: Yale UP, 1999), 14-15.

²⁶⁷ Jacob W. Kipp, a.g.m., 81.

²⁶⁸ Vasili D. Sokolovsky, Soviet Military Strategy, (California: The Rand Corporation, 1963), 93.

²⁶⁹ Jacob W. Kipp, a.g.m., 82.

²⁷⁰ Faruk Sönmezoglu, Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası, (İstanbul: Der Yayınları, 2016), 229.

döneminde yumuşama (detente) süreci başlamıştır²⁷¹. 1970’li yılların sonuna kadar süren yumuşama döneminin simgeleri 1975 Helsinki Nihai Senedi, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı (AGİK) süreci ve Anti-Balistik Füze Sistemlerini Sınırlandırma antlaşmaları olmuştur²⁷². Bu dönemde SSCB ile Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) arasında yaşanan ayrışma, SSCB güvenlik politikaları için önemli bir gelişme olmuştur. Öyle ki 1980’li yıllarda ilan edilen askeri strateji belgesinde ABD ve NATO birincil düşman olarak geçerken ÇHC iki numaralı düşman olarak geçmektedir²⁷³. SSCB için en tehlikeli savaş durumu olarak aynı anda iki cephede askeri bir tırmanmanın yaşanması olarak belirtilmiştir²⁷⁴.

SSCB güvenlik politikaları için yeni bir dönüm noktası ise Gorbaçov döneminde yaşanmıştır. İç politikada “Glasnost ve Perestroyka” adı verilen reform hareketini başlatan Gorbaçov dış politikada ise “Yeni Düşünce (New Thinking)” adı verilen reform programını başlatmıştır²⁷⁵. Bu reform programının Sovyet güvenlik politikaları için önemli sonuçları olmuştur. Silahlanmanın durdurulması ve ortak güvenliğin sağlanması reform programının en önemli temalarıdır. Gorbaçov ve reform programını savunan siyasi elit askeri stratejinin temel amacının çatışma ve savaşları kışkırtmak yerine kaçınmak olduğunu savunmaktadır²⁷⁶. Bu görüş çerçevesinde Gorbaçov, Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek amacıyla “ortak ev” terimini kullanmış ve kıtada II. Dünya Savaşı’ndan beri konuşlandığı konvansiyonel Sovyet birliklerini geri çekebileceğini açıklamıştır²⁷⁷. ABD ile ilişkileri ilerletmek ve nükleer savaş tehlikesini Avrupa’da sıfıra indirmek için Stratejik Nükleer Silahların Azaltılması (*Strategic Arms Reduction Treaty* -START) görüşmelerini başlatmış ve Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler (*Intermediate-Range Nuclear Forces* -INF) antlaşmasını imzalamıştır²⁷⁸.

²⁷¹ Eren Tellal, “Sovyet Dış Politikası ve Gramiko”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, S.62, No.3, (2007) 360.

²⁷² Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., 229.

²⁷³ Michael Sadykiewicz, “The Geostrategic Role of Korea in The Soviet Military Doctrine”, Asian Perspective, Vol.77, No.1, (1983), 102-103.

²⁷⁴ Michael Sadykiewicz, a.g.m., 102-103.

²⁷⁵ Robert Miller, *Soviet Foreign Policy Today: Gorbachev and New Political Thinking*, (London: Unwin Hyman, 1991), 1.

²⁷⁶ Celeste A. Wallender, “Lost and Found: Gorbachev’s New Thinking”, Washington Quartely, Vol.25, No.1, (2002), 119.

²⁷⁷ Craig R. Nation, Black Earth, *Red Star: A History of Soviet Security Policy: 1917-1991*, (Ithaca: Cornel University Press, 1992), 292.

²⁷⁸ Phil Williams, “US-Soviet Relations: beyond the Cold War?”, International Affairs 65, (1989), 280.

SSCB'nin dağılmasına giden süreçte başlatılan Batı ile iyi ilişkiler geliştirme süreci RF'nun ilk güvenlik belgelerinde de görünmektedir. 1993 yılında yayınlanan ilk Askeri Doktrin artık Batı'dan gelecek bir saldırı tehdidi ya da küresel bir savaş tehdidinin kalmadığını bunun yerine bölgesel çatışmalar ve yerel savaşların artarak daha büyük bir tehdit haline geleceği öngörüsünde bulunmuştur²⁷⁹. Bu dönem Rus güvenlik politikasında hâkim olan anlayış eski Sovyet Cumhuriyetlerinden oluşan “yakın çevre” ile iyi komşuluk ilişkileri kurmak, Batılı devletler ile ekonomik ve siyasi iş birliğini arttırmak, NATO ile iyi ilişkiler kurmak olmuştur. Nükleer bir saldırıya maruz kalma tehlikesi öngörülmemekle beraber, caydırıcılık niteliğine vurgu yapılarak Rusya'nın Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasına olan bağlılığını yinelenmiştir²⁸⁰.

SSCB ve RF'nda uygulanan Rus güvenlik politikaları arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. En temel farklılık uluslararası sistemin yapısının değişiminden ve küreselleşme sürecinin hızlanmasından kaynaklanmaktadır. Geleneksel olarak tehdidin karşı bloktan geleceği düşüncesi ve küreselleşme ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin çeşitlenmesine yol açmıştır. Bir diğer farklılık unsuru da Rusya'nın SSCB dönemindeki Marksist-Leninist ideolojiyi terk etmesidir.

RF güvenlik politikalarını irdelenirken incelenmesi gereken iki önemli belge bulunmaktadır. Bunlar askeri doktrin ve ulusal güvenlik doktrinidir*. Ulusal Güvenlik Doktrini içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehditleri değerlendirip, bunlara karşı hükümetin gerekli kurumlarının işlevlerini belirlerken, Askeri Doktrin ülkeye dışarıdan gelebilecek tehditleri tanımlar ve ulusal savunmanın araçlarını ve yollarını belirler²⁸¹. Güvenlik politikalarının uygulanması bakımından etkili olan bazı kişiler ve kurumlar vardır. Bu kurumlar, RF Devlet Başkanı, RF Güvenlik Konseyi, Savunma Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı'dır²⁸².

²⁷⁹ Jyotsna Bakshi, “Russia's National Security Concepts and Military Doctrines: Continuity and Change, *Strategic Analysis*, Vol.24, No.7, (2000), 1270.

²⁸⁰ Jyotsna Bakshi, a.g.m., 1271.

* Ulusal güvenlik doktrini 2009 yılından itibaren Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi olarak isimlendirilmektedir.

²⁸¹ Aleksandr Sergounin, “Russia: Long Way to the National Security Doctrine”, Working Paper, Centre for The Peace and Conflict Research, Copenhagen: 10/1998, ciaotest.cc.columbia.edu/wps/sea03/, (Erişim Tarihi: 06/09/2022).

²⁸² Marcel D. Haas, *Russian Security and Air Power: 1992-2002*, (London: Frank Cass, 2004), 2-4.

RF içerisinde güvenlik politikalarının belirlenmesi bakımından en etkili organ güvenlik konseyidir²⁸³. RF Güvenlik Konseyi, Devlet Başkanı, Federal Güvenlik Servisi Direktörü, RF İdare Başkanı, Devlet Duma Başkanı, Çevre Koruma, Ekoloji ve Ulaştırma Özel Temsilcisi, İçişleri Bakanı, Dışişleri Bakanı, Federasyon Konseyi Başkanı, Güvenlik Konseyi Başkan Yardımcısı, Hükümet Başkanı, Dış İstihbarat Teşkilatı Direktörü, Güvenlik Konseyi Sekreteri, Savunma Bakanı'ndan oluşmaktadır²⁸⁴. Ulusal Güvenlik Konsepti Belgesi konsey tarafından yayınlanmaktadır²⁸⁵. Günümüze kadar 1997, 2000, 2009, 2015 ve 2021 yıllarında olmak üzere toplam beş tane Ulusal Güvenlik Konsepti Belgesi yayınlanmıştır. Askeri Doktrin ise Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanmaktadır²⁸⁶. RF kuruluş döneminden günümüze kadar 1993, 2000, 2010 ve 2014 olmak üzere toplam dört tane Askeri Doktrin Belgesi yayınlanmıştır. Her ne kadar güvenlik politikaları ile doğrudan ilişkili olmasa da ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin belirlenmesi gibi güvenlik politikalarının nasıl olması gerektiği hususunda kritik saptamalar yapan Dış Politika Konseptleri de irdelenmesi gereken önemli belgelerdir.

Dış politika konsepti, askeri doktrin ve ulusal güvenlik strateji belgesi birbirleriyle ilişkili olarak dış politikada yaşanan temel değişimlere bağlı olarak, bunlara bir cevap üretmek amacıyla yayınlanmaktadır. Dış politika konseptinde belirlenen ulusal güvenlik tehditlerine yönelik olarak ulusal güvenlik strateji belgesinde ve askeri doktrin belgesinde değişiklikler yapılmaktadır. Başka bir deyişle RF, dış politikada yaşanan önemli olay ve süreçlerin ardından dış ve güvenlik politikalarına yön veren temel strateji belgelerini yenilemektedir. Tarihsel bir bölümlenmeye gitmek gerekirse; güvenlikle ilgili belgeler dört dönemde farklı dış politika eğilimlerine göre belirlenmiştir²⁸⁷.

²⁸³ Marcel D. Haas, Russia's Military Reforms: Victory after Twenty Years of Failure?, Clingendael Paper No.5, (The Hague: Clingendael, 2011), 11.

²⁸⁴ RF Güvenlik Konseyi Resmî Sitesi, <http://www.scrf.gov.ru/council/composition/> (Erişim Tarihi: 01/09/2022).

²⁸⁵ Marcel D. Haas, a.g.e., 2004, 33.

²⁸⁶ Marcel D. Haas, a.g.e., 2004, 33.

²⁸⁷ Alexander Sergunin, Explaining Russian Foreign Policy Behavior: Theory and Practice, (Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2016), 136.

Tablo 3.2: Rusya Federasyonu Dış Politikasında Güvenlik Sağlama Politikalarına Yön Veren Önemli Olaylar ve Süreçler.

Dönemler	Rusya Federasyonu Dış Politikasında Güvenlik Sağlama Politikalarına Yön Veren Önemli Olaylar ve Süreçler
1991-2000	-1991 yılında SSCB'nin dağılması sonucu başlayan dış ve güvenlik politikalarında yeniden yapılandırma sürecinin yönü hakkında ikilik; Atlantikçilik ve Yeni Avrasyacılık. - Birinci Çeçen savaşı. - NATO'nun genişlemesi. -SSCB'den kalan nükleer gücün korunması. -Silah sanayi ve ordunun yeniden yapılandırılması.
2000-2008	-Kosova'ya NATO'nun askeri müdahalesi, -II. Çeçen Savaşı, -NATO'nun Doğu'ya doğru genişlemesi, -Afghanistan ve Irak'taki savaşlar, -ABD'nin liderliğindeki tek kutba evrilen dünya düzenine karşı çıkış -Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarının ilanını takiben tanınması.
2008-2014	-Ordunun modernizasyonu ve askeri harcamaların artırılması. -Arap Baharı ile Orta Doğu siyasetinin hareketlenmesi. -Suriye'deki iç savaşa müdahil olunması. - Kırım ve Sivastapol'un ilhakı ile başlayan Ukrayna krizi.
2014-günümüz	-Rusya'ya yönelik siyasi ve ekonomik ambargoların yaşanması. -Rusya ile AB-NATO arasında anlaşmazlıkların artması. -Rusya'nın Ukrayna'yı tam ölçekli olarak işgali. -NATO ve AB ülkelerinin Rusya'ya karşı siyasi, ekonomik ve askeri önlemleri artırması.

Eren Tellal, "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, S. 3, C. 65, (2010), 189-236.

1991-2000 yılları arasında birinci dönem, 2000-2008 yılları arasında ikinci dönem, 2008-2014 yılları arasında üçüncü dönem ve 2014'ten günümüze kadar olan dönem ise dördüncü dönemdir. RF dönemindeki güvenlik politikalarında ise Boris Yeltsin ve Vladimir Putin'in devlet başkanlığı yaptığı dönemlerde politikaların yönü, kullanılan araçlar ve tehdit algılaması bakımından değişime uğramıştır. Bu değişimin daha iyi tespit edilmesi amacıyla iki ayrı dönemde incelenmesi daha yararlı olacaktır.

3.2.1. Boris Yeltsin Dönemi Rus Güvenlik Politikaları

Birinci dönem RF'nun SSCB'nin yerine kurulan bir devlet olarak yeniden yapılanma sürecine girdiği dönemi kapsamaktadır. Birinci dönemde RF siyasi elitleri arasında yaşanan Atlantikçilik* ve Yeni Avrasyacılık** ekolleri arasındaki ikilik dış politikanın yönünün nereye doğru olacağını ve buna bağlı olarak güvenliğe yönelik tehditlerin algılanmasını etkilemiştir. Yayınlanan konsept ve güvenlik belgeleri geçiş dönemi belgeleridir. 1993 Dış Politika Konseptinde RF'ın güvenliğine yönelik olarak gelebilecek ana tehdidin yakın çevre ülkelerinde yaşanan çatışmalardan veya toprak iddialarından kaynaklanabileceği varsayımında bulunmaktadır²⁸⁸. Nitekim dış politika konseptinde belirtilen dış politika hedefleri genel anlamda BDT ülkelerini ve yakın çevreyi kapsamaktadır. 1993 Dış Politika Konsepti'nin amaçları şu şekilde sıralanmıştır;²⁸⁹

“BDT üyeleri arasında Rusya'nın eşitler arasında birinci konumunu korumak, BDT'nin dış sınırlarını korumada özel sorumluluklar yüklenmek, Eski Sovyet Cumhuriyetleri'nde yaşayan Rus halkının ve Rusça konuşan halkın güvenliğini sağlamak, Yakın Çevre' de güvenlik ve istikrarın sağlanması, Yakın Çevre' de RF'nun ulusal güvenliğini sağlamak ve Sovyetler Birliği döneminden kalan ve Federasyon sınırları dışarısında bulunan otuz askeri üssün korunmasını sağlamak.”

2 Nisan 1993 tarihinde yayınlanan Askeri doktrinde, federasyona yönelik olarak ana askeri tehditler sıralanmış ve yakın çevrede bulunan askeri çatışmaları birincil tehdit; kitle imha silahlarının yaygınlaşması, Rusya'nın ulusal güvenlik çıkarlarını etkileyen askeri ittifakların genişlemesi, Rusya'daki ayrılıkçı etnik milliyetçiliklerin artmasını

* Atlantikçilik: SSCB'nin dağılmasının ardından Boris Yeltsin döneminde etkin olan demokrasi, liberal ekonomi gibi Batılı değerlere sahip olma ve Batı ile ortaklık kurmanın gerekli olduğunu savunan düşününce okuludur.

** Yeni Avrasyacılık:

²⁸⁸ Andrei Melville, Tatiana Shackleina, a.g.e., 33.

²⁸⁹ 1993 RF Dış Politika Konsepti, <https://uchebnik-online.com/131/1174.html>, (Erişim Tarihi: 06/09/2022).

ve Rus vatandaşlarının yurtdışında baskı görmesi gibi unsurlar ise diğer tehditler olarak sınıflandırılmıştır²⁹⁰. Doktrinde askeri ve acil bir tehdit olarak öngörülen durumlar²⁹¹:

“Rusya sınırlarında hâkim güçler arasındaki koordinasyonu bozabilecek askeri kuvvetlerin birikmesi, yabancı birliklerin Rusya’nın komşu ülkelerinin topraklarına girmesi, Rusya ve müttefiklerinin topraklarına sokulması için diğer ülkelerdeki silahlı grupların eğitimi, Rusya ve müttefiklerinin sınır tesislerine sınır çatışması yaratmak veya provokasyon yapmak amacıyla saldırılar düzenlenmesi, stratejik nükleer kuvvetlerin ve askeri komuta ve kontrolün işleyişine müdahale edilmesi.”

1993 Askeri Doktrini, RF sınırlarına askeri birliklerin konuşlandırılması, komşu ülkelere yabancı birlikler yerleştirilmesi, bu ülkelerdeki askeri grupların eğitimi gibi kararlara yer vermiştir²⁹². Dış Politika konsepti hedeflerinde de belirtildiği gibi, RF’nun BDT ülkelerine müdahale etme hakkı olduğunu belirtmiştir²⁹³. Gerek yabancı ülkelerde yaşayan Rus vatandaşlarının güvenliğinin sağlanmasının hem bir dış politika hedefi olarak belirlenmesi hem de tehdit olarak algılanması gerekse Rusya’nın BDT ülkelerine müdahale etme hakkının bulunduğunu iddia etmesi ileride bu ülkelerdeki Rus varlığını meşrulaştırdığını söylemek mümkündür²⁹⁴. 1993 Askeri Doktrininde bir diğer önemli nokta ise nükleer silahların ilk önce kullanılmaması (no-first-use) taahhüdünden vazgeçmesi olmuştur. Nükleer bir saldırıya maruz kalma tehlikesi öngörülmemekle beraber, caydırıcılık niteliğine vurgu yapılarak Rusya’nın Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasına olan bağlılığını yinelenmiştir²⁹⁵.

17 Aralık 1997 tarihinde yayınlanan Milli Güvenlik Konsepti belgesi, 1993 yılında yayınlanan dış politika konseptine benzer şekilde Rusya’nın dünya sistemindeki konumunu değerlendiren şu ifadelerle yer vermektedir:²⁹⁶

²⁹⁰ The Basic Provisions of The Military Doctrine of The Russian Federation, 2 April 1993, <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/russia-mil-doc.html> (Erişim Tarihi: 05/09/2022).

²⁹¹ Spencer D. Bakich, The Military Doctrine of The Russian Federation: Working Document or Anachronism? (London: Research Institute for Study of Conflict and Terrorism, 1997), 6.

²⁹² The Basic Provisions of The Military Doctrine of The Russian Federation, 2 April 1993, <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/russia-mil-doc.html> (Erişim Tarihi: 05/09/2022).

²⁹³ Nicole J. Jackson, Russian Foreign Policy, and the CIS. (London: Routledge, 2003), 65.

²⁹⁴ James F. Holcomb, Michael M. Boll, “Russia’s New Doctrine: Two Views”, Strategic Studies Institute, 20 June 1994, <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/rusnudoc.pdf>, (Erişim Tarihi: 06/09/2022).

²⁹⁵ Jyotsna Bakshi, *a.g.m.*, 1271.

²⁹⁶ National Security Concept of The Russian Federation, Russia in The Commonwealth of Independent States, Research Center of The Slovak Foreign Policy Association, (2000), 103-104. 99-118.

“İkinci Dünya Savaşı’nın ardından ortaya çıkan iki kutuplu rekabetçi sistem artık son bulmuş ve uluslararası ilişkiler sistemi bir dönüşüme girmiş ... ABD öncülüğünde gelişmiş Batılı devletlerin uluslararası toplumdaki egemenliğine dayanan ... bir uluslararası ilişkiler sistemi oluşturma girişiminde olduğu gözlenmekte ve Rusya, karmaşık uluslararası durumu ve iç problemlerine karşın, ekonomik, bilim-teknik ve askeri potansiyeli ile Avrasya kıtasındaki eşsiz konumu ile dünya siyasetinde önemli bir rol oynamaya devam etmektedir”.

Konsept belgesinde ekonominin güncel durumu, devlet gücünün ve sivil toplumun yetersiz organizasyonu Rus halkının sosyopolitik olarak kutuplaşması, organize suç ve terör faaliyetlerinin büyümesi ulusal güvenliğe içeriden bir tehdit olarak görülürken, uluslararası alandan gelebilecek ana tehdit unsurları şunlardır²⁹⁷:

“Devletlerin kendilerinin veya devletlerarası örgütlerin, başta BM ve AGİT olmak üzere, uluslararası güvenliğin sağlanmasında mevcut mekanizmaların rolünü azaltacak yönde çaba göstermesi, Rusya’nın dünyadaki siyasi, ekonomik ve askeri etkisini zayıflatma tehlikesi, Askeri-politik blokların ve birliklerin güçlendirilmesi, özellikle NATO’nun doğuya doğru genişlemesi, Rus sınırlarına doğrudan yakın yabancı askeri üslerin ve büyük askeri birliklerin olası görünümü, kitle imha silahlarının ve bunların dağıtım araçlarının yayılması, BDT’deki entegrasyon süreçlerinin zayıflaması, RF devlet sınırlarına ve BDT üyesi ülkelerin dış sınırlarına yakın çatışmaların ortaya çıkması ve tırmanması ve Rusya topraklarına ilişkin iddialar”.

1997 yılında yayınlanan Milli Güvenlik Konsepti belgesine göre RF nükleer silahların ilk kullanımının yalnızca “RF’nun varlığına yönelik bir tehdit durumunda” gerçekleşeceğini belirtmektedir²⁹⁸.

3.2.2. Vladimir Putin Dönemi Rus Güvenlik Politikaları

İkinci dönemde devlet başkanı Vladimir Putin ile RF’nda yeniden değişim dönemi başlamıştır. Bu dönem ile ilgili olarak yapılan en bariz yorum dış politikanın yönü hakkında olmaktadır. Yeltsin’ in döneminde yaşanan Atlantikçilik-Avrasyacılık ikilemi, Putin dönemi boyunca artarak Avrasyacılık yönüne dönmüştür. Putin, göreve gelmesinin ardından üç önemli konsept belgesini yenilemiş ve 2000 yılı Dış Politika Konsepti, Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi ve Askeri Doktrin belgelerini onaylamıştır.

2000 yılı Dış Politika Konsepti, Kosova Savaşı’na yapılan NATO müdahalesi, II. Çeçen Savaşı ve ABD’nin liderliğinde uluslararası sistemde tek kutupluluk gibi

²⁹⁷ National Security Concept of The Russian Federation, a.g.y., 106.

²⁹⁸ National Security Concept of The Russian Federation, Russia in The Commonwealth Of Independent States, Research Center of The Slovak Foreign Policy Association, (2000), 106.

RF'nun bölgesel ve uluslararası tehdit algılamalarını etkileyen olayların akabinde ortaya çıkmıştır. 2000 yılı Dış Politika Konseptinde öne çıkan bazı noktalar bulunmaktadır. İlk olarak Rusya'nın çok kutuplu bir uluslararası sistem inşasına yönelik olarak çaba sarf edeceği belirgin bir dış politika amacı olarak belirlenmiştir. İkinci olarak konsept eski Sovyet bölgelerinin Rusya için önemini vurgulayarak NATO'nun BDT devletlerine yönelik olarak genişlemesini eleştirmektedir²⁹⁹. Üçüncü olarak Rusya'nın dış politikadaki hedeflerinin gerçekleştirilmesinin ekonomik gelişimi ile orantılı olacağı belirtilmektedir³⁰⁰.

Konsept belgesi Genel İlkeler, Modern Dünyada RF Dış Politikası, Küresel Problemlerin Çözümünde RF'nun Öncelikleri, Bölgesel Öncelikler ve RF Dış Politikasının Şekillenmesi ve Uygulanması şeklinde beş bölümden oluşmaktadır. Genel İlkeler bölümünde konsept belgesinin amaçları sıralanırken, ikinci bölümde uluslararası sistemde değişen düzen, küreselleşme süreci ile ortaya çıkan yeni tehditler ve ekonomik şartlar ele alınmıştır. Dış politikanın temel amacının bireyin ve devletin çıkarlarının korunmasıdır. Konseptte göre bunun gerçekleşebilmesi için şu hedeflerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir³⁰¹;

“Ülkenin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumak ve güçlendirmek, dünya toplumu içerisinde Rusların çıkarlarını korumak, sağlam ve prestijli konum elde etmelerini sağlamak, devletin siyasi, ekonomik, entelektüel ve manevi potansiyelinin büyütülmesi, istikrarlı, adil ve demokratik bir dünya düzeninin kurulması için dünya siyasetinde etkili olmak, Rusya'nın istikrarlı bir şekilde gelişmesi, ekonomisinin iyileştirilmesi için dış koşulların yaratılması, Rusya'nın sınırları boyunca iyi komşuluk kuşağı oluşturmak, komşu bölgelerde potansiyel gerilim ve çatışmaların çıkmasını önlemek, Rus vatandaşlarının ve yurt dışındaki yurttaşların hak ve çıkarlarını mümkün olan her şekilde korumak ve dünyada RF'nun olumlu algılanmasını sağlamak ve Rus dilinin ve kültürünün yabancı devletlerde yaşayan halklar arasında yaygınlaşmasını sağlamak”.

Küresel problemlerin çözümünde Rusya'nın önceliklerini ele alan üçüncü bölümde yeni bir uluslararası ilişkiler düzeninin oluşturulması, uluslararası güvenliğin sağlanması, küresel ekonomik ilişkiler ve insan hakları gibi konularda ulusal çıkarın nasıl gerçekleştirileceğine yönelik bir yol haritası çizilmektedir. Bölgesel önceliklerin

²⁹⁹ Rajan Kumar, “Russia's Foreign Policy: An Overview of 25 Years of Transition”, International Studies, No.53, Vol.3-4, (2018), 218.

³⁰⁰ Jakub M. Godzimirski, “Russian National Security Concepts 1997 and 2000: A Comparative Analysis”, *European Security*, (2000), 84.

³⁰¹ RF Ulusal Güvenlik Konsepti 2000, <https://www.armscontrol.org/act/2000-01/features/russia-national-security-concept>, (Erişim Tarihi: 09/12/2022).

ele alındığı dördüncü bölüm 1993 yılında yayınlanan konsept belgesine benzer şekilde BDT ülkeleri ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi ve daha sıkı bir entegrasyon amaçlandığını bildirmektedir. Bu kapsamda gümrük birliği ve kollektif güvenlik antlaşması örgütü kurulması gibi adımların atılmasını birer öncelik olarak tanımlamıştır. AB ve NATO'nun eski Sovyet ülkelere doğru yayılması, etki altına alması gibi hususları kendisinin çıkarlarına uymadığını belirtirken, Estonya, Letonya, Litvanya ile iyi komşuluk ilişkileri geliştirme ve İran ile ilişkileri daha ileriye götürmenin önemli olduğu belirtilmektedir. Bu bölümde ayrıca Afganistan, Kore Yarımadası, Ortadoğu -Kuzey Afrika ve Basra Körfezini içine alacak şekilde- bölgesi, Karadeniz ve Kafkasya'da bulunan sorunlar hakkında değerlendirme yapılmaktadır. Son bölümde ise dış politikanın karar alma ve uygulayıcı organları tanıtılmaktadır. Buna göre Devlet Başkanı anayasal güçle devletin dış politikasının yönünü belirler ve uluslararası arenada devleti temsil eder. RF Güvenlik Konseyi, başkanın uluslararası güvenliği ilgilten kararlarının hazırlanması ve kontrolünün sağlanması ile yükümlüdür. Dışişleri Bakanlığı direkt olarak dış politikayı uygulayan kurumdur.

2000 yılı Milli Güvenlik Konsept belgesi de dış politika konsepti çerçevesi baz alınarak yayınlanmıştır. Milli Güvenlik Konsepti içerisinde diğer belgelerde olduğu gibi Rusya'nın dünyadaki yeri, ulusal çıkarlarının neler olduğu ve bunlara yönelik tehditlerin neler olduğu sıralanmıştır. RF'nun ulusal güvenliğine yönelik olarak sekiz tehdit belirlenmiştir³⁰²;

“Kitle imha silahlarının ve balistik füzelerin yayılması, BM ve AGİT gibi örgütlerin uluslararası barış ve istikrarı korumada etkinliğinin düşmesi, Rusya'nın uluslararası sistemde politik, askeri ve ekonomik olarak etkisinin zayıflaması, NATO'nun RF'nun yakını olan bölgelere doğru genişlemesi, Rusya'nın yakın bölgelerindeki devletler ile müttefiklik ilişkisi kurması, bu bölgelere askeri üsler kurması, BDT içerisinde ilişkilerin zayıflaması ve eski Sovyet ülkesi olan devletlerin Rusya'dan toprak talebinde bulunması”.

2000 yılı Rus Askeri Doktrini, 21 Nisan 2000 tarihinde 706 numaralı başkanlık onayı ile yayınlanmıştır. Yeni doktrinin yayınlanmasının en önemli nedeni Kuzey Kafkasya'da geleneksel tehditlerin şiddetlenmesi terörizm ve ayrılıkçılık faaliyetlerinin ortaya çıkmasıdır³⁰³. Rus siyasi eliti tarafından savunma temelli olarak

³⁰² RF Ulusal Güvenlik Konsepti 2000, <https://www.armscontrol.org/act/2000-01/features/russias-national-security-concept>, (Erişim Tarihi: 09/12/2022).

³⁰³ Michal Pietkiewicz, “The Military Doctrine of the Russian Federation”, *Polish Political Science Yearbook*, Vol.47, No.3, (2018), 509.

nitelenen doktrin askeri-politik, askeri-stratejik, askeri-ekonomik ilkelerin toplamından oluştuğu belirtilerek başlamaktadır. Soğuk Savaş sonrası oluşan dünya düzeninde yeni ortaya çıkan savaşların nedenleri ve doğası, ulusal güvenliğe tehdit oluşturan iç ve dış tehditler, Rus ordusunun nasıl örgütleneceğini ve hangi kaynaklardan finanse edileceği ve Rus ordusu vasıtasıyla güç kullanımını düzenleyen ilkeler gibi çeşitli konular doktrinde ele alınmaktadır. Askeri-Siyasi ilkelerin ortaya konduğu bölümde RF'na yönelik olarak algılanan dış tehditler şunlardır³⁰⁴;

“RF'na yönelik olarak toprak iddiaları, RF'nun iç işlerine müdahale, RF'nun çok kutuplu dünya düzeninde etkili bir merkez olarak yükselmesini önlemeye teşebbüs etmek, RF'nun veya müttefiklerinin sınırlarına yakın silahlı çatışma alanlarının varlığı, RF'nun askeri güvenliğine zarar verecek şekilde askeri blokların genişletilmesi, yabancı devletlerde yaşayan Rus vatandaşlarının haklarının ve özgürlüklerinin ve meşru çıkarlarının ayrımcılığa uğraması ve bastırılması ve uluslararası terörizm”.

2000 Askeri Doktrini Rusya'nın tüm kitle imha silahlarına yanıt vermek için nükleer silah kullanma hakkını saklı tuttuğunu ilk kez açıkça belirtmekte ve 1997 yılı Milli Güvenlik Konseptinde belirlenen “Rusya'nın varlığına yönelik bir tehdit durumunda” değil, ulusal güvenliği tehlikeye sokan kritik durumlarda konvansiyonel silahları kullanarak büyük ölçekli saldırganlığa yanıt olarak kullanılmasına izin vermektedir³⁰⁵.

Rusya'da güvenlik sağlama politikaları bakımından bir sonraki doktriner dönem 2008 yılında başlamıştır. Bu dönemde yumuşak güç unsurları Rus Dış Politikasında giderek etkili olmaya başlamıştır. Bunun bir parçası olarak Baltık devletleri ve BDT devletlerinde yaşayan Rus diasporasına yönelik politikalar hız kazanmıştır. Örneğin ilk olarak 1990'larda formüle edilmeye başlanan “Rus Dünyası³⁰⁶” terimi siyasi sözlükte yerini alırken devlet politikasının bir parçası olmuş ve terim 2008 Dış Politika Konsept belgesinde de kullanılmıştır³⁰⁷.

³⁰⁴ RF Ulusal Güvenlik Konsepti 2000, <https://www.armscontrol.org/act/2000-01/features/russias-national-security-concept>, (Erişim Tarihi: 09/12/2022).

³⁰⁵ Jyotsna Bakshi, “Russia's National Security Concepts and Military Doctrines: Continuity and Change”, *Strategic Analysis*, Vol.24, No.7, (2000),1282.

³⁰⁶ Rus Dünyası, Russian World, Ruskiy Mir: Dünyanın neresinde olursa olsun Rus dili ve kültürünü bilen, yaşayan ve değer veren insanların bütünü olarak tanımlanan bir kavramdır. (Andis Kudors, ““Russian World”-Russia's Soft Power Approach to Compatriots Policy”, *Russian Analytical Digest*, No.81, (2010), 2.)

³⁰⁷ Tatiana Zonova, Roman Reinhardt. “Main Vectors of Russia's Foreign Policy (1991-2014)”, *Rivista di Studi Politici Internazionali*, Vol.81, No.4, (2014), 509.

2000 Dış Politika Konsepti belgesinin yerini alan yeni dış politika konsepti Dmitry Medvedev tarafından onaylanarak 12 Temmuz 2008 tarihinde yayınlanmıştır³⁰⁸. Belgenin yayınlanma nedeni, Rusya'nın pozitif bir trend yakalayarak uluslararası düzen içerisindeki yerinin sağlamlaşırken, belirli alanlarda dış politikanın yürütülmesine ilişkin olarak bazı gerekliliklerin negatif bir trend olarak ortaya çıkması olarak belirtilmiştir³⁰⁹. Rus Dış Politikasının amaçları kısmında 2000 yılında yayınlanan konseptte belirtilen amaçlar tekrar edilmiş ve Rusya'nın uluslararası sistemde etkili bir merkez olarak yükselmesi ve prestijli bir aktör olması için siyasi, ekonomik, entelektüel ve manevi potansiyelinin geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. 2000 yılında yayınlanan belgede RF dış politikasının amaçları kısmında “toplumun ve vatandaşların çıkarlarının korunması” maddesinde 2008 yılında ek olarak “devletin çıkarlarının korunması” ibaresi gelmiştir.

“Modern Dünya ve Rus Dış Politikası” isimli ikinci başlıkta Rusya'nın uluslararası sistem içerisinde yerini güçlendirmesi küresel iş birliğine önemli bir katkıda bulunduğu belirtilmektedir. Devletlerin askeri güçlerinin yanı sıra bilimsel-teknolojik, ekonomik, demografik ve enformasyonel anlamda gelişmişliği uluslararası ilişkilerdeki etki gücü üzerinde belirleyici olacaktır³¹⁰ değerlendirilmesi yapılırken uluslararası istikrarın kilit faktörü olarak devletlerin ekonomik karşılıklı bağımlılığı gösterilmektedir. Birleşmiş Milletler medeniyetler arası diyalogun geliştirilmesinde temel bir rol oynayacağı belirtilmiştir. Konsept belgesinin bu üçüncü bölümü “Rusya, silahlanma yarışı dahil olmak üzere, ekonomisi için yıkıcı ve iç gelişimi için felaket getiren maliyetli bir çatışmaya katılmayacak” şeklinde bitmektedir³¹¹.

“Küresel Problemlerin Çözümünde RF'nun Öncelikleri” isimli üçüncü bölümde 2008 yılı konsept belgesinde 2000 yılı belgesinde yer alan yeni bir uluslararası sistemin oluşturulması hakkındaki “çok taraflılık” faktörünü yinelerken merkezi ve koordinasyon bakımında BM'nin rolüne önem verdiğini tekrar belirtmektedir. 2000 yılı belgesinden farklı olarak Rusya'nın G8 ve BM'ye ek olarak Troyka (Rusya, Hindistan, Çin), BRIC dördlüsü (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin) gibi uluslararası organizasyonlar ile bağını geliştireceği eklenmiştir. 2000 yılı konsept belgesinden

³⁰⁸ RF Dış Politika Konsept Belgesi 2008, https://russiaeu.ru/userfiles/file/foreign_policy_concept_english.pdf, (Erişim Tarihi: 09/12/2022).

³⁰⁹ RF Dış Politika Konsept Belgesi 2008, a.g.y., 2.

³¹⁰ RF Dış Politika Konsept Belgesi 2008, a.g.y., 3.

³¹¹ RF Dış Politika Konsept Belgesi 2008, a.g.y., 4.

farklı olarak uluslararası ilişkilerde hukukun üstünlüğü isimli ikinci bir başlık Rusya'nın öncelikleri arasına eklenmiştir. Uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanması Rusya'nın çıkarlarının korunması bakımından hayati olduğu belirtilmektedir³¹².

“Rusya'nın Bölgesel Öncelikleri” isimli başlıkta Federasyonun yakın çevresi ile ilişkileri başta olmak üzere Euro-Atlantik, Asya-Pasifik, Güney-Doğu Asya, Nordik ve Baltık bölgeleri üzerindeki devletler ve uluslararası örgütler ile iyi komşuluk ilkesine dayanan ilişkiler bağlamında dış politika öncelikleri sıralanmıştır. Yakın çevrede eski Sovyet devletlerinden oluşan BDT ve KGAÖ, Euro-Atlantik’ de AB, NATO, AGİT, Asya-Pasifik’ de ASEAN ve Şanghay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ) gibi uluslararası örgütler vasıtasıyla yürütülmesi hedeflenen ekonomik, askeri ve sosyal iş birliği öncelikler arasında yer almıştır. 1993 ve 2000 yıllarında ilan edilen dış politika konseptlerinde olduğu gibi Baltık devletleri ile iyi komşuluk ilkesine dayanan ilişkiler kurulacağı 2008 Dış Politika Konsept belgesinde de tekrar edilmektedir.

Milli Güvenlik Strateji belgesi 12 Mayıs 2009 yılında 537 numaralı başkanlık onayı ile yayınlanmıştır. Belge, Rusya'nın 20.yüzyılın sonlarında yaşadığı sistemik siyasi ve sosyo-ekonomik krizlerin sonuçlarının üzerinden gelmeyi başardığını, Rus vatandaşlarının yaşam kalitesindeki düşüşün durdurulduğunu, milliyetçilik, ayrılıkçılık ve uluslararası terörizmin baskılarına boyun eğmeyerek ülkenin egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunduğunu, ülkenin çok kutuplu uluslararası sistemde ulusal çıkarlarını yeniden önemli bir aktör olarak savunabildiğini belirterek başlamaktadır³¹³. Bu maddeden de anlaşılacağı üzere Rusya uluslararası ilişkilerinde ulusal çıkarlarını savunurken daha etkin bir politika izleyeceğinin sinyalini vermektedir.

Birinci maddenin devam eden bölümünde ise uluslararası politik ve ekonomik ilişkilerle beraber küreselleşme sürecinin bireyin, devletin ve toplumun gelişmesine karşı oluşturduğu yeni tehditler ve riskler sonucunda Rusya'nın ulusal gelişmenin sağlanması için yeni bir milli güvenlik politikasına geçiş yapacağı belirtilmektedir. Ancak bundan önce yayınlanan iki milli güvenlik strateji belgesinin aksine

³¹² RF Dış Politika Konsept Belgesi 2008, a.g.y., 14.

³¹³ Devlet Duması Uluslararası İlişkiler Komitesi, “Russia’s National Security Strategy to 2020”. 12/05/2009. <http://interkomitet.com/foreignpolicy/basic-documents/russia-s-national-security-strategy-to-2020/> (Erişim Tarihi: 29/11/2022).

Federasyon’a yönelen tehditlerin değerlendirildiği ayrı bir başlık açılmamış bunun yerine “Ulusal Çıkarlar ve Stratejik Öncelikler” başlığı altında ulusal çıkarlar ile beraber değerlendirilmiştir. 2000 Milli Güvenlik Konsept belgesinde öne çıkan ulusal güvenlik ile ekonomik ve sosyal gelişmeyi paralel süreçler olarak değerlendirme anlayışı bu belgede de devam etmiştir.

Belgenin ikinci bölümünde uluslararası sistemin güncel sorunları değerlendirilmeye devam etmiştir. Buna göre küreselleşme 1997 ve 2000 yılında yayınlanan belgelerdeki gibi yeni tehdit ve riskleri ortaya çıkartan bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Ekonomik büyümenin ve siyasi etkinin yeni merkezlerinin yükselişi yeni bir jeopolitik durum meydana getirirken uluslararası toplumun her üyesinin yeni tehdit ve zorluklara karşı kırılganlığının büyüdüğüne dikkat çekilmiştir. Bu sorunların yanı sıra mevcut küresel ve bölgesel yapının değerlendirilmesine dair şu ifadeler yer almaktadır³¹⁴;

“Avrupa-Atlantik bölgesinde NATO’nun, yasal belgelerin ve mekanizmaların yetersizliği giderek artan bir şekilde uluslararası güvenliğe karşı tehdit oluşturmakta ve uzun vadede, uluslararası politikanın dikkati Yakın Doğu, Brent Denizi ve Arktik Okyanusunun diğer alanları dahil olmak üzere Hazar Havzası ve Orta Asya bölgelerindeki enerji kaynaklarına sahip olma üzerine odaklanacaktır”.

Belgenin ikinci bölümde Rusya’nın uzun vadede uluslararası hukuk prensiplerine dayanan uluslararası ilişkiler inşa etme arayışının devam edeceği belirtilirken kendi ulusal çıkarlarını savunurken de uluslararası hukukun çizdiği sınırlar içerisinde kalacağını belirtmektedir. Rusya BM’yi uluslararası sorunların çözümünde bir merkez olarak gördüğünü belirtmeye devam ederken uluslararası sistemin çok kutuplu olması gerektiği anlayışını devam ettirmektedir.

RF’nda 5 Şubat 2010 tarihinde başkanlık onayıyla yayınlanan askeri doktrinde algılanan dış tehditlerde temel bir değişim bulunmamaktadır. Bununla beraber aşağıdaki maddeler birer dış tehdit olarak sıralanmıştır;³¹⁵

“NATO’nun sahip olduğu kuvvet potansiyelini ve askeri alt yapısını uluslararası hukuk normlarına aykırı olarak büyütmesi, bloğu genişleterek RF’na yakınlaştırma arzusu, tek tek devletlerde ve bölgelerde stratejik istikrarı baltalama girişimleri, küresel istikrarı baltalayan stratejik füze savunma sistemlerinin oluşturulması ve konuşlandırılması, kitle imha

³¹⁴ Russia’s National Security Strategy to 2020, a.g.y.

³¹⁵ Carniage Endowment for International Peace, “Text of newly-approved Russian military doctrine”, https://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf, 3, (Erişim Tarihi): 27/11/2022).

silahlarının, füzelerin ve füze teknolojilerinin yayılması ve nükleer silahlara sahip devletlerin sayısındaki artış, uluslararası anlaşmaların devletler tarafından ihlal edilmesi ve silahların sınırlandırılması ve azaltılması alanında daha önce imzalanmış uluslararası anlaşmalara uyulmaması, BM Şartı'nı ve diğer uluslararası hukuk normlarını ihlal ederek RF ile sınır komşusu olan devletlerin topraklarında askeri güç kullanılması”.

2010 Askeri Doktrini yukarıda sayılan dış tehditlerin ışığında bir takım bölgesel ve küresel gelişmeler ışığında yayınlanmıştır. Buna göre ABD'nin Irak'a müdahalesi, Anti Balistik Füze Antlaşmasından çekilmesi, NATO'nun Doğu'ya doğru genişlemesi, Ukrayna ve Gürcistan'da gerçekleşen renkli devrimler, Çeçen ayrılıkçı liderlere ABD ve İngiltere tarafından sığınma hakkı verilmesi, Yukos Gaz Şirketi meselesi³¹⁶ gibi olaylar nedeniyle Rusya hem Batı'dan uzaklaşmaya başlamıştır. Batı'dan uzaklaşması ve enerji faktörünün etkisiyle gelişen ekonomisinin de etkisiyle Rusya dış politikasını destekler şekilde bir askeri politika yayınlamıştır.

RF bu doktrin belgesi ile daha önce yayınlanan askeri doktrin ile savunma politikasında önemli bir değişim yapmamıştır³¹⁷. Öyle ki NATO ve ABD potansiyel muhalifler olarak algılanmaya devam edilirken uluslararası hukuk normlarına olan bağlılık, BM'nin devletlerin eşit egemenliğe bağlı temsilinin bulunduğu ana uluslararası alan olarak pozisyonu hakkındaki düşünceleri değişmemiştir. Bunun yanı sıra RF bu doktrin ile kendi ulusal çıkarlarıyla tutarlı olmaları koşuluyla güçlü aktörlerin çıkarlarını göz önünde bulundurmaya istekli olduklarını beyan ederken küresel politikada etkili bir güç merkezi olarak kalma hedefini sürdürmüştür³¹⁸.

2012 yılında tekrar Cumhurbaşkanı olan Vladimir Putin, 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin etkileri ve Arap Baharı gibi belirsizlik yaratan uluslararası süreçleri dikkate alarak yeni bir dış politika konsept belgesi yayınlamıştır. 2013 yılında yayınlanan Dış Politika Konsept belgesinde dış politikanın amaçları ve uluslararası sistemin değerlendirilmesi bakımından değişiklikler gözlenmektedir. Diğer konseptlerden farklı olarak, dış politikanın amaçları kısmında uluslararası ilişkilerde

³¹⁶ Rusya'nın 1996-2003 yılları arasında %20'lik payla en büyük petrol ve gaz üreticisi olan şirketin sahibi olan Oligark Mihail Hodorkovski'nin Başkan Putin ile olan siyasi muhalefeti ve vergi gibi ekonomik sorunları nedeniyle 2006'da iflas etmesi ("The Rise and Fall of an Energy Giant", Energy Series, No.4, <https://www.files.ethz.ch/isn/47275/YUKOS.pdf>, (Erişim Tarihi: 29/11/2022).

³¹⁷ Michal Pietkiewicz, "The Military Doctrine of the Russian Federation", Polish Political Science Yearbook, Vol.47, No.3, (2018), 510-511.

³¹⁸ N. Samarkina, "Strategies and Projects for the Development of a Modern Defence Sector of the Russian Federation", <https://elibrary.ru/item.asp?id=21769543>, (Erişim Tarihi: 29/11/2022).

değişime vurgu yapılarak istikrarlı ve sürdürülebilir küresel sistemin oluşturulması ve Rusya'nın bu küresel sistemdeki gücünün artırılması bir hedef olarak belirlenmiştir³¹⁹. 2008 yılında yayınlanan belgede geçen “çevreleme politikası” ibaresi 2013 yılında tekrar edilmezken, uluslararası krizlerin çözümünde BMGK çatısının dışında ve tek taraflı olarak faaliyet yürütülmesi bir tehdit olarak görülmeye devam etmiştir.

2014 Askeri Doktrini, 25 Aralık 2014 tarihinde 2976 numaralı başkanlık onayı ile kabul edilmiştir. Doktrin belgesi niteliksel olarak Rusya'nın dış dünya ile ilişkilerini yeni bir safhaya geçeceğine işaret etmektedir³²⁰. Rusya bu doktrinde on bir maddelik tanımlanmış “eylem” ya da askeri angajman için “neden” belirlemiştir. Bunlar arasında NATO kuvvetlerinin sahip olduğu potansiyel güç kapasitesini uluslararası hukuka aykırı olarak küresel anlamda kullanılması, askeri alt yapısını Rus sınırlarına yakın NATO üyesi ülkelere taşınması, bloğun Rusya sınırlarına doğru daha fazla genişletilmesi şeklinde belirlenen eylemler Rusya'nın Batı ile ilişkileri bakımından askeri tehdit algılamasının NATO temelli olarak belirlendiğini göstermektedir.

Rusya'nın komşu devletlerin veya müttefiklerinin topraklarında askeri güç kullanımının BM Şartı ve diğer uluslararası hukuk kurallarının ihlal edilmesi olarak değerlendirilerek tehdit sayılması temelde yeni bir tehdit tanımlaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedenleri ABD/NATO ikilisinin Orta Asya' dan gelebilecek tehditlere hızlı müdahalesinin bölgede meydana getireceği riskler, NATO'nun Ukrayna ve diğer çevre ülkelere girebilme olasılığı veya Libya müdahalesinde olduğu gibi BMGK' da Rusya'nın veto oyunun bir şekilde atlatılarak müdahale edilmesinden etkilenmesi olarak gösterilmektedir³²¹.

Rusya, Afganistan'dan ABD birliklerinin çekilmesi durumunda bölgede terörizm, radikal İslam ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi tehditlerin artabileceğini hesaplayarak bölgeye yönelik yeni askeri tehditler belirlemiştir. Rusya'nın NATO'nun uluslararası sistemdeki rolüne yönelik olarak yaptığı değerlendirmelerin bir önceki askeri doktrine göre radikal bir şekilde değiştiğini de söyleyebiliriz. Öyle ki, 2010 Askeri Doktrin belgesinde NATO, “kolektif güvenlik sisteminin güçlendirilmesi amacıyla beraber

³¹⁹ Voltaire Network, “The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2013”, <https://www.voltairenet.org/article202037.html>, (Erişim Tarihi: 13/05/2023).

³²⁰ Michal Pietkiewicz, a.g.m, 511.

³²¹ Michal Pietkiewicz, a.g.m, 512.

çalışılabilecek bir örgüt³²²” olarak tanımlanırken, 2014 doktrin metninde bu madde yer almamakta ve NATO Rusya’nın karşısında yer alan jeopolitik rakip olarak tanımlanmaktadır³²³. 2014 Askeri Doktrini, Rusya’ya nükleer kapasitesinin kendisine yönelebilecek bir tehdide karşı hazır bulunmak üzere modernize edilmesine ve geliştirmesine izin vermektedir.

2015 RF Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi, 31 Aralık 2015’te 683 numaralı Başkanlık onayı ile kabul edilmiştir. Belgenin genel hükümler kısmında bu strateji belgesinin ülkenin ulusal güvenliği ile sosyo-ekonomik gelişmişliği arasında karşılıklı bağımlılık ve bozulamaz bir karşılıklı bağlılık üzerine temellendirildiği belirtilmektedir.³²⁴ Bölümün devam eden kısmında da ulusal güvenlik strateji belgesinin kullanılacağı temel alanlar bireyin, toplumun, devletin güvenliğini korumaktan, toprak bütünlüğünün sağlanmasına ve ulaşım, enerji güvenliğini sağlamaya kadar çeşitlenmektedir.

Rusya’nın uluslararası ilişkilerdeki yerinin değerlendirildiği ikinci bölümde daha önceki ulusal güvenlik belgelerinden farklı olarak uluslararası sistem için “çok kutuplu (multipolar)” yerine “çok merkezli (polycentric)” kavramı kullanılmıştır. Belgenin ikinci bölümü yedinci maddesinde Rusya’nın çok merkezli dünyayı şekillendirme rolünü güçlendirmek amacıyla ekonomik, siyasi ve askeri potansiyelini arttıracak bir temel oluşturmaktan bahsedilmektedir³²⁵. Rusya’nın uluslararası problemlerin çözümünde rolünün arttığı, dünya ekonomisi içerisinde istikrarlı bir gelişim gösterdiği, vatandaşlarının hayat kalitesinin güçlendiği belirtilmektedir.

Belgenin ikinci bölümü on üçüncü maddesinde Rusya, ABD ve müttefiki olarak değerlendirdiği çoğu Batılı devleti kendisine yönelik olarak çevreleme politikası uygulamakla suçlamaktadır³²⁶;

“Dünya siyasetini etki altına almaya çalışan ABD ve müttefiklerinin artan karşılığına rağmen içeride ve dışarıda bağımsız politikalar uygulamaya devam etmektedir. Uygulanan çevreleme

³²² 2010 Russian Military Doctrine, a.g.y., 7.

³²³ Michal Pietkiewicz, a.g.m.514.

³²⁴ RF Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi 2015, <https://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>, 2, (Erişim Tarihi: 30/11/2022).

³²⁵ RF Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi 2015, a.g.y., 3.

³²⁶ RF Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi 2015, a.g.y., 4.

politikası siyasi, ekonomik, askeri ve enformasyonel baskılar içerecek şekilde tasavvur edilmiştir”.

Rusya, uluslararası ilişkilerde gücün rolünün bir unsur olarak azalmadığını, yeni saldırgan silahlar yapmak veya modernize etmek, geliştirmek ve konuşlandırmak arzusunun küresel güvenlik sistemini ve silahlanmanın kontrolünü hedefleyen antlaşmaları güçsüzleştirdiğini belirtmektedir. Rusya bu unsurların kendisine yönelik olarak geliştiğini şu şekilde açıklamaktadır³²⁷; “Avrupa-Atlantik, Avrasya ve Asya-Pasifik bölgelerinde eşit ve bölünmez güvenlik ilkeleri gözlemlenmemektedir. Militarizasyon ve silahlanma yarışı Rusya’ya komşu bölgelerde gelişmektedir”. NATO’ nun askeri kapasitesini güçlendirmesi ve uluslararası hukuku hiçe sayan küresel işlevleri, bloğun başka devletlerle genişlemesi ve blok devletlerinin askeri faaliyetlerinin Rusya’nın ulusal güvenliğine karşı tehdit oluşturduğu belirtilmektedir. Askeri doktrin ile bağlantılı olarak küresel terörizm, dini-radikal aşırıcılığı da kapsayacak şekilde genişletilerek bir tehdit olarak sıralanmıştır.

Rusya, ABD’nin kendisine komşu olan bölgelerde askeri-biyolojik laboratuvar ağını genişlettiğini belirterek bu faaliyetlerin ulusal güvenliğine yönelik bir tehdit olduğunun altını çizmektedir;³²⁸

“Nükleer silahlara sahip olan ülkelerin sayısındaki artış ve kimyasal silahların kullanılması ve yaygınlaşmasındaki artış ve ayrıca kesin olmamakla beraber yabancı devletlerin biyolojik silah bulundurma şüphesi, geliştirme ve üretme potansiyeli devam eden bir risk oluşturmaktadır”.

RF’nun Kırım’ı ilhakı ve sonrasında AB ve NATO ülkeleri ile ilişkilerin en alt seviyeye indirilmesi, ekonomik ve siyasi yaptırımların uygulanması ve NATO’nun Rusya’ya yönelik olarak askeri önlemler almaya başlaması dış ve güvenlik politikalarında bir değişim ihtiyacı doğurmuştur. Bu nedenle ilk olarak Rusya, 2016 yılında yeni bir dış politika konsept belgesi yayınlamıştır. 2016 yılında yayınlanan dış politika konsept belgesinde temel amaçlar bakımından belirgin bir farklılık görünmemekle beraber Rusya’nın çok kutuplu uluslararası sistemde konumunun güçlendirilmesi vurgusu yapılmıştır. 2016 yılında yayınlanan dış politika konsept belgesinde en temel değişiklik RF’na yönelik olarak belirlenen tehditler kısmında

³²⁷ RF Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi 2015, a.g.y., 4.

³²⁸ RF Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi 2015, a.g.y.,4.

yapılmıştır. Buna göre NATO ve AB'nin genişlemesi ile uluslararası terörizmin yayılması temel tehditler arasında sıralanmıştır. Belgenin 69.maddesinde Rusya'nın, "herhangi bir askeri ittifakın üyesi olmayı tercih etmeyen Avrupa ülkelerine saygı duyduğunu ifade ederken, Avrupa'nın güvenliğine katkı yaptıklarını belirterek bu devletler ile çok yönlü bir iş birliğine hazır olduğunu" belirtmesi NATO'nun genişlemesini uluslararası bir güvenlik tehdidi olarak gördüğünü ifade etmektedir³²⁹.

2016 Dış Politika Konsept belgesinde görünen bir diğer değişim ise uluslararası problemlerin çözüm yollarının sıralandığı bölümde yapılmıştır. Bu bölümde Rusya Kırım'ın ilhakı sonucu Batılı ülkeler tarafından uygulanan yaptırımları işaret ederek uluslararası sistemin istikrarsızlaştığını belirtmiştir. 2016 yılında yayınlanan belgede "uluslararası sistemin yapısı değerlendirilirken yeni ekonomik ve politik merkezlerin ortaya çıktığı ve Batı'nın dünya ekonomisi ve siyaseti üzerindeki etkisinin azaldığı" belirtilerek 2013 yılındaki çok kutuplu dünya sistemi vurgusu devam ettirilmiştir³³⁰.

2021 yılında RF, NATO'nun doğu kanadında artan askeri görünümü ve Kırım'ın ilhakından beri süregelen yaptırımlar karşısında yeni bir milli güvenlik strateji belgesi yayınlamıştır. Diğer milli güvenlik strateji belgelerinde ekonomik büyüme ile ulusal güvenlik ve sosyal gelişme paralel olarak gelişeceği vurgusu yerini Batı'nın Rusya'ya yönelik olarak uyguladığı ekonomik yaptırımların etkisiyle ekonomik güvenliğin sağlanması, gıda ve enerji güvenliği seviyesinin yıllar içinde arttırıldığı vurgusuna bırakmıştır. Belgenin Rusya'nın modern dünyadaki yerinin değerlendirildiği ikinci bölümünde Batılı devletlerin hegemonyalarını korumaktan vazgeçmemesi, modern ekonomik model ve araçlardaki kriz, sosyal eşitsizliğin artması, ekonomik gelişmedeki dengesizlikler küresel güvenliğin azalmasına yol açan faktörler olduğu belirtilmiştir³³¹. Ayrıca, bölümün devamında uluslararası ilişkilerde jeopolitik gerilimin arttığı ve Rusya'nın istikrarı arttıran bir rolü bulunması gerektiği vurgulanmıştır.

³²⁹ Voltaire Network, "The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2016", <https://www.voltairenet.org/article202038.html>, (Erişim Tarihi: 13/05/2023).

³³⁰ The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2016, a.g.y.

³³¹ 2021 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi, "On the National Security Strategy of the RF", https://paulofilho.net.br/wpcontent/uploads/2021/10/National_Security_Strategy_of_the_Russia.pdf, 3 (Erişim Tarihi:13/05/2023).

2021 Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde Rusya'ya yönelik askeri tehditler oluşturan temel aktör olarak NATO gösterilmiştir³³²;

“Rusya Federasyonu’na yönelik askeri tehlike ve tehditler, Rusya’ya, müttefiklerine ve ortaklarına askeri baskı uygulama girişimleri, NATO’nun askeri altyapısının Rusya sınırlarına yakın yerlerde konuşlandırılması, keşif faaliyetlerinin yoğunlaştırılması ve büyük askeri oluşumlar ile nükleer silah kullanımının geliştirilmesi yoluyla yoğunlaşmaktadır”.

Belgede, diğer strateji belgelerinin aksine ABD açıkça askeri ve ekonomik tehdit olarak gösterilmektedir. Örneğin, ekonomik güvenlik başlığı altında yer alan hedefler arasında ABD dolarının dış ekonomik aktivitelerdeki kullanım oranının düşürülmesi yer almaktadır³³³. Benzer şekilde ABD’nin kısa ve orta menzilli füze sistemlerini Avrupa ve Asya-Pasifik bölgelerine yerleştirmesi stratejik istikrar ve uluslararası güvenliğe tehdit olarak görüldüğü belirtilmiştir³³⁴.

Rusya, son dış politika konseptini Mart 2023’de yayınlamıştır. Ukrayna müdahalesinin ardından henüz devam eden çatışma sürecinde yayınlanan konsept belgesinde Rusya, saldırgan ve iş birliğinin arttırılmasını hedeflediği dost devletleri sıralamıştır. Bölgesel olarak Rusya’nın diğer devletler ile ilişkilerinin değerlendirildiği bölümde ABD ve Avrupalı pek çok devletin RF’nin güvenliğine ve egemenliğine yönelik tehditler oluşturan, tek taraflı ekonomik avantajlar elde etmeyi hedefleyen, iç siyaseti baltalamayı ve Rusya’nın müttefikleriyle iş birliğine engelleyen saldırgan bir politika izlediğini öne sürmüştür³³⁵. Kendisine yönelik olarak hibrit savaş başlatıldığını öne süren Rusya, belgenin “uluslararası barış ve güvenliğin güçlendirilmesi” isimli başlığının 26.maddesinde bu tehditlere yönelik olarak simetrik ve asimetrik olarak karşılığının verileceğini belirtmiştir³³⁶. 2023 Dış Politika Konsept belgesinde dış politikanın amaçları kısmında ek olarak şu maddeler getirilmiştir³³⁷;

“Yabancı devletler ve birlikleri tarafından yürütülen Rusya karşıtı faaliyetlere karşı koymak ve bu tür faaliyetleri durdurmak için elverişli koşullar yaratmak, Rusya’nın

³³² 2021 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi, a.g.y., 11.

³³³ 2021 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi, a.g.y., 26.

³³⁴ 2021 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi, a.g.y., 12.

³³⁵ RF 2023 Dış Politika Konsepti, “The Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation”, https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/, (Erişim Tarihi: 13/05/2023).

³³⁶ RF 2023 Dış Politika Konsepti, a.g.y.

³³⁷ RF 2023 Dış Politika Konsepti, a.g.y.

katılımıyla çok taraflı bölgesel birliklerin ve entegrasyon yapılarının kilidini açmak ve kapasitelerini güçlendirmek, komşu devletlerle iyi komşuluk ilişkileri geliştirmek ve kendi topraklarında gerilim ve çalışmaların önlenmesine ve ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak, yapıcı bir duruş benimseyen tüm yabancı devletler ve örgütleri ile karşılıklı yarar sağlayan iş birliği ve eşit, çok taraflı demokrasi mekanizmaları aracılığıyla Rusya'nın temel çıkarlarını gerçekleştirmek ve bölgesel çatışmalar ve krizler dahil olmak üzere ortak zorluklara ve tehditlere karşı uluslararası toplum tarafından etkili ve kapsamlı yanıtlar geliştirilmesine yardımcı olmak”.

2023 Dış Politika Konsept belgesinde, Rusya'nın yurtdışında objektif olarak algılanmasını sağlamak, uluslararası enformasyon alanındaki konumunu güçlendirmek, ekonomik güvenlik ve ekonomik potansiyelin gerçekleştirilmesi gibi hedefler 2016 konsept belgesinde olduğu gibi tekrar edilirken, küresel Covid-19 salgınının etkileri kapsamında küresel sağlığın korunması da bir amaç olarak eklenmiştir.

4. RUSYA-BALTİK DEVLETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER VE İLİŞKİLERİN DİŞ POLİTİKA VE GÜVENLİK POLİTİKALARINA YANSIMALARI

Baltık devletlerinin bağımsızlıklarını yeniden elde etmeleri ve Rusya Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin lağvedilerek yerine RF'nun kurulması ile Baltık devletleri ve Rusya arasında diplomatik ilişkiler yeniden tesis edilmeye başlanmıştır. Baltık devletlerini resmi olarak ilk tanıyan devlet RF olmuştur³³⁸. 1990'lı yıllar boyunca Baltık devletleri için Rusya ile ilişkilerinde temel odak noktaları sınır antlaşmalarının yapılması, Rus azınlık gruplarının vatandaşlık meseleleri, ülke sınırları içerisinde kalan Rus askeri birliklerinin geri çekilmesi olmuştur. Rusya için bu devletler ile ilişkilerinde öne çıkan noktalar ise; eski Sovyet cumhuriyetleri olan bu ülkeler ile iyi komşuluk ilişkileri geliştirmek, bu devletlerin sınırları içerisinde kalan Rusça konuşan azınlığın haklarının korunması ve Rusçanın resmi dil olarak kabul edilmesi, Baltık devletlerine güvenlik garantileri vererek etki alanı içerisinde tutmak olmuştur.

Rusya ile Estonya, Letonya ve Litvanya arasındaki ilişkiler, büyük güç konumunda olan bir devlet (great power) ile küçük devletler (small states) arasındaki güç asimetrisi unsuru tarafından karakterize edilmektedir. Hans Mouritzen tarafından ortaya atılan Finlandizasyon teorisi güç asimetrisi ilişkisini açıklamaktadır³³⁹. Buna göre küçük devlet, bir büyük güç karşısında dört yol izleyebilir; büyük güce tam anlamıyla bağımlı olma (domination), kendi kendine yeten bir devlet olma ve tarafsız kalma (isolation), büyük güce itaat etme (obedience) ve diğer büyük güçler ile ilişkiler geliştirerek dengeleme (balance)³⁴⁰. Baltık devletleri geçmiş Sovyet işgalinden aldıkları derslerle Rusya'ya bağımlı olmak istememişlerdir. Yeni bağımsız olan devletler olarak Rusya'nın yeniden işgal etmesi tehdidi ya da etki alanında tutmak istemesi nedeniyle tarafsız olarak kendilerini izole etmeleri mümkün olmamıştır. Üçüncü senaryo olan büyük güce itaat etme ise Baltık devletlerinin kendilerini Avrupalı devletler olarak gördüklerini deklare etmeleri ve Avrupa-Atlantik entegrasyonuna yönelmeleri ile gerçekleşmemiştir. Bu nedenle Rusya'nın gücünü AB/NATO gibi küresel aktörler ile

³³⁸ Alexander Nikitin, "Russian Foreign Policy in The Fragmented Post-Soviet Space", *International Journal on World Peace*, Vol.25, No.2, (2008), 12. 7-31.

³³⁹ Janina Šleivyte, *Russia's European Agenda and Baltic States*, (London, New York: Routledge, 2010), 156.

³⁴⁰ Håkan Wiberg, "Coping with a Greedy Neighbour", *Journal of Peace Research*, Vol.26, No.3, (1989), 322. 319-325.

dengeleme Baltık devletlerinin Rusya ile ilişkilerinde takip ettikleri temel strateji olmuştur. Bu stratejinin dış ve güvenlik politikalarına yansımalarının ortaya konması çalışmanın bu bölümünde temel hedef olmaktadır. Takip eden bölümde bu hedefe ulaşılması için öncelikle Rusya ile Baltık devletlerinin günümüz ilişkilerindeki temel noktalar olan Rus askeri varlığı ve güvenlik, ticaret ve enerji ilişkileri ve Rusça konuşan azınlığın durumları ortaya konulacaktır. Bu temel noktaların Rusya ve Baltık devletlerinin dış ve güvenlik politikalarına yansımalarının nasıl olduğu açıklanacaktır.

4.1. Rusya Federasyonu-Estonya İlişkileri

RF'nun, Estonya'nın bağımsızlığını tanımlayan bir kararname ve ikili ilişkilerin prensiplerine ilişkin bir antlaşma imzalamasının ardından ikili diplomatik ilişkiler 24 Ekim 1991 tarihinde başlamıştır³⁴¹. Estonya ikili ilişkilerde Rusya tarafından gelen diplomatik baskılar, özellikle enerji sektörü üzerine yoğunlaşan ekonomik kontroller, ülke içinde yaşanan etnik ve sosyal uyumsuzluğun sömürülmesi, dezenformasyon kampanyaları ve propogandaya maruz kalmıştır³⁴². İlişkilerde bu gerilimin yaşanmasının başlıca nedeni Estonya'nın kendisini Avrupa ve İskandinav kökenlerine referansla tanımlamayı tercih ederek Batı'ya yönelmesi ve Rusya'nın da Estonya'yı etki alanında tutmak istemesidir.

Rusya-Estonya ilişkilerinin ilk döneminde etkin olan husus Estonya'nın, 1918-1940 yılında var olan Estonya Cumhuriyeti'nin devamı olduğunu iddia etmesi ancak Rusya'nın Estonya'yı yeni doğan bir devlet olarak tanımasıdır. Japonya ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlığını kazanan devletler Estonya'yı diğer Baltık devletlerini yeni doğmuş bir devlet olarak tanımışlar, Batılı devletler ise ilk kurulan Estonya Cumhuriyeti'nin varlığını devam ettirdiğini kabul etmişlerdir³⁴³. Rusya'nın Estonya'yı yeni doğmuş bir devlet gibi tanımasının nedenleri; Rusça konuşan azınlığın kitlesel olarak vatandaşlığa alınmaması olasılığı, elli yıllık "işgal" için milyar dolarlık tazminat talepleri iddia etme olasılığı ve bölgesel toprak iddialarıdır³⁴⁴.

³⁴¹ RF Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi, "Bilateral Relations", <https://mid.ru/en/maps/ee/> (Erişim Tarihi: 23/12/2022).

³⁴² Pranas Ciziunas, "Russia and the Baltic States: Is Russian Imperialism Dead?" Comparative Strategy, Vol.27, (2008), 301. 287-307.

³⁴³ Ivar Leimus, A Will To Be Free: 90 Years of The Republic Of Estonia, (USA: St Martin's Press, 2000), 137.

³⁴⁴ Sandis Sraders, a.g.e., 169.

Rusya-Estonya ilişkilerinde bugün de varlığını sürdüren bir diğer anlaşmazlık konusu sınır antlaşmasıdır. Estonya ile Rusya arasındaki sınır anlaşmazlığı Narva Nehri'nin doğusunda bulunan Ivangorod ve Peipus gölünün güneyinde bulunan Petchory'nin çevrelediği, toplamda 2500-kilometre karelik Estonya'nın doğu sınırlarını oluşturan alan üzerindedir³⁴⁵. Estonya, SSCB ile yaptığı Tartu Barış Antlaşmasına dayanarak iki dünya savaşı arasındaki Estonya Cumhuriyeti'nin devamı olduğunu iddia ettiği için sınırları da aynı olarak belirlemek istemiştir. Sınır anlaşmazlığı Temmuz 1992'de Estonya'nın 1920 yılında imzalanan Tartu Barış Antlaşmasında belirlenen sınırları dikkate alarak Rusya'nın askeri birliklerini geri çekme çağrısı yapması ile başlamıştır³⁴⁶. Rusya'nın cevabı ise Estonya'yı haksız toprak iddia etmek ile suçlayarak, ekonomik yaptırımlar ile tehdit etmek olmuştur³⁴⁷. Kasım 1995'te sınır anlaşmazlığının çözümü hususunda kara sınırları olmasa da deniz alanlarının sınırlandırılması konusunda anlaşma kaydedildiği bir başka görüşme yapılmıştır³⁴⁸. Kasım 1996'ya gelindiğinde Petrozavodsk'da yapılan görüşmede Estonya, Tartu Antlaşmasına yaptığı referanstan vazgeçerek taraflar arasında teknik anlamda antlaşma imzalamaya hazır oldukları açıklanmıştır³⁴⁹. 1998 ve 1999 yıllarında Rusya'da gerçekleştirilen toplantılarda sınır antlaşmalarının imzalanmasına yönelik tüm resmi işlemler bitirilmiştir ancak Rusya, Estonya'da yaşayan Rus azınlığın durumlarını gözeterek antlaşmanın imzalanmasını ertelemiştir³⁵⁰. Rusya-Estonya arasında sınır anlaşmasının imzalanması Estonya'nın AB üyelik sürecinde tekrar gündeme gelmiştir. Nisan 2005'te bir anlaşma imzalanmıştır ancak Estonya'nın, Rusya'nın 1945 yılındaki işgali tanınması gerektiğini söyleyen bir ek yapması üzerine antlaşma Rusya tarafından onaylanmamıştır³⁵¹. Şubat 2014'te Estonya'nın güncel sınırlarını kabul ederek yeni bir anlaşma imzalanmıştır ancak bu dönemde yaşanan Ukrayna krizinde Estonya'nın Rusya'ya uygulanan yaptırımlara katılması nedeniyle onaylanmamıştır³⁵².

³⁴⁵ Eiki Berg, Saima Oras, "Writing post-Soviet Estonia on to The World Map", *Political Geography*, Vol.19, (2000), 611. 601-625.

³⁴⁶ Claes Levinsson, "The Long Shadow of History: Post-Soviet Border Disputes-The Case of Estonia, Latvia and Russia", *Connections*, Vol.5, No.2, (2006), 101. 98-110.

³⁴⁷ Claes Levinsson, a.g.m., 103.

³⁴⁸ Claes Levinsson, a.g.m., 104.

³⁴⁹ Eiki Berg, "National interests and local needs in a divided Setumaa: behind the narratives", , *Curtains of Iron and Gold: Reconstructing Borders and Scales of Interaction*, (Aldershot: Ashgate, 1999), 175.

³⁵⁰ Claes Levinson, a.g.m., 106.

³⁵¹ Daunis Auers, a.ge., 221.

³⁵² Cemre Yalçın, *Russian Foreign Policy Towards Estonia: Cooperation or Conflict?*, Master Thesis, (Istanbul: Yeditepe University Institute of Social Sciences, 2015), 130.

Rusya-Estonya ikili ilişkilerinin ilerleyen dönemlerinin belirleyici unsuru Estonya'nın diğer Baltık devletleri ile beraber AB ve NATO'ya üyelik süreçleri ve nihayetinde üye olmaları belirleyici unsur olmuştur. Rusya ekonomik ve ticari anlamda Avrupa pazarına erişimi hususunda Baltık devletlerinin AB üyeliğine olumlu yaklaşıp da NATO'ya üyeliklerine karşı çıkmıştır. Öyle ki 1997 yılında güvenlik garantileri vermeyi teklif etmiştir³⁵³. Ancak Estonya NATO üyeliğini tercih ettiğini net bir şekilde açıklamış ve 1999 yılından itibaren üyelik eylem planının ön gördüğü yapısal reformları tamamlamaya odaklanmıştır³⁵⁴.

Rusya ile Estonya arasında özellikle 2000'li yılların ortalarında göreceli normalleşme dönemleri yaşansa da 2007 Bronz Asker krizi ve ardından Estonya'ya yapılan siber saldırılar, sınır antlaşmasının 2014 yılında imzalanmasına rağmen onaylanmaması gibi olaylarla jeopolitik gerilimler yeniden ortaya çıkmıştır³⁵⁵. 27 Nisan 2007'de Talinn meydanına gelen pek çok Rus asıllı genç Bronz Asker Anıtı'nın* yerinin değiştirilmesini protesto ederek şiddet eylemlerine karışmıştır³⁵⁶. Bununla beraber Estonya, Rusya kaynaklı pek çok siber saldırıya maruz kalmıştır³⁵⁷. Üç hafta boyunca yapılan siber saldırılarda hükümet, devlet başkanı, parlamento, polis, bankalar, internet servisi sağlayıcıları, çevrimiçi media ve hatta küçük işletmeler ile yerel hükümet siteleri hedef alınmıştır³⁵⁸. Rusya içerisinde bu olaylar açık şekilde kınanmış ve Estonya ile diplomatik bağları koparmak dahil olmak üzere pek çok yaptırım gündeme getirilmiştir³⁵⁹. Estonya'ya siyasi ve ekonomik yaptırımlar uygulamaya

³⁵³ Daunis Auers, a.g.e., 221.

³⁵⁴ J. L. Black, "NATO Expansion Eastward: Red-Lining the Baltic States, *International Journal*, Vol.54, No.2, (1999), 251. 249-266.

³⁵⁵ Alena Pfoser, "Between Security and Mobility: Negotiating, a Hardening Border Regime in the Russian-Estonian Borderland", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 41, No. 10, (2015), 1689. 1684-1702.

* Bronz Asker heykeli 1947'de "Büyük Vatanseverlik Savaşı" sırasında yapılan fedakarlıkların güçlü bir sembolü olarak Estonya'da ölen Kızıl Ordu askerlerinin anısına Stalin tarafından yaptırılmış ve Estonya'da bulunan pek çok Rus için kimliklerinin tarihi bir işareti olarak benimsenmiştir. (Martin Ehala, "The Bronz Soldier: Identity Threat and Maintenance in Estonia", *Journal of Baltic Studies*, Vol.40, (2009),1.

³⁵⁶ Hiski Haukkala, "A Close Encounter of The Worst Kind? The Logic of Situated Actors and the Statue Crisis Between Estonia and Russia", *Journal of Baltic Studies*, Vol.40, No.2, (2009), 206. 201-213.

³⁵⁷ Stephen Herzog, "Revisiting the Estonian Cyber Attacks: Digital Threats and Multinational Responses", *Journal of Strategic Studies*, Vol.4, No.2, (2011), 50. 49-60.

³⁵⁸ Stephen Herzog, "Ten Years After the Estonian Cyberattacks: Defence and Adaptation in the Age of Digital Insecurity", *Georgetown Journal of International Affairs*, Vol.18, No.3, (2017), 68. 67-78.

³⁵⁹ Victor Yasmann, "Russia: Monument Dispute with Estonia Gets Dirty", RFE/RL, 04/05/2007, <https://www.rferl.org/a/1076297.html> (Erişim Tarihi: 26/12/2022).

başlamıştır³⁶⁰. Dışışleri Bakanı Lavrov, AB üye ülkelerine mektup yazarak Estonya'ya destek vermemeleri konusunda uyarılarda bulunmuştur³⁶¹. Ancak olayın uluslararasılaşması Rusya'nın istediği gibi Estonya'nın izole edilemesini değil aksine destek bulmasına yol açmıştır. Bu olayın bir diğer sonucu da Gürcistan ve Ukrayna gibi ülkelerin NATO/AB üyesi bir ülke olmanın sunduğu avantajların farkına vararak üyelik isteklerinin artmasına yol açmıştır³⁶².

Moskova ile ilişkiler söz konusu olduğunda Talinn, NATO/AB yanlısı diplomasi ile Rusya ile Baltık Denizi'nde karşılıklı anlayış ve ortak çıkarlara dayalı pragmatik ikili ilişkiyi birleştiren karmaşık bir strateji belirlemiştir³⁶³. Estonya, Rusya'dan gelebilecek muhtemel bir saldırı söz konusu olduğunda her ne kadar NATO antlaşmasının 5.maddesi gereğince diğer üye ülkelerden yardım beklese de, üye ülkelerin nükleer güce sahip bir devlete karşılık vermek istemeyeceklerini ve Türkiye gibi Rusya ile iyi ilişkileri bulunan devletlerin ortak harekate onay vermeyeceğini hesaba katmaktadır³⁶⁴.

Rusya-Estonya arasındaki ilişkiler 2014 yılında Rusya'nın Ukrayna'ya müdahale etmesi sonucunda oldukça olumsuz şekilde etkilenmiştir. Estonya, Rusya'ya karşı olan siyasi ve ekonomik yaptırımları desteklerken NATO personelinin ve altyapısının daha geniş bir şekilde Baltıklarda konuşlanması için baskı yapmaktadır³⁶⁵. RF Dışışleri Bakanlığı Web Sitesinde Estonya ile ikili ilişkilerinin ele alındığı bölümde ilişkilerde olumlu bir ortamın yaratılması için "Estonya'nın Rusya'ya yönelik olarak düşmanca hareketleri (haksız vize kısıtlamaları, Rus medyasını engelleme çabaları vb.) ve olağan provokasyonları (Rus azınlığa yönelik ayrımcı politika, vatandaşlığa alınmayan Rus nüfusu, ortak geçmişi çarpıtma çabaları vb.) bırakması" gerektiğini belirtmektedir³⁶⁶. Öte yandan Rusya-Estonya ilişkileri 2022 yılı Mart ayında Rusya'nın Ukrayna'nın

³⁶⁰ Steven Lee Myers, "Estonia Removes Soviet-era War Memorial after a Night of Violence," New York Times, 27/04/2007, <http://www.nytimes.com/2007/04/27/world/europe/27iht-estonia.4.5477141.html>, (Erişim Tarihi: 26/12/2022).

³⁶¹ Baltic Times, "Lavrov letter slams EU over Estonia", <http://www.baltictimes.com/news/articles/17865/>, (Erişim Tarihi: 26/12/2022).

³⁶² Daunis Auers, a.g.e., 208.

³⁶³ Michael Lambert, "Geopolitics and e-Diplomacy of Estonia", 31/12/2019, <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/columns/european-policy/geopolitics-and-e-diplomacy-of-estonia/>, (Erişim Tarihi: 28/12/2022).

³⁶⁴ Michael Lambert, a.g.y.

³⁶⁵ Henrik Praks, Hybrid or Not: Deterring and Defeating Russia's Ways of Warfare in Baltics- the Case of Estonia, (Rome: NATO Defence College Research Paper, 2015), 9-10.

³⁶⁶ RF Dışışleri Bakanlığı Web Sitesi, "Bilateral Relations", <https://mid.ru/en/maps/ee/> (Erişim Tarihi: 23/12/2022).

doğusunda Rus yerleşimcilerin yoğunlukta olduğu Donesk ve Luhansk'a askeri birlikleri ile müdahale etmesiyle başlayan Ukrayna Savaşı ile en kötü dönemini yaşamaktadır.

4.1.1. Rusya-Estonya İlişkilerinde Rus Askeri Varlığı ve Güvenlik

RF ile Estonya arasındaki ikili ilişkilerin değerlendirilmesi gereken temel noktalarından biri Rus askeri varlığı ve güvenlik meselesidir. Bağımsız bir devlet olarak uluslararası sistemde yer aldığı günden beri Estonya'nın dış ve güvenlik politikalarında yürüttüğü tüm faaliyetler Rusya ile ilgili olarak şekillenmiştir³⁶⁷. Estonya Dış İstihbarat Servisi, Rusya'yı "Estonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne potansiyel risk oluşturabilecek tek ülke" olarak tanımlamaktadır³⁶⁸. Rusya'nın askeri varlığını direkt olarak kendisine yönlendirebileceği tehdidi Estonya'yı Avrupa-Atlantik entegrasyonuna yakınlaştırmıştır. Bu tehdit bağımsızlığını elde ettiği ilk dönemde SSCB'den Rusya'ya geçen askeri varlığın geri çekilmesi sürecinde en yüksek derecede hissedilmiştir. Rus askeri birliklerinin geri çekilmesi bağımsızlığını yeni elde eden bir devlet olan Estonya'nın egemenliği için de sembolik bir anlam taşımaktadır.

Bağımsızlığını elde eden Estonya diğer Baltık devletleri gibi Sovyet döneminde buraya konuşlandırılan ve halef devlet olması hasebiyle RF'nun kontrolüne geçen birliklerin ülkeden hızlıca geri çekilmesini talep etmiştir³⁶⁹. Estonya'nın bağımsızlığını ilan ettiği 1991'de, Rusya'nın Estonya'dan geri çekmesi gereken askeri varlığı 184 tank, 201 zırhlı muharebe aracı, 29 ağır silah, 10 savaş helikopteri ve 153 savaş uçağından oluşmaktadır³⁷⁰. Rusya'nın bu dönemde Baltık devletlerinde en küçük askeri birliği (25.000 kişilik) Estonya'da bulunmaktaydı³⁷¹. Nisan 1992'de Eston ve Rus delegeler anlaşmazlık konularını görüşmek üzere ilk müzakereleri başlattıklarında geri çekilme hususunda Rus tarafı 1999 yılına kadar süre istemiştir³⁷².

³⁶⁷ Vahur Made, "Shining in Brussels? The Eastern Partnership in Estonia's Foreign Policy", *Perspectives: Review of International Affairs*, Vol.19, No.2, (2011), 67-79.

³⁶⁸ Estonya Dış İlişkiler Servisi, "International Security and Estonia 2022", <https://www.valisluureamet.ee/doc/raport/2022-en.pdf>, (Erişim Tarihi: 30/12/2022).

³⁶⁹ Daunis Auers, a.g.e.,220.

³⁷⁰ Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), *SIPRI Yearbook 1992: World Armaments and Disarmament*, (New York: Oxford University Press, 1992), 471.

³⁷¹ Walter R. Iwaskiw, *Estonia, Latvia and Lithuania Country Studies*, (Washington: Library of Congress, 1996), 74.

³⁷² David J. Smith, "The Devil and the Deep Blue Sea", *Estonia: Independence and European Integration*, (London and New York: Routledge, 2002), 268.

Rus delegelerin bu süreyi istemesinin nedeni geri çekilmenin maliyeti ve askeri personelin tekrar konumlandırılması gibi teknik sorunlardır. Rusya bu dönemde bir taraftan Batılı ülkelere mali yardım çağrısı yaparken diğer taraftan Estonya’da bulunan askeri üslerin varlığını sürdürebilmesi için Estonya hükümeti tarafından reddedilecek askeri işbirliği teklifinde bulunmuştur³⁷³.

Rusya askeri birliklerin geri çekilmesi için teknik sorunları öne çıkarsa da Estonya’nın ülkede bulunan etnik Rus yerleşimcilere yönelik olarak takip ettiği vatandaşlık politikalarını geri çekilmeyi erteleme ve askıya alma gibi kararlarında bahane olarak göstermiştir. Bunda ülke içerisinde milliyetçi siyasi elitin etkileri olmuştur. Örneğin Boris Yeltsin Baltık devletlerinden geri çekileceğini ilan ettiğinde Baltık askeri bölgesi komutanı Korgeneral Valery Mironov kararın boykot edileceğini açıklamıştır³⁷⁴. Öte yandan Estonya, Rusya’nın geri çekilme ve vatandaşlık politikaları hususunu birleştirmesine karşılık olarak diğer Baltık ülkeleri ile beraber uluslararası baskı oluşturma yoluna gitmiştir. Bunun için tercih edilen uluslararası platformlardan bir tanesi olan AGİT’in 1992 Helsinki Zirvesi’nde Rusya’nın “hızlı, düzenli ve eksiksiz” şekilde geri çekilmesi için çağrı yapılmıştır³⁷⁵. Ayrıca ABD Senatosu, Baltık’ta bulunan birliklerini geri çekmezse Rusya’ya yapılan insani yardımın askıya alınacağını duyurmuştur³⁷⁶. Boris Yeltsin bu dönemde “ülke dışında yaşayan Rusların haklarının savunulması” hususunda milliyetçi Rus siyasi elitinin baskısı altında kalsa da Batı’dan gelecek olan kredilere zarar gelmemesi için çekilmeyi devam ettirme kararı almıştır³⁷⁷. Brejnev döneminde 100,000’nin üzerinde olan askeri personel sayısının 1992 yazında 25,000’e ve Aralık 1993’ün sonlarında 2,400’e gerilediği belirtilmektedir³⁷⁸. ABD’nin son olarak birliklerin geri çekilmesi ve yeniden yerleştirilmesi için mali yardım teklif etmesinin ardından 26 Temmuz 1994’de Kremlin Sarayı’nda biraraya gelen taraflar tüm kuvvetlerin geri çekilmesi için anlaşmıştır³⁷⁹. Estonya 10,000’in üzerinde olduğu tahmin edilen emekli sovyet askeri

³⁷³ David J. Smith, a.g.e., 268.

³⁷⁴ Roy Allison, *Military Factors in Foreign Policy*, Internal Factors in Russian Foreign Policy, (Oxford University Press, 1996), 265.

³⁷⁵ AGİT 1992 Helsinki Zirvesi Deklarasyonu, “Değişimin Zorlukları”, 9-10 Temmuz 1992, <https://www.osce.org/files/f/documents/7/c/39530.pdf>, (Erişim Tarihi: 01/01/2023).

³⁷⁶ Andris Ozolins, “The Policies of the Baltic Countries vis-à-vis the CSCE, NATO and WEU,” *The Foreign Policies of the Baltic Countries: Basic Issues*, Pertti Joenniemi and Juris Prikulis (Ed.), (Riga: Centre of Baltic-Nordic History and Political Studies, 1994), 57-58.

³⁷⁷ David J. Smith, a.g.e., 270.

³⁷⁸ Toivo U. Raun, *Estonia and Estonians*, 2nd Edition, (Stanford: Hoover Institution Press, 1991), 232.

³⁷⁹ David J. Smith, a.g.e., 276.

personeline ikamet etme ve sosyal güvenlik garantilerinin verilmesini kabul etmiştir³⁸⁰. Ayrıca Padalski Deniz Üssü'nde bulunan nükleer reaktörün sökülmesi için 31 Ağustos 1995'e kadar küçük bir grup teknik Rus askeri personelinin kalmasına izin verilmiştir³⁸¹. Rus askeri birliklerinin geri çekilmesi süreci tamamlansa da sahip olduğu askeri varlığı ve "yakın çevre" olarak adlandırdığı ülkelere yönelik olarak uyguladığı etki alanında tutma politikası güvenlik tehdidini her zaman gündemde tutmuştur.

4.1.2. Rusya-Estonya İlişkilerinde Ticaret ve Enerji

Rusya-Estonya ilişkilerinde bir başka odak noktasını ticaret ve enerji oluşturmaktadır. İki yüz doksan dört kilometrelik sınırı paylaşan iki ülke arasında özellikle enerji alanında yoğun bir ticari ilişki bulunmaktadır. RF devamlı olarak Estonya'nın dış ticaretinde payı olan ülkeler arasında ilk beş sırada yer almaktadır³⁸². Bu ticari ilişkide Rusya'nın Estonya'ya ihraç ettiği ürünlerin başında petrol ve petrol ürünleri, alüminyum, karma mineraller ya da kimyasal gübreler, Estonya'nın Rusya'ya ihraç ettiği ürünlerin başında palm yağı, araba, elektrik transformatörleri ve santrifüj gibi ürünler gelmektedir³⁸³. İki ülkenin 1995-2020 yılları arasında gerçekleştirilen ihracat rakamlarına bakıldığında genel olarak enerji ihraç eden Rusya'nın lehine olacak şekilde bir ticari denge olduğu gözlemlenmektedir*. Rusya ve Estonya arasındaki ilişkilerde ticaret ve enerji konuları söz konusu olduğunda enerji alanında bir bağımlılık ilişkisi bulunmakla beraber, özellikle AB üyelik sürecinde yaptığı ekonomik reformlar Estonya'nın Rusya ile dengeli ticari ilişkiler kurmasını sağlamıştır.

³⁸⁰ Toivo U. Raun, "Estonia in The 1990s", Journal of Baltic Studies, Vol.32, No.1, (2001), 28.

³⁸¹ David J. Smith, a.g.e., 276.

³⁸² World Integrated Trade Solutions(WITS), "Estonia Export Partner Share by country in percentage 1995-2020",

<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/EST/StartYear/1995/EndYear/2020/TradeFlow/Import/Partner/BY-COUNTRY/Indicator/MPRT-SHR-TTL-PRDCT>, (Erişim Tarihi: 08/01/2022).

³⁸³ OEC, oec.world/en/profile/bilateral-country/est/partner/rus#bi-trade-products, (Erişim Tarihi: 07/01/2023).

* 1995-2000 yılları arasında Estonya'dan Rusya'ya 278 Milyon \$ mal ihraç edilirken, Rusya'dan Estonya'ya 1,25 Milyar \$ mal ihraç edilmiştir. 2000-2005 yılları arasında Estonya'dan Rusya'ya 805 Milyon \$ mal ihraç edilirken, Rusya'dan Estonya'ya 2,04 Milyar \$ mal ihraç edilmiştir. Dengenin Estonya lehine değiştiği yıllar olan 2005-2010 arasında Estonya'dan Rusya'ya 1,88 milyar \$ mal ihraç edilirken, Rusya'dan Estonya'ya 1,76 milyar \$ mal ihraç edilmiştir. 2010-2015 yılları arasında Estonya'dan Rusya'ya 1,33 Milyar \$ mal ihraç edilirken, Rusya'dan Estonya'ya 2,14 Milyar\$ mal ihraç edilmiştir. 2015-2020 arasında Estonya'dan Rusya'ya 1,4 Milyar\$ mal ihraç edilirken, Rusya'dan Estonya'ya 2,28 Milyar\$ mal ihraç edilmiştir (OEC, "Bilateral Trade by Products", oec.world/en/profile/bilateral-country/est/partner/rus#bi-trade-products. (Erişim Tarihi: 10/01/2023).

Estonya'nın tarihinde ilk bağımsızlık deneyimini yaşadığı iki savaş arası dönem liberal/serbest piyasa ekonomisini deneyimlediği dönem olmuştur. Estonya bu kısa süreli deneyimin ardından elli yıl sonra bağımsızlığını yeniden kazandığında sosyalist/merkezi ekonomik modeli terk ederek hızlı bir şekilde yeniden serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmıştır. Sovyet döneminin merkezi planlama modeli içerisinde Estonya doğudan gelen ham madde ve pazara dayanarak ekonomik anlamda en çok gelişen cumhuriyetlerden bir tanesi olmuştur. Bağımsızlığın ardından Estonya ekonomisinde büyüme ise yabancı yatırımlar ve uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan ucuz krediler ile gerçekleştirilmiştir. Başka bir ifade ile Estonya, Batılı yatırımcıların sermaye, inovasyon ve fikirlerini elverişli piyasa ortamı ile birleştirerek benimsenmesi gereken ekonomik modelin en net vizyonuna sahip olmuştur³⁸⁴.

Estonya bağımsızlığını henüz kazanmadığı 1989 yılından itibaren çeşitli ekonomik reformlar yapmaya başlamıştır. Bağımsız Merkez Bankası'nın kurulması, yeni para biriminin -Estonya Kronu- belirlenmesi ve özelleştirmelerin yapılması gibi piyasa reformları ile Batı'ya yaklaşırken Rusya'nın etki alanından da uzaklaşmaya başlamıştır. 1998 yılına kadar Estonya düzenli bir ekonomik büyüme göstermiştir. 1998 yılında Rusya'da yaşanan ruble krizi nedeniyle duraksama yaşamış ancak 2000 yılından itibaren tekrar toparlanma sürecine girmiştir³⁸⁵. 2004 yılında AB üyeliğinin ardından 2008 küresel ekonomik krize kadar hızlı ekonomik büyüme sağlanmıştır. 2008 yılındaki ekonomik krizden etkilenen Estonya 2015 yılından itibaren istikrarlı bir şekilde büyüme sağlamaktadır*.

Estonya ekonomisinin duraksama yaşadığı dönemler Rusya'nın enerji politikaları ve ekonomisi ile bağlantılı olmuştur. 1992 yılında Rusya'nın enerji fiyatlarını serbestleştirmesi ile Estonya'nın enerji için ödemesi gereken fiyatların yükselmesi bir şok etkisi yaratmıştır³⁸⁶. 1998 yılında Rus ekonomisinde gerçekleşen devalüasyon ile yaşanan ruble krizi, ihracatında %15'lik paya sahip olduğu Estonya ekonomisinde

³⁸⁴ Daunis Auers, a.g.e., 159.

³⁸⁵ Raul Eamets, Urmas Varblane and Kaja Sõstra, "External Macroeconomic Shocks and the Estonian economy: How did the Russian Financial Crisis affect Estonian Unemployment and Foreign Trade?", *Baltic Journal of Economics*, Vol. 3, No. 2 (2003), 6-7.

* GSYH açısından bakılırsa; Estonya'nın GSYH'sı, 2000 yılında 5,69 Milyar\$, 2007'de 22,45 Milyar\$, 2008'de 24,34 Milyar\$, 2009'da 19,63 Milyar\$, 2014'de 26,63 Milyar\$, 2015'de 22,89 Milyar\$ ve 2021 yılında 37,19 Milyar \$'a ulaşmıştır (The World Bank Data, Estonia, <https://data.worldbank.org/country/estonia?view=chart> (Erişim Tarihi: 08/01/2023)).

³⁸⁶ Daunis Auers, a.g.e., 158.

duraksama etkisi yaratmıştır³⁸⁷. 2004 yılında Estonya'nın AB'ye üye olmasının ardından siyasi anlamda ilişkiler gerilmeye başlamıştır. Ancak ticaret gergin siyasi ilişkilerden bağımsız olarak 2004-2013 yılları arasında önemli ölçüde artmıştır³⁸⁸. 2014 yılına gelindiğinde Baltık ülkelerin AB'nin Rusya'ya yaptırımlarından ekonomik olarak en çok etkilenen ülkeler olmalarına rağmen bu yaptırımları en çok destekleyen devletler olmuşlardır³⁸⁹.

Estonya-Rusya ilişkilerinin enerji boyutu ise siyasi ilişkilerden bağımsız olarak düşünülemez. Estonya ve diğer Baltık ülkelerinin Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılığı Rusya tarafından siyasi ilişkilerde hedeflediği kazançları elde etmek için bir cezalandırma aracı olarak kullanılmıştır. Örneğin, Estonya 1992-1993 yıllarında vatandaşlık yasası çıkararak azınlıkların hukuksal statülerine ilişkin yeni düzenlemeler yaptığından Rusya'nın buna cevabı yaklaşık beş gün doğal gazda kesinti yapmak olmuştur³⁹⁰. Benzer şekilde Rusya 2007 yılında yaşanan Bronz asker krizinin ardından Tallinn limanı vasıtasıyla kömür ve petrol ürünleri ihracatını durdurmuş ve bu kesinti Estonya'nın bu ihracattaki kârının ve vergi gelirlerinin düşmesine neden olmuştur³⁹¹. Estonya-Rusya arasındaki siyasi ilişkilerde yumuşama sağlandığı dönemlerde de bu yumuşamanın ikili ilişkilerin ticari ve enerji boyutunda bir yansıması olmaktadır. Örneğin 2011 yılında sınır andlaşmasının yeniden imzalanmasının gündeme geldiği dönemde ilişkiler de pozitif yönde bir ilerleme sağlanmış ve gaz fiyatları, ikili ticaret ve turizmin artırılması üzerine anlaşma yapılmıştır³⁹².

Rusya ile Baltık devletleri arasındaki ilişkilerin enerji boyutu söz konusu olduğunda yalnızca Estonya-Letonya-Litvanya değil siyasi, ekonomik, kültürel vb. anlamda entegre oldukları AB ülkelerine de yansımaları olmaktadır. AB ülkelerinin Rusya'nın en büyük enerji ithalatçısı olması ile Rusya'dan gelen güvenlik tehditleri arasında kalan Baltık devletleri, enerji ihracatı için geçiş yeri olarak enerjinin kullanımının yanı

³⁸⁷ Lauri Taro, *Baltic Economies in 1998-1999: Effects of the Russian Financial Crisis*, (Helsinki: Bank of Finland Institute of Economics in Transition, 1999), 5.

³⁸⁸ Kristi Raik (2016) Liberalism and geopolitics in EU–Russia relations: rereading the “Baltic factor”, *European Security*, 25:2, 248.

³⁸⁹ Daunis Auers, a.g.e., 158.

³⁹⁰ Uğur Yasin Asal, *Rusya'nın Baltık Ülkeleri Politikasının Değişimi*, Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2012), 122.

³⁹¹ John Lough, *Russia's Energy Diplomacy*, (London: Chatham House Briefing Paper, 2011), 9.

³⁹² Heather A. Conley, Theodore P. Gerber, Lucy Moore, Mihale David, *Russian Soft Power in the 21st Century: An Examination of Russian Compatriot Policy in Estonia*, (Washington: Center for Strategic and International Studies, 2011), 7.

sıra dağıtımından da avantaj sağlayarak ilişkileri dengelemeye çalışmaktadır³⁹³. Doğal gaz, Estonya'nın ithal edilmesi gereken birincil enerji kaynağıdır³⁹⁴. Rusya'nın tek bir doğal gaz sağlayıcısı olması, Estonya'yı Rusya'ya enerji bağımlılığını azaltmayı amaçlayan politikaların peşinden gitmeye zorlayan Estonya'nın enerji güvenliğine yönelik olarak yumuşak güvenlik tehdidi oluşturmaktadır³⁹⁵. Avrupa'da pek çok politikacı, Rusya'nın doğal gazı siyasi isteklerini elde etmek için gaz fiyatlarını yükseltmek veya ucuz gaz vaat etmek suretiyle siyasi bir silah olarak kullandığını ifade etmektedir³⁹⁶. Rusya'nın Avrupa'ya gaz aktarımındaki tekeli kontrol etme ve sürdürme taktikleri Estonya için başka bir endişe kaynağıdır³⁹⁷. Rusya'nın pahalı bir su altı rotasıyla geçiş ülkelerini dışarıda bırakarak gazı aktarmasını sağlayacak olan Kuzey Akım Boru Hattı ile Estonya'nın doğal gaza erişimi engellemektedir³⁹⁸. Estonya'nın Rusya'yı enerji güvenliğine tehdit olarak görmesinin bir diğer nedeni de Rusya'nın enerji aktarımı hususunda çeşitli garantiler veren uluslararası tüzükleri imzalamasına rağmen onaylamamasıdır³⁹⁹.

4.1.3. Rusya-Estonya İlişkilerinde Rus Azınlık Grupları

Güncel ikili ilişkilerin temel noktalarından bir diğeri de Estonya'da bulunan Rusça konuşan azınlığın ülke içerisindeki durumlarıdır. Estonya bağımsızlığını yeniden elde etmesinin ardından elli yıllık Sovyet döneminin bıraktığı etkiyi toplumsal yaşamdan silmek istemiştir. Bunun bariz bir örneğini çıkarılan vatandaşlık yasasında görmek mümkündür⁴⁰⁰. Vatandaşlık yasasına göre direkt olarak Estonya vatandaşlığına geçebilmek için Sovyet işgalinin başladığı 1940 yılı öncesinde Estonya nüfusuna kayıtlı olan bir aileden gelmek gerekmektedir⁴⁰¹. Bunların dışındaki azınlık halklara

³⁹³ Liina Muring, Daniel Schaer, "The Effects of the Russian Energy Sector on the Security of the Baltic States", *Baltic Security & Defence Review*, No.8, (2006), 66-80.

³⁹⁴ Andres Mac, "Estonia's Energy Security and the EU", *The Estonian Foreign Policy Year Book 2007*, Andres Kasekamp (Ed.), (Tallinn: The Estonian Foreign Policy Institute, 2007), 103-109.

³⁹⁵ Triinu Tarus and Matthew Crandell, "Is Russia a Threat to Estonian Energy Security", *Baltic Journal of Political Science*, No.2, (2012), 79.

³⁹⁶ Mathew Crandell, "Soft Security Threats and Small Baltic States: the Case of Estonia", *Defence Studies*, Vol.14, No.1, (2014), 40. 30-55.

³⁹⁷ Mathew Crandell, a.g.m., 40.

³⁹⁸ Vladimir Socor, "Analysis: Estonia Will Not Allow The Nord Stream Pipeline On Its Seabed", <https://www.moldova.org/en/analysis-estonia-will-not-allow-the-nord-stream-pipeline-on-its-seabed-73268-eng/>, (Erişim Tarihi: 17/01/2022).

³⁹⁹ Mathew Crandell, a.g.m., 40.

⁴⁰⁰ Angela Di Gregorio, *Democratic Transition and Linguistic Minorities in Estonia and Latvia*, (Brüksel: European Commission Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, 2018), 8.

⁴⁰¹ Ari Puheloinen, *Russia's Geopolitical Interests In The Baltic Area*, (Helsinki: National Defence College, 1999), 96.

vatandaşlık alabilmeleri için “Estonya Cumhuriyeti’ne bağlılık yemini etmek, 30 Mart 1990’dan itibaren iki yıl boyunca sürekli olarak Estonya’da ikamet etmek ve temel Estonca bilgisine sahip olmak” şeklinde koşullar getirilmiştir⁴⁰². 1992 yılında çıkarılan bu yasa ile Estonya nüfusunun neredeyse üçte biri resmen “vatansız” statüsüne sokulmuştur⁴⁰³. Bu dönemde nüfusun yaklaşık %30’unu Rus yerleşimciler oluşturmaktadır⁴⁰⁴. Rus yerleşimcilerin yaşadığı en önemli sorun vatandaşlığa kabul koşullarını yerine getirmek olmuştur⁴⁰⁵. 1994 yılında yapılan sayıma göre 52,411 Rus yerleşimci Estonya vatandaşı olurken, 451,000 kişi vatandaş olamamış bunların da 53,000’i Rus vatandaşlığını seçmiştir⁴⁰⁶. 1995 yılında 50,000 Rus yerleşimci Estonya vatandaşlığına geçebilmiştir⁴⁰⁷.

Estonya’da bulunan Rus yerleşimcileri yıllar içerisinde giderek artmış ve günümüze kadar gelen süreç içerisinde nüfusun belirli bir kesimini oluşturmuştur. Aşağıdaki tabloda Estonya nüfusu içerisindeki demografik dağılımın 1990’lı yıllardan itibaren büyük oranda değişmediği görülmektedir.

Tablo 4.1: Yıllara Göre Estonya Nüfusundaki Etnik Unsurların Dağılımı.

	Savaş Öncesi	1989	2000	2011	2021
Estonlar	%88,2	%61,5	%68	%70	%69
Ruslar	%8,2	%30,3	%26	%25	%24
Diğerleri	%3,6	%8,2	%6	%5	%7

Tablo, Savaş Öncesi ve 1989 yılına ait nüfus verileri Angela Di Gregorio, a.g.r. 8’den, diğer yıllara ait nüfus verileri Statistics Estonia, <https://www.stat.ee/en> ‘dan alınarak oluşturulmuştur.

⁴⁰² Mart Rannut, “Estonization Efforts Post-Independence”, International Journal Of Bilingual Education and Bilingualism, Vol.11, No.3, (2008), 428.

⁴⁰³ Lisa C. Fein ve Jeremy B. Straughn, “How Citizenship Matters: Narratives Of Stateless And Citizenship Choice in Estonia”, Citizenship Studies, Vol.18, No.6-7, (2014), 690. 690-706.

⁴⁰⁴ Statistics Estonia, “Population of 2000 by Ethnic Nationalities”, https://andmed.stat.ee/en/stat/rahvaloendus_rel2000_kodakondsus/RL219/table/tableViewLayout2, (Erişim Tarihi: 27/12/2022).

⁴⁰⁵ Ian Brammer, Ray Taras, New States, New Politics: Building the Post-Soviet Nations, (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 420.

⁴⁰⁶ Ian Jeffries, *The Countries of the Former Soviet Union at the Turn of the Twent-First Century: The Baltic Union and European States in Transition*, (London: Routledge, 2004),131.

⁴⁰⁷ Ari Puheloinen, a.g.e., 97.

Rus yerleşimciler vatandaş olamadıkları için ulusal seçimlerde oy verme, siyasal partilere katılma ve seçilme gibi temel siyasal hakları da sınırlandırılmıştır⁴⁰⁸. Örneğin Estonya’da 1991 yılında gerçekleştirilen referandumda oy kullanma hakkı bulunan vatandaş sayısı 1.144.309 kişi iken 1992 yılında yapılan bir seçimde oy kullanma hakkı olan vatandaş sayısı 689.319’a düşmüştür⁴⁰⁹.

1995 yılında vatandaşlığa kabul edilmek için bazı yeni koşullar getiren yebî Vatandaşlık Kanunu kabul edilmiştir⁴¹⁰. Yeni anayasada eklenen koşullar; uzun süreli veya daimi oturma iznine sahip olmak, Estonya anayasası ve vatandaşlık yasası hakkında bilgi sahibi olmak, yeterli ve kalıcı bir gelire sahip olmaktır⁴¹¹. Ayrıca iki yıl olan ikamet koşulu beş yıla çıkarılmıştır. 1998 yılından sonra Estonya hükümeti AB üyeliği geçiş sürecinde azınlık gruplarını ülkeye entegre etme çerçevesinde yeni süreçler geliştirme yoluna gitmiştir⁴¹².

Vatandaş olarak kabul edilmeyen Rus yerleşimciler Sovyet döneminde ayrıcalıklı bir konuma sahipken, Estonya’nın bağımsızlığını kazanmasının ardından bu konumlarını kaybetmişlerdir. Rus yerleşimcilerin uzun yıllar Estonya’da yaşamalarına rağmen Sovyet döneminde resmi dilin Rusça olması nedeniyle Estonca’yı bilme oranları düşüktür. Yerleşimcilerin yalnızca %14’ünün temel seviyede Estonca bilmesi⁴¹³ toplum içerisindeki ayrıcalıklı konumlarının aslında bir göstergesidir. Bu konumlarını kaybeden Rus yerleşimciler sosyal ve ekonomik anlamda ciddi sorunlar yaşamışlardır. Tüm bunlar Rusya’nın Estonya’da Rus yerleşimcilerin insan haklarının ihlal edildiği iddiasında bulunarak gerçek olmayan taleplerde bulunmasına ve kavgacı bir dil kullanmasına yol açmıştır⁴¹⁴.

Estonya’da bulunan Rusça konuşan azınlığın durumları ikili ilişkilerde Rusya tarafından dış politikadaki bazı çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla gündeme getirildiği görülmektedir. Örneğin 1991-1994 yılları arasında yeni çıkarılan

⁴⁰⁸ Saulius Girnius, “Back in Europe, to Stay”, Transition, Vol.3, No.6, (1997), 8. 7-10.

⁴⁰⁹ İclal Demirtaş, Baltık Ülkelerinin AB’ye Entegrasyon Sürecinde Rusya Faktörü, Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 95.

⁴¹⁰ Ian Jeffries, a.g.e., 132.

⁴¹¹ Raivo Vetik, “The Statelessness Issue in Estonia”, Statelessness In The European Union: Displaced, Undocumented, Unwanted, Caroline Sawyer and Brad K. Blitz (Ed.), (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), 233.

⁴¹² Eiki Berg, “Writing Post Soviet Estonia onto World Map”, Political Geography, Vol.19, No.5, (2000), 615. 601-625.

⁴¹³ Ian Jeffries, a.g.e., 131.

⁴¹⁴ Mark Kramer, “NATO The Baltic States and Russia: A Framework For Sustainable Enlargement”, International Affairs, Vol.78, No.4, (2002), 734. 731-756.

vatandaşlık yasasına cevap olarak Rus askeri birliklerinin geri çekilmesinin durdurulması veya geciktirilmesi gibi eylemlere başvurulmuştur⁴¹⁵. Rusya-Estonya ilişkilerinde temel bir anlaşmazlık konusu olarak hala varlığını sürdüren sınır antlaşmasının onaylanmasında da Rus yerleşimcileri önemli bir başlık olarak kalmıştır. Örneğin, Ocak 1997’de Rusya Dışişleri Bakanı Primakov Rusya’nın sınır anlaşmasını Estonya’nın Rus vatandaşlarına olan ayrımcı tutumu nedeniyle imzalamayı reddettiğini duyurmuştur⁴¹⁶.

Estonya, azınlık gruplarının durumunu Rusya’nın iç işlerine müdahale etmesi için bir alan olarak görerek güvenlikçi bir perspektiften değerlendirmektedir. 1995 yılında Rus Dışişleri Bakanı Primakov’un eski Sovyet Cumhuriyeti olan ülkelerde yaşayan Rus vatandaşlarını korumak için Rusya’nın güç kullanabileceğini ima etmesi güvenlik endişelerini arttırmıştır⁴¹⁷. 2007 yılında yaşanan Bronz Asker krizinde Rusya merkezli olarak gerçekleştirildiği tespit edilen siber saldırılar, Rusya’nın yumuşak tehdit unsurlarını kullanarak Estonya’nın iç işlerine müdahale etmesi olarak değerlendirilebilir. AB üyeliğinin ardından Rus azınlık gruplarına olan şüpheler istihbarat ve ajanlık konularında gündeme gelmektedir. Estonya istihbarat birimlerine göre Rusya tarafından azınlıkların siyasi örgütlenmeleri desteklenerek Avrupa Parlamentosu’na Rusya yanlısı kişilerin yerleştirilmesi amaçlanmaktadır⁴¹⁸.

Rusya ise azınlık gruplarının durumunu jeopolitik bir perspektiften değerlendirmektedir. Burada bulunan Rus yerleşimciler vasıtasıyla Baltık bölgesini kendi etki alanı içerisinde tutma politikasını uygulayabileceğini hesaplamaktadır. İkili ilişkilerde yaşanan herhangi bir sorun anında harekete geçirmeye hazır bir diaspora grubunun varlığı Estonya’yı içeriden tehdit etmesine olanak sağlayacaktır. Rusya 2000 yılından itibaren yayınladığı dış politika konseptlerinde ülke dışında yaşayan Rus vatandaşlarının korunması ve haklarının savunulmasını dış politikanın amaçları içerisinde belirtmektedir. Bu şekilde diğer ülkelerin iç işlerine karışma ve müdahale etmeyi meşrulaştırmaktadır. 1993-1994 yılından itibaren diaspora konusunun Rus Dış

⁴¹⁵ Sandis Sraders, *Small Baltic States and The Euro-Atlantic Security Community*, (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2021), 188.

⁴¹⁶ Ari Puheloinen, a.g.e., 98.

⁴¹⁷ Helsingin Sanomat, 10/01/1997’den akt. Ari Puheloinen, a.g.e., 98.

⁴¹⁸ Security Police of The Republic of Estonia, “Annual Review for 2005”, 14. https://kapo.ee/sites/default/files/content_attachments/Annual%20Review%202005.pdf, (Erişim Tarihi: 01/01/2022).

Politikası açısından öncelikli bir konu olmaktan çıktığı belirtilmektedir⁴¹⁹. Ancak 2014 yılında Kırım'ın ilhakı ve 2022 yılında yapılan Ukrayna müdahalesini burada yaşayan Rus yerleşimcilere yönelik insan haklarının ihlali ve ayrımcı tutuma karşı haklarını savunmak amacıyla yapıldığını savunarak meşrulaştırmaya çalışmaları Estonya ve diğer Baltık ülkeleri için endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

4.2. Rusya Federsyonu-Letonya İlişkileri

Letonya'nın 6 Eylül 1991'de bağımsızlığını elde etmesinin ardından diplomatik ilişkilerin kurulmasına ilişkin protokolün imzalanmasıyla beraber RF ve Letonya Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkiler başlamıştır⁴²⁰. Bağımsızlık sonrası dönemde Rusya, Letonya'nın dış politikasında devamlı olarak sınır meselesi, askeri birlikler ve Rus azınlık grupları hakkında sorunlar çıkarmıştır⁴²¹. Başka bir ifade ile diğer Baltık ülkelerinde olduğu gibi Rusya, Letonya'yı etki alanı içerisinde tutmak istemiştir. Letonya ise yaklaşık elli yıl süren Sovyet işgalinin ardından bu sefer RF'nun etkisi altında bir devlet olmak istememiştir. Bu nedenle diğer Baltık devletleri gibi Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) üyesi olmayı reddetmiştir⁴²². BDT yerine AB-NATO üyeliğini elde etmeyi temel bir dış politika önceliği olarak kabul etmiştir⁴²³.

Rusya ile Letonya arasındaki ikili ilişkilerde anlaşmazlık unsurlarının temeli Letonya'nın Sovyet yönetimi altında geçen elli yılı işgal olarak nitelendirmesine dayanmaktadır. Letonya bu şekilde iki savaş arası dönemde kurulan Letonya Cumhuriyeti'nin devamı olduğunu ilan ederek dış politikasını Avrupa'ya dönüş olarak nitelendirmiştir. Rusya, Estonya'nın devamlılık iddialarını kabul etmediği gibi Letonya'nın iddialarını da Sovyet işgalinin tanınması ile ortaya çıkabilecek tazminat talebi ve olası toprak iddiaları gibi benzer nedenler dolayısıyla kabul etmemiştir.

İkili ilişkilerde yer tutan en önemli meseleler 1991-1994 arası yıllarda Letonya topraklarında bulunan Rus askeri birliklerinin geri çekilmesi hususu olurken 1995-1998 arası yıllarda Letonya'nın NATO-AB üyeliğine yönelmesi üzerine Rusya'nın

⁴¹⁹ Neil Melvin, *Russians Beyond Russia*, (London: A Cassel Imprint, 1995), 21-22.

⁴²⁰ RF Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, "Bilateral Relations", <https://mid.ru/en/maps/lv/>, (Erişim Tarihi: 22/01/2023).

⁴²¹ David J. Galbreath, "Latvian Foreign Policy after Enlargement: Continuity and Change", *Cooperation and Conflict*, Vol.41, No.4, (2006), 451. 443-462.

⁴²² Arturs Bikovs, Ilvija Bruge, Andris Spruds, "Russia's Influence and Presence in Latvia", *New Direction*, 12, [https://newdirection.online/2018-publications-pdf/ND-RussianInfluenceInLatvia-preview\(low-res\).pdf](https://newdirection.online/2018-publications-pdf/ND-RussianInfluenceInLatvia-preview(low-res).pdf) (Erişim Tarihi: 29/01/2023).

⁴²³ Arturs Bikovs, Ilvija Bruge, Andris Spruds, a.g.e., 12.

güvenlik garantileri vererek engellemeye çalışmasıdır. Bu iki zaman aralığında ve devam eden yıllarda sınır antlaşmasının imzalanması ve Letonya'da bulunan Rus yerleşimcilerin vatandaşlık statüleri temel anlaşmazlık noktaları olmuştur. 1998-2004 arası yıllarda minimum düzeyde kalan ikili ilişkiler, 2004 sonrası dönemde her iki ülkenin de birbirleriyle olan ilişkilerini yeniden tanımlamaya başlaması ile yeniden şekillenmiştir. 2004-2014 yılları arasında AB-NATO çatısı altında yürütülen ikili ilişkiler ticaret ve enerji alanlarında geliştirilirken, Kırım'ın ilhakı ile minimum düzeye inmiştir. 2014 yılından 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesine kadar olan süreçte ikili ilişkilerde temel süreç ve olaylar karşılıklı yaptırımlar çerçevesinde gelişmiştir. Günümüz Rusya-Letonya ilişkilerinde yaptırımlar devam ederken siyasi ilişkiler diplomatik temsilciliklerin kapatılması gibi olaylar sebebi ile en düşük seviyededir.

1991-1994 arası dönem Rusya ve Letonya ilişkilerinde topraksal büyüklük ve doğal kaynaklar açısından güç asimetrisi olmasının yanı sıra Rusya'nın Letonya'da bulunan askeri varlığı da bu asimetriye kaynaklık etmiştir⁴²⁴. Rusya bu güç asimetrisini kullanarak Estonya'ya karşı takip ettiği dış politikayı Letonya'ya karşı da uygulamıştır. Bu minvalde Letonya'nın Rus azınlıkların vatandaşlık statüleri hakkındaki düzenlemelerini, sınır antlaşması ve geri çekilme meseleleri söz konusu olduğunda dış politik eylemlerini meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanmıştır. Örneğin Rus hükümeti devamlı olarak Letonya'da bulunan Rusça konuşan azınlığın statüsü ile sınır antlaşmasının imzalanması meselesini birlikte düşünerek politikalar geliştirmiştir⁴²⁵. Benzer şekilde Rusya'nın askeri çekilme müzakerelerindeki Rus delegelerin başkanı Sergei Zotov, askeri geri çekilmenin bir koşulu olarak Letonya vatandaşlığının ülkede yaşayan tüm Rusları kapsayacak şekilde genişletilmesini talep etmiştir⁴²⁶. 1995-1998 arası dönemde askeri birliklerin geri çekilmesinin ardından ikili ilişkilerde sorun sınır antlaşmasının imzalanması olmuştur.

Letonya-Rusya arasında sınır müzakereleri Letonya'nın Sovyet işgalinin tanınması hususundaki iddialarından vazgeçmesi ve milliyetçi toprak iddialarını bırakması ile

⁴²⁴ Žaneta Ozoliņa and Airis Rikveilis, "Latvian and Russian Foreign Policy: Bound by a Post-Soviet Heritage", *Latvian-Russian Relations: Domestic and International Dimensions*, Nils Muižnieks (Ed.), (Riga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006), 88.

⁴²⁵ David J. Galbert, a.g.m., 456.

⁴²⁶ Žaneta Ozolina, a.g.e., 44.

yapılabilmiştir⁴²⁷. Bu toprak iddiaları Letonya tarafından 1920 yılında Riga’da imzalanan ve Letonya’nın egemenliği ve toprak bütünlüğünü garanti altına alan Barış Antlaşması’na dayandırılmaktadır⁴²⁸. Letonya ile Rusya arasında anlaşmazlığa neden olan bölge Abrene’dir⁴²⁹. 1920 yılında imzalanan antlaşmaya göre bölge Letonya’nın sınırları içerisinde kalarak SSCB ile sınır kabul edilmiştir. 1940’da Letonya’nın SSCB’nin egemenliği altına girmesiyle beraber bu sınır hattı “düzeltilmiş” ve Abrene, Pytalova adını alarak Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti’ne bağlanmıştır⁴³⁰.

1991 yılında Letonya bağımsızlığını elde ettiğinde Riga antlaşmasının temel alınması gerektiğini belirterek bölge üzerinde yeniden hak iddia etmiştir. 1992 yılında Letonya Yüksek Konseyi Abrene bölgesinin ilhakının tanınmaması hakkında Rusya’nın tarihsel ve hukuki açıdan temelsiz iddialar olarak cevaplayacağı kararnameyi yayınlamıştır⁴³¹. 1993 yılında iki ülke arasında sınır ötesi hareketliliğin düzenlenmesine ilişkin anlaşmanın imzalanmasıyla iki tarafta anlaşmazlık bulunmayan bölgelerde kendi sınır rejimlerini kurmaya başlamıştır⁴³². 1994 yılında askeri birliklerinin geri çekilmesinin tamamlanmasıyla beraber sınır antlaşmasının imzalanması tekrar gündeme gelmiştir. Letonya’nın 1920 antlaşması temelinde sınırların belirlenmesinde ısrar etmesi ve Rusya’nın sınır antlaşmasını Rusça konuşan yerleşimcilere yönelik ayrımcılık yapıldığı gerekçesiyle imzalamayı reddetmesi antlaşmaya varılmasına engel olmuştur. 1997 yılında Estonya ile beraber sınır anlaşmazlığı hususunda koordineli politikalar yürütmeye karar vermelerinin ardından gerçekleşen görüşmelerde temel hükümler üzerine antlaşmaya varılsa da benzer gerekçelerle antlaşmayı imzalamamıştır.

Sınır antlaşmasının imzalanması meselesi Letonya’nın AB üyesi olmasının ardından tekrar gündeme gelmiştir. Ancak 1990’lı yıllarda gerçekleştirilen müzakerelerden farklı olarak artık konuşulan sınırlar aynı zamanda AB ile Rusya sınırları haline geldiği için anlaşma yapılması hususu da AB-Rusya Stratejik Ortaklığı’nın gündemine

⁴²⁷ Claes Levinsson, a.g.m, 98.

⁴²⁸ Tom Rostoks, “The Border Issue”, Latvian-Russian Relations: Domestic and International Dimensions, Nils Muiznieks (Ed.), (Riga: Latvijas Universitate Akademiskais Apgads, 2006), 132-133.

⁴²⁹ Edgar Anderson, “How Narva, Petseri and Abrene Came To Be in the RSFSR”, Regional Identity Under Soviet Rule: The Case of the Baltic States, Dietrich Loeber, Laurence Kitching, Stanley Vardys (Ed.), (Kiel: University of Kiel, 1990), 403.

⁴³⁰ Edgar Anderson, a.g.e., 403.

⁴³¹ Claes Levinsson, a.g.m, 104.

⁴³² Claes Levinsson, a.g.m.,105.

girmiştir⁴³³. Kasım 2004’de düzenlenen 14. AB-Rusya Zirvesi vesilesiyle, AB liderleri Rusya’yı Estonya ve Letonya ile sınır anlaşması imzalaması ve onaylaması çağrısı yapmıştır⁴³⁴. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin cevaben sınır sorunlarını çözmeyi kabul ederek müttefik devletlerin Nazi Almanyasına karşı zaferin kazanılmasının 60. yıldönümü kutlamalarına denk gelen 10 Mayıs 2005’de Letonya ve Estonya ile sınır antlaşması imzalamaya davet etmiştir⁴³⁵. Ancak Letonya’nın Abrene bölgesindeki tarihsel hakları bulunduğunu ifade eden tek taraflı açıklamaları sonrası Putin sınır antlaşmasını imzalamayı belirsiz süreli olarak ertelediğini duyurmuştur⁴³⁶. Letonya daha sonra Estonya’dan farklı olarak toprak iddialarından AB-NATO üyesi olmak için gerekli şart olan “komşuları ile toprak anlaşmazlığı olmama” koşulunu yerine getirmek amacıyla vazgeçmiştir⁴³⁷. 27 Mart 2007’de Rusya ile Letonya sınır antlaşması imzalamış ve 17 Mayıs 2007’de Letonya Parlamentosu Saeima, 5 Eylül 2007’de Rusya Parlamentosu Duma onaylamıştır⁴³⁸.

Sınır antlaşmasının imzalanmasında Letonya’nın AB üyeliğinin katkısı, Rusya’nın sorunları çözümsüz bırakarak etki alanı içerisinde tutma stratejisini değiştirmesini sağlamak olmuştur. Sınırların artık birliğin sınırları haline gelmesi, enerji perspektifinden iş birliği fırsatlarının doğması antlaşmanın onaylanması sürecine katkı sağlamıştır⁴³⁹. Sınır antlaşması sürecinde söz konusu olduğu gibi AB ve NATO üyeliğinin ardından, ikili ilişkilerindeki pek çok konu AB-NATO’nun Rusya ile ilişkileri çerçevesinde şekillenmiştir. 2014 yılında Rusya’nın Kırım’ı ilhakı ile başlayan ve günümüzde Ukrayna’ya müdahalesi ile devam eden süreçte Letonya, diğer Baltık ülkeleri ile beraber AB’nin uyguladığı ekonomik yaptırımların en büyük destekçisi olmuştur.

Letonya Dışişleri Bakanlığı’nın yıllık olarak yayınladığı faaliyet belgelerinde Rusya ile iyi komşuluk ilişkileri geliştirme bir dış politika önceliği olarak yer almaktadır⁴⁴⁰.

⁴³³ Peter Van Elsuwege, *From Soviet Republics to EU Member States: A Legal and Political Assesments of the Baltic States’ Accession to the EU*, (Leiden and Boston: Martinus Nijhoff, 2008), 449.

⁴³⁴ 14th EU-Russia Summit, The Hague, 25/11/2004, https://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_11_04/index.htm (Erişim Tarihi: 30/01/2023).

⁴³⁵ Peter Van Elsuwege, a.g.m., 450.

⁴³⁶ Edgar Anderson, a.g.e., 135.

⁴³⁷ Cles Levinsson, a.g.m, 99.

⁴³⁸ Peter Van Elsuwege, a.g.m, 453.

⁴³⁹ Peter Van Elsuwege, a.g.m., 453.

⁴⁴⁰ Didzis Kļaviņš, Toms Rostoks and Žaneta Ozoliņa, “Foreign Policy On The Cheap”, *Journal of Baltic Studies*, Vol.45, No.4, (2014), 444.

Benzer şekilde Rusya'nın yayınladığı dış ve güvenlik politika belgelerinde Letonya ve diğer Baltık devletleri ile yakın komşuluk ilişkileri kurulması dış politika öncelikleri arasında sayılmıştır. 2014-2015 yılından itibaren yayınlanan dış politika belgelerinde ise Rusya ile çeşitli alanlarda işbirliğinin devam ettirilmesi öngörülürken Ukrayna'ya yönelik olarak uyguladığı yayılmacı dış politikaya karşın NATO ve AB ile işbirliği içerisinde politikaların takip edileceği belirtilmiştir.⁴⁴¹ Letonya, 2015 yılından itibaren Kırım'ın ilhakı sonrasında diğer AB ülkeleri ile beraber Rusya'ya karşı siyasi ve ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlamıştır⁴⁴².

Rusya günümüz ikili ilişkilerinde bir takım siyasi sorunların varlığını kabul etmektedir. Bunların sebebi olarak Letonya'nın Baltık bölgesinde daha güçlü bir NATO varlığı için lobi yapması, Ukrayna'da ki olaylar ile bağlantılı olarak Rusya karşıtı söylemlerini arttırması ve ülkesindeki Rus yerleşimcilere yönelik ayrıştırıcı politikalar uygulaması olarak gösterilmektedir⁴⁴³.

4.2.1. Rusya-Letonya İlişkilerinde Rus Askeri Varlığı ve Güvenlik

Letonya'nın bağımsızlığını elde etmesinin ardından günümüze kadar gelen süreçte en önemli güvenlik sorunu Rusya'nın bölgeyi etki alanı içerisinde tutma girişimlerinden kaynaklanmaktadır⁴⁴⁴. Bağımsızlığını yeniden elde ettiğinde bu sorun ülke sınırları içerisinde bulunan Rusya'ya devrolan eski Sovyet birlikleri nedeniyle hayati önem taşımaktaydı. 1991'de sayısı 40,000'e varan Rus askeri birlikleri, 50,000 ila 80,000 arasında askeri personel ve 22,000'den fazla Sovyet emekli askeri ile Skrunda radar istasyonu Letonya toprakları içerisinde kalmıştır⁴⁴⁵. Letonya bölgesi Sovyet döneminde yaklaşık 100.000 hektarlık bir alanı kapsayan yaklaşık 850 ayrı yerde konuşlanmış 600 Rus askeri birliği barındırmaktaydı⁴⁴⁶. Diğer Baltık ülkeleri gibi Letonya için de geri çekilme Rusya ile ilişkilerin en önemli gündem maddesi olmuştur.

⁴⁴¹ Letonya Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi, "Annual Report By The Minister Of Foreign Affairs On Accomplishments And Activities Planned With Respect To National Foreign Policy And The European Union", 20, <https://www.mfa.gov.lv/en/media/2226/download?attachment>, (Erişim Tarihi: 23/01/2023).

⁴⁴² European Foreign Policy Scorecard, *Russia*, (London: European Council on Foreign Relations, 2016), 48.

⁴⁴³ RF Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi, <https://mid.ru/en/maps/lv/>, (Erişim Tarihi: 12/02/2023).

⁴⁴⁴ Ilmars Viksne, "Latvia And Europe's Security Structures", *The Baltic States: Security and Defence After Independence*, Peter Van Ham (Ed.), (Chaillot Papers: European Union Institute for Security Studies, 1995), <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp019e.pdf>, 1. (Erişim Tarihi: 21/02/2023).

⁴⁴⁵ Nil Muiznieks, "Russian Foreign Policy Towards "Compatriots" in Latvia", *Latvian-Russian Relations: Domestic and International Dimensions*, (Riga: LU Akademiskais apgads, 2006), 120.

⁴⁴⁶ Zaneta Ozolina, a.g.e., 39.

Rusya ile geri çekilme müzakereleri 1992 yılında başlamış ve silahsız emekli Sovyet askerlerinin ülkede kalmaya devam etmesi, Skrunda istasyonundaki askeri operasyonların devam ettirilmesi gibi Letonya'nın hoşuna gitmeyen birkaç hüküm ile iki yıl sonra bitmiştir⁴⁴⁷.

Letonya'nın güvenlik politikalarını oluşturmaya başladığı ilk yıllar olan 1991-1994 arası dönem, Rusya ile olan ilişkilerinde var olan sorunları uluslararasılaştırmaya başladığı dönemdir. Birliklerin geri çekilmesi hususu Rusya tarafından çeşitli gerekçelerle ertelendiğinde Letonya, yeni üyesi olduğu BM ve Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (North Atlantic Cooperation Council-NACC)* gibi örgütleri Rusya'ya geri çekilme hususunda uluslararası baskı oluşturmada bir alan olarak benimsemiştir⁴⁴⁸. Letonya NATO ve AB üyesi olma yolunda ilk adımı da geri çekilmenin tamamlanmasının ardından 1995 yılında atmış ve bu örgütlere üye olmayı bir öncelik olarak Ulusal Güvenlik Konsept belgesinde belirtmiştir⁴⁴⁹. Bunun en önemli nedeni Rus silahlı kuvvetlerinin çekilmesinin ardından bile Letonya'ya yönelik olarak geleneksel askeri tehditlerin yanı sıra başka tehditler de oluşturmaya devam etmesi olmuştur⁴⁵⁰. Bu tehditler ekonomik ve sosyal alanda görülmektedir. Ordu, askeri personeli yasadışı hareket ettirme, Letonya hava sahasını izinsiz kullanma, askeri envanterin yasadışı ihracatı, Letonya'ya nakledilmeden önce askeri tesislere ağır hasar verme veya yok etme gibi çeşitli faaliyetleri olmuştur⁴⁵¹. Bu dönemde sayıları 21.000'e varan emekli Sovyet askerlerinin ülke içerisinde Rusya'nın gerçekleştirmeye çalıştığı çıkarları için propaganda kaynağı olarak görülme tehlikesi bulunmuştur⁴⁵².

4.2.2. Rusya-Letonya İlişkilerinde Ekonomi ve Enerji

Letonya bağımsızlığını elde etmesinin ardından planlı ekonomiden pazar ekonomisine geçiş sağlayan reformlar yaparak ekonomik alanı yeniden yapılandırmıştır. Yapılanma sürecinde endüstriyel ve tarımsal üretim ile ticari bağlantılarını Rusya ve BDT

⁴⁴⁷ Slawomir Piotrowski, "Security Policy of the Baltic States and Its Determining Factors", Security and Defence Quartely, Vol.22, No.5, (2018), 59.

* Bu konsey Doğu Avrupa ülkelerini üyeliğe kabul etmeye hazırlanan NATO'nun girişimleri ile kurulmuştur.

⁴⁴⁸ Zaneta Ozolina, "Latvian Security Policy", *The Baltic States Search For Security*, Atis Lejiņš ve Daina Bleier (Ed.), (Riga: Latvian Institute of International Affairs, 1996), 32.

⁴⁴⁹ Slawoamir Piotrowski, a.g.m, 59.

⁴⁵⁰ Zaneta Ozolina, a.g.e., 38.

⁴⁵¹ Zaneta Ozolina, a.g.e., 38.

⁴⁵² Zaneta Ozolina, a.g.e., 38.

lkelerinin bulunduğu alandan uzakta, Batı yönlü olarak yeniden şekillendirmiştir⁴⁵³. Ekonominin bu yönde yeniden yapılandırılması hiç şüphesiz politik olarak belirlenen ynn de Batı olması ile beraber anlam kazanmaktadır. Baltık komşuları ile beraber Letonya, Rusya'nın etki alanının dışında kalmak için hem siyasi hem de ekonomik olarak Avrupa Birliği ve diğer Batılı devlet ve kurumlar ile ilişkiler geliştirme yoluna gitmiştir. İekli ilişkilerin karakterini belirleyen unsurların başında gelen ekonomi ve enerji başlıkları, dış politikasını ekonomik çıkarlarını gerçekleştirme üzerine kuran Rusya için jeopolitik bir unsur olma özelliğini hl taşımaktadır.

Sovyet döneminde nüfus bakımından birlikteki diğer cumhuriyetler arasında onüçüncü sırada olmasına rağmen, sanayi üretimi bakımından diğer Baltık devletleri ile beraber ilk sırada yer almıřtır⁴⁵⁴. 1985 yılında Letonya tüm SSCB'de demiryolu ulaşımı için yolcu vagonlarının %29'unu, tüm telefon alıcılarının yarısını ve tüm radyo alıcılarının dörtte birini, balıkçılığın %6'sını, tramvayların %22'sini, dizel motorların %15'ini, sentetik elyafların %10 unu, çamaşır makinalarının %12'sini, elektrikli ampullerin %8'i ve kağdın %3,5'ini retmiřtir⁴⁵⁵. Bağımsızlığını elde etmesinin ardından ülkede bulunan üretim tesislerini hızlı ve sert bir politika ile özelleştirmeler yaparak Batılı dış yatırımcıları ülkesine çekmeye çalışmıştır. Letonya ilişkilerin ilk dönemlerinde, Rusya'nın ekonomik yaptırım tehditleriyle karşılaşmıştır. Çünkü sanayi üretiminin gerçekleştirilebilmesi için Rusya'dan ve BDT ülkelerinden gelen ham maddeye bağımlı olmaya devam etmiştir. 1991'de Letonya ihracatının %96,8 ve ithalatının %87,2'sini Rusya ve eski SSCB ülkelerinden yapmıřtır⁴⁵⁶. Rusya'nın Letonya dış ticaretindeki payı sürekli olarak önemli oranlarda kalmıştır. Rusya'daki 1998 ekonomik krizi ve Rusya-Letonya ilişkilerindeki gerginlikler, Letonya ile Rusya arasındaki ticaretin azalmasında etkili olmuřtur⁴⁵⁷. 1999 yılında, Letonya'nın Rusya ve diğer BDT ülkelerine ihracatı 1998 yılına gre% 40 oranında azalmış ve en önemli düşüş makine yapımı ve gıda ürünleri ihracatında olmuřtur⁴⁵⁸. Letonya'nın Rusya ile olan ticaret dengesi verileri değerlendirildiğinde 1995 yılında Letonya'nın Rusya'ya

⁴⁵³ Andris Spruds, *Political Priorities and Economic Interests in Russian-Latvian Relations*, (Riga: NUI Working Paper 620, 2001), 4.

⁴⁵⁴ George J. Viksnins, "Current Issues in Soviet Latvia's Economic Growth: A Review Article", *Journal of Baltic Studies*, Vol.7, No.4, (1976), 346.

⁴⁵⁵ George J. Viksnins, "The Latvian Economy: Change Under Gorbachev?", *Journal of Baltic Studies*, Vol.17, No.3, (1986), 240.

⁴⁵⁶ Latvijas Statistika Gadagramata 1991, (Riga: Avots,1991), 40'dan akt. Andris Spruds, a.g.e., 4.

⁴⁵⁷ Andris Spruds, *Political Priorities and Economic Interests in Russian-Latvian Relations*, (NUI: Working Paper 620, 2001), 4.

⁴⁵⁸ Latvian Ministry of Economy, *Economic Development of Latvia*, (Riga: 2000), 30.

ihracatı 320 Milyon \$ iken Rusya'nın Letonya'ya olan ihracatı 368 M \$ olarak gerçekleşirken 1999 yılında Letonya'nın Rusya'ya ihracatı 139M \$ iken, Rusya'nın Letonya'ya ihracatı 889M \$ olarak gerçekleşmiştir⁴⁵⁹.

Letonya'nın AB ve NATO üyeliğini elde etme yolunda ekonomik kriterleri tamamlamak için gerekli olan reformları hızlandırması 2000'li yıllarda ekonomik büyümeyi beraberinde getirmiştir⁴⁶⁰. Bu ekonomik büyümenin en önemli kaynağı yabancı dış yatırımlar olmuştur⁴⁶¹. Ticarete ISO 9000 standartının benimsenmesi Letonya'nın Avrupa pazarına daha hızlı entegre olmasını sağlamıştır⁴⁶². İkili ticaret dengesi Rusya lehine olarak gelişmektedir. Yıllar içerisinde aradaki açığın arttığı veya azaldığı dönemler olsa da Rusya'dan ithal edilen temel kalemin enerji olması nedeniyle Rusya'nın payı çok daha büyük olmaktadır.

Rus dış politikasında ekonomi ve enerji politikaları hem işbirliği hemde cezalandırma aracı olarak sıklıkla Baltık devletlerine yönelik olarak yer tutmaktadır. Gazprom LUKoil gibi devlet dışı aktörlerin Baltık devletlerindeki ekonomik çıkarları Rusya'nın bölgeye yönelik politikalarını etkilemiştir⁴⁶³. Örneğin, 1998 baharında Letonya'ya yönelik keskin Rus saldırılarının, Letonya'nın Rus azınlığa yönelik muamelesinden ziyade, LUKoil'in petrolünün taşınması için kritik öneme sahip Letonya liman tesislerinde hisse edinmede yaşadığı zorluklarla daha fazla ilgisi olduğu görülmektedir⁴⁶⁴.

SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya'nın neredeyse tek tedarikçi ülke olması ve ancak eski Sovyet Cumhuriyeti olan ülkelerden gaz alabilmelerini sağlayan alt yapı sorunları nedeniyle Baltık bölgesi, Avrupa'nın enerji güvenliği açısından en kırılgan

⁴⁵⁹ OEC, <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/rus/partner/lva?dynamicBilateralTradeSelector=year1998> (Erişim Tarihi: 19/03/2023).

⁴⁶⁰ Jeffrey Sommers and Kaspars Briskens, "Latvia a decade out from the world's largest GDP crash: how it collapsed and how to improve its economic performance", *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, No.29, Vol.1, (2021), 45.

⁴⁶¹ Gülçin E. Yucel, "FDI and Economic Growth: The Case of Baltic Countries". *World Economy*, Vol. 5, No. 2, (2014), 120.

⁴⁶² Reuvid, Jonathan. Terterov, Marat. "Doing Business with Latvia" (London: GMB Publishing, 2005), 154.

⁴⁶³ Stephen Larrabee, "NATO's Eastern Agenda in a New Strategic Era", *Baltic Security*, (Santa Monica: RAND Corporation, 2003), 70.

⁴⁶⁴ Igor Leshoukov, "Russlands Politik gegenüber den baltischen Staaten," *Internationale Politik*, 10/1998, pp. 39–44'den akt; Stephen Larrabee, a.g.e., 71.

bölgesi haline gelmiştir⁴⁶⁵. Estonya, Letonya ve Litvanya elektrik ve gaz şebeke bağlantıları ile birbirine bağlı ancak yapısal olarak SSCB sistemine entegreydi ve 2015 yılına kadar her üç Baltık devleti için de Rusya tek doğal gaz tedarik eden ülke olarak kalmaya devam etmiştir⁴⁶⁶.

Letonya birincil enerji kaynaklarını tedarik etmede Rusya'ya bağımlı kalmış ve Rusya-Belarus'da senkronize bir şekilde işletilen elektrik güç sistemi (BRELL) gibi eski altyapıya kilitlenmiştir⁴⁶⁷. Letonya, diğer AB ülkeleri arasında %93'lük bir oran ile Rus doğal gazına en çok bağımlı olan ülkelerin başında gelmektedir⁴⁶⁸. Doğal gaz dışındaki diğer enerji kaynakları ile beraber hesaplandığında Letonya, enerji ihtiyacının %30'unu Rusya'dan ithal ettiği enerji ile karşılamaktadır⁴⁶⁹. Letonya gibi küçük ve enerji yoğun olan ekonomiler için enerji tedarikindeki kesintiler ve enerji fiyatlarındaki yükselmeler kolayca kırılganlık yaratmaktadır⁴⁷⁰. Bu nedenle 2030 Uzun Vadeli Enerji Stratejisi belgesinde enerji güvenliğinin esas önceliklerinden birisi olarak enerji arzı güvenliği belirtilmektedir⁴⁷¹. Enerji arzının istikrarlı bir şekilde sağlanması hususu Letonya'nın Rusya ile ilişkilerinde de kırılganlık yaratmaktadır. Rusya'nın petrol ürünlerinin tesimatında aksaklıklar çıkarması ve Rus Druzhba boru hatı üzerinden ham petrol arzı kesintileri gibi faaliyetleri ikili ilişkilerde sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur⁴⁷².

İkili ilişkilerde enerjinin çeşitli sıkıntılara neden olan bir başlık olmasında enerji arzının güvenliğinin yanı sıra Rusya'nın jeopolitik stratejileri de rol oynamaktadır.

⁴⁶⁵ TESAD, "The Energy Security of the Baltic States and the Tensions with Russia" <https://www.tesadernegi.org/the-energy-security-of-the-baltic-states-and-the-tensions-with-russia.html> (Erişim Tarihi: 25/03/2023).

⁴⁶⁶ Kristine Berzina, "The Baltic States: From Energy Islands To An Energy Peninsula", Energy and Economic Security of the Baltic Sea Region: Realities and Prospects, Andris Sprūds, Maris Andzans (Ed.), (Riga: Latvian Institute of International Affairs, 2017), 201.

⁴⁶⁷ AST, "Synchronisation with Europe", <https://ast.lv/en/projects/synchronisation-europe>, (Erişim Tarihi: 25/03/2023).

⁴⁶⁸ Statista, "Dependence On Russian Gas By European Country", <https://www.statista.com/chart/26768/dependence-on-russian-gas-by-european-country/>, (Erişim Tarihi: 25/03/2023).

⁴⁶⁹ Eurostat, "Energy Mix and Import Dependency of European Union", https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=EU_energy_mix_and_import_dependency, (Erişim Tarihi: 25/03/2023).

⁴⁷⁰ Alari Paulus and Karsten Staehr, The Energy Crisis in the Baltic States: Causes, Challenges, and Policies, EconPol Forum 6, Vol.23, (2022), 28. <https://www.cesifo.org/DocDL/econpol-forum-2022-6-staehr-paulus-energy-crisis.pdf>, (Erişim Tarihi: 25/03/2023).

⁴⁷¹ Ministry of Economics Republic of Latvia, *Economic Development of Latvia*, (Riga: 2022), 144.

⁴⁷² Veronika Slakaityte, Izabela Surwillo ve Trine Villumsen Berling, Energy Security In The Baltic Sea Region: Transition within geopolitical constraints, (Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2022), 39.

Rusya etki alanında tutma stratejisinin bir alanı olarak enerjiye sıkça başvurmaktadır. Enerji kaynaklarının tedarikinde ve Baltık ülkeleri üzerinden diğer AB ülkelerine dağıtımını kontrol altında tutarak enerji piyasalarında etki gücünü arttırmaya çalışmaktadır. Bu nedenle Letonya ve diğer Baltık ülkelerindeki enerji sektöründe etkili olmaya çalışmaktadır. Örneğin, Baltık bölgesinde kış aylarında buzsuz kalabilen limanlardan birisi olan Ventspils'teki petrol rafinerisi üzerinde ekonomik etki kazanmaya çalışmış ve Rus Transneft şirketi bu limandan petrol sevkiyatını durdurduğunda ciddi bir ekonomik zarara yol açmıştır⁴⁷³. Bir diğer örnek ise Rus enerji şirketlerinin diğer ülkelerdeki faaliyetleridir. Rusya'nın enerji tedariki stratejisinde önemli bir role sahip olan enerji şirketlerinden Gazprom Latvijas Gaze'nin %34'lük hissesinin sahibidir⁴⁷⁴. Bu şirketin tekelci aktiviteleri ve siyasileşen iş ortamı nedeniyle Moskova tarafından siyasi bir silah olarak kullanıldığı pek çok AB üyesi ülke tarafından kabul edilmektedir⁴⁷⁵.

İkili ilişkilerde enerjinin çatışmanın yanı sıra iş birliğini sağlayan dönemleri de olmuştur. Örneğin Letonya limanları Rusya'nın ticaretinde önemli bir role sahiptir. Riga, Liepaja ve Ventspils limanları Rusya'nın kimyasal, mineral ve petrol ürünleri ihracatında önemli rol oynamakta ve Rus enerji şirketleri istikrarlı bir geçiş koridorunun sağlanması için bu limanlara önem vermektedir⁴⁷⁶. 1997'de Rusya'nın limanları aracılığıyla petrol ürünleri transferinden 160M \$ kazanç elde etmiştir⁴⁷⁷. Rusya ile Letonya arasında sınır antlaşmasının imzalanması sürecinde enerji alanında yapılan iş birliğinin de katkısının büyük olduğu kabul edilmektedir.

Litvanya'da 2014 yılında faaliyete geçen LNG terminali, 2020 yılında Finlandiya ve Estonya'ya bitişik Balticconnector boru hattının devreye girmesi ve 2022 yılında Litvanya-Polonya gaz ağlarının birbirine bağlayan GIPL boru hattının açılması⁴⁷⁸

⁴⁷³ Stephen F. Larrabee, "Baltic Security", NATO's Eastern Agenda in a New Strategic Era, (CA: RAND Corporation, 2003), 73.

⁴⁷⁴ Agnia Grigas, "Energy Policy: The Achilles Heel of the Baltic States", The Baltic States in the EU: Yesterday, Today And Tomorrow, (Notre Europe-Jasques Delors Institute, 2013), 68. <https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2018/01/balticstateseu-energypolicy-grigas-ne-jdi-july13.pdf>, (Erişim Tarihi: 25/03/2023).

⁴⁷⁵ Mikhail Krutikhin, "Changing Vectors of Russia's Energy Exports and The Baltic Sea Region", Energy and Economic Security of the Baltic Sea Region: Realities and Prospects, Andris Sprūds, Maris Andzans (Ed.), (Riga: Latvian Institute of International Affairs, 2017), 211.

⁴⁷⁶ Andris Spruds, a.g.m., 6.

⁴⁷⁷ Andris Spruds, a.g.m., 8.

⁴⁷⁸ Alari Paulus and Karsten Staehr, a.g.m., 47.

tedarik çeşitliliğine olanak sağlasa da Letonya'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltan etkisi olamayacaktır.

4.2.3. Rusya-Letonya İlişkilerinde Rus Azınlık Grupları

Rusya-Letonya ilişkilerinin bir diğer önemli konusu da Letonya topraklarında yaşayan Ruslar veya Rusça konuşan azınlık gruplarıdır. İkili ilişkilerin ilk döneminden itibaren burada kalan Rus yerleşimcilerin vatandaşlık statüleri, ülke içindeki yasal hakları, sosyal ve ekonomik hayata katılımları ve Letonya hükümeti'nin yerleşimcilere yönelik politikaları çeşitli müzakere süreçlerinde yer almıştır. Letonya hükümetinin Rus yerleşimcilere yönelik vatandaşlık politikalarını sıkı bir şekilde düzenlemesinin arkasında iki önemli endişe bulunmaktadır. Birincisi ülkede bulunan Rus yerleşimcilerin Rus hükümeti ile etkileşimde bulunması ve her an Rusya'nın çıkarına olacak şekilde hareket etmeye hazır bulunmasıdır. Rusya'nın yayınladığı 1993 dış politika konseptinde yurt dışında yaşayan Rus vatandaşlıklarının haklarının korunmasını bir öncelik olarak belirtilmesi bu endişenin yersiz olmadığına bir göstergesidir. İkincisi ise Sovyet döneminde ülkeye gelen ve ayrıcalıklı konumda bulunan Rus yerleşimcilerinin sayısının fazla olması, Letonya'nın ulus kimliğini koruma hususundaki endişelerini arttırmıştır.

Tablo 4.2: Yıllara göre Letonya'da Etnik Unsurların Dağılımı.

	Savaş Öncesi	1989	2000	2011	2021
Letonlar	%75,5	%52	%58	%61	%63
Ruslar	%10,6	%34	%30	%27	%24
Diğerleri	%13,9	%14,2	%13	%13	%13

Savaş Öncesi Veriler için; Angela Di Gregorio, a.g.e., 8. 1989 Yılı İçin; Peteris Zvidrins, Final Report On The Project Changes of the Ethnic Structure and Chacretistic of Minorities in Latvia, (Riga: 1998), 10. <https://www.nato.int/acad/fellow/96-98/zvidrins.pdf>, 2000 yılı ve sonrası verileri için: Central Statistical Bureau of Latvia, "Population by citizenship and ethnicity at the beginning of year", https://data.stat.gov.lv/pxweb/en/OSP_PUB/START__POP__IR__IRV/IRE060/table/tableViewLayout1/, (Erişim Tarihi: 05/03/2023).

Yukarıdaki tabloda belirtilen verilerdeki değişim Letonya'nın ulus kimliği konusundaki endişelerini de doğrular niteliktedir. Savaş öncesi dönemde yaklaşık %10 olan Rus yerleşimci oranı bağımsızlığın hemen öncesindeki dönemde %34'e yükselmiştir. Letonya yeniden bağımsızlığını elde ettiğinde başkent Riga da dahil olmak üzere on büyük Letonya şehrinde, Ruslar nüfusun neredeyse %50'sini oluştururken, Letonyalılar nüfusun üçte birinden fazlasını oluşturmaktaydı⁴⁷⁹. Sovyet yönetimi altında izlenen nüfus politikası ile buraya göç ettirilen Rus yerleşimciler elli yıllık zaman diliminde giderek burada kendi toplumsal yaşam biçimlerini de oluşturmuşlardır. Sovyet dönemi boyunca gözlenen yaklaşık %20'lik değişim bağımsızlık sonrası dönemde de yüksek oranda gözlemlenmemiştir. Bu değişimin ortaya çıkmamasındaki bir neden yerleşimcilerin Letonya'da yaşam biçimlerini değiştirmek istememeleri ve Rusya'nın bu dönemde sahip olduğu istikrar ortamından uzak siyasi iklim ve kriz içerisinde olan ekonomidir.

Ulus kimliğini muhafaza etme ve devletleşme sürecinin yanı sıra Rusya'nın eski Sovyet cumhuriyeti olan ülkelerde kalan Rus yerleşimcilere yönelik politikalar oluşturması, Letonya'nın geniş kapsamlı bir vatandaşlık yasası çıkarmasını zaruri hale getirmiştir. Letonya Yüksek Konseyi 1991'de vatandaşlık hususunda bir mevzuat çıkarmıştır. Yasaya göre II.Dünya Savaşından önce Letonya'da yerleşik bulunan kişiler otomatik olarak Letonya vatandaşı sayılmıştır⁴⁸⁰. Diğer yerleşimcilerin vatandaşlık almak için hükümete başvuru yaparak Leton vatandaşlığına geçmeleri öngörülmüştür⁴⁸¹. Bu başvurunun kabul edilmesinde 16 yıl Letonya'da ikamet etme ve iyi derecede Letonca bilme gibi iki önemli şart bulunmaktadır⁴⁸². Bunlar geçici şartlar olarak kalmış, AGİT, AB ve Avrupa Konseyi de bu hususlarda görüş bildirmiştir.

22 Temmuz 1994'de Saeima, vatandaşlık yasasının son halini onaylamıştır. Buna göre 1 Ocak 1996'dan itibaren Letonya'da doğan kişiler vatandaşlığa başvurabilir. 4 Mayıs 1990'dan itibaren beş yıl Letonya'da kalıcı olarak ikamet etmek, Letonya'da bir gelire sahip olmak, temel düzeyde Letonca bilmek, anayasa, temel hak ve sorumluluklar,

⁴⁷⁹ Ilmar Vinske, a.g.y. 53.

⁴⁸⁰ Ivars Ijabs, "Alienated Neighbors The Integration Of The Russian-Speaking Minority In Latvia", *Minorities: Social Position And Political Representation*, (Konrad Adenauer Stiftung: 2013), 24.

⁴⁸¹ Liliya Alijeva, "Left Behind? A Critical Study of the Russian-speaking Minority Rights to Citizenship and Language in the Post-Soviet Baltic States. Lessons from Nationalising Language Policies", *International Journal on Minority and Group Rights*, Vol. 24, No. 4, (2017), 505. 484-536.

⁴⁸² Letonya Vatandaşlık Yasası, <https://likumi.lv/ta/en/en/id/57512>, (Erişim Tarihi: 06/03/2023).

Letonya tarihi hakkında bilgi sahibi olmak ve Letonya'ya bağlılık yemini etmek vatandaşlığa kabul edilmek için getirilen şartlardır⁴⁸³. Bu şartlar vatandaşlığa başvuruda bir takım zorluklar yaratmıştır. Temel anlamda dışlayıcı nitelik taşıyan vatandaşlık yasasına Sovyet döneminde Letonya'ya göç eden yerleşimcilerin alt soyları kendilerinden önce başvuru yapabilirken, bu kişiler ancak 2000 yılında başvuru yapabilmışlardır⁴⁸⁴.

Letonya'nın Rus yerleşimcilere yönelik politikalarının Rusya ile arasında sorun teşkil etmesinin nedeni çıkarılan vatandaşlık yasasındaki bu hükümler olmuştur. Buna göre Letonya vatandaşlığına geçme yeterliliğini sağlayamayan 700,000 Rusça konuşan yerleşimci olduğu bilinmektedir⁴⁸⁵. Bu kişilerin arasında herhangi bir ülkeden vatandaşlığı bulunanlar veya hiçbir ülkede vatandaşlığı bulunmayan, "vatansız" yerleşimciler vardır. Bu durumda bazı yerleşimciler belirli siyasi haklarından da yoksun kalmışlardır. Bu durum Rusya'nın genel anlamda tüm Baltık devletlerinde olduğu gibi Letonya'da Rus yerleşimcilere yönelik insan haklarının ihlal edilmesi gibi suçlamalarda bulunmasına yol açmıştır. Bu suçlamalar zaman zaman Rusya tarafından bir araç kullanılmaya devam edilse de, ikili ilişkilerde Rusça konuşan azınlık ile ilgili sorunlar 1993-1994 döneminden sonra öncelikli sorun olmaktan çıkmıştır⁴⁸⁶. Letonya, özellikle AB üyeliğini olmasının ardından vatandaşlık ve azınlık gruplarına yönelik politikalar konusunda ilerleme kaydetmiştir. 2004 yılından sonra ülkede yaşayan Rus yerleşimcileri arasında vatandaşlığa başvuru oranları artış göstermiştir ancak halen vatansız olarak yaşayan veya yabancı statüsünde olan ciddi bir kesim de bulunmaktadır. 2014 yılında Rusça konuşan yerleşimcilerin %66'sının (185,741 kişi) vatansız statüsünde olduğu hesaplanmıştır⁴⁸⁷.

4.3. Rusya Federasyonu-Litvanya İlişkileri

RF ile Litvanya Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişkiler, Litvanya'nın bağımsızlığının Rusya tarafından tanınmasının ardından 9 Ekim 1991 tarihinde resmi

⁴⁸³ Letonya Vatandaşlık Yasası, <https://likumi.lv/ta/en/en/id/57512>, (Erişim Tarihi: 06/03/2023).

⁴⁸⁴ Saulius Girmius, "Back in Europe, to Stay", Transition, S.6, C.3, (1997), 8. 7-10.

⁴⁸⁵ Liliya Alijeva, a.g.m, 506.

⁴⁸⁶ Neil Melvin, *Russians Beyond Russia*, (London: A Cassel Imprint, 1998), 22.

⁴⁸⁷ Minority Rights Group Internationals, "World Directory of Minorities and Indigenous Peoples-Latvia", <https://minorityrights.org/minorities/russians-4/>, (Erişim Tarihi: 05/03/2023).

olarak başlamıştır⁴⁸⁸. İkili ilişkilerde bugüne kadar sekiz eyaletler arası, otuz dört hükümetler arası ve yirmi sekiz kurumlar arası anlaşma imzalanmış ve yürürlüğe girmiştir⁴⁸⁹. İki ülke arasında çeşitli ticari, ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi için resmi komisyonlar ve parlamentolar arası dostluk grupları oluşturulsa da ikili ilişkiler, diğer Baltık ülkelerinde olduğu gibi, AB-NATO ekseninden ayrı bir şekilde gelişmemektedir. Litvanya, Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhakı ile başlayan olaylar neticesinde uygulamaya konan ekonomik yaptırımlara katılırken, 2022 yılı Mart ayında gerçekleşen Ukrayna müdahalesinin ardından ikili ilişkiler en düşük seviyeye indirilmiştir.

Litvanya, Baltık devletleri içerisinde Rusya ile en barışçıl veya gerilimden uzak ilişkiler kurabilen ülke olmuştur. Bunun en önemli nedeni Litvanya'nın diğer Baltık ülkelerine nazaran çok daha az Rusça konuşan azınlık gruplarına sahip olması ve bu gruba yönelik daha kapsayıcı politikalar geliştirmesidir. Estonya ve Letonya'ya karşı uluslararası örgütler nezdinde yoğun olarak Rus'ların insan haklarını ihlal ettiği propogandasını yapmak dahil olmak üzere uyguladığı pek çok baskıcı politikayı, Litvanya'ya karşı uygulayamamıştır. Tüm yerleşimcilere etnik köken gözetmeksizin otomatik vatandaşlığın verilmesi ile Rusya ile ikili ilişkiler daha iyi bir şekilde başlamıştır. Bunun yanı sıra Rusya'nın Estonya'da Skrunda, Litvanya'da Padalski askeri tesisleri olduğu gibi Litvanya'da stratejik askeri tesisinin bulunmaması ve Litvanya toprakları içindeki eksklavı Kaliningrad'a kolay erişimi garantiye almak gibi nedenler de Rusya'nın Litvanya ile iyi ilişkiler kurması için kolaylaştırıcı etki yapmıştır⁴⁹⁰.

Rusya ile diğer Baltık devletleri arasında sorun teşkil eden II. Dünya Savaşı öncesinde kurulan cumhuriyetlerin devamı esasına dayanan toprak talepleri ve sınır anlaşmazlığı, Litvanya ile yaşanmamıştır. Litvanya'nın bağımsızlığını elde etmesinin ardından kurulan devletin yasal dayanak noktası ve referansı diğer Baltık ülkelerinde olduğu

⁴⁸⁸ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania, "Russia", <https://urm.lt/default/en/foreign-policy/lithuania-in-the-region-and-the-world/bilateral-cooperation/bilateral-russia> (Erişim Tarihi: 13/12/2022).

⁴⁸⁹ Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, "Bilateral Relations-Lithuania" <https://mid.ru/en/maps/lt/>, (Erişim Tarihi: 13/12/2022).

⁴⁹⁰ John R. Beyrle, Case Study: The Withdrawal of Russian Military Forces from the Baltic States, (Advance Study Course 314: Case Writing Tutorial, National Defence College, 1996), 8, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA441390.pdf>, (Erişim Tarihi: 02/04/2023).

gibi 1918-1940 arası dönemde kurulan Litvanya devletidir⁴⁹¹. Başka bir deyişle Litvanya da kendisinin yeni bir devlet yerine ilk kurulan devletin devamı olduğunu belirtmektedir. Buna rağmen Sovyet döneminde kapalı ve askerileşmiş bölge olan Kaliningrad dışında gerilim yaratan bir sınır sorunu bulunmamaktadır⁴⁹². Nitekim sınır antlaşmasını ilk önce imzalayan ve Rusya tarafından onaylanan devlet de Litvanya olmuştur. 24 Ekim 1997'de Rusya-Litvanya Eyaletlerarası Sınır Antlaşması, Baltık Denizi'nde Münhasır Ekonomik Bölge ve Kıta Sahaneliğinin Sınırlandırılmasına İlişkin Antlaşma Moskova'da imzalanmış ve Ağustos 2003'te yürürlüğe girmiştir⁴⁹³.

4.3.1. Rusya-Litvanya İlişkilerinde Rus Askeri Varlığı ve Güvenlik

Rusya-Litvanya ikili ilişkilerinin başlangıcında en önemli gündem maddesi diğer Baltık devletlerinde de olduğu gibi Rusya'nın bölgedeki askeri varlığının geri çekilmesidir. Yeni bağımsız devletler olarak ülke toprağı üzerindeki egemenliğin sağlanması için de askeri birliklerin geri çekilmesi sembolik bir önem taşımaktadır. Litvanya'nın bağımsızlığının resmi olarak RF tarafından tanındığı 1991 yılında, SSCB'nin bölgede bulunan askeri varlığı 184 tank, 1591 zırhlı muharebe aracı, 253 ağır silah, 46 savaş uçağından oluşmaktadır⁴⁹⁴. RF Savunma Bakanı Boris Gramov 74.000 Rus askeri birliğinin Baltık devletleri sınırları içerisinde olduğunu ve bunların 35.000'nin Litvanya'da bulunduğunu açıklamıştır⁴⁹⁵. Bu askeri varlığın yanı sıra Litvanya sınırları içerisinde bulunun RFna ait olan Kaliningrad bölgesinde de 1990 yılının başlarında Rusya'nın bölgede sayısı 120,000 ile 200,000 arasında değişen askeri birliğinin bulunduğu bilinmektedir⁴⁹⁶. Bunun yanı sıra 600 tank, 900 zırhlı savaş aracı ve 700 topçu parçaları gibi askeri varlığı bulunduğu tahmin edilmiştir⁴⁹⁷.

Estonya ve Letonya, Rusya'nın sınır komşuları olarak ilişkilerin ilk döneminde askeri-sert güvenlik tehdidi algılamak, Rus dış politikasının ekonomik hedefler ile yeniden

⁴⁹¹ Ramūnas Vilpišauskas, "Lithuania's double transition after the re-establishment of independence in 1990: coping with uncertainty domestically and externally", *Oxford Review of Economic Policy*, Vol.30, No.2, (2014), 223. 223-236.

⁴⁹² Daunis Austers, a.g.e., 219.

⁴⁹³ Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, "Bilateral Relations-Lithuania" <https://mid.ru/en/maps/lt/>, Erişim Tarihi: 13/12/2022).

⁴⁹⁴ Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), *SIPRI Yearbook 1992: World Armaments and Disarmament*, (New York: Oxford University Press, 1992), 471.

⁴⁹⁵ Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), *SIPRI Yearbook 1993: World Armaments and Disarmament*, (New York: Oxford University Press, 1993), 605.

⁴⁹⁶ Stephen F. Larrabee, a.g.e., 74.

⁴⁹⁷ Radio Free Europe/Radio Liberty, *Research Report*, Vol. 2, No. 36 (10/09/1993), 40'dan akt. SIPRI 1994 Yearbook 177.

yapılandırılması sonucu tehdit algılamaları yumuşak güvenliğe doğru yeniden şekillenmiştir. Litvanya, Estonya ve Letonya'dan farklı olarak Rusya ile sınırı bulunmamasına rağmen askeri unsurları içerisinde barındıran güvenlik tehditlerini daha çok hissetmektedir. Bunun nedeni de sınırlarının hemen yanı başında olan Rus eksklavı Kaliningrad'tır*. Kaliningrad, SSCB döneminde birlik içerisinde Rus vatandaşlarına bile kapalı olan en askerileşmiş bölge olmuştur⁴⁹⁸. Kaliningrad, Baltık bölgesinde diğer askeri liman ve tesislerini kaybeden Rusya için bağımsızlık sonrası dönemde daha önemli hale gelmiştir⁴⁹⁹. Bu nedenle Litvanya ve sınır devlet Polonya, Rusya'nın buradaki askeri görünümünden çekinmiştir⁵⁰⁰.

Litvanya'nın etnik köken bakımından farklı olan yerleşimcilere de vatandaşlık hakkı tanınması ve nüfusunun %9'unu oluşturan Rusların bundan faydalanması, Rusya'nın askeri birlikleri geri çekme hususunda daha işbirlikçi bir yaklaşım sergilemesine yol açmıştır⁵⁰¹. 8 Eylül 1992'de Litvanya ve Rusya'nın savunma bakanları Sovyet birliklerinin Litvanya'dan geri çekilmesinin 31 Ağustos 1993'te tamamlanması hususunda anlaşmaya varmıştır⁵⁰². Litvanya, Rusya'nın Estonya ve Letonya'dan geri çekilmeyi -Rus yerleşimcilere yönelik tutumu gerekçe göstererek- durdurması ya da ertelemesi gibi adımları karşısında bu antlaşmaya bağlı kalmasını sağlamaya çalışmıştır. 1993 yılı boyunca iki ülkenin delegeleri Rus askeri varlığının Litvanya'dan geri çekilmesi, çevreye verilen hasar, ayrılan birliklerin vatandaşlık, barınma, mülk, sosyal hakları vb. hususlarda müzakerelere devam etmiştir. Rus askeri birliklerinin geri çekilmesini aksatan tek gelişme Litvanya'nın Rusya'dan tazminat talep etmesi ile yaşanmıştır. 5-6 Ağustos 1993 tarihinde yapılan görüşmelerde Litvanyalı delegeler resmi olarak ilk defa Litvanya topraklarında oluşan hasar için Rusya'dan 146 Milyar

* Eski bir Alman şehri olan Kaliningrad- Königsberg- Batı Almanya ile imzalanan Postdam Antlaşması neticesinde bir barış antlaşması imzalanana kadar SSCB'nin egemenliği altına girmiştir. Ancak bu barış antlaşması imzalanmamış ve 1970 yılında Batı Almanya Kaliningrad üzerinde herhangi bir toprak iddiasında bulunmayacağını belirten Feragat Gücü Antlaşmasını imzalamıştır. Böylece bölge SSCB toprağı olarak kalmıştır. SSCB'nin dağılmasının ardından bölge Litvanya toprakları içerisinde kalmıştır. 1997 yılında Litvanya, RF ile imzaladığı sınır antlaşması ile bölgenin RF toprağı olduğunu kabul etmiştir. Bu tarihten itibaren Kaliningrad'ın resmi statüsü Rusya'nın eksklavı olarak belirlenmiştir (Stephen F. Larrabee, a.g.e., 74. Sayfa 18. Dipnot).

⁴⁹⁸ Stephen F. Larrabee, a.g.e., 74.

⁴⁹⁹ SIPRI Yearbook 1994, 177.

⁵⁰⁰ SIPRI Yearbook 1994, 179.

⁵⁰¹ SIPRI yearbook 1994, 174.

⁵⁰² SIPRI yearbook 1993, 167.

\$ tazminat talep ettiklerini belirtmiştir⁵⁰³. Rusya'nın, Litvanya'yı anlaşma hükümlerine uymamakla suçlayarak geri çekilmeyi askıya aldığı açıklaması ile başlayan kriz iki ülkenin birliklerin çekilmesi için anlaşmaya vardıklarını açıklaması ile çözülmüş ve son Rus birliği Litvanya'dan 31 Ağustos 1993'te çekilmiştir⁵⁰⁴.

Rus askeri birliklerinin Baltık devletleri topraklarından tamamen geri çekilmesinin ardından, Kaliningrad bölgesinde yer alan Rus askeri varlığı, ekonomik yatırımları engellediği ve Rusya tarafından jeopolitik bir öneme sahip olduğu için Baltık devletleri ve Polonya tarafından güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır⁵⁰⁵. Bu nedenle Kasım 1994 Baltık devletleri parlamentolarından gelen katılımcıların oluşturduğu Baltık Meclisi, Rusya'nın içişlerine müdahale olarak değerlendirdiği "Kaliningrad Bölgesi'nin Askerden Arındırılması ve Diğer Gelişmeler" başlıklı bir karar metnini bölgenin sivilleştirilmesi amacıyla yayınlamıştır⁵⁰⁶. Baltık devletleri Rus askeri görünümünün azaltılmasını talep etse de Rusya'nın bölgede askeri güçlerini orantılı olarak konuşlandırılması Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) hükümlerince yasaldir⁵⁰⁷. Bunun yanı sıra Litvanya, Rusya'nın bölgede ne kadar asker bulundurabileceği kararının kendisine ait olduğunu belirten açıklamalar yaparak gerilimi düşürmeye çalışmıştır⁵⁰⁸. Bu durum Litvanya'nın diğer Baltık ülkelerinin aksine Rusya ile ikili ilişkilerini iş birliğine yatkın bir şekilde iyi tutmaya çalıştığının bir göstergesidir.

SSCB döneminde Kaliningrad bölgesi, Baltık Askeri Bölgesi'nde bulunan sivillere kapalı yüksek düzeyde askerileşmiş bir bölgeydi. Bağımsızlık sonrası dönemde RF'nda ordunun ülke içerisinde yeniden konumlandırılması ile artık sınırları içerisinde yer almayan Baltık Askeri Bölgesi kaldırılmıştır. Bunun yerine Kasım 1994'te Rus Savunma Bakanı Pavel Grachev 'in açıkladığı üzere bölgede büyük kara kuvvetleri, askeri havacılık, hava savunma kuvvetleri ve deniz birlikleri gruplarından oluşan Kaliningrad Özel Savunma Bölgesi kurulmuştur⁵⁰⁹. 1997'de Kaliningrad Özel

⁵⁰³ Stephen Kinzer, "After Pullout, Lithuania Faces Other Challenges", The New York Times, 04/09/1993. <https://www.nytimes.com/1993/09/04/world/after-pullout-lithuania-faces-other-challenges.html>, (Erişim Tarihi: 02/04/2023).

⁵⁰⁴ John R. Beyrle, a.g.e., 9.

⁵⁰⁵ Matthieu Chillaud, Frank Tetart, "The Demilitarization of Kaliningrad: A Sisypian Task?", Baltic Security & Defence Review, Vol.9, No.1, (2007), 171. 171-186.

⁵⁰⁶ Baltic Assembly, "Sessions and Documents: 5", https://www.balticassembly.org/uploads/5th_resolution5_2.pdf, (Erişim Tarihi: 02/04/2023).

⁵⁰⁷ SIPRI Yearbook 1995, 774.

⁵⁰⁸ SIPRI Yearbook 1995, 247.

⁵⁰⁹ SIPRI yearbook 1995, 774.

Savunma Bölgesi de kaldırılarak yerine bölgede bulunan kara kuvvetlerinin geri kalanı, 11. Bağımsız Ordu dahil olmak üzere, Baltık Deniz Filosu Komutanlığı'na bağlanmıştır⁵¹⁰. Kaliningrad üzerinde Rusya askeri görünümünü sayısal olarak azaltmıştır ancak bölgenin temel ihtiyaç malzemelerine ulaşımdan sivil ve askeri alanda ulaşım, vize ve gümrük rejimlerine kadar çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır⁵¹¹. Rusya'nın 1990'lı yıllarda bölgeye yönelik ilgisizliği burada yaşayan halk arasında birtakım suçlarda artış gerçekleşmesine neden olmuştur⁵¹². Litvanya'nın NATO ve AB üyeliği, Rusya ile olan ilişkilerine bölgesel anlamda yeni bir boyut katarak Kaliningrad bölgesinde var olan sorunların devamına neden olmuştur⁵¹³.

Putin dönemi ile beraber takip edilen enerji ve ekonominin önceliklendirildiği dış politikada bölgeye deniz ulaşımı ve enerji ihracatı konularında Rusya tarafından yeniden jeopolitik bir önem atfedilmiştir⁵¹⁴. Kaliningrad, Rusya'nın sıcak denizler ile olan bağlantılı bölgesidir⁵¹⁵. 1999 yılında Polonya'nın, 2004 yılında Baltık devletlerinin NATO'ya üye olmaları ile çevrelenmiştir. Rusya, NATO'nun artan aktivasyonuna misilleme olarak daha sık ve görünür biçimde hava ve deniz manevraları yapmaya başlamış, istihbarat faaliyetlerini arttırmış, Baltık Denizi Filosu'nu güçlendirmiş ve Kaliningrad'a iskender füze sistemlerini yerleştirme kararı almıştır⁵¹⁶. Bölgede bulunan ana üs ile Rus Baltık Deniz Filosu 60 savaş gemisi, 35,000 asker ve denizci ve 13,000 kıyı savunma birliklerinden oluşan varlığı ile Baltık Denizi Bölgesinde üstünlüğe sahip olmuştur⁵¹⁷. 2014 yılındaki krize kadar filo çok aktif olmadığı ve stratejik gemileri bölgenin dışında bulunduğu için sembolik bir öneme sahipti⁵¹⁸. Kırım'ın ilhakı ile sonuçlanan süreçte filonun görevi büyümüş ve

⁵¹⁰ Global Security, "Kaliningrad Special Defence District (KOR)", <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/kor-kaliningrad.htm>, (Erişim Tarihi: 02/04/2023).

⁵¹¹ Alexander Sergunin, "Kaliningrad: Changing Perceptions", (2023), 85.

⁵¹² Alejandro Sanchez Nieto, "Assessing Kaliningrad's Geostategic Role: The Russian Periphery And A Baltic Concern", *Journal of Baltic Studies*, Vol. 42, No. 4 (2011), 466.

⁵¹³ Alejandro Sanchez Nieto, a.g.e., 466.

⁵¹⁴ Ingmar Oldberg, "The Changing Military Importance of The Kaliningrad Region", *Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 22, No. 1, (2009), 352.

⁵¹⁵ Alejandro Sanchez Nieto, a.g.m, 465.

⁵¹⁶ Elena Kropatcheva, "Security Dynamics in the Baltic Sea Region Before and After the Ukraine Crisis", *Borders in the Baltic Sea Region*, Andrey Makarychev, Alexandra Yatsyk (Ed.), (London: Palgrave Macmillan, 2017), 91.

⁵¹⁷ Reboka, Grundega and Zaneta Ozolina, "Security Cooperation in the Baltic Sea Region under the Nordic Defence Cooperation (NORDEFCO): A Way Forward?", *Towards the European Global Security Strategy: Challenges and Opportunities*, Andris Spruds and Karlis Bukovskis (Ed.), (Riga: Latvian Institute of International Affairs, 2015), 169.

⁵¹⁸ Mikhail Barabanov, DefenseNews.com, "Nations Respond to Russian Buildup in Baltics", <http://www.defensenews.com/story/defense/show-daily/sea-air-space/2015/04/12/russia-baltic-sweden-poland-submarine-high-north-crimea/25368547/>, (Erişim Tarihi: 06/04/2023).

Kaliningrad, Rusya tarafından tekrar askeri varlığını arttırarak güç gösterisinde bulunduğu bir bölge haline getirilmiştir⁵¹⁹. Bu durum aynı zamanda Baltık devletlerinin NATO'nun bölgedeki askeri görünürlüğünün bir caydırıcılık unsuru olarak arttırılmasını talep etmesinin de bir sonucudur.

4.3.2. Rusya-Litvanya İlişkilerinde Ekonomi ve Enerji

Litvanya ekonomisi bağımsızlığın ardından çeşitli evrelerden geçerek planlı ekonomiden pazar ekonomisine geçiş yapmıştır. 1994 yılına kadar olan dönemde pazar ekonomisine geçişte ilk adımlar atılırken, 1995-1997 arası dönemde liberal piyasa ekonomisini oluşturan altyapı güçlenmeye başlamış ve ekonomik kurumlar yeniden yapılandırılmıştır⁵²⁰. Liberal piyasa ekonomisine geçiş sürecinde Litvanya ekonomisi 1998 yılındaki Ruble krizinden oldukça etkilenmiş ancak AB üyeliği yönünde uygulanan ekonomik reformlar ile geçiş hızlanarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında AB üyesi olmasının ardından hızlı bir ekonomik büyüme yaşayan Litvanya, 2009 mali krizinin ardından iyi performans gösteren bankacılık sistemi ve çeşitlendirilmiş sanayi sektörü sayesinde Avrupa'da en hızlı toparlanan ülke olmuş ve 2018'de OECD üyesi olmuştur⁵²¹.

Litvanya'nın Rusya ile arasındaki ikili ilişkilerin siyasi anlamda diğer Baltık ülkelerinden daha farklı olarak gelişmesi ekonomik alana da yansımıştır. Litvanya, diğer Baltık ülkelerinin aksine bağımsızlığını elde ettiği ilk dönemlerde yeni liberal ekonomik fikirlere sıcak bakmamıştır⁵²². Bunun yerine sahip olduğu sanayi ile ekonomik altyapıdan beslenerek Rusya ve diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinden oluşan pazarı korumaya çalışmıştır. 1993 yılında ikili ticari ilişkiler için en gözde ulus statüsünü belirleyen Ticari ve Ekonomik Anlaşmalar imzalanmıştır⁵²³. Anlaşmanın ikinci maddesi uyarınca her iki ülke de aralarındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi için karşılıklı olarak birbirlerine avantajlı koşullar sağlayacaklarını taahhüt

⁵¹⁹ Helen McHenry, The Demilitarization of Kaliningrad, (2021), 2, https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/92865/1/CSEEEES_MWSC_2021_McHenry_paper.pdf, (Erişim Tarihi: 03/04/2023).

⁵²⁰ The World Bank Group, "Lithuania Country Brief 2003", <https://web.worldbank.org/archive/website00978/WEB/OTHER/205E6DD0.HTM?OpenDocument>, (Erişim Tarihi: 15/04/2023).

⁵²¹ Crédit Agricole Group, "Lithuania", <https://international.groupecreditagricole.com/en/international-support/lithuania/economic-overview>, (Erişim Tarihi: 15/04/2023).

⁵²² Pami Aalto, *EU and the Making of a Wider Northern Europe*, (Oxon: Routledge, 2006), 100.

⁵²³ CIS Legislation, "Agreement between the Government of the Russian Federation and Government of the Republic of Lithuania on trade and economic relations of November 18, 1993", <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=26109>, (Erişim Tarihi: 15/04/2023).

etmişlerdir. Ancak bu anlaşmaların yanı sıra ekonomik ilişkiler siyasi değişimlerden etkilenecek inişli çıkışlı seyir izlemiştir. Bunun en önemli örneği Rus askeri birliklerin geri çekilmesi sürecinde ortaya çıkmıştır. Rusya, birlikleri geri çekilmesi ve Kaliningrad'tan sivil geçişle ilgili özel bir anlaşma talep ettiğinde Litvanya'nın bunu reddetmesi üzerine anlaşmaların onay sürecini ertelemiş ve petrol-gaz arzını sınırlamakla tehdit etmiştir⁵²⁴. Bu durum aynı zamanda Rusya'nın dış politikasında takip ettiği ekonomi ve enerji kartlarını kullanarak siyasi hedeflerine ulaşma politikasının da bir yansımasıdır. İlerleyen süreçte uzlaşma sağlanarak, Rusya ticari anlaşmaları onaylamış, Kaliningrad'tan sivil geçişleri ile ilgili olarak geçici ziyaretlere muafiyet sağlayan vize rejimi kabul edilmiştir⁵²⁵. 2004 yılında Rusya-AB ortaklık anlaşması imzalandığında hem ticaret anlaşmaları hem de vize rejimi yeniden düzenlenmiştir.

Litvanya ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler de AB üyeliğinin ardından daha istikrarlı hale gelmiştir⁵²⁶. İki ülke arasında diğer Baltık ülkelerine nazaran daha düşük oranda ticaret dengesi oluşurken, istikrarlı bir ticari ilişki bulunmaktadır. Son 26 yılda Litvanya'nın Rusya'ya ihracatında 1995'de 552 milyon \$'dan 2021'de 4.14 milyar \$'a artarak yıllık %8,06 oranında artış göstermiştir⁵²⁷. Aynı dönem içerisinde gerçekleşen ithalat ise 1995'te 992 milyon \$'dan 2021'de 4.56 milyar \$'a yıllık %6,04 oranında artış göstermiştir⁵²⁸. Rusya, 2019 yılında Polonya ile beraber %12'lik oranla Litvanya'nın ikinci en önemli ithalat partneri, %13'lük oranla en önemli ihracat partneri olmuştur⁵²⁹. Rusya-Litvanya arasındaki ticarete en önemli kalem şüphesiz enerji ham maddeleridir. Litvanya'nın ham petrol, petrol ürünleri ve doğal gazın tedariki hususunda Rusya'ya bağımlı olması ve Rusya'nın enerji arzı ve enerji piyasası

⁵²⁴ Stanyte-Tolockine ve Siruta Vicius, "Strategic Importance of Kaliningrad Oblast of the Russian Federation", *Lithuanian Annual Strategic Review*, (2003), 192.

⁵²⁵ Ramunas Vilpisauskas, "Lithuania's Double Transition After The Re-Establishment Of Independence In 1990: Coping With Uncertainty Domestically And Externally", *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 30, No. 2, (2014), 233. 223-236.

⁵²⁶ Gennady V. Kretinin ve Gennady M. Fedorov, "The Historical Aspects And Current Issues of The Development of Russian Lithuanian Economic Relations", *Baltic Region*, Vol.4, (2012), 77. 70-79.

⁵²⁷ OEC, "Russia/Lithuania", <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/rus/partner/ltu>, (Erişim Tarihi: 16/04/2023).

⁵²⁸ OEC, "Russia/Lithuania", <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/rus/partner/ltu>, (Erişim Tarihi: 16/04/2023).

⁵²⁹ CIA, Lithuania: Main import partners in 2019 Statista, <https://www.statista.com/statistics/791998/most-important-import-partners-of-lithuania/> (Erişim Tarihi: 15/04/2023).

konusunda takip ettiği dış politika ikili ilişkilerin analizinde değerlendirilmesi gereken başka bir unsur oluşturmaktadır.

Rusya ile enerji ilişkileri, Litvanya'nın en önemli konularından biridir. Çünkü enerji arzı ile ilgili olarak Rusya' nın şiddetli baskısına maruz kalmıştır ve enerji gúvenliđi bu nedenle ulusal gúvenliđin ayrılmaz bir parçası olmuřtur⁵³⁰. Litvanya, diğer Baltık úlkelerinden farklı olarak sadece Rus doğal gazının son tüketicisi değil, aynı zamanda Kaliningrad'a bu gazın ulaştırılmasını sağlayan transit geçiş úlkesidir⁵³¹. Başka bir ifade ile Litvanya'ya doğal gaz tedariginde yaşanacak bir problem Kaliningrad'ı da etkileyecek olması nedeniyle Rusya-Litvanya arasındaki enerji ilişkileri ayrı bir önem kazanmaktadır⁵³².

Rusya, enerji ticaretini bir dış politika aracı olarak yoğun bir şekilde kullanmıştır. Bu stratejinin ilk ayağını oluşturan tedarik kesintileri veya kesinti tehdidi, Litvanya ekonomisine ciddi zararlar verebileceği için önemli bir siyasi araçtır. Bunun ilk örneği 1990 yılında Litvanya'nın bağımsızlık ilanının ardından tüm gaz ve petrol tedariginin kesilmesi ile verilmiřtir⁵³³. İlerleyen süreçte tedarik kesintileri devam etmiş ve Rusya'nın Litvanya'ya olan gaz akışını 2000-2010 yılları arasında 11 kere kestiği belgelenmiřtir⁵³⁴. Rusya'nın doğal gazı bir dış politika aracı olarak kullanmasının ikinci yolu da enerji fiyatları olmuştur. 2013 yılına gelindiğinde Litvanya, AB úlkeleri içerisinde, doğal gazı en yüksek fiyattan alan úlke olmuřtur⁵³⁵. Benzer koşullara sahip üç komşu úlke olan Baltık devletleri içerisinde en yüksek gaz fiyatının ödenmesi, farklı fiyatların varlığı Litvanya tarafından doğal gazın politik bir fiyata sahip olduğunun bir göstergesi olarak deđerlendirilmiřtir⁵³⁶.

⁵³⁰ Matúř Miřík ve Veronika Prachárová, "Before 'Independence' Arrived: Interdependence in Energy Relations between Lithuania and Russia", *Geopolitics*, Vol.21, No.3, (2016), 589.

⁵³¹ Matúř Miřík ve Veronika Prachárová, a.g.m., 587.

⁵³² Tomas Janeliūnas ve Arūnas Molis, "Energy Security of Lithuania: Challenges and Perspectives", *Lithuanian Political Science Yearbook 2005*, (Vilnius: Institute of International Relations and Political Science, 2005), 210.

⁵³³ Tomas Janeliūnas, "Lithuanian Energy Strategy and its Implications on Regional Cooperation", *Energy: Pulling the Baltic Sea Region Together or Apart?*, Andris Sprūds and Toms Rostoks (Ed.), (Riga: Zinatne, 2007), 190.

⁵³⁴ Robert W. Ortung ve Indra Overland, "A Limited Toolbox: Explaining the Constraints on Russia's Foreign Energy Policy", *Journal of Eurasian Studies*, Vol. 2, No. 1, (2011), 79. 74-85.

⁵³⁵ Euractiv, "Lithuania Looks for Alternatives to Counter Russia's High Gas Price", 08/07/2013, <https://www.euractiv.com/section/energy/news/lithuania-looks-for-alternatives-to-counter-russia-s-high-gas-price/>, (Erişim Tarihi: 16/04/2023).

⁵³⁶ Matúř Miřík ve Veronika Prachárová, a.g.m., 591.

Baltık devletleri bağımsızlıklarını elde ettikleri dönemden beri Rusya'nın siyasi ve ekonomik etkisini kırmak üzere bir politika takip ederken, Rusya'ya bağımlı olduğu doğal gaz tedariki hususunda bu etkiyi kırmak için 2014 yılına kadar herhangi bir altyapı değişimine gitmemiştir⁵³⁷. Litvanya, diğer Baltık ülkelerinden farklı olarak bu bağımlılık ilişkisini değiştirmeye çalışmıştır. Bunun önemli bir nedeni Rusya'ya en çok bağımlı olan ülke olmasından da ileri gelmektedir. AB üyelik sürecinde katılım şartlarının yerine getirilmesi için Ignalina Nükleer Santrali'nin ve diğer reaktörlerin güvenlik gerekçesi ile kapatılması enerji tüketiminde doğal gazın payını arttırırken, 2009 yılına gelindiğinde Litvanya'yı Rusya'dan enerji ithalatına en çok bağımlı olan AB ülkesi haline getirmiştir⁵³⁸.

Rusya'nın enerji hususunu ikili ilişkilerin siyasi gündeminden ayrı değerlendirmemesi enerji tedariki için kullanılan kaynakların çeşitlendirilmesini gerekli kılmıştır. Sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) burada önemli bir seçenek olarak belirmiştir. 2014 yılında Yüzer Depolama ve Yeniden Gazlaştırma Ünitesi ya da kısaca bir çeşit LNG gemisi olan "Bağımsız", Aralık 2014'te Litvanya'nın Klaipeda limanında çalışmaya başlamıştır⁵³⁹. Tam kapasite çalıştığında yılda toplam 4 milyar metreküp doğal gaz kapasitesine sahip olan gemi, Baltık devletlerinin toplam gaz ihtiyacının %90'ını karşılayarak Rusya'nın Baltık bölgesinde gaz sektöründeki etkisini azaltıcı niteliğe sahiptir⁵⁴⁰. Bununla beraber, Rusya'nın enerji piyasasında fiyat belirleme konusundaki hakimiyeti enerjinin bir dış politika aracı olarak kullanılmasının devamını sağlamaktadır. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve Ukrayna'ya müdahalesi sonrası uygulanan ekonomik yaptırımlara Rusya'nın en önemli cevabı enerji konusunda olmaktadır. Enerji fiyatlarında yaşanan artış bu ülkelerin ekonomilerini çok yakından etkilemektedir.

⁵³⁷ Agnew Grigas, *The Gas Relationship between the Baltic States and Russia: Politics and Commercial Realities* (Oxford: The Oxford Institute for Energy Studies, 2012), 12.

⁵³⁸ Eurostat, 'Main Origin of Primary Energy Imports, EU-27', 2002–2010, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Main_origin_of_primary_energy_, (Erişim Tarihi: 16/04/2023).

⁵³⁹ Klaipėda Lng Terminal, <https://www.kn.lt/en/our-activities/lng-terminals/klaipeda-lng-terminal/559> (Erişim Tarihi: 16/04/2023).

⁵⁴⁰ Matúš Mišík ve Veronika Prachárová, "Before 'Independence' Arrived: Interdependence in Energy Relations between Lithuania and Russia", *Geopolitics*, Vol.21, No.3, (2016), 579. 579-604.

4.3.3. Rusya-Litvanya İlişkilerinde Rus Azınlık Grupları

Rusya-Litvanya ikili ilişkilerinde Rus azınlık grupları vatandaşlık statüleri, toplumsal yaşama katılımı vb. hususlarda diğer Baltık devletlerinin Rusya ile ikili ilişkilerinde olduğu gibi sorun teşkil etmemiştir. Bunun başlıca nedeni Litvanya'nın bu gruplara yönelik olarak uyguladığı olumlu politikalarıdır. Rusça konuşan yerleşimcilerin nüfusa oranla diğer Baltık ülkelerine göre daha küçük bir grubu oluşturmasının etkisiyle daha kapsayıcı politikaların güdülmesi ikili ilişkilerde olumlu bir etki yaratmıştır. SSCB döneminde uygulanan nüfus politikasıyla bölgeye göç ettirilen Rus yerleşimciler Baltık ülkelerinin demografisini değiştirmiştir. Litvanya, bu göç hareketi dolayısıyla demografisi en az değişen ülke olmuştur. 1923'te Litvanyalıların toplam nüfusa oranı %80 iken 1993'te bu oran %81 olarak belirlenmiştir⁵⁴¹.

Tablo 4.3: Yıllara Göre Litvanya'da Etnik Unsurların Dağılımı.

	1923*	1989	2001	2011	2021
Litvanyalı	%83,9	%79,58	%83,45	%84,2	%84,6
Ruslar	50.000	%8,95	%6,31	%5,8	%5
Diğerleri	%16,1	%11,47	%10,24	%10	%10,4

1989-2001-2011 yılları verileri için; Dalia Ambrozaitienė, Rasa Balandienė vd., Results of the 2011 Population and Housing Census of the Republic of Lithuania, (Vilnius: Statistics Lithuania, 2013), 155. <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=2348> (Erişim Tarihi: 30/03/2023). 2021 verileri için; Official Statistics Portal, 2021 population and housing census: Ethnocultural characteristics of the population, <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=9792051> (Erişim Tarihi: 30/03/2023). 1923 yılı verileri için; Vladas Krivickas, "The Polish Minority in Lithuania, 1918-1926", The Slavonic and East European Review, Vol. 53, No. 130, (1975), 78.

⁵⁴¹ Anton Steen, "Accessioning Liberal Compliance? Baltic Elites and Ethnic Politics Under New International Conditions", International Journal on Minority and Group Rights, Vol. 13, No. 2/3, (2006), 192. 187-207.

* %83,9'luk oran Litvanyalı iken %16,1'lik oranın içinde %3.3 Polonyalı ve kalan Rus, Yahudi ve Alman nüfusu barındırmaktadır. 1923 yılı nüfus sayımına göre bölgede 50.000 kişilik Rus azınlık grubunun olduğu tahmin edilmiştir. Kesin bir oranı oluşturabilecek veri bulunamadığından nüfus sayısı tabloya eklenmiştir. (Arvydas Matulionis, Vida Beresnevičiūtė vd., The Russian Minority in Lithuania, (ENRI-East Project: Series of Project Research Reports, 2011), 16, http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2013/01/ENRI_Russians-in-Lithuania.pdf, (Erişim Tarihi: 30/03/2023).

Litvanya, 1989’da bölgenin tüm daimî sakinlerinin etnik köken, dil, din ve istihdam statüsüne bakılmaksızın vatandaşlık kazanmasını sağlayan ilk vatandaşlık yasasını kabul etmiştir⁵⁴². Bu yasayı Estonya ve Letonya tarafından çıkarılan vatandaşlık yasalarından ayıran temel husus, etnik temelli bir özellik taşınamamasıdır⁵⁴³. Farklılık yaratan bir diğer önemli husus ise Litvanya bir süreklilik tezi ortaya koymuş ve Sovyet döneminde topraklarına yerleşen kişilere de otomatik vatandaşlığa geçme hakkı tanımıştır⁵⁴⁴. 1991 yılı sonunda Litvanya nüfusunun %91’i vatandaşlığa geçirilmiştir⁵⁴⁵.

Bağımsızlığın elde edilmesinin ardından Litvanya vatandaşlık yasasını yeniden düzenlemiş ve vatandaşlığa kabul kriterleri belirlenmiştir. Vatandaşlık doğumla ve vatandaşlığa kabulle elde edilirken dil sınavı, anayasa bilgisi, ülkede on yıl boyunca ikamet etmek gibi şartlar belirlenmiştir⁵⁴⁶. Estonya ve Letonya’nın vatandaşlık yasasından ayrı olarak ikamet şartı için gerekli süreye Sovyet dönemini de geçerli olarak kabul etmiştir⁵⁴⁷. 1996 yılında ülkede yaşayan kişilerin %95’i vatandaşlık statüsünü elde etmiştir⁵⁴⁸. Estonya ve Letonya’nın dışlayıcı vatandaşlık politikaları nedeniyle vatandaşlık yasası ve azınlık politikaları konusunda geçirdiği uluslararası denetimden geçmeyen Litvanya’da esasen Rus yerleşimciler değil Polonyalı yerleşimciler hususunda sorun yaşanmıştır.⁵⁴⁹ Litvanya vatandaşlık ve azınlık politikaları hususunda kapsayıcı bir tutum sergilemiş ve dolayısıyla Rusya ile ikili ilişkilerinde azınlık grupları bir sorun olarak gündeme gelmemiştir.

⁵⁴² Magdalena Solska, “Citizenship, Collective Identity and The International Impact On Integration Policy in Estonia, Latvia and Lithuania”, *Europe-Asia Studies*, Vol. 63, No. 6, (2011), 1091. 1089-1108.

⁵⁴³ Oxana Shavel, “The Politics of Citizenship Policy in New States”, *Comparative Politics*, Vol.41, No.3, (2009), 278. 273-291.

⁵⁴⁴ Rogers W. Brubaker, “Citizenship Struggles in Soviet Successors States”, *The International Migration Review*, Vol.26, No.2, (1992), 280. 269-291.

⁵⁴⁵ Nida G. Gelazis, “The Effect of EU Conditionality on Citizenship Policies and Protection of National Minorities in the Baltic States”, *EUI Working Paper RSC*, (Florence: Robert Schuman Centre For Advanced Studies, 2003), 49.

⁵⁴⁶ Migration Law Center, “Lithuanian Citizenship”, <https://www.migration.lt/lithuanian-citizenship-15#:~:text=Lithuanian%20citizenship%20can%20be%20acquired,by%20restoration%20of%20Lithuanian%20citizenship.&text=A%20child%2C%20both%20of%20whose,Lithuania%20or%20beyond%20its%20borders>, (Erişim Tarihi: 27/03/2023).

⁵⁴⁷ Kristine Kruma, “Lithuanian Nationality: Trump Card to Independence and Its Current Challenges”, *Citizenship Policies in the New Europe*, Rainer Baubek, Bernhard Perchning, Wiebke Sievers (Ed.), (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007), 95.

⁵⁴⁸ Jeff Chinn, Lise A. Truex, “The Question of Citizenship in the Baltics”, *Journal of Democracy*, Vol. 7, No. 1, 135. 133-147.

⁵⁴⁹ Magdalena Solska, a.g.m., 1098.

5. BALTİK DEVLETLERİNDE RUS-BATI JEOPOLİTİK MÜCADELESİ

Baltık devletleri sahip oldukları coğrafi konum ve bu konuma atfedilen siyasi önem nedeniyle Rusya ve “Batı” arasında jeopolitik mücadeleye sahne olmaktadır. AB ülkeleri ve ABD’nin her ikisinde kapsayan coğrafi ve siyasi niteleme olan “Batı” ile Rusya arasında sınır teşkil eden bu devletler, algıladıkları güvenlik tehditlerine göre uluslararası ilişkilerini düzenlemek durumundadır. Bağımsızlıklarını elde ettikleri dönemde her üç Baltık devleti de direkt olarak Rusya tarafından işgal edilme riski ve ekonomik tehditler ile yüz yüze gelmiştir. AB ve NATO üyesi ülkeler olmaları Rusya’nın bu devletlere yönelik politikalarını yalnızca bu devletler ile ilgili olarak değil katılım sağladıkları örgütler düzeyinde de düzenlemesini gerekli kılmıştır.

NATO, SSCB’nin dağılmasının ardından stratejik olarak yeni bir savunma felsefesi benimseyerek ilgisini büyük çaplı ve yüksek yoğunluklu bir çatışma yerine uluslararası ilişkilerde bölgesel olarak güvensizlik yaratan daha düşük yoğunluklu savaflara çevirmiştir. Bu strateji değişimi ile eski SSCB cumhuriyetlerini ve uydu devletlerini de kapsayacak şekilde genişlemeyi hedeflemiştir. 1999’da üç eski Varşova Paktı üyesi ülkelerinin NATO’ya katılımı ve 2004 yılında Baltık devletlerinin dahil olduğu yedi Doğru Avrupa ülkesinin katılımı ve özellikle Gürcistan ve Ukrayna gibi ülkelerin NATO üyesi olmak istemeleri ile Rusya kendisini çevrelenmiş hissetmiştir. Bu rahatsızlık Putin tarafından ilk olarak 2007 yılında Münih Konferansı’nda dile getirilmekle beraber 2008 Gürcistan müdahalesi ve akabinde gerçekleştirilen askeri reformlar Rusya’nın NATO ve AB’ye karşı daha aktif bir dış politika izlemeye başladığını göstermektedir. Bu aktif dış politikanın gösterildiği bir bölge olarak Baltıklar ön plana çıkmaktadır.

2008’de Gürcistan müdahalesi sonrası hızlı bir şekilde gerçekleştirilen askeri reform büyük çaptaki birliklerin sayısının azaltılarak hareketli ve her an savaşa hazır olacak şekilde hazırlanmasını ve silah envanterinin modernize edilmesini hedeflemiştir. 2014 yılında Kırım’ın ilhakı ile sonuçlanan olayların gelişiminde Rusya’nın askeri operasyonlar ile aynı zamanda medya propogandası, ekonomik kısıtlamalar, enerji kesintisi tehditleri gibi pek çok unsuru kullanarak yürüttüğü hibrit savaş metodunu kullanmaya başladığı gözlenmiştir. Bu durum Baltık devletlerini endişelendirirerek NATO’nun daha güçlü bir şekilde topraklarında bulunmasını talep etmesine neden olmuştur. Baltık devletleri, kendilerini nakliye rotasından çıkartarak direkt olarak

Baltık denizi üzerimden Rusya'dan Almanya'ya uzanan Nord Stream Boru Hattı gibi enerji projelerinin gerçekleştirilmesi konusundaki endişelerini de AB içerisindeki devletlere karşı dile getirmiştir.

5.1. NATO'nun Genişlemesi ve Baltık Devletlerinin Üyeliğinin Anlamı

1949 yılında imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması metninde NATO'nun amacı "Kuzey Atlantik bölgesinde istikrar ve refahın geliştirilmesi" olarak belirtilmiştir⁵⁵⁰. SSCB'nin dağılmasının ardından Bosna ve Kosova gibi bölgesel çatışmalara müdahil olması ve özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin Irak'a NATO'nun 5.maddesi ile gerekçelendirerek müdahale etmesi ile kuruluş amacından farklı bir küresel örgüt olmaya evrilmiştir. Günümüzde NATO kendisini "politik ve askeri ittifak yoluyla üye ülkelerin özgürlüğünü ve güvenliğini sağlamayı amaç edinen" bir savunma örgütü olarak tanımlamaktadır⁵⁵¹. NATO, bu tanımlamadan yola çıkarak ittifaka yeni devletler kabul etmiş ve Doğu'ya doğru genişlemiştir. 1999 yılında Çekya, Macaristan ve Polonya; 2004 yılında Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya; 2017'de Montenegro; 2020'de Kuzey Makedonya ve son olarak 2023'de Finlandiya NATO üyesi olmuştur⁵⁵². Bu ülkelerin SSCB'nin uydu devletleri ya da Baltık devletleri gibi eski SSCB cumhuriyetleri olmaları, Rusya'nın sınırına bitişik olmaları ve bu devletlerin yanı sıra Ukrayna ve Gürcistan gibi devletlerin de üye olmak istediklerini açıklamaları Rusya'nın genişlemeyi tehdit olarak görmesine neden olmuştur. Rusya devamlı olarak NATO'nun kendi sınırlarına doğru genişlemesini ve Doğu Kanadını güçlendirici adımlar atmasını -üye ülkelerin askeri faaliyetlerini yoğunlaştırması, askeri alt yapının Rusya sınırına yakın bölgelere yerleştirilmesi, Rusya'yı çevreleyerek ABD ve müttefiklerinin küresel siyasete hakim olmaya çalışması ve yeni ülke katılımları- tehdit olarak gördüğünü açıklamıştır⁵⁵³.

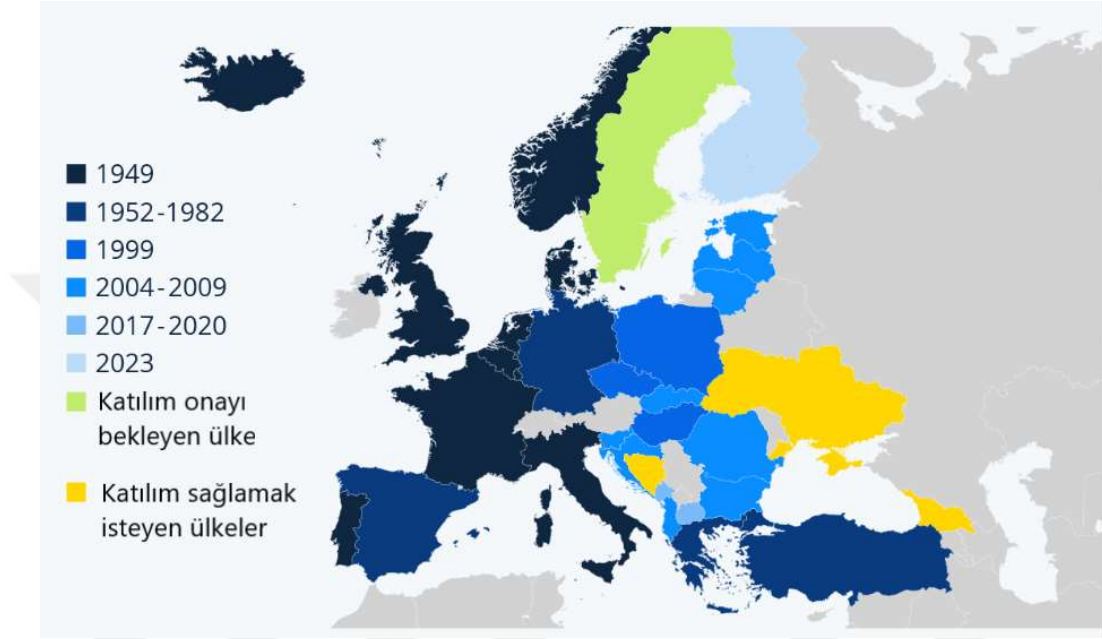
⁵⁵⁰ North Atlantic Treaty Organization International, "TheNorth Atlantic Treaty, Washington D.C. - 4 April 1949", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm, (Erişim Tarihi: 25/04/2023).

⁵⁵¹ North Atlantic Treaty Organization International, "NATO Nedir?", https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html (Erişim Tarihi: 25/04/2023).

⁵⁵² North Atlantic Treaty Organization International, "NATO Members", <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html#>, (Erişim Tarihi: 26/04/2023).

⁵⁵³ Viljar Veebel, "NATO options and dilemmas for deterring Russia in the Baltic States", Defence Studies, Vol. 18, No. 2, (2018), 240. 229-251.

Rusya yayınladığı güvenlik ve dış politika belgelerinde de NATO'nun askeri faaliyetlerini genişletmesine devamlı olarak yer vermektedir. 2008, 2013, 2016 ve 2023 yılında yayınladığı dış politika konsepti belgelerinde Avrupa devletlerinin kendisine yönelik olarak dostane olmayan tutum takındıklarını ve güvenliğin sağlanması için NATO'nun askeri faaliyetlerinin kısıtlanması gerektiğini belirtmektedir.

Şekil 5.1: Avrupa’da Yıllara Göre NATO Üyesi Olan Ülkeler.

Katharina Buchholz, “Finland Becomes 31st Member of NATO”, Statista, <https://www.statista.com/chart/26674/european-countries-by-year-of-joining-nato/>, (Erişim Tarihi: 26/04/2023).

Baltık devletlerinin NATO’ya katılımları benzer bir süreç izlemiştir. Baltık devletleri büyük bir devletin yanı başında bulunan, güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak isteyen küçük devletler olarak NATO üyeliğini elde etmeyi yayınladıkları ilk güvenlik ve dış politika metinlerinde bir amaç olarak belirtmişlerdir. Bu devletlerin ortak özelliği askeri anlamda kendi güvenliklerini sağlama konusunda yetersiz olmalarıdır. 1991 yılında toplanan Roma Zirvesi’nde Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri ile işbirliğinin sağlanması amacıyla “Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi” (KAİK) kurulmuştur⁵⁵⁴. Baltık devletleri de KAİK’in kurucu üyeleri olmuşlardır. KAİK vasıtasıyla başlayan resmi ilişkiler 1994 yılında Barış İçin Ortaklık (BİO) projesinin başlatılması ile devam

⁵⁵⁴ North Atlantic Treaty Organization International, “North Atlantic Cooperation Council (1991-1997)”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm, (Erişim Tarihi: 27/04/2023).

etmiştir⁵⁵⁵. Baltık devletleri ortaklık program kapsamında pek çok operasyona katılım sağlamıştır. 1990'lı yılların ortalarından itibaren üyelik için görüşmeler hızlanarak devam ederken 1999 yılında Washington Zirvesi'nde üyelik başvurusu yapabilecek ülkeler arasında sıralanmışlardır⁵⁵⁶. Üyelik eylem planının da başlatılmasının ardından 2002 Prag Zirvesi'nde katılım müzakerelerine geçilmiştir⁵⁵⁷. 2004 yılında Baltık devletleri NATO üyeliğini elde etmiştir.

Rusya ile NATO'nun sınır devletleri konumunda olmaları, ABD başta olmak üzere diğer Avrupalı devletlerin bölgenin savunma ve güvenlik politikalarında muhtemel etkileri, bölgedeki etnik Rus yerleşimcilerinin varlığı, Rusya'nın Kaliningrad dışında "sıcak denizlere" ulaşımının kısıtlanması nedenleriyle Baltık devletlerinin NATO'ya katılımının jeopolitik ve jeostratejik anlamları bulunmaktadır.

Baltık devletleri'nin NATO'ya katılımının Rusya için jeopolitik anlamı vardır çünkü uluslararası ilişkilerde eleştirel yaklaşımların da sıklıkla değerlendirdiği üzere NATO yalnızca askeri-savunma işbirliği örgütü değildir. Soğuk Savaş döneminde örgüte üye olan devletlerin liberal, piyasa ekonomisine sahip olmaları ve demokratik yönetimleri tercih etmeleri ile "özgür dünya" söylemi beslenmiştir. Bu söylem ile NATO üyesi devletlerin sadece ordularını örgütün yapısına göre düzenlemeleri değil, aynı zamanda kapitalist ekonomiye eklenmesi ve demokratik bir yönetime sahip olması gerekmektedir. Genişleme süreci boyunca, pek çok müttefik devlet tercihlerini netleştirerek AB ve AGİT tarafından benimsenen değerleri ve normları sahiplenen demokratik devletlerden oluşan kurumsallaşmış bir güvenlik topluluğu olan NATO'nun genişlemesini desteklemiştir⁵⁵⁸. Baltık devletleri NATO'ya katılarak, Rusya'dan uzaklaşmıştır. Esasen Rusya'nın NATO'nun genişlemesini kabul etmemesinin temel nedeni de Baltık devletleri ve Polonya gibi Doğu Avrupa ülkelerinin kendisinden uzaklaşmak için ittifaka dahil olmak istemesidir⁵⁵⁹. Bununla beraber NATO, Avrupa toplumunun içinden güvenlik pratiklerini düzenlerken,

⁵⁵⁵ North Atlantic Treaty Organization International, "Partnership for Peace Programme", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm, (Erişim Tarihi: 27/04/2023).

⁵⁵⁶ North Atlantic Treaty Organization International, "Washington Summit", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_27286.htm?selectedLocale=en, (Erişim Tarihi: 27/04/2023).

⁵⁵⁷ North Atlantic Treaty Organization International, "Prague Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm, (Erişim Tarihi: 27/04/2023).

⁵⁵⁸ Stéfanie von Hlatky and Michel Fortmann, "NATO Enlargement And The Failure Of The Cooperative Security Mindset", *International Politics*, Vol.57, (2020), 555. 554-572.

⁵⁵⁹ Richard Rupp, "NATO 1949 and NATO 2000: From Collective Defense toward Collective Security", *Journal of Strategic Studies*, Vol. 23, No. 3, (2000), 170. 154-176.

Avrupa toplumunun çoğu üyesinin dışarıya karşı (askeri) güvenliklerini uyguladıkları bir araç olarak hizmet etmektedir⁵⁶⁰. Başka bir deyişle NATO, üye devletlerinin ordularını birbirleri ile uyumlaştırırken, üye olmayan diğer devletler, uluslararası veya hükümet dışı örgütler, terörist gruplar vb. gibi güvenlik kaygısına neden olan durumlarda üye ülkeler tarafından siyasi bir araç olarak kullanılmaktadır.

Baltık devletlerinin NATO üyeliği ile ordularının yeniden yapılandırılması, uluslararası operasyonlara katılmaları, savunma harcamalarını arttırmaları ve bunların getirdiği askeri-stratejik dönüşüm Rusya bakımından bu üyeliğin jeostratejik anlamını ifade etmektedir. 2000 yılından itibaren ekonomik çıkarlarını ön plana koyan pragmatik bir dış politika takip etmiştir. Putin'in başkanlığının ilk dönemine denk gelen bu yıllarda Batı ile işbirliği dış politikada ön planda olmuştur. 2004 yılında NATO'nun genişlemesi ile işbirliği düşüncesi yerini geleneksel "çevrelenme" hissine bırakmıştır. Bu nedenle özellikle Gürcistan ve Ukrayna gibi devletlerinde NATO üyesi olma istekleri karşısında Rusya bu ülkeli kendi etkisi altında kalmaları için baskılamaya başlamıştır. Özellikle 2007 yılında Estonya'da yaşanan Bronz Asker krizi ve ardından Rusya tarafından gerçekleştirilen siber saldırılara karşı NATO ve AB'nin sağladığı uluslararası baskı ittifak üyesi olmak isteyen ülkeler için üye olma isteğini arttırırken, Rusya'nın dış ve güvenlik politikalarında değişime gidilmesini ihtiyacı arttırmıştır.

2008'de gerçekleşen Rusya-Gürcistan savaşı hızlı bir şekilde Rusya lehine bitmiş olsa da askeri yapılanma adına değişmesi gereken pek çok unsurun olduğunu da göstermiş oldu. Askeri bölgelerin düzenlenmesi, daha hızlı ve hazır askeri birliklerin oluşturulması gibi adımlar atılırken bunların hem denetlenmesi hem de Batı'ya caydırıcılık anlamında gösterilmesi için askeri tatbikatlar düzenlenmeye başlamıştır. Bu tatbikatlardan en önemlisi, Batı Askeri Bölgesi'nde düzenlenen, Zapad 2009, 2013, 2017 ve 2021 yıllarında düzenlenmiştir. Belarus ile beraber düzenlenen tatbikatlarda farklı senaryolar takip edilerek esasen orduların mevcut durumlarının tespit edilmesi amaçlansa da, uluslararası kamuoyuna da ciddi mesajlar verilmektedir. 2009 yılında

⁵⁶⁰ Thomas Linsenmaier, "The Baltic Sea Region: Practicing Security at the Overlap of the European and the Post-Soviet Society of States", *Borders in the Baltic Sea Region*, Alexandra Yatsyk and Andrey Makarychev (Ed.), (London: Palgrave, 2017), 42. 21-51.

gerçekleştirilen Zapad tatbikatı Belarus ve Kaliningrad'da gerçekleştirilmiştir⁵⁶¹. Tatbikatın senaryosu, Belarus'un Litvanya'lı azınlığa kötü davranması sonucu Litvanya ve Polonya tarafından saldırıya uğraması ile başlayan çatışmaların nükleer saldırı noktasına kadar tırmanmasını içermiştir⁵⁶².

2013 yılında gerçekleştirilen Zapad tatbikatının ise çok daha önemli sonuçları olmuştur. Askeri yapılanmasını değiştiren ve yeni "hızlı" birlikler kuran Rus askeri reformunun başarısı test edilirken, Gürcistan savaşından alınan dersler de tatbikata yansımıştır. Tatbikatın senaryosu Baltık Denizi'nden gelen ve Belarus'u hedef alan terörist gruplara karşı gerçekleştirilen operasyonları kapsarken, tatbikat Rusya'nın Batı bölgesi, Belarus, Kaliningrad ve Baltık Denizi'nde gerçekleştirilmiştir⁵⁶³. Tatbikat senaryosunda bahsedilen terörist grup ile NATO'nun kastedilmesi dikkate değer bir güvenlik algısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

2017 yılında gerçekleştirilen Zapad tatbikatı elektronik harp ve hava savunma birliklerinin de kullanıldığı, Rusya'yı varsayılan bir dizi düşman devlete karşı savunmasına odaklanan konvansiyonel bir savaş senaryosuna sahiptir⁵⁶⁴. Rusya'nın Kırım'ı ilhakının ardından gerçekleştirilen en büyük tatbikat olan Zapad 2017 aslında Rusya'nın Suriye İç Savaşına müdahil olmasının ardından buradaki deneyimlerinden yola çıkarak uyguladığı bir senaryoya sahiptir⁵⁶⁵. Tatbikat senaryosunda göre "Veyshnorıa" adında Belarus'tan toprak talepleri bulunan ve üçlü bir müttefik gruba sahip hayali bir devlet kurulmuştur. Senaryo'ya göre Veyshnorıa isimli devlet önce siyasi ve sosyal hayatı etkileyen adımlar attıktan sonra terörist grupları Belarus'a göndererek hibrit savaş başlatır ancak başarısız olur⁵⁶⁶. Bunun ardından "düşman

⁵⁶¹ Paweł Robert Kowal, EU Parliament, "Zapad military exercise conducted by Russia and Belarus", https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-7-2009-6291_EN.html, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

⁵⁶² Global Secuirty, "Zapad (West) Execises", <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/skshu-zapad.htm>, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

⁵⁶³ Dr Giangiuseppe Pili and Fabrizio Minniti, "Understanding Russia's Great Games: From Zapad 2013 to Zapad 2021", RUSI, 7 Temmuz 2022, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/understanding-russias-great-games-zapad-2013-zapad-2021>, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

⁵⁶⁴ Keir Giles, "Russia Hit Multiple Targets with Zapad-2017", Carniage Endowment For International Peace, <https://carnegieendowment.org/2018/01/25/russia-hit-multiple-targets-with-zapad-2017-pub-75278>, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

⁵⁶⁵ Mathieu Boulègue, "Five Things to Know About the Zapad-2017 Military Exercise", Chatham House, <https://www.chathamhouse.org/2017/09/five-things-know-about-zapad-2017-military-exercise>, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

⁵⁶⁶ Tjadina Herbert "Russia's Zapad 2017 military exercise", Militaire Spectator, <https://militairespectator.nl/artikelen/russias-zapad-2017-military-exercise>, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

devletler” olarak tarif edilen müttefik devletleri ile beraber Belarus’a saldırması sonrası Rusya, Belarus’u savunmak için çatışmalara dahil olur⁵⁶⁷. Veyshnoria isimli bölgenin Suwalki Koridoru’na yakın bölgede kurgulanması, Rusya’nın Belarus üzerinden bu koridor vasıtasıyla Kaliningrad ile kara bağlantısını sağlaması önemli bir stratejik plan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son olarak 2021’de düzenlenen ve Rusya’nın tüm askeri bölgelerinin katılım sağladığı Zapad 2021 tatbikatı senaryosunda “terörist gruplar” ifadesi yerine Nyaris, Pomorie ve Kuzey Cumhuriyeti isimli üç müttefik devletin Belarus-Rusya ittifakını hedef alması ve Belarus’a saldırarak rejim değişikliği hedeflemesini konu almaktadır⁵⁶⁸. Belarus’a saldıran bir üçlü müttefik devletin onu rejim değişikliğine zorlaması bakımından Zapad 2017 ile benzer senaryoya sahip olan 2021 tatbikatı Belarus’da bulunan Rus kuvvetleri ile Belarus’a ve Rusya’nın anavatanına yönelik saldırılar düzenleyen ve NATO’yu betimleyerek ittifak yapan üç devlet arasında bölgesel bir savaşa dönüşen çatışmayı kurgulamaktadır⁵⁶⁹.

Zapad askeri tatbikatları ile beraber Rusya, NATO’nun Doğu kanadındaki askeri yapılanmasına karşın farklı stratejilerde geliştirmiştir. Bunlardan en önemlisi ise Suwalki Koridoru’dur. Estonya eski Başbakanı Toomas Henrik tarafından NATO’nun Batı savunmasındaki boşluğu belirtmek için “Suwalki Boşluğu (gap)” olarak da nitelendirilen strateji, Batı ile bir çatışmada Rusya’nın aynı anda hem doğudan hem

⁵⁶⁷ Dzianis Melyantsou, “Zapad-2017 : the case of “Veyshnoria”, Observatoric, September 2017, <https://obsreligion.cnrs.fr/bulletin/zapad-2017-the-case-of-veyshnoria/>, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

⁵⁶⁸ Andrzej Wilk and Piotr Żochowski, “The Zapad-2021 exercises. Russian strategy in practice”, OSW Commentary, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2021-09-03/zapad-2021-exercises-russian-strategy-practice>, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

⁵⁶⁹ Michael Kofman, “Zapad 2021: What We Learned From Russia's Massive Military Drills”, Moscow Times, 23/09/2021, <https://www.themoscowtimes.com/2021/09/23/as-crackdown-intensifies-russian-emigres-find-refuge-in-georgia-a75120>, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

batıdan koridoru kullanarak Baltık ülkelerini güneydeki müttefiklerinden, NATO ve AB'den ayırması üzerine kuruludur⁵⁷⁰.

Şekil 5.2: Suwalki Koridoru.

The Guardian, “The Russians could come any time’: fear at Suwałki Gap on EU border”, <https://www.theguardian.com/world/2022/jun/25/russians-could-come-any-time-fear-suwalki-gap-eu-border>, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

Baltık devletlerinin NATO üyeliğinin jeostratejik ve jeopolitik anlamlarının bulunmasına neden olan ve Rusya’yı askeri harcamalarını maksimize ederek geniş stratejiler kurgulamaya iten en önemli neden NATO’nun doğu kanadını oluşturan ülkelerdeki faaliyetlerini de incelemek gerekmektedir. Baltık devletleri her ne kadar Rusya’ya karşı daha güçlü bir NATO varlığını bölgede görmek istediğini belirtse de bu 2014 yılında Kırım’ın ilhakı ile sonuçlanan süreç kadar pek mümkün olmamıştır. 2014 yılında Galler Zirvesi’nde Hazırlık Eylem Planı (HEP) oluşturulmasına karar verilmiştir. HEP, NATO sınırlarında veya daha uzağındaki bölgelerde güvenliği bozan istikrasızlaştırıcı faaliyetlere karşı hızlı bir şekilde cevap verilmesi amacıyla kurulmuştur⁵⁷¹. Rusya’nın artan askeri hareketliliği ve savunma harcamaları Baltık devletleri tarafından daha büyük bir askeri görünüm talep etmeye devam etmesine

⁵⁷⁰ Matthew Karnitschnig, “The Most Dangerous Place On Earth”, Politico, 20/07/2022, <https://www.politico.eu/article/suwalki-gap-russia-war-nato-lithuania-poland-border/>, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

⁵⁷¹ NATO, “NATO Response Force”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49755.htm, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

neden olmuştur. 2016 Varşova Zirvesi'nde Geliştirilmiş İleri Mevcudiyet birliklerinin kurulmasına karar verilmiştir. Buna göre dört kuzeydoğu muharebe grubu (Estonya, Letonya, Litanya ve Polonya'da) NATO'nun caydırıcılığını güçlendirmek amacıyla ittifak bölgesi dışında da istikrar ve güvenliği sağlamak ile görevlendirilmiştir⁵⁷². 2022 Madrid Zirvesi'nde, Rusya'nın Ukrayna'yı tam ölçekli olarak işgal hareketi üzerine sahayı bilerek daha hızlı bir şekilde hareket edebilen, önceden konuşlandırılan silah ve ekipman stoklarını, entegre hava ve füze sistemlerini kullanarak daha hızlı savunma sağlayabilecek yeni NATO Gücü Modeli oluşturulmasına karar verilmiştir⁵⁷³. 2016 yılında oluşturulan dört muharebe gücüne ek olarak dört çok uluslu savaş grubu (Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Slovakya'da) daha oluşturulmuş ve bu birliklerin gerektiğinde taburlardan tugay boyutuna çıkarılması kararlaştırılmıştır⁵⁷⁴.

NATO'nun Baltık devletlerindeki yapılanmasına ek olarak düzenlediği en önemli askeri tatbikat BALTOPS'dur. BALTOPS, on dört NATO üyesi devlet ve iki ortak ülke İsveç ile Finlandiya'nın katılımı ile Baltık denizinde gerçekleştirilmektedir⁵⁷⁵. Bu tatbikatlar tıpkı Rusya'nın Zapad tatbikatına benzer şekilde caydırıcılığı hedeflemektedir. Tatbikat esnasında kullanılan silahlar ve füze sistemleri de bu caydırıcılığın önemli bir parçası olurken Rusya ve diğer ittifak ülkeleri arasında gerilime yol açmaktadır. Örneğin, 2021 yılında yapılan BALTOP tatbikatında ABD'nin nükleer silah taşıyabilen B-52H uçağının kullanılması Rusya tarafından provokasyon olarak nitelendirilmiştir⁵⁷⁶. Bir diğer örnek ise NATO'nun Karadeniz'in kuzeybatısında gerçekleştirdiği Sea-Breeze tatbikatında İngiliz savaş gemisi "Defender" ile Rus silahlı kuvvetleri arasında sınır ihlali hususunda gerilim yaşanması gibi durumlar nedeniyle Rusya tatbikatı NATO'nun kendisine yönelik bir tehdidi olarak algılamaktadır⁵⁷⁷. Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik eylemleri güvenlik hususunda

⁵⁷² NATO, "Enhanced Forward Presence", <https://lc.nato.int/operations/enhanced-forward-presence-efp>, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

⁵⁷³ NATO, "Madrid Summit Declaration", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

⁵⁷⁴ NATO, "NATO's military presence in the east of the Alliance", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

⁵⁷⁵ NATO, "16 NATO Allies and partners take part in exercise BALTOPS 22", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_196240.htm?selectedLocale=en, (Erişim Tarihi: 30/04/2023).

⁵⁷⁶ BALTOPS 2021 Maritime-Focused Exercise in the Baltic Region Has Kicked Off', Naval News, <https://www.navalnews.com/naval-news/2021/06/baltops-2021-maritime-focused-exercise-in-the-baltic-region-has-kicked-off/>, (Erişim Tarihi: 28.08.2021).

⁵⁷⁷ Karadeniz'de "Sea Breeze 2021" Tatbikatı Sona Erdi" TRT Haber, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/karadenizde-sea-breeze-2021-tatbikati-sona-erdi-594762.html>, (Erişim Tarihi: 26.08.2021).

askeri unsurları yeniden gündeme getirmiştir. Baltık devletleri, Rusya'nın bu saldırgan eylemlerine yönelik olarak daha güçlü bir NATO varlığını sınırlarında konuşlandırılmasını istemiştir. 2008'de Gürcistan ve 2014'de Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrasında, AB ülkelerinin kendi çıkarlarını düşünerek Rusya'ya yönelik caydırıcı önlemlerin alınmasını geciktirdiklerini düşünen Baltık devletleri “terkedilme” korkusu yaşamaktadır⁵⁷⁸. Bu nedenle sınırları içerisinde NATO askeri birliklerinin konuşlandırılmasını desteklemişlerdir. Nitekim Rusya'nın 2022 yılında Ukrayna'yı işgal etme girişimi nedeniyle bu istekleri gerçekleşmiştir.

Rusya tarafından NATO' nun askeri bir tehdit olarak değerlendirilmesinin 2023 Dış Politika Konsept belgesinde net bir şekilde yansımaları olmuştur. Konsept belgesinin uluslararası politikanın değerlendirildiği ikinci başlığında⁵⁷⁹ “... ABD ve uyduları, Rusya' nın, Ukrayna'nın uzun süre boyunca devam eden Rusya karşıtı eylemlerine karşı aldığı hayati tedbirleri bahane ederek yeni bir hibrit savaş başlatmıştır” diyerek tehdit önceliği bakımından en üst sırada NATO' nun bulunduğunu belirtmiştir. NATO içerisinde yer alan devletleri ABD uyduları olarak değerlendirmesi, Baltık devletlerine olan bakışı hakkında da önemli bilgiler vermektedir.

5.2. Enerji ve Güvenlik Çerçevesinde Baltık Devletleri'nin AB Üyeliği

Baltık devletlerinin AB'ne üye olması siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda, hedeflediği üzere, Rusya'dan uzaklaşmasına imkân tanımıştır. AB'ne üyelik sürecinde demokratik, şeffaf ve hesap verebilir kurumları hayata geçirmişler, sınır sorunları, azınlık hakları gibi pek çok konuyu çözme hususunda irade göstermişler, ekonomik yardımlar ve çoğunluğu birlik içerisindeki ülkelerden gelen doğrudan yabancı yatırımlar ile büyük bir toparlanma yaşamışlardır. Siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda toparlanmaya ek olarak “güvenlik endişelerini kendi başlarına giderebilecek kapasiteyi inşa etmek”, “güvenlik açıklarını yönetmek” ve “dışarıdan güvenlik garantileri aramak” şeklinde bir çoklu güvenlik stratejisi benimsemişlerdir⁵⁸⁰. Çünkü, Baltık devletlerinin NATO ve AB'ne üye olması güvenliklerini arttırmıştır ancak aynı

⁵⁷⁸ Stéfanie von Hlatky and Michel Fortmann, “NATO enlargement and the failure of the cooperative security mindset”, *International Politics*, Vol. 57, (2020), 561.

⁵⁷⁹ 2023 Dış Politika Konsept Belgesi, a.g.y.

⁵⁸⁰ Neringa Bladaitė and Margarita Šešelgytė, “Building a Multiple ‘Security Shelter’ in the Baltic States after EU and NATO Accession”, *Europe-Asia Studies*, Vol. 72, No. 6, 1028. 1010-1032

zamanda Baltık devletlerini iki farklı jeopolitiğin sınırdaş olduğu bir alan haline getirmiştir⁵⁸¹.

NATO/AB üyeliği, Baltık devletlerinin Rusya'dan askeri güvenlik alanında gelen tehdit algılamalarını yüzeysel olarak dağıtsa da enerji ve kimi zaman siber alanda güvenlik endişesi yaratan eylemlerine maruz kalmıştır⁵⁸². 2007 yılında Estonya'nın Bronz asker krizinin yaşanmasının ardından kamu kurumlarının Rusya kaynaklı bir siber saldırıya maruz kalması bunun bariz bir örneğini oluştururken, enerji alanında da pek çok siyasi karar karşımıza çıkmaktadır. 2014 yılında Kırım'ın ilhakı ise Rusya'nın askeri alanda konvansiyonel ya da hibrid saldırı tehdidini yeniden gündeme getirmiştir⁵⁸³. Kırım'ın ilhakı ile Avrupa'nın kurulu güvenlik düzenini dikkate almadığı kanıtlanan Rusya, 2021 yılı itibariyle revizyonist davranışlarıyla Avrupa kıtasındaki devletler için endişe kaynağıdır⁵⁸⁴.

Güvenlik ekseninde askeri unsurlar Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik eylemleri ile daha görünür hale gelmiştir ancak, askeri alanın yanı sıra pek çok alanda farklılaşan güvenlik unsurları da ortaya çıkmıştır. Örneğin, Baltık devletlerinde yaşayan Rus yerleşimcilere yönelik yoğun kamu diplomasisi faaliyetleri yürütülmesi, her an harekete geçirilecek bir koz olarak görülmesi, geleneksel ve sosyal medya aracılığıyla etki altında tutulması, Rusya'nın azınlıklar üzerinden yürüttüğü siyasetin endişe kaynağı olmasına yol açmıştır. Özellikle Putin'in, Ukrayna'yı işgal hareketinin üzerinden yaptığı konuşmada gerekçe olarak etnik Rus yerleşimcilerinin haklarının korunması gerektiği minvalinde sözler söylemesi de endişelerin haksız olmadığını bir göstergesidir.

Rusya'nın askeri alanın dışında güvenlik endişesine neden olduğu iki önemli alan enerji ve ekonomi ekseninde şekillenmektedir. AB ülkeleri enerji alanında dışarıdan tedarige bağımlı olan ülkelerdir. Doğal gaz, tüketiminin giderek artması ile paralel olarak Rusya'dan tedarige bağımlılıkta önemli bir yere sahiptir. Rus doğal gazı

⁵⁸¹ Romas Švedas, "EU Energy Island-Characteristics, Threats, and How to Break out of it: A Case Study of Lithuania", *Lithuanian Annual Strategic Review*, Vol. 15, (2017), 191.

⁵⁸² Merle Maigre, *Energy Security Concerns of Baltic States*, (Tallinn: International Centre for Defence Studies, 2010), 8.

⁵⁸³ Susi Dennision, Ulrike Franke ve Pawel Zerka, *The Nightmare of the Dark: The Security Fears That Keeps Europeans Awake at Night*, (London: European Council on Foreign Relations, 2018), 19.

⁵⁸⁴ Barbara Kunz, "Europe in the U.S.-Russian Security Dilemma: Is There a Way Out?", *Polarity in International Relations*, Nina Græger et al. (Eds.), (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2022), 333. 333-351.

Avrupa’da kullanılan tüm doğal gazın üçte birini oluşturmaktadır⁵⁸⁵. Norveç dışında, Avrupa’nın tek fosil yakıt ihraç edebileceği ülke Rusya iken, petrol ve petrol ürünleri için en büyük tedarikçi de yine Rusya’dır⁵⁸⁶. Dolayısıyla AB ülkeleri için enerji güvenliği, tedarikin istikrarından geçmektedir. Bu eksende enerji politikalarını oluşturan Rusya, başta Baltık devletleri olmak üzere tüm Avrupa ülkelerine karşı tedarik sıkıntıları yaşatarak enerji güvenliği hususunda endişe kaynağıdır. Tedariğin yanı sıra Gazprom, Lukoil, Novatek gibi Rus enerji şirketleri ile müdahil olduğu enerji piyasalarında fiyatlandırma politikalarını da etkileyerek ekonomi alanında da endişelere yol açmaktadır. Baltık ülkeleri Klaipeda LNG terminalinin dışında ihtiyaç duyduğu doğal gazın tamamını Belarus üzerinden ya da direkt olarak Rusya’dan tedarik edebilmesi, AB enerji piyasası için riskli bir durum oluşturmaktadır⁵⁸⁷.

Enerji hususunda güvenlik endişeleri, başta doğal gaz olmak üzere enerji kaynaklarının ekonomik üretimde büyük bir girdi olmasıyla beraber, ülkelerin milli geliri ve ekonomik istikrarıyla da direkt olarak bağlantılıdır. Rusya’nın Ukrayna’yı işgalinden sonra Rusya yönelik yaptırımlar uygulanmaya başlamıştır. Bu yaptırımlardan en önemlisi Rus gazının ithalatının yasaklanmasıdır. Yapılan hesaplamalara göre, tahminen, Rus gazının ithalatının yasaklanması Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyesi Avrupa ülkelerine 2023 yılındaki GSYH’nin %1,3’üne, 2024 yılında %0,67’sine mâl olabilir⁵⁸⁸. Öte yandan Rusya’nın 2022 yılında bir dizi Avrupa ülkesine gaz ithalatını durdurması, enerji fiyatlarında rekor düzeyde artışa neden olurken, Avrupa enerji piyasasında tedarikte belirsizlik nedeniyle elektrik fiyatlarını da arttırmıştır⁵⁸⁹.

⁵⁸⁵ Katharina Buchholz, “The Gas Pipelines Linking Russia and Europe”, Statista, 03/02/2022, <https://www.statista.com/chart/26769/russian-european-gas-pipelines-map/>, (Erişim Tarihi: 03/05/2023).

⁵⁸⁶ Katharina Buchholz, “Share of Russian products in total oil and petroleum product imports in the European Union (EU) and the United Kingdom (UK) in 2020, by country”, Statista, 31/01/2023, <https://www.statista.com/statistics/1298031/dependence-on-russian-oil-in-the-eu-and-uk/>, (Erişim Tarihi: 03/05/2023).

⁵⁸⁷ Chi Kong Chyong and Vessela Tcherneva, “Europe’s Vulnerability on Russian Gas”, ECFR, 17/03/2015, https://ecfr.eu/article/commentary_europes_vulnerability_on_russian_gas/, (Erişim Tarihi: 03/05/2023).

⁵⁸⁸ Statista, “Change in forecast gross domestic product (GDP) growth worldwide in case of an embargo on Russian gas in Europe from 2023 to 2024, by region”, 25/06/2022, <https://www.statista.com/statistics/1321533/gdp-impact-of-european-embargo-on-russian-gas/>, (Erişim Tarihi: 03/05/2023).

⁵⁸⁹ European Council, “Energy Prices And Security Of Supply”, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/energy-prices-and-security-of-supply/#prices>, (Erişim Tarihi: 03/05/2023).

5. SONUÇ

Rusya ve Baltık devletleri ilişkilerinde tarihsel süreçte bulunan büyük devlet ile küçük devlet asimetrisi, bu devletler AB ve NATO üyeliği elde edene kadar devam etmiştir. Çalışmada incelenen Rus Çarlığı ve II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği dönemlerinde hakimiyet ilişkisi bulunurken, iki dünya savaşı arası dönemde ve ikinci kez bağımsızlıklarını elde ettikleri 1990'lar boyunca ve 2000'lerin başındaki yıllarda güç asimetrisi ilişkileri yönlendirmiştir. Bu güç asimetrisini dengeleyen unsur Estonya, Letonya ve Litvanya'nın NATO ve AB üyeliği olmuştur. Rusya, Baltık devletlerine yönelik politikalarını tekil devletler üzerinden değil, bu örgütler üzerinden yeniden düzenlemiştir.

Rusya, SSCB'nin dağılmasının ardından uluslararası hukukta onun devamı statüsünü elde etmiştir. Bu statünün karşılığı yalnızca uluslararası hukukun kuralları çerçevesinde Rusya'ya sağlanan haklar değil aynı zamanda tarihsel bir miras olmuştur. Bu tarihsel miras ışığında büyük güç olmak, eski Sovyet Cumhuriyeti olan komşularla iyi ilişkiler geliştirmek ve etki alanı içerisinde tutmak, Rusya'nın takip ettiği temel dış politika olmuştur. Güvenlik ve ekonomi politikalarını da bu dış politika ile uyumlu olarak belirlemiştir. Ekonominin geliştirilmesini, ulusal güvenliğin sağlanması için gerekli görürken, dış politikanın temel hedefi ulusal çıkarların gerçekleştirilmesi olmuştur. Bu minvalde Rus dış politikası ekonomik çıkarlar ve güvenlik algılamaları arasında yapılan hesaplamalar ile belirlenmektedir. Nitekim dış politika konsepti, milli güvenlik stratejisi ve askeri doktrin belgeleri birbirleri ile uyumlu olarak hazırlanmaktadır.

Baltık devletleri, yıllar süren hakimiyet ilişkisinin ardından ekonomik, siyasi ve sosyal olarak farklılaşmaya giderek Rusya'dan uzaklaşmayı, NATO ve AB üyesi olmayı hedef olarak belirlemiştir. Komşularla iyi ilişkiler kurma ve etki alanı içerisinde tutma stratejisini benimseyen Rusya'nın hedeflerine karşın belirlenen bu strateji, Baltık devletlerini Rusya'nın siyasi ve ekonomik yaptırımları, güvenlik tehditleri ve ülke sınırları içerisinde yer alan Rus yerleşimciler aracılığıyla sosyal uyumsuzluk tehlikeleri ile karşı karşıya bırakmıştır.

Rusya, son olarak yayınladığı dış politika konsept belgesinde kendisinin dünya siyaseti üzerindeki yerini coğrafi konumu ve yaşamın her alanındaki önemli kaynakları, güvenlik konseyindeki daimî üyeliği, önde gelen hükümetler arası örgütlerdeki temsiliyeti, dünya üzerindeki en büyük iki nükleer güçten biri olması ve Sovyetler Birliği'nin devamı olması unsurlarının belirlediğini açıklamaktadır. Dünya siyasetindeki yerini coğrafi, ekonomik, siyasi ve askeri faktörleri beraber kullanarak açıklaması jeopolitik kavramının Rusya siyasetindeki yerini ortaya koymaktadır. Bu minvalde sahip olduğu coğrafi konumu ve ülkesel sınırları içerisinde yer alan her kaynağı siyasi olarak diğer devletlere karşı kendisine avantaj sağlayacak biçimde kullanma eğilimindedir. Enerji kaynakları bu hususta önemli bir örnek teşkil ederken, ticari faaliyetleri için Baltık denizi bölgesi stratejik öneme sahiptir.

BM ve BMGK, Rusya tarafından uluslararası problemlerin yegâne çözüm noktası olarak değerlendirmektedir. Tüm resmi dış ve güvenlik politika metinlerinde BM' nin çatısı altında devletlerin egemen eşitliğine vurgu yaparken, bu eşitliğin bozulması yönünde özellikle Batı'dan gelecek eğilimleri uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak değerlendirmektedir. Bu açıdan BMGK daimî üyeliği, uluslararası barış ve güvenliğin istikrarını sağlama yönünde bir rol atfederek Rusya'nın hedeflediği büyük güç olma hedefine stratejik bir katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra çok kutuplu uluslararası sistemin en büyük savunucularından olarak uluslararası örgütlerde temsiliyeti ön plana koymaktadır.

SSCB'nin devamı statüsüne sahip olan Rusya, SSCB'nin nükleer silah kapasitesinin de mirasçısı olmuştur. Gerçekleştirdiği askeri reformlar ile bu kapasiteyi de geliştirirken siyasi söyleminde de caydırıcılık unsuru olarak yer vermektedir. Nükleer silahlara sahip ve SSCB'nin devamı olan bir devlet olmanın dünya siyasetindeki yerini belirlemede kriter olarak belirleyen Rus siyasi söyleminde, jeopolitik yukarıda belirtilen tüm unsurların beraber kullanılarak eylemlerin meşrulaştırıldığı bir alan olmuştur.

Rusya, NATO'nun ve AB'nin genişlemesini, sınırlarına yakın bölgelerde askeri teçhizat konuşlandırmasını ve askeri tatbikatlar düzenlemesini ulusal güvenliğine tehdit olarak değerlendirmekte ve resmi politika belgelerinde bunu dile getirmektedir. Baltık devletlerinin NATO/AB üyesi olmaları, Rusya tarafından bu güvenlik tehditlerinin sınırlarına kadar yaklaşması olarak değerlendirilmiştir. Başka bir

deyişle, Baltık devletlerinin AB ve NATO üyesi devletler olmaları, Rusya'nın güvenlik algılamalarını Atlantik eksenli olarak değiştirmesine neden olmuştur. Rusya'nın yayınladığı askeri doktrin, dış politika konsepti ve milli güvenlik stratejisi belgelerinde tarihsel olarak NATO/AB'nin faaliyetlerinin giderek artan bir şekilde tehdit olarak algılandığı görülmektedir. 1993 yılında yayınlanan ilk dış politika konseptinde iş birliği yapma eğilimi bulunurken, 2008 ve 2013 yıllarında yayınlanan belgelerde genişlemelerinin uluslararası barış ve güvenliğin istikrarını bozduğu ifade edilmektedir. 2023 yılında yayınlanan konsept belgesinde ise askeri tehdit olarak değerlendirilmiştir.

Rus askeri varlığı, Rusya-Baltık devletleri arasındaki ilişkilerin ilk döneminde bağımsızlığın tescil edilmesi için sembolik bir anlam taşıırken, ülkesel alanda Baltık devletlerinin egemenliklerini sağlamalarına yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır. 1994 yılında tüm Baltık devletlerinden çekilmesine kadar giden süreçte Rusya, bu ülkelerde bulunan Rus yerleşimcilere yönelik politikaları gerekçe göstererek çekilmeyi ertelemiş ve tehdit algılamalarını yoğunlaştırmıştır. 1990'lı yılların sonlarında Rusya'nın Baltık devletlerinin NATO'ya dahil olmamaları için güvenlik garantileri teklif etmesi ve Rus yerleşimcilere yönelik politikalarını gerekçe göstererek sınır anlaşmalarını onaylamayı ertelemesi Rusya'nın güvenlik tehdidi olarak algılanmasını devam ettirmiştir. 2004 yılında AB ve NATO'ya üye olmaları Baltık devletlerinin askeri anlamda güvenlik endişelerini azaltmıştır. 2008 yılından itibaren askeri modernleşmenin gerçekleştirilmesi, 2014 yılında Kırım'ın ilhakı ile başlayan süreçte Rusya'nın giderek askeri kapasitesini arttırması ile yeniden güvenlik tehdidi olarak algılanmasına yol açmıştır.

NATO'nun Baltık devletlerinde ve diğer Doğu Avrupa devletlerinde muharebe güçleri oluşturması, askeri tatbikatlar yapması ve çeşitli füze savunma sistemleri konuşlandırması gibi faaliyetlerine karşılık olarak; Rusya'nın Kaliningrad ve diğer sınırları boyunca askeri konuşlandırmasını arttırması, askeri tatbikatlar yapması ve stratejik silahlar geliştirmesi gibi faaliyetleri Baltık devletlerinin iki güç arasındaki mücadelede yeniden bir alan olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Enerji ve ticaret hususu, Rusya-Baltık devletleri ilişkilerinin özünde bulunan güç asimetrisini enerji kaynaklarına bağımlılık nedeniyle güçlendirirken, AB üyeliği ile Baltık devletlerinin elde ettiği ekonomik kazanımlar ile dengelenme eğiliminde

bulunmaktadır. Enerji güvenliği tedarik istikrarına bağı olarak gelişen Baltık devletleri, Rusya'nın tedarik kesintileri ve enerji piyasalarında etkin olmayı hedefleyen politikalarını giderek tehdit olarak algılamaktadır. 2022 yılında gerçekleşen Ukrayna müdahalesinin ardından enerji fiyatlarının artması ile ekonomide zorlukların yaşanması ile tehdit unsurunun daha görünür hale gelmesine yol açmıştır.

Rus azınlık grupları ise Rusya-Baltık ilişkilerinin ilk döneminde temel konularından birisi olarak gündemde olmuştur. Askeri birliklerin çekilmesi, sınır antlaşmalarının imzalanması ve hatta enerji tedariği konularında Baltık devletlerinin Rus yerleşimcilere yönelik politikaları Rusya tarafından gerekçe olarak gösterilmiştir. Rusya, 1993 yılından beri yayınlanan tüm resmî belgelerinde yurt dışında yaşayan Rus vatandaşlarının haklarını korumayı-garanti altına almayı dış politika hedefleri içerisinde saymıştır. 2004 yılının ardından Rus yerleşimciler ilişkilerin gündeminden düşse de 2007 Bronz Asker Krizi'nde olduğu gibi çeşitli şekillerde her an gündeme gelmeye hazır olarak beklemektedir. Bunda Rusya'nın bu nüfusa yönelik olarak yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetleri de rol oynamaktadır. Son olarak 2022 yılında gerçekleştirilen Ukrayna müdahalesini Devlet Başkanı Putin'in burada yaşayan Rus vatandaşlarına yönelik insan hak ihlallerini de gerekçe olarak göstermesi, belirgin bir Rus yerleşimci nüfusa sahip olan Baltık devletlerini endişelendirmektedir.

Baltık devletlerinin AB ve NATO üyeliği sonrası dönemde öne çıkan başlıklar altında ilişkilerin seyri incelendiğinde, Rusya'nın bölgeye yönelik politikalarını belirleyen husus Estonya, Letonya ve Litvanya ile kurduğu diplomatik ilişkilerden çok AB ve NATO'nun politikaları olmuştur. Rusya'nın güvenlik politikalarına yön veren resmi belgelerin incelenmesi sonucunda, Vladimir Putin'in devlet başkanı olduğu 2000 yılından beri NATO ve AB giderek artan bir oranla tehdit olarak algılandığı görülmektedir. Son olarak Mart 2023'de yayınlanan dış politika konsept belgesinde NATO'yu "ABD ve uydu devletleri" olarak nitelendirmiştir. Rusya'nın artan tehdit algılamalarına paralel olarak eski Sovyet cumhuriyetleri Gürcistan ve Ukrayna'da müdahalelerde bulunması, Baltık devletlerinin güvenlik endişelerini arttırırken NATO'ya bu devletler üzerinden Rusya'ya cevap verme olanağı da tanımıştır. Hem NATO'nun hem de Rusya'nın birbirlerine yönelik olarak artan tehdit algılamalarının yansıması olarak Baltık jeopolitiğine askeri kaygılar hakim olmaya başlamıştır.

Baltık bölgesinde esasen Batı ile Rusya'nın askeri ve ekonomik çıkarlarının kesişmesi söz konusudur. Tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde Baltık bölgesi Batı'da, Kuzey'de ve Avrasya bölgesinde bulunan büyük güçlerin mücadele alanı olmuştur. Bu güçlerin Baltık bölgesinde yükselişi ve düşüşü bölgedeki jeopolitik geçişler ile bağlantılı olmuştur. Avrasya bölgesinde SSCB'nin yükselişe geçtiği dönemde Baltık bölgesine askeri kaygılar hakim olmuştur. Batı'da önce Nazi Almanyasının yarattığı tehdit yükselişe geçerken ardından NATO'nun SSCB'ye yönelik olarak uyguladığı çevreleme politikası Baltık jeopolitiğinde askeri kaygıların ön planda olmasına katkı sağlamıştır. SSCB'nin dağılmasının ardından RF'nun ilk dönemlerinde ekonomik kaygılar ön planda olmuştur. SSCB'nin dağılması ile bağımsızlıklarını elde eden Baltık devletlerinin ekonomik olarak kalkınması için Batılı devletlerden gelen yabancı yatırımlar da Baltık jeopolitiğine ekonomik kaygıların hakim olmasına katkı sağlamıştır. Rusya'nın belirgin ekonomik büyümesini takiben askeri varlığını arttırması ve NATO'nun da buna karşılık vermesi Baltık jeopolitiğinde yeniden askeri kaygıların hakim olmasına yol açmıştır.

Baltık devletlerinin AB ve NATO'ya üye olmasının Rus dış politikasında jeostratejik etkileri olmuştur. Baltık devletlerinin AB ve NATO üyeliği sonrasında Rusya'nın bölgeye yönelik politikalarında enerjinin siyasi çıkar elde etmek üzere pragmatik bir şekilde kullanılması ve stratejik silahlar ile güçlendirilen askeri varlığı caydırıcılık stratejisinin önemli ayaklarını meydana getirmiştir. Askeri varlığın güçlendirilmesi ve caydırıcı olarak kullanılması için yeni stratejiler geliştirilmiştir. Eski Sovyet cumhuriyeti olan Belarus ile yapılan askeri tatbikatlarda da çalışılan Suwalki koridoru planı bunun en önemli örneğini oluşturmaktadır.

Baltık devletlerinin AB ve NATO'ya üye olması Rusya'nın güvenlik konusundaki risk ve hassasiyetlerinin artmasına yol açmıştır. SSCB döneminde Batı'ya karşı savunma hattının yerleştirilerek tampon bölge olarak planlanan bölgenin kaybedilmesi, Rusya'nın Batı ile ilişkilerinde stratejik derinliği kaybetmesine yol açmıştır. Ancak Baltık devletlerinin sahip olduğu jeopolitik konum ile AB ve NATO üyeliği, Rusya'nın güvenliği açısından tampon görevi görmelerini devam ettirmiştir. Baltık devletlerinin üye olmasıyla Rusya ile sınır komşusu olan AB ve NATO, Rusya'nın eski Sovyet cumhuriyetlerine yönelik olarak müdahalelerine Ukrayna'ya tam ölçekli olarak müdahalede bulunana kadar askeri yöntemleri kullanarak cevap vermede Baltık devletlerinin ötesine geçmemiştir. Bu durum Baltık devletlerinin terk edilmişlik

korkusu yaşamasına neden olurken, Rusya'nın dış politikasında askeri caydırıcılık unsurlarını güçlendirmesine devam etmesini sağlamıştır.

Tarih boyunca büyük güçlerin mücadele alanı olan Baltık bölgesinde, ekonomik ve askeri çıkarların çatışıyor olması yeni değildir. Rusya'nın Ukrayna müdahalesi sonucunda güvenlik endişelerinin hat safhaya ulaştığı bölgede askeri unsurlar ön plandadır. Bölgedeki jeopolitik geçişlerin büyük güçlerin yükselişi ve düşüşü ile bağlantılıdır tespiti çerçevesinde değerlendirildiğinde, rekabet değişmeyecek olan tek unsurdur. Baltık devletleri ile Rusya arasındaki ilişkilerin gelişiminde AB ve NATO ayrılmaz bir noktadadır. Rusya'nın Baltık politikasının şekillenmesinde direkt etkiye sahip olan NATO, Baltık devletlerinin güvenlik ihtiyacının karşılanmasında hayati öneme sahiptir. Bu nedenle AB ve NATO, orta ve uzun vadede Baltık devletlerinin Rusya ile ilişkilerinde ve Rusya'nın Baltık politikasında etkin olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- “14th EU-Russia Summit, The Hague”. 25/11/2004
https://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_11_04/index.htm. [Erişim Tarihi: 30/01/2023].
- “16 NATO Allies and partners take part in exercise BALTOPS 22”. NATO.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_196240.htm?selectedLocale=en
[Erişim Tarihi: 30/04/2023].
- “1993 Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti”. Uchebnik. <https://uchebnik-online.com/131/1174.html> [Erişim Tarihi: 06/09/2022].
- “AGİT 1992 Helsinki Zirvesi Deklarasyonu: Değişimin Zorlukları”. (Temmuz 1992)
<https://www.osce.org/files/f/documents/7/c/39530.pdf> [Erişim Tarihi: 01/01/2023].
- “BALTOPS 2021 Maritime-Focused Exercise in the Baltic Region Has Kicked Off”. Naval News. <https://www.navalnews.com/naval-news/2021/06/baltops-2021-maritime-focused-exercise-in-the-baltic-region-has-kicked-off/> [Erişim Tarihi: 28.08.2021].
- “Change in forecast gross domestic product (GDP) growth worldwide in case of an embargo on Russian gas in Europe from 2023 to 2024, by region”. Statista. 25/06/2022, <https://www.statista.com/statistics/1321533/gdp-impact-of-european-embargo-on-russian-gas/> [Erişim Tarihi: 03/05/2023].
- “Curzon Line”. Wikipedia.
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8d/Curzon_line_en.svg
[Erişim Tarihi: 10/02/2022].
- “Dependence On Russian Gas By European Country”. Statista.
<https://www.statista.com/chart/26768/dependence-on-russian-gas-by-european-country/> [Erişim Tarihi: 25/03/2023].
- “Energy Mix and Import Dependency of European Union”. Eurostat.
https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=EU_energy_mix_and_import_dependency [Erişim Tarihi: 25/03/2023].
- “Energy Prices And Security Of Supply”. European Council.
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/energy-prices-and-security-of-supply/#prices> [Erişim Tarihi: 03/05/2023].
- “Enhanced Forward Presence”. NATO. <https://lc.nato.int/operations/enhanced-forward-presence-efp> [Erişim Tarihi: 30/04/2023].

- “Estonia Export Partner Share by country in percentage 1995-2020”. WITS.
<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/EST/StartYear/1995/EndYear/2020/TradeFlow/Import/Partner/BY-COUNTRY/Indicator/MPRT-SHR-TTL-PRDCT> [Erişim Tarihi: 08/01/2022].
- “History of The Legislature”. Latvijas Republikas Saeima.
<https://www.saeima.lv/en/about-saeima/history-of-the-legislature>, [Erişim tarihi: 07/12/2021].
- “International Security and Estonia 2022”. Estonya Dış İlişkiler Servisi.
<https://www.valisluureamet.ee/doc/raport/2022-en.pdf> [Erişim Tarihi: 30/12/2022].
- “Kaliningrad Special Defence District”. Global Security.
<https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/kor-kaliningrad.htm> [Erişim Tarihi: 02/04/2023].
- “Klaipėda Lng Terminal”. <https://www.kn.lt/en/our-activities/lng-terminals/klaipeda-lng-terminal/559> [Erişim Tarihi: 16/04/2023].
- “Lavrov letter slams EU over Estonia”. Baltic Times. 05/11/2007,
<http://www.baltictimes.com/news/articles/17865/> [Erişim Tarihi: 26/12/2022].
- “Lithuania Country Brief 2003”. The World Bank Group.
<https://web.worldbank.org/archive/website00978/WEB/OTHER/205E6DD0.HTM?OpenDocument> [Erişim Tarihi: 15/04/2023].
- “Lithuania Looks for Alternatives to Counter Russia’s High Gas Price”. Euractiv. 08/07/2013, <https://www.euractiv.com/section/energy/news/lithuania-looks-for-alternatives-to-counter-russia-s-high-gas-price/> [Erişim Tarihi: 16/04/2023].
- “Lithuania: Main import partners in 2019”. Statista.
<https://www.statista.com/statistics/791998/most-important-import-partners-of-lithuania/> [Erişim Tarihi: 15/04/2023].
- “Lithuania”. Crédit Agricole Group.
<https://international.groupecreditagricole.com/en/internationalsupport/lithuania/economic-overview> [Erişim Tarihi: 15/04/2023].
- “Madrid Summit Declaration”. NATO.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm [Erişim Tarihi: 30/04/2023].

- “Main Origin of Primary Energy Imports, EU-27, 2002–2010”. Eurostat.
https://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Main_origin_of_primary_energy_ [Erişim Tarihi: 16/04/2023].
- “Military expenditure (% of GDP)-Russian Federation”. World Data Bank.
<https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2020&locations=RU&start=1992&view=chart> [Erişim Tarihi: 06/12/2022].
- “Monthly Bulletin of Agricultural Economics and Sociology, No.5”.
<https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.19056/page/n149/mode/2up>,
[Erişim tarihi: 06/12/2021].
- “NATO Members”. NATO. <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html#> [Erişim Tarihi: 26/04/2023].
- “NATO Response Force”. NATO.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49755.htm [Erişim Tarihi: 30/04/2023].
- “NATO’s military presence in the east of the Alliance”. NATO.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm [Erişim Tarihi: 30/04/2023].
- “North Atlantic Cooperation Council (1991-1997)”. NATO.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm [Erişim Tarihi: 27/04/2023].
- “Partnership for Peace Programme”. NATO.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm [Erişim Tarihi: 27/04/2023].
- “Population of 2000 by Ethnic Nationalities”. Statistics Estonia.
https://andmed.stat.ee/en/stat/rahvaloendus__rel2000__kodakondsus/RL219/table/tableViewLayout2 [Erişim Tarihi: 27/12/2022].
- “Prague Summit Declaration”. NATO.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm [Erişim Tarihi: 27/04/2023].
- “Russia/Estonia”. OEC. oec.world/en/profile/bilateral-country/est/partner/rus#bi-trade-products [Erişim Tarihi: 07/01/2023].
- “Russia/Latvia”. OEC. <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/rus/partner/lva?dynamicBilateralTradeSelector=year1998> [Erişim Tarihi: 19/03/2023].

“Russia/Lithuania”. OEC. <https://oec.world/en/profile/bilateralcountry/rus/partner/ltu> [Erişim Tarihi: 16/04/2023].

“Russia’s Military Doctrin”. Arms Control Association, <https://www.armscontrol.org/act/2000-05/russias-military-doctrine> [Erişim Tarihi: 04/09/2022].

“Russian Population 2021”. World Population Rewiev. <https://worldpopulationreview.com/countries/russia-population> [Erişim Tarihi: 23/11/2021].

“Secret Supplementary Protocols of the Molotov-Ribbentrop Non-Aggression Pact, 1939”. History and Public Policy Program Digital Archive. <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/1109944> [Erişim tarihi: 07/12/2021].

“Sessions and Documents: 5”. Baltic Assembly. https://www.baltasam.org/uploads/5th_resolution5_2.pdf [Erişim Tarihi: 02/04/2023].

“Synchronisation with Europe”. AST. <https://ast.lv/en/projects/synchronisation-europe>, (Erişim Tarihi: 25/03/2023).

“The 17 Latvian Communist Protest Letter”. London: The Second World Youth Congress, 1972. http://www.letton.ch/lvx_17com.htm, [Erişim tarihi: 10/01/2022].

“The Basic Provisions of The Military Doctrine of The Russian Federation”. 2 April 1993, <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/russia-mil-doc.html> [Erişim Tarihi: 05/09/2022].

“The Energy Security of the Baltic States and the Tensions with Russia”. TESAD. <https://www.tesadernegi.org/the-energy-security-of-the-baltic-states-and-the-tensions-with-russia.html> [Erişim Tarihi: 25/03/2023].

“The Molotov-Ribbentrop Pact and Its Consequences”, Estonia Today:Fact Sheet, 2006. <https://vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/493/mrp.pdf> [Erişim tarihi: 07/12/2021].

“The Rise and Fall of an Energy Giant”. Energy Series. No.4 <https://www.files.ethz.ch/isn/47275/YUKOS.pdf> [Erişim Tarihi: 29/11/2022].

“TheNorth Atlantic Treaty, Washington D.C. - 4 April 1949”. NATO. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm [Erişim Tarihi: 25/04/2023].

- “Ülke Profilleri: Estonya”. İnsamer. <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-estonya/> [Erişim tarihi: 02/12/2021].
- “Washington Summit”. NATO.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_27286.htm?selectedLocale=en
[Erişim Tarihi: 27/04/2023].
- “What is Geography?”. National Geographic.
<https://www.nationalgeographic.org/education/what-is-geography/> [Erişim Tarihi: 16/05/2022].
- “World Directory of Minorities and Indigenous Peoples-Latvia”. Minority Rights Group Internationals. <https://minorityrights.org/minorities/russians-4/> [Erişim Tarihi: 05/03/2023].
- “Zapad (West) Exercises”. Global Securty.
<https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/skshu-zapad.htm>
[Erişim Tarihi: 30/04/2023].
- Aalto, Pami. *EU and the Making of a Wider Nothern Europe*. Oxon: Routledge, 2006.
- Aalto, Pentti. “Swells of The Mongol-Storm Around Baltic”. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol.36 No. 3 (1982): 5-15.
- Akengin, Hamza. *Siyasi Coğrafya: İnsan ve Mekân Yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi, 2013.
- Akmenytė-Ruzgienė, Vilma. “Seimas in the Republic of Lithuania of 1920–1940: overview”. https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35533&p_k=2, [Erişim tarihi: 07/12/2021].
- Aladağ, İtir. “SSCB Sonrası Antlaşmalara Halefiyet Sorunu”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, S.19 (2008): 129-146.
- Alexeyeva, Ludmilla. *Soviet Dissent: Contemporary Movements For National, Religious and Human Rights*. CT: Wesleyan University Press, 1985.
- Alijeva, Liliya. “Left Behind? A Critical Study of the Russian-speaking Minority Rights to Citizenship and Language in the Post-Soviet Baltic States: Lessons from Nationalising Language Policies”. *International Journal on Minority and Group Rights*. Vol. 24, No. 4 (2017): 484-536.
- Aliyev, Nurlan. “Determinants of Russia’s Political Elite Security Thought: Similarities and Differences between the Soviet Union and Contemporary Russia”. *Problems of Post-Communism*. Vol.67, No.6 (2020): 467-477.

- Allison, Roy. "Military Factors in Foreign Policy". *Internal Factors in Russian Foreign Policy*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Altuğ, Yılmaz. "Soviet Union's Foreign Relations from Beginning Until End of Second World War (1917-1945)". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. S.3, C.43 (1988): 1-10.
- Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları, 2017.
- Anderson, Edgar. "How Narva, Petseri and Abrene Came To Be in the RSFSR". *Regional Identity Under Soviet Rule: The Case of the Baltic States*. Ed. Loeber, Dietrich. Kitching, Laurence. Vardys, Stanley. Kiel: University of Kiel, 1990, 197-214.
- Andrew, Christopher. Mitrokhin, Vasili. *The World Was Going Our Way*. New York: Basic Books, 2005.
- Apalı, Yasemin. "Michel Foucault'da İktidar ve Güç", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, S.5 C.2, (2021): 290-304.
- Arabatov, Alexei. "Military Reforms in Russia", *International Security*, S.4, (1998): 83-134.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995*, 23. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- Asal, Uğur Y. *Rusya'nın Baltık Ülkeleri Politikasının Değişimi*, İstanbul: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Ascher, Abraham. *Kısa Rusya Tarihi*, Çev. Alogan, Yavuz. İstanbul: Say Yayınları, 2020.
- Auers, Daunis. *Comparative Politics and Government of The Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania in the 21st Century*, England: Palgrave Macmillan, 2015.
- Baev, Pavel K. "Military Reform Against Heavy Odds". *Russia After the Global Economic Crisis*. Ed. Aslund, Anders. Guriev, Sergei. Kuchins, Andrew. Washington: Peterson Institute for International Economics, (2010):169-186.
- _____. "The Military Dimension of Russia's Connection with Europe". *European Security*. Vol.27, No.1 (2018):82-97.

- Bakich, Spencer D. *The Military Doctrine of The Russian Federation: Working Document or Anachronism?* London: Research Institute For Study of Conflict and Terrorism, 1997.
- Bakshi, Jyotsna. "Russia's National Security Concepts and Military Doctrines: Continuity and Change". *Strategic Analysis*. Vol.24, No.7 (2000):1267-1284.
- Barabanov, Mikhail. "Nations Respond to Russian Buildup in Baltics". <http://www.defensenews.com/story/defense/show-daily/sea-air-space/2015/04/12/russia-baltic-sweden-poland-submarine-high-north-crimea/25368547/> [Erişim Tarihi: 06/04/2023].
- Barabanov, Mikhail. Makienko, Konstantin. Pukhov, Ruslan. *Military Reform: Toward The New Look of The Russian Army*, Moskova: Valdai Discussion Club Analytical Report, 2012.
- Bartlett, Roger. "The Russian Nobility and the Baltic German Nobility in the Eighteenth Century". *Cahiers du Monde Russe et Sovietique*. Vol.34, No.1 (1993): 233-243.
- Bassin, Mark. "Geographies of Imperial Identity". *The Cambridge History of Russia: Imperial Russia 1698-1917*. Ed. Lieven, Dominic. New York: Cambridge University Press, 2006.
- Bateman, Aaron. "The Political Influence of the Russian Security Services". *Journal of Slavic Military Studies*. Vol.27, No.3 (2014): 380-403.
- Beartles, Charles K. "Defense Reforms of Russian Defense Minister Anatolli Serdyukov". *Journal of Slavic Military Studies* 24. No.1 (2011): 55-80.
- Benz, Bettina. "Russian Military Capabilities after 20 Years of Reform". *Survival*. Vol.56, No.3 (2014): 61-84.
- _____. "Russian Military Reform: Prospects And Problems", *The Rusi Journal*, Vol.155, No.1 (2010): 58-62.
- Berg, Eiki. "National Interests and Local Needs in a Divided Setumaa: Behind The Narratives". *Curtains of Iron and Gold: Reconstructing Borders and Scales of Interaction*. Aldershot: Ashgate, 1999.
- _____. "Writing Post Soviet Estonia onto World Map", *Political Geography*, Vol.19, No.5 (2000): 601-625.
- Berg, Eiki. Oras, Saima. "Writing post-Soviet Estonia on to The World Map". *Political Geography*. Vol.19 (2000): 601-625.

- Berzina, Kristine. "The Baltic States: From Energy Islands To An Energy Peninsula". *Energy and Economic Security of the Baltic Sea Region: Realities and Prospects*. Ed. Sprūds, Andris. Andzans, Maris. Riga: Latvian Institute of International Affairs, 2017.
- Betz, David J. and Volkov, Valeriy G. "The False Dawn of Russian Military Reform". *Conflict and Security*. (2003): 45-51.
- Beyrle, John R. *Case Study: The Withdrawal of Russian Military Forces from the Baltic States*. Advance Study Course 314: Case Writing Tutorial, National Defence College, 1996. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA441390.pdf> [Erişim Tarihi: 02/04/2023].
- Biazley, Raymond C. "The Russian Expansion Towards Asia and The Arctic in The Middle Ages". *The American History Review*. Vol.13, No.4 (1908): 731-741.
- Bikovs, Arturs. Brūge, Ilvija. Sprūds, Andris. "Russia's Influence and Presence in Latvia". *New Direction*. [https://newdirection.online/2018-publications-pdf/ND-RussianInfluenceInLatvia-preview\(low-res\).pdf](https://newdirection.online/2018-publications-pdf/ND-RussianInfluenceInLatvia-preview(low-res).pdf) [Erişim Tarihi: 29/01/2023].
- Black, J. L. "NATO Expansion Eastward: Red-Lining the Baltic States". *International Journal*. Vol.54, No.2 (1999): 249-266.
- Bladaite, Neringa. Šešelgytė, Margarita. "Building a Multiple 'Security Shelter' in the Baltic States after EU and NATO Accession". *Europe-Asia Studies*. Vol. 72, No. 6 (2020): 1010-1032.
- Blank, Steven. *Russian Military Politics and Russia's 2010 Defense Doctrine*. Carlisle: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2010.
- Bohman, James. Stanford Encyclopedia of Philosophy, "Critical Theory", 08/05/2005, <https://plato.stanford.edu/entries/critical-theory/#1>. [Erişim Tarihi:20/06/2022].
- Boiko, Martin. "On the History of Notions and the Question of Baltic Regionalism". *The World of Mucis*. Vol.44, No.3 (2002): 7-19.
- Bojtar, Endre. *Forward to the Past: A Cultural History of the Baltic People*. Budapest: Central European University Press, 1999.
- Boris Yeltsin The Presidential Library, "Battle Of Poltava - "The Battle That Immortalized Russia". <https://www.prilib.ru/en/news/1300044> [Erişim Tarihi: 17/11/2021].

- Boulègue, Mathieu. “Five Things to Know About the Zapad-2017 Military Exercise”. *Chatham House*. <https://www.chathamhouse.org/2017/09/five-things-know-about-zapad-2017-military-exercise> [Erişim Tarihi: 30/04/2023].
- Bowker, Mike. “Theories of The Cold War”. *Russian Foreign Policy and The End Of The Cold War*. Aldershot: Dartmount, 1997, 243-259.
- Brammer, Ian. Taras, Ray. *New States, New Politics: Building the Post-Soviet Nations*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Brubaker, Rogers W. “Citizenship Struggles in Soviet Successors States”. *The International Migration Review*. Vol.26, No.2 (1992): 269-291.
- Buchholz, Katharina. “Share Of Russian Products In Total Oil And Petroleum Product Imports In The European Union (EU) And The United Kingdom (UK) In 2020, By Country”. *Statista*. 31/01/2023, <https://www.statista.com/statistics/1298031/dependence-on-russian-oil-in-the-eu-and-uk/>, [Erişim Tarihi: 03/05/2023].
- _____. “The Gas Pipelines Linking Russia and Europe”. *Statista*. 03/02/2022, <https://www.statista.com/chart/26769/russian-european-gas-pipelines-map/>, [Erişim Tarihi: 03/05/2023].
- Budryte, Dovile. *Taming Nationalism? Political Community Building in the Post-Soviet Baltic States*. Ashgate: Routledge, 2005.
- Burenok, Vasiliy. Kosenko, Aleksey. “Technical Equipment of the Armed Forces of the Russian”. http://www.viek.ru/vie_10_3.pdf [Erişim Tarihi: 29/11/2022].
- Buttar, Prit. *Between Giants: The Battel For The Baltics In World War II*. England: Osprey Publishing, 2013.
- Caşın, Mesut H. *Novgorod Knezliği’nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi*. Ankara: Atlas Kitap, 2006.
- Chaturuedi, Sanjoy. Doyle, Timothy. *Climate Terror: A Critical Geopolitics of Climate Changes*. England: Palgrave Macmillan, 2015.
- Chillaud, Matthieu. Tetart, Frank. “The Demilitarization of Kaliningrad: A Sisypian Task?”. *Baltic Security & Defence Review*. Vol.9, No.1 (2007): 171-186.
- Chinn, Jeff . Truex, Lise A. “The Question of Citizenship in the Baltics”. *Journal of Democracy*. Vol. 7, No. 1 (1996): 133-147.
- Christian, David. “Agrarian Societies in West of Volga”. *A History of Russia, Central Asia and Mongolia II*, Newark: John Wiley & Sons, 2018.

- Christiansen, Eric. *The Northern Crusades: The Baltic and the Catholic Frontier 1100-1525*. London: Macmillan Press, 1980.
- Chyong, Chi Kong. Tcherneva, Vessela. "Europe's Vulnerability on Russian Gas". ECFR, 17/03/2015, https://ecfr.eu/article/commentary_europes_vulnerability_on_russian_gas/, [Erişim Tarihi: 03/05/2023].
- CIS Legislation. "Agreement between the Government of the Russian Federation and Government of the Republic of Lithuania on trade and economic relations of November 18, 1993". <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=26109> [Erişim Tarihi: 15/04/2023].
- Ciziunas, Pranas. "Russia and the Baltic States: Is Russian Imperialism Dead?". *Comparative Strateg.* Vol.27 (2008): 287-307.
- Conley, Heather A. Gerber, Theodore P. Moore, Lucy. David, Mihaele. *Russian Soft Power in the 21st Century: An Examination of Russian Compatriot Policy in Estonia*. Washington: Center for Strategic and International Studies, 2011.
- Connor, Walter D. "Soviet Society, Public Attitudes, and the Perils of Gorbachev's Reforms". *Journal of Cold War Studies*. Vol. 5, No. 4 (2003): 43-80.
- Crandell, Mathew. "Soft Security Threats and Small Baltic States: the Case of Estonia". *Defence Studies*. Vol.14, No.1 (2014): 30-55.
- Dellenbrant, Jan Ake. "The Integration Of The Baltic Republics Into The Soviet Union". *Journal of Baltic Studies*. Vol. 18, No. 3 (1987): 235-252.
- Demir, Tark. "Anklav-Eksklav Ülke Toprakları Güvenlik İlişkisi". *Devletin Doğasında Değişim: Güvenliğin Sınırları*. Ed. Sakman, Tolga. İstanbul: Tasam Yayınları, 2017, 101-138.
- Demirtaş, İclal. *Baltık Ülkelerinin AB'ye Entegrasyon Sürecinde Rusya Faktörü*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Dennision, Susi. Franke, Ulrike. Zerka, Pawel. *The Nightmare of the Dark: The Security Fears That Keeps Europeans Awake at Night*. London: European Council on Foreign Relations, 2018.
- Dodds, Klaus. *Global Geopolitics: A Critical Introduction*, Harlow:Pearson, 2005.
- Dowden, Ken. *European Paganism: The Realities of Cult from Antiquity to the Middle Ages*. London: Routledge, 2000.

- Druviete, Ina. "Latvia: Language Situation". *Encyclopedia of Language & Linguistics*. Ed. Brown, Keith. 2nd Edition, Elsevier, 2006.
- Dunn, Steve R. *Battle in The Baltic: The Royal Navy and the Fight to Save Estonia& Latvia 1918-1920*. England: Seaforth Publication, 2020.
- Dzyuba, Ivan. *Internationalism or Russification? A Study in The Soviet Nationalities Problem*. New York: Monad Press, 1974.
- Eamets, Raul. Varblane, Urmas. Sõstra, Kaja. "External Macroeconomic Shocks and the Estonian economy: How did the Russian Financial Crisis affect Estonian Unemployment and Foreign Trade?". *Baltic Journal of Economics*. Vol. 3, No. 2 (2003): 6-7.
- Eksteins, Modris. *Walking Since Daybreak – A Story of Eastern Europe, World War II, And the Heart of Our Century*, New York: Houghton Mifflin Company, 1999.
- Elsuwege, Peter V. *From Soviet Republics to EU Member States: A Legal and Political Assesments of the Baltic States' Accession to the EU*. Leiden and Boston: Martinus Nijhoff, 2008.
- Endermo, Erik. Kragh, Martin. "Secrecy and Military Expenditures in the Russian Budget". *Post-Soviet Affairs*. Vol.36, No.4 (2020): 297-322.
- European Foreign Policy Scorecard. *Russia*. London: European Council on Foreign Relations, 2016.
- Fein, Lisa C. Straughn, Jeremy B. "How Citizenship Matters: Narratives Of Stateless And Citizenship Choice in Estonia". *Citizenship Studies*. Vol.18, No.6-7 (2014):690-706.
- Feldmanis, Inesis. Stranga, Aivars. *The Destiny of The Baltic Entente: 1934-1940*. Riga: Latvian Institute of International Affrais, 1994.
- Foucault, Michel. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. Ed. Gordon, Colin. Çev. Gordon, Colin. Marshall, Leo. Mephram, John. Soper, Kate. New York: Pantheon Books, 1980.
- Fukuyama, Francis. *Tarihin sonu mu?*, Ed. Fukuyama Francis. vd., Çev. Mustafa Aydın, Ertan Özensel, Ankara: Vadi Yayınları, 2005.
- Galbreath, David J. "Latvian Foreign Policy after Enlargement: Continuity and Change". *Cooperation and Conflict*. Vol.41, No.4 (2006): 443-462.

- Gelazis, Nida G. "The Effect of EU Conditionality on Citizenship Policies and Protection of National Minorities in the Baltic States". *EUI Working Paper RSC*. Florence: Robert Schuman Centre For Advanced Studies, 2003.
- George, Jim. "International Relations Theory in an Age of Critical Diversity". *An Intruduction of International Relations*. Ed. Richard Devetak, Anthony Burke, Jim George, New York: Cambridge University Press, 2012, 22-34.
- Gildea, Robert. *Barricades and Borders: Europe 1800-1914*. 3.Edition, New York: Oxford University Press, 2011.
- Giles, Keir. "Russia Hit Multiple Targets with Zapad-2017". Carniage Endowment For International Peace. <https://carnegieendowment.org/2018/01/25/russia-hit-multiple-targets-with-zapad-2017-pub-75278> [Erişim Tarihi: 30/04/2023].
- _____. *Russian Regional Commands*. London: Conflict Studies Research Center, 2006.
- _____. "A New Phase in Russian Military Transformation", *The Journal of Slavic Military Studies*. Vol.27, No.1 (2014): 147-162.
- Girnius, Saulius. "Back in Europe, to Stay", *Transition*, S.6, C.3, (1997): 7-10.
- Goble, Paul A. "The Baltics: Three States, Three Fates". *Current History*. Vol. 93 No. 585 (1994): 332-336.
- Godzimirski, Jakub M. "Russian National Security Concepts 1997 and 2000: A Comparative Analysis". *European Security*. (2000): 73-91.
- Goeckel, Robert F. "Soviet Policy toward the Baltic Lutheran Churches and their Role in the Liberalization Process". *Kirchliche Zeitgeschichte*. Vol. 6, No.1 (1993): 120-138.
- Golts, Alexander. "Reform: The End of The First Phase-Will There Be a Second?". *The Journal of Slavic Military Studies*. Vol.27, No.1 (2014): 131-146.
- Gregorio, Angela Di. *Democratic Transition and Linguistic Minorities in Estonia and Latvia*. Brüksel: European Comission Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, 2018.
- Grigas, Agnew. *The Gas Relationship between the Baltic States and Russia: Politics and Commercial Realities*. Oxford: The Oxford Institute for Energy Studies, 2012.
- Grigas, Agnia. "Energy Policy: The Achilles Heel of the Baltic States". *The Baltic States in the EU: Yesterday, Today And Tomorrow*. Notre Europe-Jasques Delors Institute, 2013. <https://institutdelors.eu/wp->

content/uploads/2018/01/balticstateseu-energypolicy-grigas-ne-jdi-july13.pdf
[Erişim Tarihi: 25/03/2023].

- Guins, George C. "Russia's Place in World History". *The Russian Review*. Vol.22, No.4 (1963): 355-368.
- Gutiérrez, Edward A. "Kazan, Siege of (August– October 1552)". *Russia at War: From the Mongol Conquest to Afghanistan, Chechnya and Beyond*. Ed. Timothy C. Dowling. California: ABC-CLIO, 2015.
- Haas, Marcel D. "Russia's Military Reforms: Victory after Twenty Years of Failure?". *Clingendael Paper No.5*. The Hague: Clingendael, 2011.
- _____. *Russian Security and Air Power: 1992-2002*. London: Frank Cass, 2004.
- Haas, Mordechi. Gaberscik, E. Jenkins, T. Kumar, A. "Russia's Military Action in Syria Driven by Military Reforms". *The Journal of Slavic Military Studies*. Vol.33, No.2 (2020): 292-299.
- Haukkala, Hiski. "A Close Encounter of The Worst Kind? The Logic of Situated Actors and the Statue Crisis Between Estonia and Russia". *Journal of Baltic Studies*. Vol.40, No.2 (2009): 201-213.
- Heiss, Mary A. "Exposing "Red Colonialism: US Propoganda at the United Nations, 1953-1963". *Journal Of Cold War Studies*. Vol. 17, No. 3 (2015): 82-115.
- Herbert, Tjadina. "Russia's Zapad 2017 military exercise". *Militaire Spectator*. <https://militairespectator.nl/artikelen/russias-zapad-2017-military-exercise>, [Erişim Tarihi: 30/04/2023].
- Herspring, Dale R. "Is Military Reform in Russia for Real? Yes but..." *The Military Today and Tomorrow: Essays in Memory of Mary Fitzgerald*. Ed. Steve Blank and Richard Weitz. Carlisle: Strategic Studies Institute, US Army War College, (2010):151-191.
- Herzog, Stephen. "Revisiting the Estonian Cyber Attacks: Digital Threats and Multinational Responses". *Journal of Strategic Studies*. Vol.4, No.2 (2011): 49-60.
- Herzog, Stephen. "Ten Years After the Estonian Cyberattacks: Defence and Adaptation in the Age of Digital Insecurity". *Georgetown Journal of International Affairs*. Vol.18, No.3 (2017): 67-78.
- Hidden, John. Salmon, Patrick. *The Baltic Nations And Europe: Estonia, Latvia and Lithuania in The Twentieth Century*. Revised Edition, New York: Longman, 1994.

- Hlatky, Stéfanie. Fortmann, Michel. "NATO Enlargement And The Failure Of The Cooperative Security Mindset". *International Politics*. Vol.57 (2020): 554-572.
- Hobsbawm, Eric. *İmparatorluk Çağı: 1875-1914*. Çev.Vedat U. Aslan, 4. Bs. Ankara: Dost Kitabevi, 2017.
- _____. *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991, Aşırılıklar Çağı*, Çev. Yavuz Alogan, 1. Bs. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1996.
- Hoffmann, Erik P. "Soviet Foreign Policy Aims and Accomplishments from Lenin to Brezhnev". *Proceedings of the Academy of Political Science*. Vol. 36, No. 4 (1987):10-31.
- Holcomb, James F. Boll, Michael M. "Russia's New Doctrine: Two Views". *Strategic Studies Institute*. 20/06/1994.
<https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/rusnudoc.pdf> [Erişim Tarihi: 06/09/2022].
- Horkheimer, Max. *Critical Theory: Selected Essays*. Çev. Matthew J. O'Connell vd., New York: Seabury Press, 1992.
- Hughes, Lindsey. "Peter I.", *Enclopedis of Russian History*: Vol. 3. Ed. James Millar. USA: Thomson Gale, 2004.
- Huntington, Samuel P. *The Clash Of Civilizations And The Remaking Of World Order*. New York: Simon&Schuster, 1996.
- Ijabs, Ivars. "Alienated Neighbors The Integration Of The Russian-Speaking Minority In Latvia". *Minorities: Social Position And Political Representation*. Konrad Adenauer Stiftung: 2013.
- Iwaskiw Walter R. *Estonia, Latvia & Lithuania: Country Studies*. Washington: Federal Research Division, 1996.
- İlhan, Suat. *Dünya Yeniden Kuruluyor*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999.
- İlhan, Suat. *Jeopolitik Duyarlılık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.
- İnan, Abdülkadir. "Türk Etnolojisini İlgilendiren Birkaç Terim-Kelime Üzerine". *Türk Dili Araştırma Yıllığı-Belleten*. C.4 (1956): 179-195.
- Jafarov, Nazim. *Rusya'da Ulusal Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: 1991-2006*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2007.

- Janeliūnas, Tomas. "Lithuanian Energy Strategy and its Implications on Regional Cooperation". *Energy: Pulling the Baltic Sea Region Together or Apart?* Ed. Andris Sprūds and Toms Rostoks. Riga: Zinatne, 2007, 190-221.
- Janeliūnas, Tomas. Molis, Arūnas. "Energy Security of Lithuania: Challenges and Perspectives". *Lithuanian Political Science Yearbook*. Vilnius: Institute of International Relations and Political Science, 2005, 200-223.
- Jeffries, Ian. *The Countries of the Former Soviet Union at the Turn of the Twentieth Century: The Baltic Union and European States in Transition*, London: Routledge, 2004.
- Jones, Cristopher D. "Soviet Military Doctrine As Strategic Deception: An Offensive Military Strategy For Defense Of The Socialist Fatherland". *The Journal Of Slavic Military Studies*. Vol.16, No.3 (2003): 24-65.
- Jonston, Hank. "Religion and Nationalist Subcultures in the Baltics". *Journal of Baltic Studies*, Vol.23, No.2 (1992): 133-148.
- Jørgensen, Hans. "The Inter-War Land Reforms in Estonia, Finland and Bulgaria: A Comparative Study". *Scandinavian Economic History Review*. Vol.54, No.1 (2006): 64-97.
- Jyotsna Bakshi, "Russia's National Security Concepts and Military Doctrines: Continuity and Change". *Strategic Analysis*. Vol.24, No.7 (2000):1267-1284.
- Karadeniz'de "Sea Breeze 2021" Tatbikatı Sona Erdi". TRT Haber.
<https://www.trthaber.com/haber/dunya/karadenizde-sea-breeze-2021-tatbikati-sona-erdi-594762.html> [Erişim Tarihi: 26.08.2021].
- Karnitschnig, Matthew. "The Most Dangerous Place On Earth". *Politico*. 20/07/2022, <https://www.politico.eu/article/suwalki-gap-russia-war-nato-lithuania-poland-border/> [Erişim Tarihi: 30/04/2023].
- Kasekamp, Andres. *A History of the Baltic States*. London: Palgrave Macmillan, 2010.
- Kashin, Vasilii. "Defense Innovation in Russia in the 2010s". *Journal of Strategic Studies*. Vol.44, No.6 (2021): 901-921.
- Keenan, Edward. "Muscovite Political Folkways". *Russian Review*. (1986): 115-181.
- Khevtzuriani, Amiran. "Foreign Policy Concepts of Russia". *European Political and Law Discourse*, Vol.5, No.1 (2018): 41-48.

- Khudolen, Konstantin K. "Soviet Foreign Policy During The Cold War: The Baltic Factor". *The Baltic Question During The Cold War*. Ed. John Hidden, Vahur Made, David J. Smith. London: Routledge, 2008.
- Kiin, Sirje. *Letter of 40 Intellectuals*. Çev. Jüri Estam, Jaan Pennar, <http://www.sirjekiin.net/40%20Letters.htm>, [Erişim Tarihi: 11/01/2021].
- Kinzer, Stephen. "After Pullout, Lithuania Faces Other Challenges". The New York Times, 04/09/1993. <https://www.nytimes.com/1993/09/04/world/after-pullout-lithuania-faces-other-challenges.html> [Erişim Tarihi: 02/04/2023].
- Kļaviņš, Didzis. Rostoks, Toms. Ozoliņa, Žaneta. "Foreign Policy On The Cheap". *Journal of Baltic Studies*. Vol.45, No.4 (2014): 435-455.
- Kofman, Michael. "Zapad 2021: What We Learned From Russia's Massive Military Drills". Moscow Times. 23/09/2021. <https://www.themoscowtimes.com/2021/09/23/as-crackdown-intensifies-russian-emigres-find-refuge-in-georgia-a75120> [Erişim Tarihi: 30/04/2023].
- Kowal, Paweł R. "Zapad military exercise conducted by Russia and Belarus". https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-7-2009-6291_EN.html [Erişim Tarihi: 30/04/2023].
- Köll, Anu Mai. "Baltic Agriculture: The Political Economy of Extremes". Europe Now. <https://www.europenowjournal.org/2018/09/04/baltic-agriculture-the-political-economy-of-extremes/>, [Erişim tarihi: 06/12/2021].
- Kramer, Mark. "NATO The Baltic States and Russia: A Framework For Sustainable Enlargement". *International Affairs*. Vol.78, No.4 (2002): 731-756.
- Kreinder, Isabella T. "Baltic Area Languages in The Soviet Union: A sociolinguistic Perspective". *Journal of Baltic Studies*. Vol.19, No.1 (1988): 5-20.
- Kretinin, Gennady V. Fedorov, Gennady M. "The Historical Aspects And Current Issues of The Development of Russian Lithuanian Economic Relations". *Baltic Region*. Vol.4 (2012): 70-79.
- Kropatcheva, Elena. "Security Dynamics in the Baltic Sea Region Before and After the Ukraine Crisis". *Borders in the Baltic Sea Region*. Ed. Andrey Makarychev, Alexandra Yatsyk. London: Palgrave Macmillan, 2017.
- Kruma, Kristine. "Lithuanian Nationality: Trump Card to Independence and Its Current Challenges". *Citizenship Policies in the New Europe*, Rainer Baubock, Bernhard Perchinger. Ed. Wiebke Sievers. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007.

- Kruszewski, Charles. "International Affairs: Germany's Lebensraum". *The American Political Science Review*, Vol. 34, No. 5 (1940): 964-975.
- Krutikhin, Mikhail. "Changing Vectors of Russia's Energy Exports and The Baltic Sea Region". *Energy and Economic Security of the Baltic Sea Region: Realities and Prospects*. Ed. Andris Sprūds, Maris Andzans. Riga: Latvian Institute of International Affairs, 2017.
- Kudors, Andis. "Russian World"-Russia's Soft Power Approach to Compatriots Policy". *Russian Analytical Digest*. No.81 (2010): 2-5.
- Kukk, Mare. "Political Opposition in Soviet Estonia 1940-1987". *Journal of Baltic Studies*. Vol. 24, No. 4 (1993): 369-384.
- Kulbok-Lattik, Egge. "The Sovietization of Estonian Community Houses (Rahvamaja): Soviet Guidelines". *Acta Historica Tallinnensia*. Vol.20 (2014): 157-190.
- Kumar, Rajan. "Russia's Foreign Policy: An Overview of 25 Years of Transition". *International Studies*. No.53, Vol.3-4 (2018): 210-226.
- Kunz, Barbara. "Europe in the U.S.-Russian Security Dilemma: Is There a Way Out?". *Polarity in International Relations*. Ed. Nina Græger et al. Switzerland: Palgrave Macmillan, 2022, 333-351.
- Kurat, Akdes N. *Rusya Tarihi*, 2.Bs. Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurum ve Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Kurt, Metehan. Üstün, Kutay. "İlminsky'nin Eğitim Sistemi Üzerinden Rus Milliyetçiliğinin Kısa Bir Okuması". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*. S.42 (2019): 177-187.
- Kydyralieva, Saltanat. "Evolution of Parliamentary Institutions in the Baltic States Emergence and Development of Parliaments in Estonia, Latvia and Lithuania". *MANAS Journal of Social Studies*. Vol.6, No.4 (2017): 663-676.
- Lambert, Michael. "Geopolitics and e-Diplomacy of Estonia". 31/12/2019. <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/columns/european-policy/geopolitics-and-e-diplomacy-of-estonia/> [Erişim Tarihi: 28/12/2022].
- Lannon, Gregory P. "Russias's New Look Army Reforms and Russian Foreign Policy". *The Journal of Slavic Military Studies*. No.24, Vol.1 (2011): 26-54.
- Larrabee, Stephen. "NATO's Eastern Agenda in a New Strategic Era", *Baltic Security*, Santa Monica: RAND Corporation, 2003.
- Latvian Ministry of Economy, *Economic Development of Latvia*, Riga: 2000.

Lauri Taro, *Baltic Economies in 1998-1999: Effects of the Russian Financial Crisis*. Helsinki: Bank of Finland Institute of Economies in Transition, 1999.

Lee Myers, Steven. "Estonia Removes Soviet-era War Memorial after a Night of Violence". *New York Times*, 27/04/2007.
<http://www.nytimes.com/2007/04/27/world/europe/27iht-estonia.4.5477141.html>, (Erişim Tarihi: 26/12/2022).

Leimus, Ivar. *A Will To Be Free: 90 Years of The Republic Of Estonia*. New York: St Martin's Press, 2000.

Lektk, Art. "Estonia and Estonians". *Encyclopedia of Russian History: Volume 2*. Ed. James J. Millar. USA: Thomson Gale, 2004.

Letonya Dışışleri Bakanlığı Web Sitesi, "Annual Report By The Minister Of Foreign Affairs On Accomplishments And Activities Planned With Respect To National Foreign Policy And The European Union".
<https://www.mfa.gov.lv/en/media/2226/download?attachment> [Erişim Tarihi: 23/01/2023].

Letonya Vatandaşlık Yasası. <https://likumi.lv/ta/en/en/id/57512> [Erişim Tarihi: 06/03/2023].

Levinsson, Claes. "The Long Shadow of History: Post-Soviet Border Disputes-The Case of Estonia, Latvia and Russia". *Connections*. Vol.5, No.2 (2006): 98-110.

Lewitter, Lucian R. "Russia, Poland and The Baltic". *The Historical Journal*. Vol.11 No.1 (1968): 3-34.

Linsenmaier, Thomas. "The Baltic Sea Region: Practicing Security at the Overlap of the European and the Post-Soviet Society of States". *Borders in the Baltic Sea Region*. Ed. Alexandra Yatsyk and Andrey Makarychev. London: Palgrave, 2017, 21-51.

Lioropoulos, Andrew. "Reforming the Russian Military: Problems and Prospects".
<https://www.rieas.gr/researchareas/global-issues/russian-studies/3707-reforming-the-russian-military-problems-and-prospects> [Erişim Tarihi: 05/12/2022].

Liulevicius, Vajas G. "As Go the Baltics, So Goes Europe". *Orbis*. Vol.39, No.3 (1995): 387-402.

Lohr, Eric. *Nationalizing the Russian Empire: The Campaign against Enemy Aliens during World War I*. Cambridge: Harvard University Press, 2003.

- Lough, John. *Russia's Energy Diplomacy*. London: Chatham House Briefing Paper, 2011.
- Maciuka, Benedict V. "The Role of The Baltic Republics In The Economy Of The USSR". *Journal of Baltic Studies*. Vol.3, No.1 (1972): 18-25.
- Made, Vahur. "Shining in Brussels? The Eastern Partnership in Estonia's Foreign Policy". *Perspectives: Review of International Affairs*. Vol.19, No.2 (2011): 67-79.
- Mae, Andres. "Estonia's Energy Security and the EU". *The Estonian Foreign Policy Year Book 2007*. Ed. Andres Kasekamp. Tallinn: The Estonian Foreign Policy Institute, 2007.
- Maigre, Merle. *Energy Security Concerns of Baltic States*. Tallinn: International Centre for Defence Studies, 2010.
- Makarychev, Andrei. Sergunin, Alexander. "Russian Military Reform: Institutional, Political and Security Implication". *Defence & Security Analysis*. Vol.29, No.4 (2013): 356-364.
- Malcolm, Neil. "The New Russian Foreign Policy". *The World Today*. Vol.50, No.2 (1994): 28-32.
- Mangır, Demet Ş. "Klasik/Geleneksel Devlet-Merkezli Jeopolitik Anlayıştan Eleştirel Jeopolitik Söyleme". *Uluslararası İlişkilerde Jeopolitik Teoriler ve Pratikler*. Ed. Mangır, Demet Ş. Ankara: İksad Publishing House, 2020, 1-53.
- Markevich, Andrei. Nafziger, Steven. "State and Market in Russian Industrialization 1870-2010". *The Spread of Modern Industry to the Periphery Since 1871*. Ed. Kevin Hjortshøj O'Rourke, Jeffrey Gale Williamson, Oxford Scholarship Online, 2017.
<https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780198753643.001.0001/acprof-9780198753643-chapter-3> [Erişim Tarihi: 24/12/2021].
- Masioniene, Birute. *Baltijos Tautos*. Vilnius: Aidai, 1996.
- Mauring, Liina. Schaer, Daniel. "The Effects of the Russian Energy Sector on the Security of the Baltic States". *Baltic Security & Defence Review*. No.8 (2006): 66-80.
- McDermott, Roger N. "The Brain of the Russian Army: Futuristic Visions Tattered by the Past". *The Journal of Slavic Military Studies* 27. No.1 (2014): 4-35.

- McHenry, Helen. "The Demilitarization of Kaliningrad".
https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/92865/1/CSEEEES_MWSC_2021_McHenry_paper.pdf [Erişim Tarihi: 03/04/2023].
- Mehrata, O. N. "NATO Eastward Expansion and Russian Security". *Strategic Analysis*. Vol.22, No.8 (1998): 1225-1235.
- Melville, Andrei. Shakleina, Tatiana. *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. Budapest: Central European University Press, 2005.
- Melvin, Neil. *Russians Beyond Russia*, London: A Cassel Imprint, 1998.
- Melyantsou, Dzianis. "Zapad-2017: The Case of "Veyshnoria". Observatorie. September 2017. <https://obsreligion.cnrs.fr/bulletin/zapad-2017-the-case-of-veyshnoria/> [Erişim Tarihi: 30/04/2023].
- Migration Law Center. "Lithuanian Citizenship". <https://www.migration.lt/lithuanian-citizenship15#:~:text=Lithuanian%20citizenship%20can%20be%20acquired,by%20restoration%20of%20Lithuanian%20citizenship.&text=A%20child%20C%20both%20of%20whose,Lithuania%20or%20beyond%20its%20borders>, [Erişim Tarihi: 27/03/2023].
- Miller, Robert. *Soviet Foreign Policy Today: Gorbachev and New Political Thinking*, London: Unwin Hyman, 1991.
- Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania. "Russia". <https://urm.lt/default/en/foreign-policy/lithuania-in-the-region-and-the-world/bilateral-cooperation/bilateral-russia> [Erişim Tarihi: 13/12/2022].
- Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, "Bilateral Relations-Lithuania" <https://mid.ru/en/maps/lt/> [Erişim Tarihi: 13/12/2022].
- Ministry of Economics Republic of Latvia, *Economic Development of Latvia*, Riga: 2022.
- Mišík, Matúš. Prachárová, Veronika. "Before 'Independence' Arrived: Interdependence in Energy Relations between Lithuania and Russia", *Geopolitics*, Vol.21, No.3, (2016): 579-604.
- Mišík, Matúš. Prachárová, Veronika. "Before 'Independence' Arrived: Interdependence in Energy Relations between Lithuania and Russia". *Geopolitics*. Vol.21, No.3 (2016): 579-604.
- Misiunas, Romuland J. Taagepera, Rein. *The Baltic states: Years of Dependence, 1940–1990*. Berkeley: University of California Press, 1993.

- Muiznieks, Nil. "Russian Foreign Policy Towards "Compatriots" in Latvia". *Latvian-Russian Relations: Domestic and International Dimensions*. Riga: LU Akademiskais apgads, 2006.
- Mullerson, Rein. "The Continuity and Succession of States by Reference to Former USSR and Yugoslavia". *International Law Quarterly*. Vol.42, No.3 (1993): 475-495.
- Naithani, Sadhana. *Folklore in Baltic History: Resistance and Resurgence*. Jackson: University of Mississippi Press, 2019.
- Nation, Craig R. *Black Earth, Red Star: A History of Soviet Security Policy: 1917-1991*, Ithaca: Cornell University Press, 1992.
- National Security Concept of The Russian Federation. "Russia In The Commonwealth Of Independent States". *Research Center of The Slovak Foreign Policy Association*, (2000): 99-118.
- Nieto, Alejandro S. "Assessing Kaliningrad's Geostrategic Role: The Russian Periphery and A Baltic Concern". *Journal of Baltic Studies*. Vol. 42, No. 4 (2011): 465-489.
- Nikitin, Alexander. "Russian Foreign Policy in The Fragmented Post-Soviet Space". *International Journal on World Peace*. Vol.25, No.2 (2008): 7-31.
- Nogee, Joseph L. Mitchell, Judson R. *Russian Politics: The Struggle For A New Order*. Boston: Allyn&Bacon, 1997.
- O'Connor, Kevin. *Culture and Customs of The Baltic States*. Westport: Greenwood Press, 2006.
- _____. *The History of the Baltic States*. London: Greenwood Press, 2003.
- O'Tuathail, Gerard. "The Bush Administration and the "End" of the Cold War: A Critical Geopolitics of US Foreign Policy in 1989". *Geoforum*. Vol.23, No.4 (1992): 437-452.
- _____. *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*. London: Routledge, 1996.
- _____. "Thinking Critically About Geopolitics". *The Geopolitics Reader*. Ed. Gerard O'Tuathail, Simon Dalby and Paul Routledge. London and New York: Routledge, 1998, 1-12.
- Odom, William. *The Collapse of Soviet Military*. New Heaven: Yale UP, 1999.

- Okur, Mehmet A. Ongur, Hakan Ö. “Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Teori”.
Uluslararası İlişkiler Teorileri. Der. Ramazan Gözen, 4. Bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, 291-325.
- Oldberg, Ingmar. “The Changing Military Importance of The Kaliningrad Region”.
Journal of Slavic Military Studies. Vol. 22, No. 1 (2009): 352-366.
- Orttung, Robert W. Overland, Indra. “A Limited Toolbox: Explaining the Constraints on Russia’s Foreign Energy Policy”. *Journal of Eurasian Studies*. Vol. 2, No. 1 (2011): 74-85.
- Ostrowski, Donald. “Peter's Dragoons: How the Russians Won at Poltava”. *Harvard Ukrainian Studies*. Vol. 31, No.4 (2010): 81-106.
- Otfonoski, Steven. *Nations in Transition: The Baltic Republics*. New York: Factson File, 2004.
- Ozolins, Andris. “Latvian Security Policy”. *The Baltic States Search For Security*. Ed. Atis Lejiņš ve Daina Bleier. Riga: Latvian Institute of International Affairs, 1996.
- Ozoliņa, Žaneta. Rikveilis, Airis. “Latvian and Russian Foreign Policy: Bound by a Post-Soviet Heritage”. *Latvian-Russian Relations: Domestic and International Dimensions*. Ed. Nils Muižnieks. Riga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006.
- Ozolins, Andris. “The Policies of the Baltic Countries vis-à-vis the CSCE, NATO and WEU”. *The Foreign Policies of the Baltic Countries: Basic Issues*. Ed. Pertti Joenniemi and Juris Prikulis. Riga: Centre of Baltic-Nordic History and Political Studies, 1994.
- Özel, Merve Ş. “Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S.5, C.4 (2014): 99-122.
- Özlük, Erdem. “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu, Kimliği ve Sorunları”. *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*. Ed. Şaban Kardaş ve Ali Balcı, İstanbul: Küre Yayınları, 2014.
- Öztürk, Selim. “Çarlıkta Ruslaştırma Siyaseti ve Sovyet Sonrası Dönemde Ruslaştırmadan Geriye Dönüş Politikaları”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* C.7, S.16 (2019): 1097-1110.
- Painter, Joe. Jeffrey, Alex. *Political Geography: An Introduction To Space And Power*. London: Sage Publications, 2009.
- Parming, Tönu. “Population Process and The Nationality Issue in The Soviet Baltic”. *Soviet Studies*. Vol. XXXII, No. 3 (1980): 398-414.

- Pauliukonis, Pranas. "Mykolas Krupavičius And Lithuanian Land Reform". *Lithuanian Quartely Journal of Arts and Sciences*. Vol.16 No.4,(1970), https://www.lituanus.org/1970/70_4_03.htm [Erişim tarihi: 06/12/2021].
- Paulus, Alari. Staehr, Karsten. "The Energy Crisis in the Baltic States: Causes, Challenges, and Policies". *EconPol Forum* 6, Vol.23 (2022). <https://www.cesifo.org/DocDL/econpol-forum-2022-6-staehr-paulus-energy-crisis.pdf> [Erişim Tarihi: 25/03/2023].
- Petersen, P. A. Spero, J.B. "Military Reform and the Struggle to Redefine Security in the Post-USSR". *The Soviet Military and the Future*. Ed. J. Blank and J. W. Kipp, Westport: Greenwood Press, 1992.
- Pfoser, Alena. "Between Security and Mobility: Negotiating, a Hardening Border Regime in the Russian-Estonian Borderland". *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 41, No.10 (2015): 1684-1702.
- Pietkiewicz, Michal. "The Military Doctrine of the Russian Federation". *Polish Political Science Yearbook*. Vol.47, No.3 (2018): 505-520.
- Pili, Giangiuseppe. Minniti, Fabrizio. "Understanding Russia's Great Games: From Zapad 2013 to Zapad 2021". *RUSI*, 7 Temmuz 2022, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/understanding-russias-great-games-zapad-2013-zapad-2021> [Erişim Tarihi: 30/04/2023].
- Piotrowski, Slawomir. "Security Policy of the Baltic States and Its Determining Factors". *Security and Defence Quartely*. Vol.22, No.5 (2018): 46-70.
- Plakans, Andrejs. *A Concise History of The Baltic States*. New York: Cambridge University Press, 2011.
- Plakans, Andrejs. Wetherell, Charles. "Agrarian Reform in Latvia: The Historical Context". *The National Council For Soviet and East European Research*. <https://www.ucis.pitt.edu/nceer/1996-810-23-3-Plakans.pdf> [Erişim Tarihi: 19/12/2022].
- Platonova, Natalia V. "Peter the Great's Government Reforms and Accounting Practice in Russia". *Accounting History*. Vol.14 No.4 (2009): 437-464.
- Plokyh, Serhii. "Paltova: The Battle That Never Ends". *Harvard Ukrainian Studies*. Vol.31, No.1 (2010): xiii-xxv.
- Poe, Marshall. *Russia in Early Modern European Ethnography 1476-1748*. New York: Cornell University Press, 2000.

- Praks, Henrik. *Hybrid or Not: Deterring and Defeating Russia's Ways of Warfare in Baltics- the Case of Estonia*. Rome: NATO Defence College Research Paper, 2015.
- Puheloinen, Ari. *Russia's Geopolitical Interests In The Baltic Area*. Helsinki: National Defence College, 1999.
- Pukhov, Ruslan. "Serdyukov's Plan for Russian Military Reform". *Moscow Defense Brief*. No. 4, 2008.
- Purs, Aldis. *Baltic Facades: Estonia, Latvia and Lithuania Since 1945*. London: Reaktion Books, 2012.
- Purtaş, Fırat. "Rus Çarlığı'nın Etkin Bir Aktör Oluşunun Diploması Tarihine Etkileri". *Diploması Tarihi II*, Ed. Özdal, Barış. Karaca, K. Ragıp. 2.Bs. İstanbul: Dora Yayıncılık, 2020.
- Radomska, Sofiya. *Soviet-German Relations in The Interwar Period, Master Thesis*. Stockholm: Södertörns Högskola University College, 2006.
- Raik, Kristi. "Liberalism and geopolitics in EU–Russia Relations: Rereading the "Baltic factor". *European Security*. Vol.25, No.2 (2016): 237-255.
- Ramonienė, Meilutė. "Lithuania: Language Situation". *Encyclopedia of Language & Linguistics*. Ed. Keith Brown, Elsevier, 2006.
- Rannut, Mart. "Estonization Efforts Post-Independence". *International Journal Of Bilingual Education and Bilingualism*. Vol.11, No.3 (2008), 423-439.
- Raun, Toivo U. "Russification in the Baltic Provinces and Finland: 1855-1914". *Estonia and The Estonians*. California: Hoover Institution Press, 1991.
- _____. "Transnational Contacts and Cross-Fertilization Among Baltic Historians in Exile, 1968–1991". *Journal of Baltic Studies*. Vol.43, No.3 (2012): 30-45.
- _____. *Estonia and Estonians*. Stanford: Hoover Institution Press, 1991.
- Reboka, Grundega. Ozolina, Zaneta. "Security Cooperation in the Baltic Sea Region under the Nordic Defence Cooperation (NORDEFECO): A Way Forward?", *Towards the European Global Security Strategy: Challenges and Opportunities*, Ed. Andris Spruds and Karlis Bukovskis. Riga: Latvian Institute of International Affairs, 2015.
- Reklaitis, George. *Cold War Lithuania: National Armed Resistance and Soviet Counterinsurgency*, No. 1806. Pittsburgh: The Carl Beck Papers, Center for Russian and East European Studies, 2007.

- Renshaw, Cheryl. "Grand Duchy of Lithuania 1253- 1795".
http://www.conflicts.rem33.com/images/The%20Baltic%20States/grd_lithuania.htm [Erişim Tarihi: 13/02/2022].
- Reuvid, Jonathan. Terterov, Marat. *Doing Business with Latvia*. London: GMP Publishing, 2005.
- RF Dışışleri Bakanlığı Resmî Web Sitesi, "Bilateral Relations: Litvanya",
<https://mid.ru/en/maps/lv/> [Erişim Tarihi: 22/01/2023].
- RF Dışışleri Bakanlığı Web Sitesi, "Bilateral Relations: Estonia".
<https://mid.ru/en/maps/ee/> [Erişim Tarihi: 23/12/2022].
- Riasanovsky, Nicholas V. "The Norman Theory of the Origin of the Russian State".
Russian Review, C.7 S.1 (1947): 96-100.
- Riasanovsky, Nicholas V. Steinberg, Mark D. *Rusya Tarihi*. Çev. Figen Dereli, 8. Bs. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2011.
- Roberts, J. M. Westad, Odd A. *The Penguin History of The World*, 6. Bs. London: Penguin Book, 2014.
- Rostoks, Tom. "The Border Issue". *Latvian-Russian Relations: Domestic and International Dimensions*. Ed. Muizneks, Nils. Riga: Latvijas Universitate Akademiskais Apgads, 2006.
- Roucek, Joseph S. "Geopolitics of Baltics". *The American Journal of Economics and Sociology*. Vol. 8, No. 2 (1949): 171-175.
- Rukavishnikov, Vladimir. "Public Acceptance of Security Issues and Defence Reform in Russia". *The Public Image of Defence and the Military in Central and Eastern Europe*. Ed. Vlochova, Marie. Geneva: Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2003, 159-179.
- Rupp, Richard. "NATO 1949 and NATO 2000: From Collective Defense toward Collective Security". *Journal of Strategic Studies*. Vol. 23, No. 3 (2000): 154-176.
- Rusmania, "18th Century in the Russian History", <https://rusmania.com/history-of-russia/18th-century> [Erişim Tarihi: 09/11/2021].
- Rusya Federasyonu 2020'ye Kadar Milli Güvenlik Strateji Belgesi 2009,
<http://mepoforum.sk/wpcontent/uploads/2015/08/NDS-RF-2009-en.pdf>
[Erişim Tarihi: 29/11/2022].

- Rusya Federasyonu Askeri Doktrini 1993,
<https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/russia-mil-doc.html> [Erişim Tarihi: 05/09/2022].
- Rusya Federasyonu Askeri Doktrini Belgesi, 2014,
<https://thailand.mid.ru/en/military-doctrine-of-the-russian-federation> [Erişim Tarihi: 30/11/2022].
- Rusya Federasyonu Askeri Doktrini Belgesi,
2014, <https://thailand.mid.ru/en/military-doctrine-of-the-russian-federation> [Erişim Tarihi: 30/11/2022].
- Rusya Federasyonu Dış Politika Konsept Belgesi 2008,
https://russiaeu.ru/userfiles/file/foreign_policy_concept_english.pdf [Erişim Tarihi: 09/12/2022].
- Rusya Federasyonu Dış Politika Konsept Belgesi Metni 2000,
<https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/econcept.htm> [Erişim Tarihi: 09/12/2022].
- Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti 2023,
https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/ [Erişim Tarihi: 12/05/2023].
- Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi Web Sitesi,
<http://www.fsb.ru/fsb/history/creation.htm> [Erişim Tarihi: 01/12/2022].
- Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi Resm Sitesi,
<http://www.scrf.gov.ru/council/composition/> [Erişim Tarihi: 01/09/2022].
- Rusya Federasyonu İçişleri Bakanlığı Web Sitesi, <https://en.mvd.ru/> [Erişim Tarihi: 01/12/2022].
- Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı Web Sitesi,
<https://eng.mil.ru/en/structure/forces/rd.htm> [Erişim Tarihi: 01/12/2022].
- Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Doktrini 2000,
<https://www.bits.de/EURA/natsecconc.pdf> [Erişim Tarihi: 05/12/2022].
- Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti 2000,
<https://www.armscontrol.org/act/2000-01/features/russias-national-security-concept> [Erişim Tarihi: 09/12/2022].
- Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi 2015,
<https://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf> [Erişim Tarihi: 30/11/2022].

- Rutenberg, Gregory. "The Baltic States and The Soviet Union". *The American Journal of International Law*. Vol.29, No.4 (1935): 598-615.
- Rutland, Peter. "The Economy: The Rocky Road From Plan To Market". *Developments In Russian And Post-Soviet Politics*. Ed. White, Stephen. London: Macmillan, 1994.
- Sadykiewicz, Michael. "The Geostrategic Role of Korea in The Soviet Military Doctrine". *Asian Perspective*. Vol.77, No.1 (1983):101-127.
- Samarkina, N. "Strategies and Projects for the Development of a Modern Defence Sector of the Russian Federation", <https://elibrary.ru/item.asp?id=21769543>, [Erişim Tarihi: 29/11/2022].
- Saray, Mehmet. "Çarlık ve Sovyet Döneminde Rusların Türkler Hakkındaki Görüşleri ve Siyasetleri". *Avrasya Etüdleri*, S.3 (1994): 15-33.
- Schwabe, Arved. *The Story of Latvia*. Stockholm: NLF Press, 1949.
- Security Police of The Republic of Estonia, "Annual Review for 2005", 14. https://kapo.ee/sites/default/files/content_page_attachments/Annual%20Review%202005.pdf [Erişim Tarihi: 01/01/2022].
- Sergunin, Aleksandr. "Russia: Long Way to the National Security Doctrine", Working Paper, Centre for The Peace and Conflict Research, Copenhagen: 10/1998, ciaotest.cc.columbia.edu/wps/sea03/, [Erişim Tarihi: 06/09/2022].
- _____. *Explaining Russian Foreign Policy Behavior: Theory and Practice*, Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2016.
- Service, Robert. *A History of Modern Russia: From Tsarism To The Twenty-First Century*. Massachusetts: Harvard University Press, 2009.
- Shavel, Oxana. "The Politics of Citizenship Policy in New States". *Comparative Politics*. Vol.41, No.3 (2009): 273-291.
- Shaw, Denis J. "Geographical Practice and Its Significance in Peter the Great's Russia". *Journal of Historical Geography*. Vol.22, No.2 (1996): 160-176.
- Siaurasevicius, Audrius. Rettie, John. "Lithuania Breaks Away From The Soviet Union". *The Guardian*, 12/03/1990, <https://www.theguardian.com/world/1990/mar/12/eu.politics>, [Erişim Tarihi: 18/01/2022].
- Silver, Brian D. "The Ethnic and Language Dimensions in Russian and Soviet Censuses". *Research Guide to the Russian and Soviet Censuses*. Ed. Clem, Ralph. New York: Cornell University Press, 1986.

- Slakaityte, Veronika. Surwillo, Izabela. Villumsen Berling, Trine. *Energy Security In The Baltic Sea Region: Transition Within Geopolitical Constraints*, Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2022.
- Šleivyte, Janina. *Russia's European Agenda and Baltic States*. London, New York: Routledge, 2010.
- Smith, David J. "The Devil and the Deep Blue Sea". *Estonia: Independence and European Integration*. London and New York: Routledge, 2002.
- Smith, Graham. "Latvia and Latvians". *The Nationalities Question In The Post-Soviet States*. Ed. Graham Smith. London: Longman, 1996.
- Smith-Sivertsen, Hermann. "The Baltic States". *Central and Southeast European Politics since 1989*. Ed. Sabrina P. Ramet, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, 447-472.
- Socor, Vladimir. "Analysis: Estonia Will Not Allow The Nord Stream Pipeline On Its Seabed". <https://www.moldova.org/en/analysis-estonia-will-not-allow-the-nord-stream-pipeline-on-its-seabed-73268-eng/> [Erişim Tarihi: 17/01/2022].
- Sokolov, Boris V. "The Soviet Policy towards the Baltic States in 1939-1941". *Northern European Overture to War: 1939-1941 from Memel to Barbarossa*. Ed. Michael H. Clemesen. Marcus S. Faulkner. Boston: Brill, 2013.
- Sokolovsky, Vasili D. *Soviet Military Strategy*, California: The Rand Corporation, 1963.
- Solska, Magdalena. "Citizenship, Collective Identity and The International Impact On Integration Policy in Estonia, Latvia and Lithuania". *Europe-Asia Studies*. Vol. 63, No. 6 (2011): 1089-1108.
- Sommers, Jeffrey. Briskens, Kaspars. "Latvia a decade out from the world's largest GDP crash: how it collapsed and how to improve its economic performance". *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, No.29, Vol.1 (2021): 41-67.
- Sönmezoğlu, Faruk. *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları, 2016.
- Spekke, Arnolds. *Latvia, and the Baltic Problem*. London: Latvian Information Bureau, 1952.
- Spiegeleire, Stephen D. *From Assertiveness to Agression: 2014 as a Watershed Year for Russian Foreign and Security Policy*. Hague: The Hague Strategic Studies, 2015.

- Spruds, Andris. *Political Priorities and Economic Interests in Russian-Latvian Relations*. Riga: NUI Working Paper 620, 2001.
- Sputnik Türkiye, “Rusya Savunma Bakanlığı, Alman-Sovyet Saldırmazlık Paketi’na Dair Gizli Belgeleri Yayınladı”, 12/09/2019, <https://tr.sputniknews.com/20190912/rusya-savunma-bakanligi-alman-sovyet-saldirmazlik-paktina-dair-gizli-belgeleri-yayinladi-1040157975.html>, [Erişim tarihi: 07/12/2021].
- Sraders, Sandis. *Small Baltic States and The Euro-Atlantic Security Community*. Switzerland: Palgrave Macmillan, 2021.
- Steen, Anton. “Accessioning Liberal Compliance? Baltic Elites and Ethnic Politics Under New International Conditions”. *International Journal on Minority and Group Rights*. Vol. 13, No. 2/3 (2006): 187-207.
- Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). Fact Sheet December 2022, s.7, https://sipri.org/sites/default/files/2022-12/fs_2212_top_100_2021.pdf [Erişim Tarihi:06/12/2022].
- _____. SIPRI Yearbook 1992: World Armaments and Disarmament, New York: Oxford University Press, 1992.
- _____. *SIPRI Yearbook 1993: World Armaments and Disarmament*, New York: Oxford University Press, 1993.
- _____. *SIPRI Year Book 2022: Armaments, Disarmament and International Security Summary*, s.13, https://sipri.org/sites/default/files/2022-06/yb22_summary_en_v3.pdf [Erişim Tarihi: 06/12/2022].
- Švedas, Romas. “EU Energy Island-Characteristics, Threats, and How to Break out of it: A Case Study of Lithuania”. *Lithuanian Annual Strategic Review*. Vol. 15, (2017): 179-209.
- Taagepera, Rein. “The Soviet Nations”, *Journal of Baltic Studies*, Vol. 4, No. 2 (1973): 97-112.
- _____. *Estonia: Return to independence*, Boulder, CO: Westview Press, 1993.
- Tarus, Triinu. Crandell, Matthew. “Is Russia a Threat to Estonian Energy Security”. *Baltic Journal of Political Science*. No.2, (2012): 77-91.
- Tellal, Eren. “Sovyet Dış Politikası ve Gramiko”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, S.62, No.3 (2007): 349-377.
- Thomas Remeikis, “The Nazi-Soviet Pact Of 1939 and The Baltic States: Reactions Forty Years Later”. *Lithuanian Quarterly Journal Of Arts And Sciences*.

Vol.26, No.1 (1980), https://www.lituanus.org/1980_1/80_1_01.htm [Erişim Tarihi:19/12/2022].

Thomsen, Vilhelm. *Rus Devleti'nin Tarihi Kökenleri- Eski Rusya ve İskandinavya Arasındaki İlişkiler*. Çev. Dikmen, Emine. İstanbul: Selenge Yayınları, 2021.

Tikkanen, Matti. Oksaken, Juha. "Late Weichselian and Holocene Shore Displacement History of the Baltic Sea in Finland". *Fennia-International Journal of Geography*, Vol.180 No.1-2 (2002):10-20, <https://fennia.journal.fi/article/view/3760> [Erişim Tarihi:12/02/2022].

Timoty, Thomas L. *Recasting the Red Star: Russia Forges Tradition and Technology through Toughness*. Fort Leavenworth: Foreign Military Studies Office, 2011.

Tolockine, Stanyte. Vicius, Siruta. "Strategic Importance of Kaliningrad Oblast of the Russian Federation". *Lithuanian Annual Strategic Review*. (2003): 181-214.

Topsakal, İlyas. *Misyoner Kaynaklarına Göre Rus Çarlığı ve Türkler (1552-1917)*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2009.

_____. *Rusya Tarihi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2021. https://cdnacikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Bahar/rusya_tarihi/2/index.html#konu-2 [Erişim Tarihi:22/11/2021].

Tulun, Mehmet O. *The Citizenship Policy of the Baltic States: Do They Conform to the European Framework?* Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, 2012.

_____. "Russification Policies Imposed On The Baltic People By The Russian Empire And The Soviet Union". *Uluslararası Suçlar ve Tarih*. S.14 (2013):139-160.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, "Jeopolitik, -ği". <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 14/03/2022].

Umbach, Frank. "Dilemmas of Military Modernization". *Transatlantic International Politics*. S.1 (2002): 26-30.

Urban, William. "Religion in the Medieval Baltic". *Lithuanian Quarterly Journal of Art and Sciences*, Vol. 19, No. 1 (1973), http://www.lituanus.org/1973/73_1_06.htm [Erişim tarihi: 12/02/2022].

Vakar, Nicholai P. "Russia and the Baltic States". *The Russian Review*. Vol.3, No.1 (1943): 45-54.

- Vardys, Stanley V. "Democracy in The Baltic States, 1918-1934: The Stage and The Actors", *Journal of Baltic Studies*, Vol.10, No.4 (1979): 320-336.
- _____. "How the Baltic Republics Fare In The Soviet Union", *Foreign Affairs*, Vol.44, No.3 (1966): 512-517.
- Vaskela, Geminis. "The Land Reform of 1919-1940: Lithuania and the Countries of Eastern and Central Europe". *Lithuanian Historical Studies*. Vol.1, No.1 (1996): 116-132.
- Veebel, Viljar. "NATO options and dilemmas for deterring Russia in the Baltic States". *Defence Studies*. Vol. 18, No. 2 (2018): 229-251.
- Vendil, Carolina. "The Russian Security Council". *European Security*. Vol.10, No.2 (2007): 67-94.
- Venier, Pascal. "The Geographical Pivot of History and Early Twentieth Century Geopolitical Culture". *The Geographical Journal*. Vol. 170, No. 4 (2004): 330-336.
- Vetik, Raivo. "The Statelessness Issue in Estonia", *Statelessness In The European Union: Displaced, Undocumented, Unwanted*, Ed. Sawyer, Caroline. Blitz, Brad. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, 230-252.
- Viksne, Ilmars. "Latvia And Europe's Security Structures". *The Baltic States: Security and Defence After Independence*. Ed. Van Ham, Peter. Chaillot Papers: European Union Institute for Security Studies, 1995.
<https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp019e.pdf> [Erişim Tarihi: 21/02/2023].
- Viksnins, George J. "Current Issues in Soviet Latvia's Economic Growth: A Review Article". *Journal of Baltic Studies*. Vol.7, No.4 (1976): 343-351.
- _____. "The Latvian Economy: Change Under Gorbachev?". *Journal of Baltic Studies*. Vol.17, No.3 (1986): 238-255.
- Vilpisauskas, Ramunas. "Lithuania's Double Transition After The Re-Establishment Of Independence In 1990: Coping With Uncertainty Domestically And Externally", *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 30, No. 2, (2014): 223-236.
- Vishnevsk, A.G. "15 Yeni Bağımsız Devletin Demografik Göstergeleri". *National Research University Higher School of Economics (Önceden Institute of Demography)*. <http://www.demoscope.ru/weekly/2021/0925/index.php>, [Erişim Tarihi: 07/12/2021].

- Vulfson, B. L. "Russia and Europe-The Fundamental Problem of Courses in the History of Russia". *Russian Social Science Review*. Vol. 51 No. 6 (2010): 4-18.
- Wallender, Celeste A. "Lost and Found: Gorbachev's New Thinking". *Washington Quartely*. Vol.25 No.1 (2002): 117-129.
- Weeks, Theodore R. *Nations and State in Late Imperial Russia: Nationalism and Russification on the Western Frontier, 1863-1914*. DeKalb: Northern Illinois University Press, 1996.
- _____. "Managing Empire: Tsarist Nationalities Policies". *The Cambridge History of Russia: Imperial Russia 1698-1917*. Ed. Lieven, Dominic. New York: Cambridge University Press, 2006.
- _____. "Russification and the Lithuanians 1863-1905". *Slavic Review*, Vol.60 No.1 (2001): 96-114.
- _____. "Russification: Word and Practice 1863-1914". *Proceedings of the American Philosophical Society*. Vol.148, No.4 (2004): 471-489.
- Wiberg, Håkan. "Coping with a Greedy Neighbour". *Journal of Peace Research*. Vol.26, No.3 (1989): 319-325.
- Wilk, Andrzej. Żochowski, Piotr. "The Zapad-2021 exercises. Russian strategy in practice", OSW Commentary, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2021-09-03/zapad-2021-exercises-russian-strategy-practice> [Erişim Tarihi: 30/04/2023].
- Williams, Phil. "US-Soviet Relations: beyond the Cold War?". *International Affairs* 65. (1989): 273-288.
- Woog, Adam. *The Baltic States: Then and Now*. San Diego: Reference Point Press. 2015.
- Yalçın, Cemre. *Russian Foreign Policy Towards Estonia: Cooperation or Conflict?*, Istanbul: Yeditepe University Institute of Social Sciences Master Thesis, 2015.
- Yalvaç, Faruk. "Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar". *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Der. Gözen, Ramazan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Yasmann, Victor. "Russia: Monument Dispute with Estonia Gets Dirty". RFE/RL. 04/05/2007, <https://www.rferl.org/a/1076297.html> [Erişim Tarihi: 26/12/2022].

Yeşiltaş, Murat. “Jeopolitik”. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Ed. Balcı, Ali. Kardaş, Şaban. İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

Yılmaz, Sait. “Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu Güvenlik ve Savunma Anlayışı”. *Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi*. C.2, S.3. (Bahar 2009):79-99.

Yücel, Gülçin E. “FDI and Economic Growth: The Case of Baltic Countries”. *World Economy*, Vol. 5, No. 2, (2014): 115-134.

Zabarowski, Marcin. *Between Power and Weakness: Poland—A New Actor in the Transatlantic Security*. Warsaw: Center for International Relations Reports and Analyses, 2003.

Zonova, Tatiana. Reinhardt, Roman. “Main Vectors of Russia’s Foreign Policy (1991-2014)”. *Rivista di Studi Politici Internazionali*. Vol.81, No.4 (2014): 501-516.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : CAFER, Betül

Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece

Üniversite ve Bölüm

Mezuniyet tarihi

Lisans

İstanbul Üniversitesi

Temmuz 2020

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Yabancı Dil

İngilizce